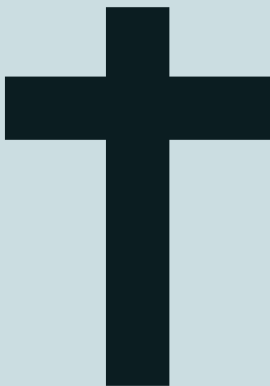

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

**Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of
Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu,
Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de
Uluveu, Vanuatu.**

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

Mattiu	1
Mak	76
Luk	122
Jon	195
Nauman gail	250
Rom	315
1 Korint	349
2 Korint	383
Kalatia	405
Efesus	417
Filippi	429
Kolosse	438
1 Tessalonika	447
2 Tessalonika	454
1 Timoti	459
2 Timoti	468
Titus	475
Filemon	480
Naipru gail	483
Jemes	510
1 Pita	519
2 Pita	529
1 Jon	536
2 Jon	545
3 Jon	547
Jut	549
Na-kel-vəhoti-an	553

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosəḡavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, naḡusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi ḡais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biḡarḡar ke aYesu evi kiḡ len nəpasusan siTevit tovi kiḡ ta sutuai. Evi kiḡ aGot tokel gati mai alat aIsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isobur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naḡusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1–52)

Nasoran san 4 (18.1–35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mō hən galito, bevi kiḡ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuḡat hən nauman san (4.12–25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naḡehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isobur (8.1–9.34)

- 6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)
- 7) AYesu eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)
- 8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)
- 9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)
- 10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)
- 11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)
- 12) Lutah gat aYesu (26.1-56)
- 13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)
- 14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siApraham:

² AApraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʿvan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiḡ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mō.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah

* 1:7: Naləbulat galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa.

mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Papilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Papilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,
ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,
tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,

topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tubat len aAraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 pisi, ale tubat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Papilon ikad naur lotovi 14 am, ale tubat len nəmaŋiŋiriah vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

AMeri ipas aYesu

(Luk 2.1-7)

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbibon, isaɓi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaʋut san,

aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboŋ tosəsəlōŋ hən aMeri totian, emətahun ɓigol nahurun aMeri bisa, ŋa isaɓ səhoti len nənanuan san ke teriŋ aMeri, be emətahun avan ideh ɓeləboii.

²⁰ Nəboŋ tonau natgalenan sal, aŋel sua siNasub evisi həni len naɓəɓer. Ike, “Josef anatun ulumān siTevit, sagemətahw hən

gəɓesəhar aMeri hən ɓevi asoam, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatun

ulumān balai, ale geriŋ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen pisi evisi hən ɓigol nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur ɓisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,

ale tipas anatun ulumān,

ale lekis nahəsən aImmanuel,”

namilen tovi

“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboŋ aJosef tolele, igol nəsa aŋel siNasub tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəbar nəboŋ topas anatun ulumān sua. AJosef eriŋ nəhes Yesu lan.

* 1:11: 2Ki 24.12-16 * 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboŋ lotopas a Yesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboŋ a Herot tovi kiŋ, alalumian namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən bevi kiŋ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboŋ tovisi ale namtogəm hən namtbilotu həni.”

³ Nəboŋ a Herot a Kiŋ tosəsəloŋ hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem pisi lumagenan. ⁴ Ekis abiltihai tutumav pisi mai ahai pusan pisi hən nalo luɓonɓon ale eus galit ke, “AKristo, a Got bitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel mai ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,

gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-m̄o-an

len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-m̄o-an sua dereh tegəm balai

hən beil a m̄o hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,

hum nəvanuan nasipsip toil a m̄o hən galito.’”*

⁷ Beti a Herot igol nəbonɓonan tosusuah mai alalumian namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboŋ mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doŋ vahvahur natətai. Nəboŋ mətbisabi, kel uri mai ginau hən ginau am nəbivan valotu həni.”

⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nakij tonon, lorij naut enan, ale naməso lotorisi nəboŋ tovisi, eil a m̄o hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəboŋ lotoris naməso lukemkem masuṽ. ¹¹ Nəboŋ lotobis lohoim loris alarminan, a Meri mai natətai, ale lotəŋedur, lulotu həni, ale losəŋav hən naviolan salit hən ləbeviol mai natətai hən nagol, nafranɓinsens mai namər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, a Got ikel nalələgauan mai galit len nəbɓɓer ke saletəlmam van hən a Herot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naṽisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalumian namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən a Josef len nəbɓɓer ike, “Gile məhat,

* **2:6:** Mic 5.2 * **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanɓan. Nagol sətaj. Nəvat hən gəbeṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafranɓinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəbon tosusau. Nəvanuan gail lurur hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loṽəŋasi len natutumavan husur nəbon nəbasuhab han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləberij len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən biṽat ebəlav be asike biṽo.

səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən biŋol biimat.”

¹⁴ Na aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuḅ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulumān dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalumān namitisau hən naməso lotogəraasi, nəlon ipaŋpaŋ masuḅ vəsa. Esəvat alalumān hən ləbiŋol alathutai piisi, nədaḿ halit toru vi pan, ləbiimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosaḅi len alalumān namitisau hən naməso. ¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totan, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh bətəŋov nəlon vi pan
husur ləbuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len nəbəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləbiŋol biimat, lumat tia.” ²¹ Na ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəsəlon həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən biivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len nəbəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

AJon Baptais eutaut hən naḅisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḅəbesw a Jutea. Etuḅat kel ur napisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke, “Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw, ‘Məteutaut hən naḅisal mōs Nasuḅ,

* 2:15: Hos 11.1 * 2:18: Jer 31.15

gol naþisal san gail linor.’ ”*

4 AJon m̄au esun nahurabat lotovaii h̄en nasivurh̄et n̄akamel, mai etutuŵ h̄en n̄əhau tutuŵ h̄en nahurhuḅuluk.* Ihan taŵtaŵor, ihan nalokust mai n̄əhani.* 5 Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van h̄əni. 6 Ale ibaptais h̄en galito len Nawisel Jortan n̄əb̄oŋ lotokel v̄əhot n̄əsaan salit gail.

7 N̄əb̄oŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosoḅur lotoḡəm h̄en l̄əb̄ibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun n̄əmat gail!† Ase ikel nalələgauan mai gamito h̄en m̄ətb̄igam dan nab̄iltilol paŋpaŋ b̄eḡəmai? 8 Len n̄əmauran samito mitiv̄an h̄en nav̄ite tinor h̄en n̄əpairan samito dan n̄əsaan. 9 Samtinau ke m̄ətoləboi m̄ətb̄ikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot eləboi b̄ilav n̄əvat galegai ŋai, ale gol ke leḡəm vi pasusan siAraham! 10 AGot esum̄an naulum̄an toutaut tia h̄en b̄itai n̄əkadhuhai gail h̄en nakuvkuv; n̄əhai p̄isi l̄əsəŵan h̄en nav̄it tovoi, gai dereh titaii, bar h̄en gail vi lan n̄əhab. 11 Ginau nubaptais h̄en gamit h̄en n̄əwai sil n̄əpairan dan n̄əsaan samito. Avil avan sua satoḡəmai tohusur ginau, idan̄ am səhor ginau, ginau novi naut k̄əmas ŋai, n̄əsanor kasi h̄en n̄əb̄isah ruḅat n̄əhau h̄en naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais h̄en gamito h̄en aNunun aGot mai n̄əhab. 12 Gai esum̄an naulum̄an topat n̄əhai rivrivhai h̄en b̄ep̄əp̄ehun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tibon h̄en namisurhuwit len natuhim han, be tep̄əŋas nasugut nawit tosa len n̄əhab tod̄ədas n̄əmatan.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

13 Beti aYesu eḡəm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan h̄en aJon b̄ibaptais h̄əni. 14 Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, n̄əsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug m̄au gibaptais h̄en ginau, gol ke goḡəm h̄en ginau mabe?” 15 Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam̄ h̄en n̄əb̄ibaptais gagai, husur inor h̄en darb̄igol natit p̄isi tonor, aGot tol̄əŋoni.” Beti aJon idam̄ h̄en b̄ibaptais h̄əni. 16 N̄əb̄oŋ aJon tobaptais h̄əni tonon̄, v̄əha-sua ŋai aYesu evi m̄əhat dan n̄əwai. N̄əmav es̄əŋav m̄osi ale eris aNunun aGot toḡəm vi pan hum n̄ətav,§ ale eḡəm toh lan. 17 Ale

* 3:3: Isa 40.3 * 3:4: 2Ki 1.8 * 3:4: Nalokust ehun natohtohlom̄ətu, naJu gail lotoləboi l̄əb̄ihanh̄ani. N̄əhani evi natit tohehe masuŵ topat len naim sesukapak gail. † 3:7: Len naut egai nasoruan ta Kris ike n̄əvaipa tovi n̄əmat tosa. Len n̄ənauan seJu gail, n̄əmat isa masuŵ hum natəmat toil a m̄o h̄əni.

‡ 3:11: Evi slev gail lotosah ruḅat n̄əhau h̄en naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut k̄əmas len n̄ənauan salit gail. § 3:16: N̄ətav ehum navimal be ep̄əhap̄əhw.

nadoldol len nē mav ike, “Anatugw ulunñan bogai notolēmas buni. Nohēhāvur masuṽ hēni.”*

4

*Natēmat italtal ke aYesu tigol nēsaan
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)*

¹ Beti aNunun aGot esēhar aYesu vi lan naut masmas toḅēbesw hēn natēmat ḅitaltal ke tigol nēsaan. ² Len nēmaribōṅ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu sēhan, gol ke nēmal ihati. ³ Beti natēmat egēm hēni, ike, “Gēḅevi aNatun aGot, kel mai nēvat galegai ke legēm vi bēta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nēvanuan edēdas ḅimaur len nabēta ṅai, be imaur len nasoruan ṽisi aGot tokele.’”* ⁵ Beti natēmat esēhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale erinji eil gilgile a mēhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gēḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike,

“ ‘AGot dereh tikele hēn aṅel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi mēhat len navēlalito

hēn asike narienñ ḅesēhot nēvat.’”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nēdaṅan siNasuḅ aGot samñ ke timabe.’”* ⁸ Ale natēmat esēhar tētas hēni van hēn navēhuh tosaḅsah habat, ale eṽusani hēn nēkantri ṽisi len navile a pan len nēyalyalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg ṽis mai gaiug, gēḅetēṅedur, lotu hēn ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hēn Nasuḅ aGot samñ māu, ale gigol nalotuan van hēn gai sēḅon.’”* ¹¹ Beti natēmat erinji, ale aṅel gail logēm vi tarhēt san.

*AYesu etubāt hēn nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)*

¹² Nēbōṅ toḅēsēloṅ hēni ke lototah gat aJon, rinji len naim ḅēbanjis, aYesu erinṅ naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhēḅiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahēmar gēlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nēsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahēmar Sepulun mai naut sinahēmar Naftali, metṽisal vi lan nabiltiwai, tarhēwisel Jortan, len naut a Kalili simetḅos gail,

¹⁶ nēvanuan gail lotobētah len nēmarginbut loris nabiltinñial;

* 3:17: Psa 2.7; Isa 42.1

* 4:4: Deu 8.3

* 4:6: Psa 91.11-12

* 4:7: Deu

len galit lotobətah len naut hən nəmōl hən nəmatan,
 namīal siGot evisi, emias galito.”*

¹⁷ Len nəboŋ enan van, aYesu etuḅat kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ!”

Ahai susur metəkav gail

(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəboŋ sua aYesu iyar husur nətarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili. Eris alarmiṽan, aSimon, nahəsən togon aPita, mai aAdru aṽan. Arubar hən nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieh, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəboŋ toyar van am, eris alarmiṽan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aṽan. Arutoh len nabot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəha-sua ŋai aroriŋ nabot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili pisi. Eḷusan len naim nəbōnbōnan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəŋas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Nabiltiṽoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekapōlis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail

(Luk 6.20-23)

¹ Nəboŋ aYesu toris naluṽoh gail, etəvehuh, ebətah. Nəboŋ tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuḅat ṽusan galit ke:

³ “Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləŋoni, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaŋ,

navoian siGot igol gagai lukab həni,
 husur dereh leləŋon tivoi am len nəlolito.

⁵ Alat nəlolit tomədau,

* 4:16: Isa 9.1-2

navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nəlolit totaŋis avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləŋon aGot səbōn ŋai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanoŋan hən nəbalan gail, lotogol natəmat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.

¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,

navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəbōŋ nəvanuan gail ləbisor viles gamit vəsa, ləbēmədas
bun gamit gol ke mətbeləŋon bisa vəsa, ləbeliblibōŋ ke
məttogol nəsaan tiltile sil məttovi esagw, navoian siGot igol
mətukab həni. ¹² Len navide tomaienən lomədas tabtab hən
ahai kelkel ur gail ta mō. Mitikemkem, mətəhəhəvur husur
aGot ikad nakonpūrpuran totibau mōs gamit len nəmav.”*

Nətas mai namial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətōhum nətas* mōs navile a
pan.† Be nabus hən nətas bimasig hən bədube, tegəm vi tas
tətas am mabe? Savoı hən natideh am. Ivoi ŋai hən ləbibar
həni len tan hən nəvanuan gail ləbipal gati.

¹⁴ “Gamit mətōhum namial mōs navile a pan. Nabiltivile
topat məhat len nəvehuh edədas bəsusuah. Nəvanuan pisi
loləboi ləberisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau namial, riŋi
pipit nəhad. Aoa! Eriŋi a məhat hən bəmias galit pisi lototoh
len naim. ¹⁶ Tomaienən, namial samit temial mōs nəvanuan
pisi hən ləberis navoian məttoğolgole, ale sal suh nəyalyalan
seTəmamit len nəmav.

Naṗusanan husur nalo siMoses

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu tosor husuri evi nasol
tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas tovi wai. † **5:13:** Nətas eləboi biğol
naməŋod ivoi tebəlav, ilav kuvi dan naboan. Imagenən, alat lotohusur aYesu
loləboi ləbətəgau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsə habat hən nəvanuan navile a
pan ləbivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas toğol nabus hən nəhanian
ivoi am.

17 “Samtinau ke notogəm hən nəbikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nəsagəm hən nəbikaskasi, nogəm hən nəbigol bisarpoh. 18 Nokitin mai gamit ke, van vəbar nəboŋ nəmav mai navile a pan arbimasig, səkad nəmaŋirhət natosian bimasig dan nalo siGot, vir natit p̄isi bisarpoh. 19 Imaienan, avan ideh bilabur b̄esua tokəkereh len nalo, ale toŋusan nəvanuan gail hən ləbigol tətōv̄ hən̄i, dereh tevi ut kəmas balai len galit lototoh pipihabəlan aGot len nəmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toŋusan nəvanuan hən ləbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. 20 Be nukel mai gamit ke, mətb̄ike mətb̄eb̄is len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mitimasnor səhor ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail.

Nəlōl paŋpaŋ

21 “Mətosəsəlōŋ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’[†] ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* 22 Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aŋan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aŋan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoŋon!’ inor hən b̄evi lan nəhab naut nəmatan. 23 Imaienan, gəbilav naviolan sam̄ van hən nəmel tutumavan ale gəb̄inau təl̄mam hən̄i ke, gotogol natesua togol aŋam̄ tokad nəsasaan mai gaiug, 24 b̄imaienan, riŋ naviolan sam̄ ei. Givan hən aŋam̄ hən mərb̄inor, mərb̄ikad navoivoian tət̄as. Beti gəm, lav naviolan sam̄ mai aGot len natutumavan van hən̄i.

25 “Avan ideh b̄ikot hən gaiug, len nəyaran sam̄ mai atenan tosor tas gaiug, len naŋisal vi lan nakotan ŋai, gisaŋsaŋut hən mərb̄ikad natəm̄at tət̄as. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. 26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəb̄ev̄ur p̄is nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

27 “Mətosəsəlōŋ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian tobur kotov nəlahan,’* 28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokəta husur napəhaŋut hən b̄eləŋoni, len nəlon, gai igol naitian maii tia. 29 Namətaŋ nəmatu b̄igol gaiug gəbigol nəsaan, kis kuvi, bar hən̄i. Nahudhuben̄i b̄eb̄uer enan esəhor ləb̄ibar hən niben̄i kavkav len nəhab nəmatan. 30 Navələm̄

[†] 5:21: Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlōl paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai. * 5:21: Exo 20.13; Deu 5.17 * 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18

nəmatu ðigol gaiug gəðigol nəsaan, ta kotovi, bar həni. Nahudhubem̄ beħuer enan esəhor nibem̄ kavkav ħevi lan nəhab nəmatan.

Natiᵛosan

(*Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18*)

³¹ “Nalo ike, ‘Avan ideh totiᵛos hən asoan, atenan timaslav nalobulat hən natiᵛosan mai alitenan.’* ³² Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiᵛos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nəlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaᵛut totiᵛos, gai igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlonĵ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an sam̄ van hən Nasuḅ aGot, tisarpoh.’* ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən ħita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihabəlan. ³⁵ Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriŋriŋ narien lan nəboŋ toḅətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKiŋ toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nəhes nəkadum̄ hən ħita gat na-kel-gati-an sam̄ husur godədas gəðigol nasivur ideh ħepəhw o ħimermer. ³⁷ Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ sam̄ timasvi ‘Evoi’ ŋai, ‘Aoa’ sam̄ timasvi ‘Aoa’ ŋai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuᵛ tovi təmat.

Nasisilan

(*Luk 6.29-30*)

³⁸ “Mətosəsəlonĵ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəðigol namətan o nariᵛon avan ideh ħimasig, namətaŋ o nariᵛom̄ timasmasig.’* ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hən avan ideh toḅol tosa hən gamito, be avan ideh ħiᵛos nətarhoŋ nəmatu, pair hən nətarhəte van həni. ⁴⁰ Ale avan ideh ħikot hən gaiug, ħilav nəhai susun sam̄ hən ħisar gel nəkabut sam̄, gidam̄ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom** ðigol ke gəðipat natit san gail van vəbar nəmail†† ħesua, gipati vəbar nəmail teru. ⁴² Avan ideh ħeus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai ħike ħikabut sam̄, sagipair dani.

* **5:31:** Deu 24.1 § **5:32:** Len navide seJu gail, apəhaᵛut saləboi ħitoh səḅon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən ħimaaur. Be alitenan ħilah tətəs, atenan totiᵛos həni igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nəlahan. * **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24

* **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən ðigol auleJutea hən ħitariv nəhad san van vəbar nəmail ħesua.

†† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500.

*Ləmas bun aenemi sam̄ gail**(Luk 6.27-28, 32-36)*

⁴³ “Mətosəsəloŋ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoh pəpadaŋ hən gaiug,’* ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̄ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, məteləmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədas bun gamit hən mətbeləŋon bisa vəsa, mitisor tuŋ m̄os galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən mətbesum̄an aTəmamit len nəmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale ɛsəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor. ⁴⁶ Husur mətbeləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, aGot asike ilav nakonp̄urp̄uran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mətbike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosum̄an gamit ŋai, gamit mətotile mabe? Alat ləsavi Ju lotovi metbos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit m̄au mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6*Na-viol-həni-an mai alat lotom̄idol*

¹ AYesu isor am ke, “Mətelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləb̄isal suh gamito. Mətbimagenan, nakonp̄urp̄uran aTəmamit len nəmav tokade m̄os gamito, eɓuer.

² “Imaienan, nəboŋ mətbeviol mai alat lotom̄idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəbonb̄onan mai len nametp̄isal gail hən nəvanuan gail ləb̄isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai. ³ Avil nəboŋ mətbeviol mai alat lotom̄idol, gole hən avan ideh asike b̄eləboii. ⁴ Bimaienan, nəsa mətb̄igole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̄urp̄uran mai gamito.

*Naɓusanan husur na-sor-tuŋ-an**(Luk 11.2-4)*

⁵ “Nəboŋ mətb̄isor tuŋ, samtesum̄an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləb̄eil sor tuŋ len naim nəbonb̄onan gail mai tarhəp̄isal topasil gail hən nəvanuan gail ləb̄isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.* ⁶ Avil nəboŋ mətb̄isor tuŋ, b̄is len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboŋ mətb̄ekəkol hən nabopita b̄inoŋ, sor tuŋ vi təban aTəmamit tosusuah.

* **5:43:** Lev 19.18 * **5:48:** Lev 19.2; Deu 18.13 * **6:5:** Luk 18.10-14

Ale aTəmamit toris nəsə gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.

⁷ “Nəboŋ mətbisor tuŋ, samtiwal tavgav hum nametbos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəloŋ hən nasorsoran tobəlav ŋai. ⁸ Imagenan, samtesuŋan galito, husur aTəmamit eləboi nəsə məttoŋmidol həni, naut kəmas mətšausi həni sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuŋ maiegai:

“ ‘ATəmanamito len nəmav,
nahəsəŋ tiyalyal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan pisi ləbitoh pipihabəlaŋ,
Nəsə gotoləŋoni ŋəu tevisi,
len navile a pan hum ŋai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboŋ v̄isusua mai ginamito,

¹² Ruḅat nəsəan sinamit gail,
suŋan ŋai namttoruḅat nəsəan silat lotogole hən gina-
mito.

¹³ Sagidaŋ hən natideh hən bitaltal ke namtigol nəsəan,
be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa vəsə masuŋ,
tovi təmat.’

¹⁴ “Husur mətberuḅat nəsəan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḅat nəsəan samit gail.

¹⁵ Wake asike mətberuḅat nəsəan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruḅat nəsəan samito gail.”

Nəboŋ mətsəhan m̄os mətbinau aGot

¹⁶ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ mətsəhan m̄os mətbinau aGot, samtesuŋan alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit toməraŋraŋ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləberis ləboii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonpurpuran ideh am hən nəsə lotogole, be na-ris-ləboii-an sinəvanuan ŋai. ¹⁷ Be gamito, nəboŋ mətsəhan, mətevəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail ¹⁸ hən nəvanuan gail asike ləberis ləboii ke mətsəhan, avil aTəmamit tosusuah ŋai dereh teləboii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpurpuran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau m̄os gamito len nəmav

(Luk 12.33-34)

¹⁹ Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail m̄os gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaŋ, nahurabat, nəbarŋom* lomədasi, ale nəvanuan vənvənah lovənoh gail. ²⁰ Aoa, mitigol nəsə aGot toləŋoni ale dereh tetəgau nakontit gail m̄os gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nəbarŋom emədasi, asike nəvanuan

* **6:19:** Len naut susus gail, nəbarŋom tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail.

vənvənah ebur naim, vi lohoim hən ðevənohi. ²¹ Husur, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəloṃ tu tipat tabtab lan.

Nam̄ial hən nibemito
(Luk 11.34-36)

²² “Namətaṃ ehum nam̄ial tolav nam̄ial mai nibem̄. Imaienan, namətaṃ ḅimaur, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nam̄ial. ²³ Avil namətaṃ ḅisa, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, nam̄ial gəḅinau ke gotokade ḅevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuṽ!

AGot mai nasugsugur
(Luk 16.13, 12.22-31)

²⁴ “Naslev ideh edədas ḅevi slev simasta toru len nəboṅ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun toḡon, o dereh tidaṅ len tesua ale tinau ke toḡon tovi naut kəmas. Gəsaləboi gəḅevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboṅ toḡitoṽ ḡai.

²⁵ “Husur tomaienān, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuṽ hən nəsa mətḅihani, nəsa mətḅemuni, samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mətḅesuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat mətṭosuni. ²⁶ Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəṅan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətəsəhor masuṽ hən nəman galenan. ²⁷ Mətəloḅoi mətḅigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoā, səmagenan!

²⁸ “Ale husur nəsa mətṭonau masuṽ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai nəvide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹ Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* ³⁰ AGot ḅigol naliol ḅepəhas maienan, naut kəmas totov daməṅai ale pelan han tomasmas, topaṅ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit mətṭokad nədəlomian tokəkereh ḡai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mətḅike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur nametḅos gail ləsəloḅoi aGot lugol tomaienān. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit ḡisi mətṭoṃidol həni. ³³ Be a məhat hən natit ḡisi am, mətələṅon nəsa aGot toləṅoni len natohan pipihəbəlan, mitidoṅ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit ḡisi mətṭoṃidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa ḅevisi len nəboṅ pelan, riṅi vir nəboṅ pelan. Husur nəmariboṅ ḡisi ikad nə-ləṅon-isa-an han, ale nəmariboṅ

* 6:29: 1Ki 10.4-7

þisi ikad naut todaŋ han sagesuhud hæn natgalen ideh hæn næboŋ pelan hæn þegæm þipat len næboŋ damæŋjai.

7

Samtisab̃ sæhoti ke avan ideh isa, timaspanis

(Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisab̃ sæhoti ke nævanuan tile timaspanis, hæn asike aGot þeriŋ gamit mætþipanis. ² Husur aGot dereh tisab̃ sæhoti ke mitimaspanis þitþitoŵ hæn næpanismen mættosab̃ sæhoti ke nævanuan tile timaskade. AGot dereh tenænoŵ hæn næsaan samito len naŵide toþitoŵ hæn mætþenænoŵ hæn næsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokæta kot nakumashæhai len namætan aŵam̃ be gæsænau nabiltitarhai len namætaŵ? ⁴ Imabe gotolæboi gæþikel mai aŵam̃ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashæhai dan namætaŵ bai,’ be gaiug, gukad nætarhai len namætaŵ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gægæras, geliv kuv nætarhai dan namætaŵ a m̃o, beti dereh gekæta timasil þinor hæn gæþidakuv nakumashæhai dan namætan aŵam̃. ⁶ Samtilav næsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomætahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len næhon nabuai gail. Mætþimaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hæn gamito, kat pæpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel

(Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol hæni mai gamito; doŋi van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesæŋav m̃os gamito. ⁸ Husur nævanuan þisi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesæŋav m̃osi. ⁹ Ikad gamit ideh tælav nævat mot mai anatun næboŋ tous nabæta hæn þihani a? ¹⁰ Ale þeus naieh sua, gamit ideh tælav næmat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kæmas mættosa, gamit mætolæboi mætþilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTæmamit len næmav eviol habat sæhor gamito, dereh teviol hæn naviolan tovoi gail mai alat lotousi gai. ¹² Imaienan, natit þisi mættolæŋoni ke nævanuan gail ligole m̃os gamito, gamit m̃au mitigol timagenan m̃os galito. Egai evi naþusanan kavkav hæn nalo siGot, aMoses totsi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametlækau tomagugun

(Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametlækau tomagugun, husur ikad nametlækau toþosþos, nabiltiþisal tomalum̃lum̃, tovi lan naut næmasigan ale nævanuan isoþur luyar tur lan. ¹⁴ Avil

* **7:6:** Nanesnes gail lohumi nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohumi alat lotomætahuni nasoruan siGot.

nametlækau tomagugun, natuhþisal tohab̄ taŕtaŕor, evi lan nēmauran, ale evis ŕjai lusab̄ læboii.

Nəhai mai naŕite
(Luk 6.43-44)

¹⁵“Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip læsaləboi læbemədas natideh, be læsəmaienan. Len nəlolito lohūm nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. ¹⁶Mətələboi mətbeləboi galit len nəsa lotogole tohum naŕit nəhai. Nəhai tosa səŕan hən naŕit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səŕan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səŕan hən nafik. ¹⁷Len naŕide tomaienān, nəhai þisi lotovoi luŕan hən naŕit tovoi avil nəhai lotosa luŕan hən naŕit tosa. ¹⁸Nəhai tovoi edədas þiŕan hən naŕit tosa, ale nəhai tosa edədas þiŕan hən naŕit tovoi. ¹⁹Nəhai ideh səŕan hən naŕit tovoi, nəvanuan tokətkəta tēban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab. ²⁰Imaienān, len nəsa lotogole, len naŕit nēmauran salito, dereh mətələboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsaləboi gamito boŕ ideh
(Luk 13.25-27)

²¹“Len alat lotokis gināu hən Nasuḅ, savi galit þisi læbeþis len natohan pipihəbəlān aGot len nəmav, be alat ŕjai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləŕoni, galit dereh læbis lan. ²²Len nəboŕ aGot þepəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisəbur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsəḿ namtukel nasoruan saḿ, len nahəsəḿ namtohut natəmat gail, len nahəsəḿ namtugol namerikel todaŕ gail!’ ²³Beti dereh nikel þarþar həni mai galit ke, ‘Gināu nəsaləboi gamito boŕ ideh. Mətevi tut dan gināu, gamit məttoŕgolol nəsaan!’”*

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)

²⁴AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenān, avan ideh tosəsələŕ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehūm nāulūnān tokad nəkadūn, toum hən naim san len nəvat mot. ²⁵Ale naus eus, nāwisel ilev, nəlan eŕuv, iŕvas naim enān, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. ²⁶Avil avan ideh tosəsələŕ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehūm nāulūnān tovi hoŕon, toum hən naim san len nabion. ²⁷Ale naus eus, nāwisel ilev, nəlan eŕuv, iŕvas naim enān, ale iteh vəmasirsir.”

²⁸Nəboŕ aYesu tokəmagenan tonəŕ, naluŕoh gail luþaŕ len naþusanān san, ²⁹husur sahum ahai þusan gail hən nalo, gai eþusan læboii hum tokad na-il-a-ŕno-an hən namitisau.

* 7:23: Psa 6.8

8

Naulumġan tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

¹ Nəbəŋ aYesu tomarin vi pan dan naṽehuh, nabiltiluṽoh gail lohusuri. ² Beti naulumġan tokad naleprosi egəm pəpadan həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəḃeləŋoni, goləboi gəḃigol nəbimaur, nəbiveveu.*” ³ Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. ⁴ Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ṽusan nibem hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən ḃeṽusan səhot galito ke gotomaur.”*

Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)

⁵ Nəbəŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke, ⁶ “Nasuḅ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsə.” ⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasuḅ, nəsanor kasi hən gəḃegəm vi lohoim sagw. Be gəḃikele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginaw am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəbəŋ aYesu tosəsələŋ həni tonəŋ ipaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəəsəsaḃ avan ideh tokad nadələmian tosumġan nabiltidələmian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoḃur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləḃihan len nabiltihanen mai aAraham mai aIsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriṽoriṽ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodələmi ke ḃimaienan, timaienan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isoḃur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəbəŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan

* **8:2:** Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eḃiŋḃiŋal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləḃitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * **8:4:** Lev 14.1-32

ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoḅur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit p̄isi lotoməsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur, alsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiḷuḅoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai p̄usan hən nalo egəm həni ike, “Hai p̄usan, dereh nehusur gaiug vi lan naut p̄isi gəḅevi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur p̄atəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən ḅipat turuŋ lan, hən ḅiŋavŋav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasuḅ, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehusur ginau! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboŋ aYesu tosa hən nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḅat wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuḅ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən ḅipah dəlom nabot. Avil aYesu ipatmari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasuḅ, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətəmətahw mabe? Nadəlomian samit em̄idol, ekəkereh masuḅ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs. ²⁷ Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Naulum̄an tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulum̄an eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahən tosa gol ke avan ideh edədas ḅiyar tur len naut enan. ²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəḅemədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtḅipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosoḅur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəḅehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai

* 8:17: Isa 53.4

galit ke, “Vi tut!” N̄a luvan dan gəlaru, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai p̄isi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat p̄isi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi mai nəsa tov̄isi hən alaruenan artokad natəmat gail. ³⁴ Beti nəvanuan p̄isi len nabiltivile luvan hən ləb̄ibon̄bon̄ mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

*AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur
(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)*

¹ Nəboŋ aYesu tosa hən nabot, iwol kotov nəwai təlman vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.” ³ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsan aGot!”

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənanuan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəb̄ike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədməda u am?*” ⁶ Be hən mətbeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai...” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

*AYesu ekis aMattiu
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)*

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isobur logəm ḅon hən ləb̄ihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai p̄usan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en p̄isi, ale nəb̄ike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəb̄ike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur.

* **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27

12 Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. 13 Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.’* Ginau nəsagəm hən nəbəkis alat lotonor be nogəm hən nəbəkis nəvanuan nəsaan gail.”

*Nausian husur nəvide silat ləsəhan
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)*

14 Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosəbur namtsəhan hən namtbisor tuŵ, be nəvide sihai susur sam̄ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

15 AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulum̄an tolah gail lodədas ləbītan̄ nəboŋ naulum̄an totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləbəsəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

16 “Səkad avan ideh tolav nəp̄sihoh sakəkasi sal hən bimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh nəp̄sihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta m̄o. 17 Səkad avan ideh tobir nəwain veveu lotomad-hagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan p̄isi lobir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar p̄isi arbipat bivoi bəbəlav.”

*Natəbarehreh tomat, napəhaŵut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

18 Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a m̄o hən naim nəbonbonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəbēgəm riŋ navələm̄ lan, dereh timaur.”

19 Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. 20-21 Len nəboŋ enan, apəhaŵut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəbībar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaaur.” Ale ibar nagilen nahurabat. 22 AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nələm̄! Nadələmian sam̄ igol gumaur.” Ale napəhaŵut imaur len namityal enan ŋai.

23 Nəboŋ aYesu tobis lohoim sitenan toil a m̄o hən naim nəbonbonan, toris alat lotoŵuv hən nəbuvimal mai naluŵoh lotosuh taŵtaŵor, lotowal, 24 ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh

* 9:13: Hos 6.6 † 9:16: Nəkaliko ta m̄o, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləbīsode. ‡ 9:17: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu burhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraī pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idan. Ale gəbēbir nəwain veveu len nəbīliwain tomasmas, todan, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar.

səmat, ipat ŋai.” Be lotuʃat sor vilesi. ²⁵ Avil nəboŋ naluʃoh lotovivile, eʃis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat!
²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovise ibar naut ʃisi todar vis naut enan.

AYesu igol ametʃesw eru mai nabut lumaur

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametʃesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”[§] ²⁸ Nəboŋ aYesu toʃis lohoim, ametʃesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəʃigol mərʃimaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasuʃ.” ²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaur!” ³⁰ Ale namətalar esəjav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut ʃisi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonəŋ, nəvanuan galevis losəhar naulum̄an sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonəŋ, nabut etuʃat sor. Ale naluʃoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovise, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan seʃiltitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile ʃisi len naut enan. Eʃusan len naim nəʃonʃonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluʃoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhatu, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohum navəshəsiʃip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru
(Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləʃehut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləʃigol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai

§ 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34:

Mat 12.24 * 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17

aʋan nahəsan aAdru; ikad alarmiʋan, aJemes mai aJon anatum aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatum aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot ʋeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samteʋis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natohan pipihəbələn aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’ ⁸ Gol alat lotoməsah limaŋ, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləʋevəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəʋoŋ mətʋeʋis len nəbiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh ʋehəhəʋur hən gamito, ale toh maii vəʋar mətʋeriŋ naut enan. ¹² Nəʋoŋ mətʋeʋis lohoim san, us aGot hən ʋeriŋ natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləʋehəhəʋur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləʋehəhəʋur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike ʋehəhəʋur hən gamito, asike ʋesəsəloŋ hən nasoruan samito, nəʋoŋ mətʋevivile dan naim o navile enan, dardar hən narie mito hən nəmasiav ʋimakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəʋoŋ aGot ʋepəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon ʋibar alat a Sotom mai a Komorra. *

Napisal sihai susur siYesu dereh tidan

(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁶ “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləʋbike ləʋikat sisil gamito.† Imaienan, gamit məu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləʋemədas gamito, husur dereh leriŋ gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəʋonʋonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail məs

* **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluʋoh lotoke libal mai alat a Rom. * **10:10:**

1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nəbiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw.

ginau hən mət̃bikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. 19 Nəboŋ ləbesəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuŋ hən nəsa mət̃bikele o naŋide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh teriŋ nasoruan len gamito hən mət̃bikele. 20 Husur savi gamit mət̃bisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

21 “Nəvanuan dereh teriŋ aŋan len navəlan alat lotoil a m̃o hən bimat, atata dereh timagen hən anatun hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan bəriŋ alatmisoan gail ləbimat. 22 Nəvanuan p̃isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw mət̃tokade. Avil avan ideh bidaŋ len ginau, bikad nə-dan-ŋuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən bikad nəmauran vi sutuai. 23 Nəboŋ ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mət̃uyar tur navile p̃isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

24 “Ahai susur satibau səhor ahai p̃usan san, naslev satibau səhor nəmasta san. 25 Inor ŋai hən ahai susur bəsurnan ahai p̃usan san mai naslev bəsurnan nəmasta san. Ginau nosurnan amasta hən naim, gamit mət̃osurnan alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

26 “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. 27 Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit m̃au mitikel uri len nam̃ial. Nəsa notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat həni mai nəvanuan p̃isi. 28 Samtemətahw len alat lotoləboi ləb̃igol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləb̃igol nəlomito o nanunumito ləb̃imat. Ao, mətēmətahw len aGot toləboi b̃igol nibemito bimat ale b̃igol nəlomito mai nanunumito bimasig len nəhab nəmatan. 29 Mətoləboi mət̃bēvur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?S̃ Avil gəlar sua b̃iteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idam̃ həni. 30 Avil gamito, aGot epuruŋ p̃is nasivur hən navurumit len nəkadumito. 31 Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mət̃osəhor masuŋ hən nəsparo tosobur.

32 “Imaienan, avan ideh bikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau m̃au nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. 33 Avil alat lotosor mətahun ginau

len n̄hōn n̄əvanuan gail, dereh ginau māu nisor m̄ətahun galito len n̄hōn aT̄əmagw len n̄əməv.”*

*L̄əmas bun aYesu səhor n̄əbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən n̄əb̄ilav nat̄əmat gəm vi lan navile a pan. Ao, n̄əsagəm hən n̄əb̄ilav nat̄əmat, be hən n̄əb̄ilav n̄əb̄albalan. ³⁵ ‘Nogəm hən n̄əb̄ep̄ərehun naulun̄an dan at̄əman, nat̄əbarehreh dan anan, avilah dan avuṅon p̄əhaṽut. ³⁶ Ale aenemi sin̄əvanuan, dereh levi n̄əbathudud san.’**

³⁷ “Avan ideh tol̄əmas bun anan o at̄əman səhor tol̄əmas bun ginau, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw; ale avan ideh tol̄əmas bun anatun ulum̄an o anatvavin səhor tol̄əmas bun ginau, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw. ³⁸ Avan ideh asike b̄ipat n̄əhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən b̄evi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke b̄et̄əgau gat n̄əmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todam̄ hən n̄əmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikade vi sutuai.

⁴⁰ “Avan ideh toh̄əhaṽur hən gamit m̄ətb̄itoh maii, eh̄əhaṽur hən ginau; ale avan ideh toh̄əhaṽur hən ginau n̄əb̄itoh maii; eh̄əhaṽur hən atenan tos̄əvat ginau.* ⁴¹ Avan ideh toh̄əhaṽur hən ahai kelkel ur sua b̄itoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sihai kelkel ur. Ale avan ideh toh̄əhaṽur hən n̄əvanuan nanoran b̄itoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sin̄əvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh b̄ilav nab̄iliwai hən n̄əwai susus mai ideh len alategai lotovi ut k̄emas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot māu tilav nakonp̄urp̄uran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

¹ N̄əb̄on̄ aYesu tok̄əmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon̄, ivan dan naut enan hən b̄ep̄usan mai hən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim b̄əban̄is, ale n̄əb̄on̄ tos̄əsəlōṅ hən n̄əsa aK̄risto togolgole, aJon es̄əvat ahai susur san galevis hən l̄əb̄eus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan toḡəmḡəmai o nam-timasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “T̄əlmam van hən aJon. Kel maii n̄əsa m̄əttos̄əsəlōṅ h̄əni, n̄əsa m̄əttoris notogole. ⁵ Am̄et̄b̄esw gail lukad nak̄ətaan, alat lotogau luyar,

* **10:33:** 2Tim 2.12 ** **10:36:** Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† **10:38:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən b̄imat sil na-husur-aYesu-an.

* **10:40:** Mak 9.37

alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ ħulħulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon ħən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigol tivoi ħən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuġat sor husur aJon mai naluġoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toġġesw ħən mətġberis nəsa? Mətuvan varis nauluŋan tohum nalut naġiliol nəlan toġuvi, tokur ħəni a? ⁸ Avil mətuvan ħən mətġberis nəsa? Nauluŋan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaiənan lutoh len nabiltiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaiənan, mətuvan ħən mətġberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō ħən gaiug ħən ħeutaut ħən naġisal mōs gaiug.’*^{*}

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəħaġut topasi, to səhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihabəlan aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mō siJon Baptais van vəbar daməŋai, nəvanuan gail lutaltal ħən ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, nəvanuan nəbalan luke litah gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur ġisi loġəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətġbike mətġbedəłomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke ħegəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədariŋan ħən ħesəsəlon, tesəsəlon māu!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbenənoġ ħən nəvanuan gail ta daməŋai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van ħən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoġuv naġuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai ħən nəbē nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaiənan husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluŋan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbəkəta ləboii ke, namitisau ħən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nabiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito
(Luk 10.13-15)

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi ħikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuġ ħən ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot ħən ləbēmədas masuġ ħəni.

20 Beti aYesu etuḅat sor van hən nabiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosobur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaaan salito. 21 Ike, “Dereh tisa vəsə hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsə hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.† 22 Be nukel mai gaməru ke, len nəboŋ aGot ɓepəpəhun navoian dan nəsaaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idan̄ hum ɓibar gaməru. 23 Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? * Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboŋ ta daməŋai.* 24 Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot ɓepəpəhun navoian dan nəsaaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idan̄ hum ɓibar gaiug.”

Nəŋavŋavan kitin
(Luk 10.21-22)

25 Len nəboŋ enan aYesu isor tuṽ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. 26 Evoi, aTata, husur gohəhəvur hən tomaianan.

27 “Natit ɓisi, aTəmagw ilav gail mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ɓevəhot ɓarɓar hən aTata mai galito hən ləɓeləboii.”

28 Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon̄ ike, “Gegəm hən ginau, gaiug nibem̄ toməhav, nəloŋ tosa hən natit toməlas gotovusi, ale dereh neviol hən nəŋavŋavan mai gaiug. 29 Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartobon̄ hən nəɓesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəɓevi amasta sam̄, nəsədan̄ taltal, nəlogw mədau, nəsənau ginau, ale dereh nəŋavŋavan tegəm len gaiug, len nəloŋ am.* 30 Husur nayok sagw sədan̄ hən gəɓikade, sədan̄ hən gaiug gəɓeləboi nəsa notokele, ale nəsa notorin̄i len gaiug, eməlala, sədan̄ hən gəɓigole.”

† 11:21: Isa 23.1-18; Eze 26.1–28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Navide silat a Israel nəboŋ lotoləŋon̄ isa hən nəsaaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəɓak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * 11:23: Isa 14.13-15 * 11:23: Gen 19.24-28

* 11:29: Jer 6.16

12

Masta hən nəSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotubat ħubur nəhəvhət nawit gail hən ləbĭhani.* ² Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur samĭ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətəsaŭuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?*” ⁴ Ebiš len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səbōlit ŋai ləbĭhani.* ⁵ Ale mətəsaŭuruŋi len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loḅur kotov nalo hən nəSappat a?*” ⁶⁻⁷ Avil məttələboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəb səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuŭ hən naim siGot.* ⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Naulumĭan navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəbōnḅonan sua salito. ¹⁰ Ikad naulumĭan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəb səhot nəsabān ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan ħigol avan ideh ħimaur len nəSappat a?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len naḅur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttəlav kuvi!” ¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuŭ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datḅigol navoian len nəSappat.”

¹³ Beti ikel mai aulumĭan ke, “Gisar hən navələmĭ.” Nəboŋ tosar həni tonon, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ Ŋa naFarisi gail luvan, luḅonḅon, lusor utaut hən naḅisal hən ləbēmədas bun aYesu hən ħimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nabiltiluḅoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ḅisi lumaur. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhōn nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele bisarpoh ke:

* 12:1: Deu 23.25 * 12:3: 1Sam 21.1-6 * 12:4: Lev 24.9 * 12:5: Num 28.9-10 * 12:6-7: Hos 6.6 * 12:6-7: Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

18 “Naulum̄an nauman sagw bogai notolekis h̄ani.

Nol̄emas bun gai,
n̄alogw eh̄ahāvur h̄ani.

Dereh nerin̄ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van h̄an n̄evanuan naut
tiltile gail.

19 Asike ev̄itv̄ituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh bes̄es̄el̄oŋ h̄an nadolon len nāp̄isal
gail.

20 Asike ikol bur naviyab tomabit tia,

asike ekin bun n̄ehau nām̄ial topan̄ k̄ekereh sal,†

van v̄ebar bigol nanoran bipat pun̄pun̄ naut p̄isi.

21 Ale n̄evanuan naut tiltile gail p̄isi dereh lerin̄ n̄elolit lan,
dereh livatvat viri h̄an bilav kuv galit dan n̄esaan
salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

22 Beti n̄evanuan galevis los̄ehar naulum̄an tokad nat̄emat
togol tōbut mai nam̄etan tōbesw. Los̄ehari van h̄an aYesu, ale
igol imaur h̄an ke el̄eboi bisor, el̄eboi bek̄eta. 23 Nalūvoh p̄isi
lumaŋmaŋ t̄eban ale luke, “Ategai bogai, anatum̄ siTevit m̄au
a?”

24 Be n̄eboŋ naFarisi gail lotos̄es̄el̄oŋ h̄an natenan, luke,
“Ategai ehut nat̄emat gail len n̄edaŋan siPeelsepul ŋai toil a m̄o
h̄an nat̄emat gail.”

25 Avil aYesu el̄eboi n̄enauan salito ale ikel mai galit
ke, “N̄evanuan gail h̄an n̄ekantri pipihab̄elan nakin̄ ideh lo-
tōbalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teb̄eb̄esw. Navile o
n̄ebathudud ideh tōbalkabaŋ, asike eil ḡegat be dereh tep̄ep̄ehw.

26 ASetan tahut nat̄emat san gail, gai t̄ebalkabaŋ. Dereh alat
lototoh pipihab̄elan lep̄ep̄ehw, asike loil ḡegat. 27 Ale n̄etahut
nat̄emat gail len n̄edaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail
lohut nat̄emat gail len n̄edaŋan sise? Ahai susur samit gail
gabag lōvusani ke m̄atsanor. 28 Be n̄eb̄ehut nat̄emat gail len
n̄edaŋan seNunun aGot, imagenan natoŋan pipihab̄elan aGot
ibar gamit tia. 29 Avan ideh toke teb̄is len naim sinab̄ehariv
todaŋ h̄an bev̄enoh natit san gail, imasbaŋjis gat ab̄ehariv.
N̄eboŋ tobaŋisi tonon̄ ŋai, el̄eboi bitariv kuv natit p̄isi dan naim
san.‡

30 “Avan ideh satoh len n̄etarh̄et sagw, avan en evi enemi
sagw; ale avan ideh sas̄es̄egov mai ginau len n̄ematuan, gai igol

† 12:20: Len naut egai ikele ke aKristo asike idan̄ taltal h̄an alat l̄es̄edaŋ, dereh
tivoi ŋai h̄an alat lotod̄edas l̄eb̄iwol h̄an n̄emaŋan salit gabag. * 12:21: Isa 42.1-4

‡ 12:29: Len nasoruan k̄eta egai aYesu ike gai el̄eboi bilav kuv n̄evanuan dan
aSetan n̄eboŋ tobaŋjis gat aSetan, husur aYesu idan̄ sāhori.

imaṙiṙiriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḅat nəsaan ṙisi naut kəmas nəvanuan gail ləḅisor mədasi, be ləḅisor mədas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan. ³² Avan ideh ḅisor tas aNatun Nəvanuan, aGot dereh teruḅat nəsaan enan, be avan ideh ḅisor tas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan dani boṅ ideh vi sutuai.”

Nəhai mai naṙite
(Luk 6.43-45)

³³ Ale aYesu ike, “Gəḅikad nəhai tovoi, naṙit dereh tivoi. Gəḅikad nəhai ḅisa, naṙit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboṅ gotoris naṙite. ³⁴ Gamit anatum nəṁat gail!§ Anatum nəvaipa gail!** Mətələboi mətḅikel natit tovoi nəboṅ mətṭosa? Aoa! Nəsa topul səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoi, navoian egəm len natit tovoi topul len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa topul len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboṅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan ṙisi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan samṅ aGot dereh tisəḅ səhoti ke gotonor, ale len nasoruan samṅ aGot dereh tisəḅ səhoti ke gotosa, gimaspanis.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai ṙusan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai ṙusan, namtuke namteris namerikel gəḅigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməṅai mətusa, mətəsədaṅ len aGot sunṅan apəhaṙut tohusur aulumṅan tiltile, sədaṅ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ṅai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Sunṅan aJonah totoh len nəmariboṅ totor mai nalenmariug totor len nabəhaṙun nabiltiieh, len naṙide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat ḅurhulon nətan husur nəmariboṅ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nəboṅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməṅai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboṅ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah!†† ⁴² Len nəboṅ aGot ḅepəpehun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh

§ 12:34: Len nənauan seJu gail, nəṁat isa masuṙ hum natəmat toil a nṅo həni.

** 12:34: Nəvaipa evi nəṁat tosa. * 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nəboṅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

tile mēhat, kel kot nēsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nētarhət navile a pan hən bēsəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nēmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”‡‡

Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nēmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nēmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisab naut ideh hən biŋavŋav lan, be idon sobuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim tobbəbesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuŋ səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nēmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsə tibatbat səhor ta mō. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluŋoh sal, aŋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anam mai aŋam gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aŋagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aŋagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsə aTəmagw len nēmav toləŋoni, gai evi aŋagw, o aŋavinegw o anana sagw.”

13

Nəbol pusan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nabiltiŋoh logəm, bənbəon garu lan, gol ke isah len nabot hən bēbətah, ale naluŋoh loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosobur mai galito len nəbol pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naŋisal, ale nəman naməsav logəm, luhan pis gail. ⁵ Galevis lorus len naut toban vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi mēhat, nəyal etun idan gol nalut gail

‡‡ 12:42: 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləbəsəloŋ həni.

lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iŋan vəkad 100, sua iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, guḅol pusan mōs nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idam̄ həni ke mət̄beləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəlan aGot len nəmav be aGot sədəm̄ həni ke galit ləbeləboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon toməbur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən bəpul həni. Avil avan ideh tomətahun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nususor mai galito len nəbol pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsaləboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətəsəsəloŋ
be asike mətəsəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta
be asike mətəkəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
pəpadaŋ nədariŋalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŋamito bathut ke lotosəsəloŋ. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəbur loləŋon masuṽ ke lətaris nəsa məttorisi, be ləsarisi, loləŋon masuṽ ke lətəsəsəloŋ hən nəsa mətəsəsəloŋ həni, be ləsəsəsəloŋ həni.

*AYesu isor vəsvəsai nəbol pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naḫisal esum̄an nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esum̄an

* 13:15: Isa 6.9-10

alat lotosəsəlon hən nasoruan, ale vəha-sua ηai lotəgau gati len nakemkeman. ²¹ Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboη todanη bībari o avan ideh bəmėdas buni gol ləbələnon bīsa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan. ²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esumian alat lotosəsəlon hən nasoruan avil nə-nau-masuŭ-an hən nəmauran ta daməηai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruη gut bun nasoruan gol səvan. ²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esumian alat lotosəsəlon hən nasoruan, lotoləboii, lotoŭan masuŭ. Sual iŭan vəkad 100, sual iŭan vəkad 60, sual am iŭan vəkad 30.”

Nəbol pusan hən nawit mai naliol tosa

²⁴ AYesu ikel nəbol pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. ²⁵ Be nəboη topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* ²⁶ Nəboη nawit totov, tubat bīvan, naliol tosa am itov. ²⁷ Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuβ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ ²⁸ Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Nə naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ ²⁹ Ris toke, ‘Ao, nəboη mətəputi, dereh mətəput mėdas nawit am. ³⁰ Riη gəlar pisi aritov bōnβon vəbar nəmatuan, ale len nəboη hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpəhun gəlaru, banjis tuan naliol tosa hən ləbəpəηasi, ale banjis tuan nawit vi lan naim sagw notoriηriη nəhanian lan.’”

Nəbol pusan hən namisurhumastat

(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ AYesu ibol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. ³² Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboη totov, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ηodηod salit len nəpashət gail.”

Nəbol pusan hən nayis

(Luk 13.20-21)

³³ AYesu ikel nəbol pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhaŭut sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totob.”†

* **13:25:** Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † **13:33:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoβur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor.

³⁴ AYesu ikel natgalen þisi mai naluŵoh gail len nēbol þusan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nēbol þusan akis ŋai.† ³⁵ Igol tomaienən hən ðigol nəsa ahai kelkel ur tokele ðisarpoŋ ke, “Nəboŋ nəbesəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nēbol þusan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuðatan, nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nēbol hən naliol tosa

³⁶ Beti aYesu eriŋ naluŵoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nēbol hən naliol tosa len nəmarireu.” ³⁷ Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuŵ tovi təmat. ³⁹ Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, nagilen hən natit þisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. ⁴⁰ Sumən alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab ðihani, dereh timagenan len nagilen hən natit þisi. ⁴¹ Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləbepəpəhun galit þisi lotogol nəvanuan ðigol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natohan pipihabəlan. ⁴² Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaŋ, likat ðurður nariŵolito. § ⁴³ Beti alat lotonor dereh lesuŋan namityal toŋial habat len natohan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariŋan tesəsəlon!

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosobur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaði. Itavun tətəs həni. Ale len nakemkeman san ivan, eþur hən natit þisi tokade ale ia vur nəmarireu enan hən ðikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toŵur natit gail, þur hən gail, todon nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəboŋ tosað nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, þur hən natit þisi tokade, ale ia vur nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosobur tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəboŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan, nagilen hən natit þisi.

† 13:34: Hən naves 34-35, Mak 4.33-34 * 13:35: Psa 78.2 § 13:42: Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai.

Añel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor.
⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litañ, likat bərbur nariʋolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen p̄isi māu a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtələboii.” ⁵² Nə ikel mai galit ke, “Ahai p̄usan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natan pipihabəlan aGot len nəmav, ahai p̄usan enan esum̄an amahean naim topul hən nakontit gail. Eriñ natgalenan len naut sua hən ləbesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

*Lomətahun aYesu len naut a Nasaret
 (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Nəboñ aYesu tokel nəbol p̄usan galenan tonon, eriñ naut enan. ⁵⁴ Ale nəboñ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eḡusan len naim nəbonbōnan salito. Galit luḡañ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədañan hən biḡol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anatan ulum̄an sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsən aMeri a? Aḡan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aḡavinen gail p̄isi ləsatoḡ mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən bimaienan!” ⁵⁷ Ale nələlit epəñasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut p̄isi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasobur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

*Nəmatan siJon Baptais
 (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)*

¹ Nəboñ aHerot Antipas tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədañan hən biḡol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaienan husur a m̄o igol ke lototah gat aJon, riñilen naim bəbañis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aḡan aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbesəhar alitenan.”* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nələl pañpañ sinaluʋoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboñ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaḡur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən beviol hən natideh gai bələñoni maii. ⁸ Nə nəboñ anan tokel maii hən nəsa hən

* 14:4: Lev 18.16, 20.21

beusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!”⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi.¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon.¹¹ Lorin nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan.¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

*AYesu evəŋan alalumian lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nabot sua, erin naut enan hən bitoh səbon len naut tobbəsw. Nəboŋ naluvoŋ gail lotosəsəlon həni, lorin nabiltivile gail, luyar a ut husuri.¹⁴ Nəboŋ aYesu tomarin dan nabot, eris nabiltivuloŋ, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan pisi tia. Səvat naluvoŋ van, hən ləbevi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbevuri.”¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit māu mitilav nəhanian mai galito.”¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.”¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.”¹⁹ Beti ikel mai naluvoŋ ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Ebur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluvoŋ.²⁰ Galit pisi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.*²¹ Ikad alalumian lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaʋut mai alahutai am.

*AYesu iyar len nəpon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nabot hən ləbeil a mo vi lan nətarhət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluvoŋ gail hən ləberin naut enan.²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan nəvehuh hən bisor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei.²⁴ Len namityal enan, nabot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkuđ vapus, gol ivas nabot husur isoh bur nəlan.²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai.²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar poniwai, nəkadulit eʋurʋur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat.²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke,

* 14:20: 2Ki 4.42-44

“Samtemətahw! Məteil ħuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasuḅ, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəḣon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomarin dan nəḣot, iyar pəniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan todaŋ, emətahw, etuḅat sar maḁuŋḁuŋ ale ikai ke, “Nasuḅ, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdəlomian ŋai, nəloḡ eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nəḣot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nəḣot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nəbilitwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, loḣisul van hən naut pisi todaŋ vis naut enan ale loḣəhar alat lotoməsaḣ van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidamḡ hən ləḅḅibar ŋai nasumərhət nahurabat san, ale galit pisi lotobari lumaur.

15

Inor ke niben nəvanuan biveveu o nəlon māu?
(Mak 7.1-13)

¹ Beti naFarisi gail mai ahai pusan hən nalo luyar a Jerusalem gəḡm hən aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur samḡ gail lupal sob dan nəḣisal hən nəvīde sihaḣut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəboŋ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoḅur kotov nalo siGot mḡos mətḅehusur nəvīde samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaḡḡ mai ananḡ matmat len nənauan samḡ,’* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaŋ hən atəman o anan, gai timat ebun māu.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətḅehusur nəvīde samit ta sutuai nəboŋ məttoḣusan ke, ‘Avan ideh ḅikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəḅevi tarhət samḡ, noviol həni tia mai aGot. Gai ḅigol ḅimagenan, inor ŋai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ŋai. Nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu soḅuer hən ginau,
loḣusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.’”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu?
(Mak 7.14-23)

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

¹⁰ Beti aYesu ekis naluñoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlonj hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəpan togol nəvanuan tobiñbiñjal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuñon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboñ naFarisi gail lotosəsəlonj hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii m̄au a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi. ¹⁴ Riñ galit lesuh! Lovi metbesw gail lotosəhar alat ləsakəta. Nametbesw sua besəhar nametbesw togon, dereh gəlar p̄isi ariteh, arimasur len nabur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətoləboii tia ke natit p̄isi tovi lan nəpan nəvanuan, evi lan natəbañ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuñon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian tobur kotov nəlahan, naitian tosa, navənahān, naliboñan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsān nəvanuan o tomədas nahəsān aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan lobiñbiñjal len nəhon aGot. Nañide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadəlomian sitobtaKenaan
(Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu erin naut a Kalili, evi lan naut pəpadañ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² Atobtakenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsā!” ²³ Be aYesu sator vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ñai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Ña alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasub, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəbilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub, be nalipah gail loləboi ləbihan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuñ! Tevisi m̄os gaiug hum gotoləñoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu erin naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəbiltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan nañehuh, ebətah ei. ³⁰ Nabiltiluñoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau,

nametbesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nabut gail mai isoḅur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur.
³¹ Naluḅoh lumaḅmaḅ len nəsa lotorisi. Nabut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivonḅəvon, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametbesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalalan siGot silat a Israel.

*AYesu evəḅan alalumān lotovi 4,000
 (Mak 8.1-10)*

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itaḅis alategai, husur lutah mai ginau len nəmaribon totor tia ale ləsəkad natideh hən ləḅihani. Nəsaləḅon nəḅesəvat galit van malkəkət. Nəḅigole, dereh limatmatioḅ husur naḅisal salito.”
³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut toḅəbesw topat səḅon maiegai, namtilav natuhbəta tihau mabe hən namtḅevəḅan nabiltiḅoh egai?”
³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.”
³⁵ Na aYesu ikel mai naluḅoh ke lebətah len tan.
³⁶ Ilav natuhbəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eḅuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluḅoh.
³⁷ Galit ḅisi luhan vəhanukub. Ale losəḅon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul.
³⁸ Ikad alalumān lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatḅəhaḅut mai alahutai gail am.
³⁹ Beti aYesu esəvat naluḅoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

*Lous taltal hən aYesu hən namerikel
 (Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)*

¹ Bon sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləḅon ke aYesu tigol nəsaban, ḅa lousi hən ḅevusan galit hən namerikel hən nəmav.
² Be aYesu isor var galit ke, “Nəḅon namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’
³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməḅai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətoləḅoi mətḅeris nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua ḅai mətoləḅoi ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətḅeris ləḅoi namilen nəsa tovisi len nəḅon gail ta daməḅai. Mitimabe?
⁴ Gamit naur ta daməḅai mətusa, mətədaḅ len aGot sumān apəhaḅut tohusur aulumān tiltile, sədaḅ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol

* **15:39:** Datsaləḅoi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləḅoi ḅai ke topat tarhəḅiltiwai Kalili.

namerikel ideh, be dereh nigol ηai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu erin galito, ivan dan galito.

Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail

(Mak 8.14-21)

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləbesəŋon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ηa ike, “Gamit məttokad natuhdəlomian ηai, mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? ⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail p̄isi məttosəŋoni a? ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail p̄isi məttosəŋoni a? ¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta m̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan ηai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sator husur nayis len nabəta. Ao isor tas naŋusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

APita ikel kot aYesu

(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ AYesu erin naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur soal am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatan aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədas bəsəhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbidam̄ hən len navile a pan, evi nəsa aGot todam̄ hən tia len nəmav.” ²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

* **16:9:** Mat 14.15-21 * **16:10:** Mat 15.32-38 * **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)

²¹ Len nəboŋ enan van, aYesu etuḅat kele iḅarḅar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa vəsa len naḅide tosoḅur len navəlan alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmariboŋ ḅitor dereh aGot tigol tile məhat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etuḅat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasuḅ! Natgalenan salevisi hən gaiug!” ²³ Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəḅipes haḅetw hən nəḅiteh. Nənauan sanḅ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohukur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh ḅike ḅehukur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənauan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, teukur ginau. ²⁵ Hukur avan ideh ḅike ḅiwol hən nəmauran san gabag hən ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig mōs ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ²⁶ Nəvanuan ḅikad natit ḅisi len navile a pan, be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? Nəvanuan eləboi ḅeviol hən nəsa hən ḅikad nəmauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun Nəvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aŋel san gail len nədaŋan mai namənas seTəman. Len nəboŋ enan, dereh tilav naḅurḅuran mai nəvanuan gail hən natit ḅisi lotogole, tinor hən nəsa lotogole.*

²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian siNatun Nəvanuan hən ḅeil a mō hum aKiŋ.”

17

Namənas kitin siYesu

(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes hukur nəboŋ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiḅan, aJemes mai aJon. Esəhar galit səḅolito vi məhat len naḅehuh sua tosaḅah. ² Ale len nəholito egəm tile, nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.* ³ Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəḅeləŋoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esaḅ, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nəboŋ aPita tosor sal, nəmavukasw tomial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw uluman notoləmas buni, notohəhaḅur həni. Səsəloŋ husuri!” ⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷ AYesu egəm hən galito,

* 16:27: Psa 62.12; Rom 2.6 * 17:2: 2Pit 1.16-18

ibar galito, ike, “Mitile mēhat. Samtemētahw.” ⁸ Ale nēboŋ lotokēta vi mēhat, lokēta ris aYesu sēbon ŋai, lēsaris avan ideh am.

⁹ Nēboŋ lotomariŋ vi pan len naŋehuh, aYesu ikele hēn galit ke, “Samtikel ur nēsa mēttorisi mai avan ideh am vir aGot biŋol aNatun Nēvanuan bile mēhat dan nēmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hēn nalo luke aElijah timasgēm a mō, be lukele hēn nēsa?”* ¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhēt sua, aElijah dereh tegēm a mō hēn biŋol tēlmam hēn natit pisi lēbinor. ¹² Be len nētarhēte am, nukele mai gamit ke, aElijah egēm tia, ale nēvanuan gail lēsakēta lēboii, lugol nēsa lotolēŋoni hēni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nēvanuan am telēŋon tisa vēsa.” ¹³ Len namityal enan ŋai ahai susur gail lunau sēhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

*AYesu igol natētai sua tokad natēmat imaur
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nēboŋ lototēlmam dan naŋehuh tonōŋ, logēm hēn naluŋoh, ale aulumān sua egēm hēn aYesu, etējedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasub, gilolosa hēn anatum ulumān husur nahumatmat ibari gol ke elēŋon isa vēsa batbat. Husur iteh len nēhab tabtab ale iteh vēha-sōbsoḅur len nēwai am. ¹⁶ Nosēhari van hēn ahai susur sam gail avil lodēdas lēbiŋol bimaaur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai mēttomētahun nadēlomian, mēttohusur naḅisal tosa tokabkabur, nitoh mai gamit tebēlav mabe? Mētupar dēlomian van van van nupetēmas hēni. Sēhar natētai gēmali!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natēmat ale imakuv dan natētai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logēm hēn aYesu, lusor sēbolit mai ke, “Imabe ginamit namtsalēboi namtbēhut natēmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mētodēdasi bathut nadēlomian samit emīdol, ekəkereh masuŋ. Husur nokitin mai gamit ke, mētbikad nadēlomian hun namisurhumastat tomarisoris mētolēboi mētbikel mai naŋehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kēmas mētunau ke mētodēdas mētbigol natesua, dereh mētolēboi mētbigole.”*

*AYesu isor tētas husur nēmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²² Nēboŋ ahai susur gail lotoḅonḅon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nēvanuan len navēlan nēvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nēmariboŋ

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:20-21:** Nalōbulat galevis ta sutuai losuhud hēn naves egai: 21 Avil mēttolēboi mētbēhut tomagenan nēboŋ mētsēhan be mēttosor tuŋ ŋai.

titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuṽ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai pusan sam, eṽur nətaks hən naim siGot m̄au a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ toḃis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a m̄o maii ike, “Simon, len nənauan sam nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eṽur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḃos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametḃos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaienan, savi len anatulit gail hən ləbeṽuri. ²⁷ Be hən asike nəlolit ḃipanpaŋ, givan hən nəbiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəḃisah həni, səŋav hən nabuŋon ale dereh gisaḃ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito m̄os nətaks sidaru.”

18

Ase iyalyal səhor galit am

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihəḃəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike məṽbipair dan naṽide tosa samito hən məṽbesum̄an atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətoḃis len natohan pipihəḃəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh ḃeriŋ gai hum tovi ut kəmas sum̄an natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihəḃəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh toḃəhaṽur hən natuhtətai sum̄an egai ḃitah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəḃitah maii.

⁶ “Ale avan ideh ḃigol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, ḃiteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləḃitahətah hən nəbiltivat len naholoan, ale ləḃibar həni len tas hən ḃimaduŋduŋ butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləḃevisi. ⁸ Ale, navələm̄ o nariem̄ ḃigol gaiug gəḃigol

† 17:24: Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi naṽurṽuran hən nauman hən nəmariboŋ tosa. ‡ 17:27: Nəstater evi nakoin sua tovi naṽurṽuran hən

nauman hən nəmariboŋ tovat. * 18:6: Nəbiltivat enan eməlas habat, natonki esulsul həni hən ḃebul dasdas nawit hən ḃegəm vi flaua.

nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be nariem̄ bisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbikad nariem̄ gəlar p̄isi arbivoi ale aGot b̄ibar hən gaiug len nəhab topan̄ vi sutuai. ⁹ Namətaṁ b̄igol gəb̄iteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be namətaṁ b̄esua b̄ibesw, natenan esəhor gəbikad namətaṁ gəlar p̄isi arbivoi ale aGot b̄ibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəb̄ol p̄usan husur nasipsip tomasig
(Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukela mai gamit ke, anjel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləb̄isor n̄os galito len nəhən aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh b̄ikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke t̄igol nəsa? Dereh atenan teriṅ lotovi 99 lesuh len naṽehuh hən b̄ia doṅ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale bisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləṅonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh b̄imasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian b̄igol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbon, kel p̄arṗar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai b̄esəsəloṅ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni suṁan na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike b̄esəsəloṅ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəb̄ehusur natosian siGot toke, ‘Nəboṅ avan ideh b̄ikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil p̄arṗar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.’* ¹⁷ Be asike b̄esəsəloṅ husur galito, kel ur natit p̄isi mai naḃonḃonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike b̄esəsəloṅ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam̄ riṅi tesuṁan nametḃos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəb̄ikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəb̄idaṁ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todaṁ həni tia len nəmav.* ¹⁹ Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit b̄eru arb̄ikad nənauan b̄esua husur natideh len navile a pan, nəsa

† **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNaturan Nəvanuan egəm hən b̄ilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito. * **18:16:** Deu

19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23

arþeusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole m̄os gəlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotobon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubatian

²¹ Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua ðigol nəsaan tabtab hən ginau, nerubat nəsaan san vəha-vis? Nerubat gail vəha-məlevru a?” ²² AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke gerubat gail səjavur vəha-məlevru vəha-məlevru.† ²³ Imaienan, natohan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. ²⁴ Nəboŋ totubat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi naþurþuran hən nauman hən nasihau tovi 15. ²⁵ Husur atenan todədas þisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teþur hən asoan mai anatun gail hən ləbegəm vi slev gail ale teþur hən natit þisi am gai tokade, hən þisar gel nəkabut san. ²⁶ Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit þisi mai gaiug.’ ²⁷ Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən þivan.

²⁸ “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tubat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ ²⁹ Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ ³⁰ Be naslev ta m̄o emətahuni. Ivan, gole hən ləbitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir þisar gel þis nəkabut san. ³¹ Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŵ, ale lua kel ur natit þisi lotovisi mai amasta salito. ³² Ale amasta ekis naslev ta m̄o gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam̄ þisi husur goŋir ginau həni. ³³ Ivoi am gətalolosa hən naslev togon sum̄an ginau notololosa hən gaiug.’ ³⁴ Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis hən ləbigol niben atenan þepəŋas vir þisar gel natit þisi gai tokabut həni. ³⁵ Len naŵide tomagenan, len nəlomito asike mətberubat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

† **18:22:** Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasrubat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanoŋan teþuer. § **18:28:** Natenarius evi nəvat naþurþuran hən nauman hən nəmaribəŋ tosa.

19

Natiṽosan
(Mak 10.1-12)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. ² Nabiltiṽoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³ Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləŋon ke tekəkos len nasoruan san, mēdas nahəsən ale lousi ke, “Inor hən aulumān βetiṽos hən asoan, riŋ gaḅulani husur nənauan o naləŋonian sitenan ŋai a?”* ⁴ Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natuḅatan aGot igol naulumān mai napəhaṽut a?’* ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumān dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ale aresua sumān artovi niben tosua ŋai.’* ⁶ Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.” ⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumān tilav nalobulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?”* ⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idamā hən ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natuḅatan, səmaianan. ⁹ Be nukel mai gamito ke naulumān ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.” ¹⁰ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan naulumān tokade mai asoan ḅimaienan, nəlahan toḅuer ivoi am.” ¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan piŋi loləboi ləḅesəsəlon səhot nəḅusanan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləḅeləboi ləḅigole. ¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəboŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsəlah mōs natohan pipihabəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumān sogsog gail. Avan ideh toləboi ḅesəsəlon səhot natenan, tesəsəlon səhoti!”†

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən βeriŋ navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidamā hən alahutai ləḅegəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi silat lotosumān alategai.” ¹⁵ Ale

* **19:3:** Natiṽosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arḅilah am. * **19:4:** Gen 1.27, 5.2 * **19:5:** Gen 2.24 * **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsog evi nabuai o naḅuluk o naulumān ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi.

nəboŋ aYesu toriŋ navəlan gəlaru len galito tonon, eriŋ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəboŋ sua, aulumān sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai pusan, nigol natit tovoi sa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?”
¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ŋai tovoi. Be gəbike gəbevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.”¹⁸ Ike, “Nakelean todaŋ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat, † sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan,¹⁹ geputsan atəmaŋ mai anam len nənauan sam, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sumān gotoləmas bun gaiug gabag.”*²⁰ Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen piŋi tia. Nəsa ipat sal hən nəbigole?”²¹ AYesu ikel maii ke, “Gəbike gəbinor kavkav len nəhon aGot, gia pur hən natit piŋi sam, ale viol hən nəvat han mai naməsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboŋ nəmantuhmar tosəsəlon hən natenan, ivan, eləŋon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoŋur.
²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaŋ habat hən avan ideh topul hən natite bebis len natohan pipihəlan aGot len nəmav.”²⁴ Ikele am ke, “Idaŋ habat hən nəkamel bebis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite bebis len natohan pipihəlan aGot.”²⁵ Nəboŋ lotosəsəlon həni, ahai susur gail lupan habat, luke, “Bimaienən, as tebis lan? Səkad avan ideh bikad nəmauran vi sutuai!”²⁶ Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbigol natenan, avil aGot eləboi bigol natit piŋi.”²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtoriŋ natit piŋi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?”²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboŋ navile a pan biveveu, nəboŋ aNatun Nəvanuan bebetah len nəbiltihai bətbətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəbetah len nəbiltihai bətbətah gail lotovi 12 hən mətəpəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.”²⁹ Ale avan ideh toriŋ naim gail o avan gail o avavinen gail o atəman o anan o anatun gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii.³⁰ Ale

† 19:18: Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam o naləŋonian sam ŋai.
* 19:19: Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

nabiltivanuan isobur gagai, asike lovi natideh; ale isobur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eḡusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan soḡilan hən bidas lalumən mōs nauman hən nəhol nakrep san. ² Lous nəvat ale idamə hən beḡur galit hən natenarius hən nəmariboḡ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. ³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalumən lotoil kəmas len nəmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neḡur gamito tinor.’ ⁵ Ale luvan. Len natubliial mai len namityal totor ut mədau, len naḡide tomaienən, amahean idas lalumən tətəs. ⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətoil kəmas gegai len nəmariboḡ kavkav?’ ⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbəum.’ Na ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətevi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəboḡ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumən nauman gəmai ale ḡur galito, tubat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’ ⁹ Ale nəboḡ alat lototubat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eḡur galit ḡisusua hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nəboḡ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbikad nəvat beḡəhor galit lotogəm a tahw. Be eḡur galit ḡisusua hən natenarius tosua ḡai. ¹¹ Nəboḡ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsaḡəḡəḡur hən nəvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhagəmai, loum husur nəḡaua tosua ḡai, be gaiug, goḡur galito pitoḡ hən ginamito. Be ginamito, namttodaḡ bur nabiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboḡ kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaḡ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe? ¹⁴ Lav nəvat tovi esamə, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbigol nəsa notoləḡoni hən natit sagw gail a? Nələm itabulol bulos ginau husur noviol habat a?’”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

* **20:2:** Natenarius evi naḡurḡuran hən nəmariboḡ tosua.

*aYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)*

¹⁷ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən b̄isor mai galit səbolito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai p̄usan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisaḅ səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləb̄isor vilesi, bilas habat həni, ale p̄os gati len nəhai balbal. Be len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

*Nausian sinan aJemes mai aJon
(Mak 10.35-45)*

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatun ulum̄an gəlaru gəm hən aYesu, etəjedur bathurien hən beus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboŋ gəḅevi Kiŋ, alarmiḅan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an ginau nəb̄emun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namr̄bigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəb̄idan̄ həni. İpat len aTəmagw hən b̄idan̄ hən ase arḅebətah ei, husur gai eutaut hən naut eru m̄os gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur tosəŋavur am lotosəsəloŋ hən natgale-nan, nəlolit epəŋas alarmiḅan. ²⁵ Be aYesu ekis galit p̄isi gəmai, ike, “Mətələboii ke nəgavna hən nametḅos gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, nəvanuan totibau salito loil a m̄o hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədəu hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a m̄o hən gamito, gai tegəm vi slev samit m̄au. ²⁸ Tesun̄an ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləḅevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən ḅevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən ḅevi na-p̄ur-kuvi-an m̄os navivilean hən nəvanuan tosoḅur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*aYesu igol nametḅesw eru arokəta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nabiltiḅoh lohusur aYesu. ³⁰ İkad

nametbesw eru artobətah len nəgarhəp̄isal, ale nəboŋ artosəsəloŋ həni ke aYesu toʋot van, arukai ke, “Nasub̄, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!”³¹ Naluʋoh losivoh len gəlaru hən naut bəbət hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub̄, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!”³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?”³³ Arusor vari ke, “Nasub̄, namroləŋon nakətaan!”³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadarŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvəhuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtəŋki ulum̄an san. Sah rubat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub̄ timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidam̄ hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur b̄isarpoh. Ike, ⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke, ‘Geris! AKiŋ sam̄ egəm hən gaiug, nəlon emədau, ebətah len natoŋki, natuhtəŋki ulum̄an tovi anatun natoŋki sua.’ ”*

⁶ Ŋa ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru. ⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtəŋki gəmai, ale aroriŋ nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu bəbətah len gail. ⁸ Nabilti luʋoh luʋolsan nahurabat salit gail metp̄isal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametp̄isal. ⁹ Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke, “Hosanna van hən aNatun ulum̄an siTevit! Putsani! AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub̄!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taʋtaʋor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?”¹¹ Naluʋoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvahur naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotopur hən natit gail mai alat lotovur natit gail ei.

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26

Ikovsan natev gail silat lotogægel hæn nêvat mai nêhai bêtêtah silat lotoþur hæn nêtav gail.† 13 Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hæn naim hæn na-sor-tuŵ-an,’* be mêtugol tovi naut susuah sinêvanuan vênvênah gail.”*

14 Nametbesw gail mai alat lotogau logëm hêni len naholêvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. 15 Abiltihai tutumav mai ahai þusan gail hæn nalo nêlolit ipanþan nêboŋ lotoris natit gail aYesu togole nêvanuan þisi lotomanþan lan, mai nêboŋ lotosêsêloŋ hæn atuhlahutai lotokai len naholêvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hæn aNaton ulumian siTevit! Putsani!” 16 Na lous aYesu ke, “Gosêsêloŋ hæn nêsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mêtasaŵuruŋ natosian siGot boŋ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hæn nê-sal-suhi-an mîos gaiug gabag len nabuŋon atuhlahutai mai len nabuŋon atuh-têtai gail lotosus sal a?’ ”*

17 Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

*AYesu isor len nêhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

18 Dudulan somilan, nêboŋ aYesu totêlmam vi lan nabiltivile, imalkêkat. 19 Len nêyaran san eris nêhai nafik sua, ale ia das vîte sobuer husur nêhai iban lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiŵan am vi sutuai!” Vêha-sua ŋai nêhai nafik enan emêlaŋ.

20 Nêboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumanþan. Luke, “Nêhai nafik egai emêlaŋ tutut maiegai mabe?” 21 AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mêtþikad nadêlomian, nêlon-uri-an bêtuer, nêsa tovisi hæn nêhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mêtêlêboi mêtþikel mai naŵehuh egai ke, ‘Makuv, bar hæn gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. 22 Ale mêtþikad nadêlomian, natit þisi mêtþeusi len na-sor-tuŵ-an, natideh mêtþeusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nêdaŋan hæn na-il-a-mîo-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

23 AYesu ibar naholêvat todar vis naim siGot, êbis lan, ale nêboŋ toþusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mîo hæn nêvanuan gail logëm hêni, lous taltal hêni ke, “Gugol natgale-nan len nêdaŋan na-il-a-mîo-an ta be? Len nêdaŋan sise? Ase ilav nêdaŋan na-il-a-mîo-an enan mai gaiug?” 24 AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hæn gamit bai. Mêtþisor var nausian sagw, dereh nikel ur nêdaŋan na-il-a-mîo-an notogol natgalenan lan mai gamito. 25 Nausian imaiegai, ke, nêkadhut

† 21:12: Nêtav ehum navimal toþêhapêhw. * 21:13: Isa 56.7 * 21:13: Jer

7.11 * 21:16: Psa 8.2

na-il-a-ñō-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datbike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mətsadəlom aJon?’²⁶ Avil datbike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluʋoh husur galit p̄isi lunau ke aJon evi ahai kelkel ur.”²⁷ N̄a lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-ñō-an notogol natgalenan lan.”

Nəbol p̄usan husur anatum ulum̄an eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mətunau ke nəsa? Naulum̄an sua ikad anatum ulum̄an eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməŋai gia um len nəhol nakrep.’²⁹ Anatum isor vari ke, ‘Ao, nomətahuni.’ Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan.³⁰ Beti atata ivan hən anatum togon am ikel nasoruan toŋitoʋ hən tokele a ñō tia. Ale anatum togon isor vari ke, ‘Ale Nasuḅ, nivan bai.’ Wake səvan.³¹ Len gəlaru, anatum ulum̄an ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anatum atata tosor maii a ñō.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaʋut lotoŋur hən nibelito saltoyar a ñō hən gamito vi lan natohan pipihəlan aGot.³² Husur aJon egəm hən gamito hən bəʋusan gamit hən nəŋisal hən nanoran, be mətsadəlomi, avil nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaʋut lotoŋur hən nibelito, lodəlomi. Naut kəmas mətoris natenan, len namityal tohusuri, mətsagəgel hən nənauan samito hən mətbedəlom nəsa tokele.”

*Nəbol p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, “Səsəloŋ hən nəbol p̄usan sual am. Ikad naulum̄an tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir nəbur hən bəgəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut na-kətkəta-təbanan a məhat. Beti idam̄ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale eriŋ naut enan len nəyaran sua.*

³⁴ Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nəʋit nakrep galevis tovi esan.³⁵ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san gail. Luʋas esua, lugol esua imat ale lotuʋ sual am.³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta ñō, be alat lotorentem nəhol lugol nəʋide toŋitoʋ hum ta ñō.

³⁷ Len naməkot esəvat anatum ulum̄an van hən galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh leputsan anatugw ulum̄an len nənauan salito, ligol nəsa bikele.’³⁸ Be nəboŋ alat lotorentem nəhol lotoris anatum ulum̄an, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh

* 21:33: Isa 5.1-2

tikad nēhol egai nēboŋ amahean nētan bimat. Gəmai, datiparu buni hən datbikad natit p̄isi bēvi esan nēboŋ atəman bimat.’³⁹ Ale lutah gati, bar hēni vivile dan nēhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaienan, nēboŋ amahean nēhol nakrep bēgəmai, dereh tigol nēsa hən alatenan lotorentem nēhol?” ⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nəvanuan galen lotosa, dereh tilav nəmatan tosa vəsa masuṽ mai galito. Beti tidam̄ hən nəvanuan galevis am ləbirentem nēhol, ləb̄ilav naṽit nakrep maii nēboŋ ləb̄imen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mətsaṽuruŋ nategai len natosian siGot a? Ike,

“ Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai bēləboi b̄igol naim b̄ihav mai binor. Ale evi Nasuḅ aGot togol nəvat tomagenan

ale nēboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nēsa togole.*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabəlan dan gamito, ale tilavi mai naluṽoh hən nəvanuan tile ləb̄igol naṽite tovi naləŋonian san. ⁴⁴ Avan ideh b̄iteh len nəvat enan, dereh timaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”†

⁴⁵ Nēboŋ abiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəlon hən nēbol galenan, lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito.

⁴⁶ Imagenan ludas p̄isal hən ləb̄itah gati, be lomətahw len naluṽoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

*Nəbol p̄usan husur nəhanan hən nəlahan
(Luk 14.15-24)*

¹ AYesu ibol p̄usan tətəs mai galit am, ike, ² “Natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai. Ikad nakiŋ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun ulum̄an. ³ Eus nəvanuan isoḅur hən ləb̄egəm hən nəlahan enan. Ale nēboŋ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləb̄ekis nəvanuan galenan gəmai, be lomətahun ləb̄egəmai. ⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun nabuluk ulum̄an mai natuhḅuluk tokənoh gail, ale natit p̄isi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’

⁵ Avil alat akiŋ tous galit ləb̄egəmai, ləsəsəsəlon husuri, luvan. Galit sua evi lan nētan san, togon evi lan naim p̄urp̄ur san.

⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədəs bun galito vagol lumat. ⁷ Akiŋ nəlon ipaŋpaŋ masuṽ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləb̄ivabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləb̄epəŋas nabiltivile salito. ⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan

* 21:42: Psa 118.22-23 † 21:44: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 44.

hæn nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hæn ləbēgəmai ləsəbar nəsə notoləŋoni tonor len nəhanan sagw, sanor hæn ləbēgəmai. ⁹ Imaienan, mitivan hæn nametp̄isal pasil gail, ale nəvanuan ideh mət̄bisabi, usi hæn bēgəm vi lan nəhanan nəlahan.’ ¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naḡisal gail. Lokis galit p̄isi lotosab̄ gail bōnḡon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hæn nəvanuan. ¹¹ Be nəbōŋ akiŋ tobis lohoim san hæn b̄eris alat lotohan, eris aulum̄an sual ei sasun nahurabat nəlahan. ¹² Ale ikel maii ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut tob̄ut hæn atenan. ¹³ Beti akiŋ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Baŋis gat navəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litaŋ, lides batriḡoriḡ.’ ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isobur be ilekis hæn evis ŋai.”

Vur nətaks seSisa

(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəbōŋ lotovan tonōŋ, Luḡonḡon, lusor utaut hæn ləb̄igol aYesu b̄ekək̄os len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hæn aYesu.* Lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləb̄oii ke gokitin, goḡusan hæn naḡisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan b̄etibau o b̄evi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hæn datb̄evur nətaks van hæn aSisa m̄au a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləb̄oi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mət̄b̄igol ke nekək̄os? ¹⁹ Vusan ginau hæn natenarius hæn nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsən ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsə tovi seSisa ale lav mai aGot nəsə tovi siGot.” ²² Nəbōŋ lotosəsəlōŋ hæn natenan, luḡaŋ, beti lor̄iŋi, luvan.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

²³ Len nəbōŋ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eb̄uer), logəm həni, lousi* ²⁴ luke, “Hai p̄usan, aMoses ikele ke, ‘Aulum̄an ideh b̄imat anaton b̄eb̄uer, aḡan matmat tilah mai nəbatunau enan hən b̄ipas anaton gail hən aḡan tomat b̄ikad anaton gail.’* ²⁵ Ikad alatmiḡan toməlevru len ginamito. Ahai a m̄o ilah, ale imat, anaton

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləŋon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiŋ len naut a Jutea, hən naut a Jutea b̄ipat akis len navəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8 * **22:24:** Deu 25.5-6

eɓuer. Ale aʋan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aʋan enan am imat, anatum eɓuer, ale aʋan tohusuri ilah mai nɔbatunau. Ivan magenan van vɔbar alatmiʋan ɓisi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nɔboŋ alatmiʋan ɓisi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nɔmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiʋan tomɔlevru ta be, husur ilah mai galit ɓisi?" ²⁹ AYesu isor var galit ke, "Mɔtusab husur mɔtsalɔboi natosian siGot mai nɔdaŋan san. ³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nɔmatan, nɔvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən lɔbilah, be dereh lesuŋan aŋel gail len nɔmav ləsələh. ³¹ Be datɓisor husur na-le-məhat-an dan nɔmatan, mɔtsaʋuruŋ nɔsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² 'Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.*' Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur."

³³ Nɔboŋ naluʋoh gail lotosəsəlɔŋ hən natenan, lumaŋmaŋ len naɓusanan san.

Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail ɓisi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nɔboŋ lotosəsəlɔŋ hən ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luɓonɓon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua hən hən ɓekəkɔs len nator-vari-an san. ³⁶ Ike, "Hai ɓusan, len nalo gail, ta be esəhor gail ɓisi am?" ³⁷ AYesu isor var galit ke, " 'Gelɔmas bun Nasuɓ aGot sam̄ len nɔloŋ kavkav, nanunuŋ kavkav, mai nɔvanuan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.*' ³⁸ Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail ɓisi am. ³⁹ Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike 'Gelɔmas bun nɔvanuan totoh ɓɔpadaŋ hən gaiug suŋan gotolɔmas bun gaiug gabag.*' ⁴⁰ Nakelean eru enan artodaŋ arovi nɔbathut nalo kavkav mai naɓusanan sihai kelkel ur gail ɓisi."

Anatum ase aKристо, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail lotoɓonɓon, ⁴² ike, "Mɔtɓinau aKристо, aGot totabtabuh lan, mɔtunau ke gai evi anatum ase, nɔpasusan sise?" Lusor vari ke, "Anatum siTevit."† ⁴³ Beti aYesu eus galit ke, "Bimaienan, nɔboŋ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nɔsa ekis aKристо hən aMasta? Husur aTevit ike,

⁴⁴ " 'Nasuɓ aGot ikel mai aMasta sagw, ke
"Gebɔtah tarhət len navəlagw nɔmatu,

vir nɔberin̄ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

* 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: NaJu gail ɓisi loləboi ke dereh aKристо egəm len nɔpasusan siTevit tovi kiŋ ta sutuai.

hən ləbevi ut kəmas.”,*

45 “Imaienan, aTevit bekis aKristo hən aMasta san, evi anatan mabe?” 46 Be səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len nəboŋ enan van, galit pisi lomətahw hən ləbeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiju gail

(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

1 Beti aYesu isor mai naluvoŋ gail mai ahai susur san gail. 2 Ike, “Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləbepusan hən nalo siGot.* 3 Imaienan, səseloŋ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mətbigole. Avil samtigol tətov hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotopusan həni. 4 Lukai tas natit isoŋur, lugol nalo isoŋur am lotodaŋ habat hən nəvanuan behusur gail. Ehum lotobaŋis gat natit toməlas habat, ale lotoriŋi len nəbathuvəson nəvanuan hən bevusi. Be lomətahun ləbigol natideh hən ləbesusupah mai nəvanuan hən berusan natgalenan toməlas. 5 Natit pisi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləberisi ŋai. Galit, lukad nabokis gail lotosəŋon natosian siGot len gail hən ləbibaŋis gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be məteris, lugol nabokis gail luŋospos, lugol nasuŋarhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. 6 Loləŋon masuŋ hən ləbebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləŋon nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonbonan. 7 Loləŋon masuŋ hən nəvanuan gail ləbike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləbekis galit, ‘Hai pusan.’† 8 Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur mətukad ahai pusan tosua ŋai, ale gamit pisi mətoŋitpitoŋ suŋan na-ke-ŋan-an gail. 9 Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ŋai evi aTata samit len nəmav. 10 Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur esua ŋai evi ahai pusan samito, evi aKristo. 11 Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. 12 Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

13-14 “Be gamit məttovi ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətokəkol hən nabopita hən natohan

* 22:44: Psa 110.1 * 23:2: Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləbepusan hən nalo aGot tolavı mai a Moses. * 23:5: Num 15.38-41 † 23:7: Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai pusan.

pipihabēlan aGot len nēlav len nēhon nēvanuan gail. Bathut mētsābīs lan ale alat lotoke lēbēbīs lan, mētsēdāñ hēn ke lēbīs. †

15 “Gamit mēttōvi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail ŋai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat. Husur len nēyaran samito, mētuyar len tan, wol len tas, hēn mētbēgēgel hēn nadēlomian sinēvanuan bēsua ŋai, hēn bīkad nadēlomian seJu gail. Ale nēboŋ tohusur nadēlomian samito, mētugol egēm isa sēhor gamito, gol ke inor hēn nēhab nēmatan ŋai.

16 “Gamit mēttōil a mō, mēttōsēhar nēvanuan gail, mētovi mētbēsū gail, nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat! Len naṗusanan samit mētuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nagol hēn naim siGot, gai timasgol nēsa tokel gati, salēboi bīmakuṽ dani.’

17 Mētbēsū gail! Mēlmel gail! Mētolēboii ke naim siGot esēhor masuṽ hēn nagol topat lan. Nagol enan egēm siGot sēbōn, husur ŋai topat len naim siGot. 18 Ale len naṗusanan samit mētuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naviolan topat len nēmel tutumavan, gai timasgol nēsa tokel gati, salēboi bīmakuṽ dani.’ 19 Mētbēsū gail! Mētolēboii ke nēmel tutumavan esēhor masuṽ hēn naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egēm siGot sēbōn husur ŋai topat len nēmel tutumavan len natutumavan van hēn aGot. 20 Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nēhes enan, mai len nahēsan natideh topat lan. 21 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nēhes enan, mai len nahēsan atenan totoh lan. 22 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahēsan nēlav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahēsan nabīlthai bētbētah siGot, mai len nahēsan atenan tobētah lan.

23 “Gamit mēttōvi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasēŋavuran hēn naluhai hun namint, natil mai nakumin, mētoviol hēn gail mai aGot. Avil mētsagol natit totibau gail sēhor natgalenan len nalo. Mētsagol sanor van hēn nēvanuan gail, mētsalolosa hēn galito. Mētsariŋ nēlomit len aGot, mētsēdāŋ lan. Ivoi hēn mēttāgol

† 23:13-14: Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit mēttōvi ahai pusan hēn nalo mai naFarisi gail, mētovi vanuan gēgēras gail ŋai! Nēmauran samit dereh tisa vēsa tibatbat, husur mētuhān nēvat sibatunau pēhāvut gail, vēnoh naim salit gail. Ale mētusor tuṽ ebēlav hēn mētbīpatpat gamit mēhat. Husur natenan, aGot dereh tipansēm habat hēn gamito.

natgalenan ale sa-nəlomit tibon̄bon̄ hən mət̄beviol hən tesua len nasəḡavuran.* 24 Gamit mət̄toil a m̄o, mət̄tosəhar nəvanuan gail, mət̄ovi met̄besw gail! Mət̄ohisi hən mət̄behusur natuhlo p̄isi, be mət̄sagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum mət̄toḡir nəwai tur len nəkaliko hən asike mət̄bedəlom nahonon ideh, be mət̄odəlom nəkamel mət̄sarisi. §

25 “Gamit mət̄tovi hai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̄ovi vanuan gəḡəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mət̄okəkas navivile hən nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit eḡiḡiḡal. Nəlomit epul hən na-ləḡon-masuḡ-hən-natite-an mai nagolean hən natideh mət̄toləḡoni. Mət̄sənau nəvanuan ideh am. 26 Farisi namət̄amit toḡesw! Kəkas nəlon nabiliwai a m̄o, hən navivile am ḡiveveu.

27 “Gamit mət̄tovi hai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̄ovi vanuan gəḡəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mət̄ohum naburhes lotopiti pəḡapəḡw. Navivile epəḡw, ikab buni, be butite epul hən nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am toḡos nətan. 28 Gamit mət̄umaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mət̄unor, avil len nəlomito, mət̄opul hən nagəḡərasan, mət̄utoh hum nalo savi natideh.

29 “Gamit mət̄tovi hai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, mət̄ovi vanuan gəḡəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mət̄oum hən naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mət̄ovəhas naburhes silat lotonor len nəḡon aGot. 30 Beti, suḡian mət̄tavoil səhor atəmamit gail ta sutuai, mət̄uke, ‘Dattatoh len nəbon̄ setəmadat ta sutuai, asike dattabon̄ mai galito nəbon̄ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ 31 Nəbon̄ mət̄tokəmaienan, mət̄ukel koti ke mət̄tovi anatulit gail, mət̄tosa suḡian alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. 32 Gamit m̄au, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototub̄at hən̄i, mitigol tihav! 33 Mət̄ovi m̄at gail mai anatun nəvaipa gail! ** Mitigam yav dan nəpanismen hən naut nəmatan mabe? 34 Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisau hən nəmauran tonor, mai ahai p̄usan gail hən nalo, van hən gamito. Dereh mititahətah hən galevis len nəḡai balbal hən ləḡimat. Galevis am mət̄ebilas habat hən galito len naim nabon̄ḡonan samito, hut galit van husur nabiltivile v̄isusua. 35 Na nəmatan silat lotonor p̄isi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tub̄at len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun

* 23:23: Lev 27.30; Deu 14.22

§ 23:24: Nahonon mai nəkamel, gəlar p̄isi

arsaveveu len nalo siMoses.

**

23:33: Nəvaipa evi nəmat tosa, nəbon̄ ḡihai avan ideh, nabehi han igol timat.

ulumān aParakiah,†† mættotubuni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot.* 36 Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hən nəmatan galen p̄isi, dereh tibar naur ta daməḡ egai.

*AYesu ilolosa hən naut a Jerusalem
(Luk 13.34-35)*

37 “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hən gaiug. Akis nuke nigol anatum̄ gail libonḡon hum natopəhaṽut togol natuhman san gail lubonḡon hən bihavhav hən galito. Be gomətahuni. 38 Geris! AGot erinḡ gabulan naim sam̄ gol eḡəbesw.* 39 Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətōris ginau am van vəbar mət̄bike, ‘AGot tivoi hən atenan togəm len nahəsān Nasuḡ aGot!’ ”*

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

1 Nəboḡ aYesu torinḡ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm hənī hən ləḡeṽusani hən naim gail ei. 2 Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətōris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir p̄isi hən asike ikad nəvat ideh gegai ḡepələh len nəvat togon.”

*Natit gail lotoṽusan nagəman hən nanonḡan hən navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

3 Beti nəboḡ aYesu tobətah səḡon len Naṽehuh Oliv, ahai susur san gail logəm hənī luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ḡais? Nəsā teṽusan nagəmaian sam̄? Nəsā teṽusan nəboḡ navile a pan binonḡ?” 4 AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avan ideh sategəras gamito, 5 husur dereh tisoḡur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḡur nəboḡ ləḡekəmaianan. 6 Dereh mətəsəsəlōḡ hən nəwalan hən nabiltibalan gail mai na-kel-uri-an hən nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi maḡenan, be səbar nagilen sal. 7 Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekinḡ gail dereh libal mai nəvanuan sekinḡ tile gail. Dereh nəhanian teḡbuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. 8 Be natgalen p̄isi lohūm natuḡatan ḡai hən napəḡasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsā, levisi vəha-sob̄soḡur am len nəboḡ ləḡegəmai.

†† 23:35: Len Zec 1.1 lokis aParakiah hən aPerekiah. * 23:35: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Psa 118.26

⁹ “Beti dereh leriŋ gamit len navəlan alat ləbēmədas tabtab hən gamito mai ləbigol mət̃bimat. Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, leriŋ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. ¹² Ale husur nəsaan ḅipernjan naut p̃isi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḅisoḅur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-dan-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natohan pipihəbələn aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̃isi ləḅəsəsələŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

¹⁵ Gaiug gotoṽurun nategai, geṽurun ləboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ mət̃beris nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a m̃o, nəboŋ mət̃beris natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol toḅəḅesw vi sutuai,* ¹⁶ len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ ṽehuh. ¹⁷ Avan ideh ḅinjavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən ḅitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ḅeum marireu san, satetəlmam hən ḅilav nahurabat san. ¹⁹ Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan ṽesa habat hən apəhaṽut ideh totian o tovəhasus. ²⁰ Be mitisor tuṽ vi təban aGot ke nəgam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. ²¹ Nokəmaienan husur len nəboŋ natgalen ḅevisi, naləŋon-isa-vəsa-an dereh tidan habat səhor nəboŋ ta sutuai len natubatan, vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike idan səhori tətəs am boŋ ideh.* ²² Asike aGot tagol naləŋon-isa-vəsa-an tam̃idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̃isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol naləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̃isi tem̃idol m̃os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

²³ “Beti avan ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²⁴ Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotopaŋ habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalələgauan enan, nukele hən mət̃beləboi nəsa ḅevisi. ²⁶ Imagenan, nəvanuan gail ləḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoh len naut masmas

* 24:15: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 24:21: Dan 12.1

toḃəbesw!’ samtivan varisi. Ləbıke, ‘Məteris, satosusuah lohoim,’ samtedəlomi. ²⁷ Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan ḃegəmai, dereh tehum nasəmoropun togol nəmav kavkav toḃial, nəvanuan p̄isi lerisi. ²⁸ Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḃon ei.”*

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan ḃinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluḃoh hən nəvanuan gail p̄isi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nabiltiwalan hən nətrampet† dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləḃetətariv ḃonḃon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləḃevi esan.”*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətḃeləboi səhot natsua nəhai nafik ḃəḃusani. Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todurḃoh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len navide tomagenan, nəboŋ mətḃeris natgalen p̄isi notomadhator husuri, dereh mətələboii ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləḃisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.”

Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səḃon, gai eləboii. ³⁷ Nagəman

* **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele ḃevisi, dereh mətələboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ḃon ei. † **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 † **24:31:** Nəboŋ gotoḃuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9

siNatun Nəvanuan dereh tehum nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludanġ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah toġis len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənu səhot nəsa ħevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit ħisi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan ħegəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumġan toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad napəħaġut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətehulahul, husur mətsaləboi nəboŋ aMasta samit ħegəmai. ⁴³ Be məteləboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətsəvatvat viri.”

*Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu iġbol ħusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səħor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən ħekətkəta təban naslev san gail len naim san, hən ħevəŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta ħivahim, ħisəġ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəħaġur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən ħekətkəta təban natit ħisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut tebəlav.’ ⁴⁹ Beti etuġat vās naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutaŋ habat, kat ħurġur nariġolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

25

Nəbol ħusan husur navensus tosəŋavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datoləboi datħenənoġ hən natohan pipihəbələn aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav nanġial salit,

* **24:38:** Gen 6.9-7.5 * **24:39:** Gen 7.6-24 § **24:51:** Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan.

yar van hən ləbēbubur mai naulumān bilah.* ² Galit erim lovi hoʋon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoʋon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulumān bilah tovəlo, navensus gail pisi losusuh metanoʋ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumān bilah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoʋon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaŋ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datbigol bimaianan, dereh naoil temidol hən gidat pisi. Mitia v̄ur ideh samito len naim p̄urp̄ur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləbēvuri. Be nəboŋ lotoyar van sal, naulumān bilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, loʋis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboŋ namityal topair, navensus lotoʋur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, səŋav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’”

¹³ AYesu imaris kotov nəbol enan ike, “Imagenan, mətehulahul hən asike mətbesumān navensus lotovi hoʋon, husur mətsaləboi nəmariboŋ o namityal hən natəlmaman sagw.”

*Nəbol p̄usan husur naslev totor mai nəvat
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ AYesu isor tətəs husur natəlmaman san, ike, “Natohan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən bivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navəlalito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit v̄isusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vəha-sua ŋai eriŋ naut enan len nəyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len navide tomaienān, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nətalent tosua, evivile, ehir nabur len tan ale itavun susuan nəvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hən bələboi nəsa lotogole len nəvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nətalent

* **25:1:** Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən bisor vəsvəsai nəbol p̄usan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluʋoh sivensus bilah, ale luvan hən ləbēbubur mai naulumān bilah mai naluʋoh san. Nəboŋ naluʋoh toru arbiḅon, nəlahan etuḅat.

† **25:15:** Nətalent esua ŋai evi nəp̄urp̄uran hən nauman hən nasihau tovi 15.

torim maii, ipat nɔtalent torim am gɛm hɛni ike, ‘Nasub, gulav nɔtalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navəlaŋ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin natit tisoɓur len navəlaŋ. Gegəmai, gehəhaʋur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nɔtalent toru maii, egəm hɛni ike, ‘Nasub, gulav nɔtalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navəlaŋ, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəberin natit tisoɓur len navəlaŋ. Gegəmai, gehəhaʋur mai ginau!’

²⁴ “Beti naslev, amasta tolav nɔtalent tosua maii, egəm hɛni ike, ‘Nasub, noləboii tia ke govi naulumŋan totaltal, len nɛmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariw wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan. ²⁵ Imagenan nomətahw, ale nua susuan nɔtalent sam len tan. Nəvat sam bogai.’ ²⁶ Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulumŋan totaltal, gəbinau ke notolav nəhanian dan naut nəsəməbule lan, gəbinau ke notətariw wit len naut nəsədaŋdaŋ namisurhute lan, ²⁷ imabe gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienan, nəboŋ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintəres han.’ ²⁸ Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nɔtalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosəŋavur. ²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoɓur am maii hən bɛpul hɛni. Be avan ideh tomidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. ³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar hɛni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriʋoriʋ-an.’

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ “Nəboŋ aNatun Nəvanuan bɛgəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aŋel gail piŋi, dereh tebətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ. ³² Beti naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail piŋi dereh libonɓon len nəhon. Ale dereh tepəpəhun galito hum nəvanuan nasipsip topəpəhun nasipsip gail dan nənani gail. ³³ Dereh terin nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. ³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut hɛni tia mɔs gamito len natuɓatan, nəboŋ togol navile a pan. ³⁵ Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboŋ notovi metɓos,

mətokis ginau vi lohoim samito; ³⁶ nəboŋ notomalmał hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboŋ notoməsah, mətokətkəta təban ginau; nəboŋ nototoh len naim bəbaŋjis, mətogəm, mǣdoŋ təban ginau.’ ³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasuḅ, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais? ³⁸ Namtoris gaiug gotovi metḅos namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmał hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais? ³⁹ Namtoris gotoməsah o namtomǣdoŋ təban gaiug ŋais len naim bəbaŋjis?’ ⁴⁰ Ale nakin dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsə, mətəvi tut dan ginau, mətəvi lan nəhab topaŋ vi sutuai aGot toutaut həni tia mōs natəmat mai aŋel san gail! ⁴² Husur nəboŋ notomalkəkət, mətsavəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətsəlav nəwai mai ginau; ⁴³ nəboŋ notovi metḅos, mətsakis ginau vi lohoim samito; nəboŋ notomalmał hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh len ginau; nəboŋ notoməsah o nototoh len naim bəbaŋjis, mətsamǣdoŋ təban ginau.’ ⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasuḅ, ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metḅos, o gotomalmał, o gotoməsah, o gototoh len naim bəbaŋjis be namtsavi tarhət sam?’ ⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətsagole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətsagole van hən ginau.’ ⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləḅitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike, ² “Mətələboii tia ke nəboŋ nəmariboŋ ḅeru ḅinoŋ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh lerinji len navəlan alat ləḅipos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan aḅiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḅonḅon len naḅiltiim seḅiltihai tutumav, nahəsən aKaiafas. ⁴ Lusor utaut hən ləḅigol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləḅigol ḅimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləḅeluḅoh hən ləḅiḅal taḅtaḅor, mədas natit gail.”

* 25:46: Dan 12.2

Napəhañut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale napəhañut sua tolav nabotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav nabotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eβiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomədas natenan? ⁹ Ivoi am taŋur həni mōs nəvat tosoβur ale təlav nəvat enan mai naməsai gail.” ¹⁰ Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsai gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.* ¹² Nəboŋ alitegai toβir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləβitavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləβinau gati.”

AJutas isor utaut hən βeβur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan aJutas Iskar-iot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəberin aYesu len navələmito, mətudañ hən mətβilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* ¹⁶ Len nəboŋ enan van, aJutas idas pisi hən βerin aYesu len navələlito.

NəPasova naməkot
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)

¹⁷ Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəβihan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətevi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh məteris naulumñan sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai pusan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadan. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləβihan. ²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terin ginau len navəlan aenemi sagw gail.”* ²² Ahai susur gail nəlolit isa masuŋ, ale galit vिसusua lotuβat usi ke, “Nasuβ, ase lai? Savi ginau a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torin navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terin ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur

* 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9

aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan toriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* 25 Ale aJutas, gai bəriŋi len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai pusan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasub

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

26 Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” 27 Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni ale ilavi mai galito, ike, “Gamit pisi mətemun lan, 28 husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw bisel, eḅusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən bərubat nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. 29 Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbəmuni mai gamit ei.” 30 Beti lokəkai hən nəbē hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

31 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit pisi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, “Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəsipsip ligam ḅisusua.*”

32 Avil, nəboŋ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.” 33 Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan pisi ləḅigam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” 34 AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ḅai, a tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau!” 35 APita ikel maii ke, “Ao, naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukele ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail pisi lokəmaienan.

AYesu isor tuḅ a Ketsemane

(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəḅisor tuḅ.” 37 Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etuḅat lolosa, nəlon isa vəsa habat. 38 Ale

* 26:24: Psa 22.2-19; Isa 53 * 26:28: Exo 24.8; Jer 31.31-34 * 26:31: Zec 13.7

ikel mai galit ke, “Nulolosa masuŵ! Ehum nalolosaan ikabut gol nalogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, iḃov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, ḃike ḃinor len naləŋonian sam̄, gilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ŋai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḃ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətbilele mai ginau len nəhaua tosua ŋai a? ⁴¹ Mətehulahul ale sor tuŵ hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḃigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu eriŋ galit tətəs, isor tuŵ, ike, “Tata sagw, gəḃike sanor len naləŋonian sam̄ hən gəḃilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəḃike nemuni, gigol nəsa gotoləŋoni!”

⁴³ Nəboŋ tosor tuŵ tonoŋ etəlmam tətəs, isaḃ lotopatmari husur namətalit inoŵ masuŵ. ⁴⁴ Ŋa eriŋ galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupat sal a? Mətuŋavŋav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḃeriŋ ginau len navələlito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiŵoh lototəgau naḃu nəḃalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail losəvat naluŵoh enan. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən naŵusaniyan sua mai galit a m̄o, ike, “Nəboŋ nəḃesum̄ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ŋai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esum̄ nətarhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm m̄osi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Ŋa galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naḃu nəḃalan san, ita kotov nədariŋan naslev seḃiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, “Riŋ təlmam hən naḃu sam̄, bathut avan ideh toḃal hən naḃu nəḃalan, dereh naḃu nəḃalan tigol nəmatan san! ⁵³ Gamit mətsaləboii ke noləboi nəḃeus aTəmagw hən na-vi-tarhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabiltivəshəŋel tovi 12 gag ŋai. ⁵⁴ Nətagol

* **26:39:** Len nasoruan siGot ta m̄o, nəboŋ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ñai aYesu ikel mai naluvoñ ke, “Imabe mätogəm, lav naβu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən məbtih gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tiβal mai alat lotoil a mō? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nəbətah, noψusan ei len nəmariboñ pisi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur bisarpoh.”

Beti ahai susur san pisi loriñi, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboñ lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaifas tovi biltihai tutumav, ale ahai ψusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luβonβon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale nəboñ toβis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən βeris nəsa βevisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin pisi ludas vanuan gəgəras gail ləβidañ hən ləβelibliboñ ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mō loləboi ləβigol βimat sile. ⁶⁰ Be ləsəsəβ nalibliboñan ideh tonor hən aYesu βimat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isoβur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəβigol naim siGot bimasirsir ale um tətəs həni len nəmariboñ bitor.’”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəβətətəs gol gaiug? Na-kel-koti-an səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sasor. Ale abiltihai tutumav ikel mai ke, “Nukel idañ mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəβevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan βebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidañan. Dereh məteris βegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taᵛtaᵛor, itar nahurabat san hən βeᵛusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləñon nəvanuan ideh am hən βikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətəsəsələñ hən tosor mədas aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau mab həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən βimat! Timasmat!”*

† **26:61:** Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəβigol naim siGot bimasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.” * **26:64:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **26:66:** Lev 24.16

⁶⁷ Beti loʻvulai nəhon aYesu, lotuhi, luʻvosi.* ⁶⁸ Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gepəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iʻvos gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsən aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadan logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboŋ namttosəsələn hən nadolomŋ, namttosəsələn ləboii ke govi auleKalili, nadolomŋ ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsən aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbəkicin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ŋai natoulumŋan ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumŋan bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”* Nasoran siYesu a mō etunus nəlon aPita, ale evivile, itaŋ habat.

27

Loriŋ aYesu len navəlan aPilata

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav pisi mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luʻbonʻbon tətəs hən ləb̃ihol kitev naʻpısal hən ləb̃igol aYesu bimat.* ² Beti lubaŋis gati, losəhari van, loriŋi len navəlan aPilata tovi gavna ta Rom.

Ajutas itahətah hən gai

(Uman 1.18-19)

³ Ajutas, toriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboŋ torisi ke nəSanhitrin toriŋi ke aYesu bimat, ajutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasılva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriŋ ategaii len navələmıto hən bimat naut kəmas sagol kas natideh

* **26:67:** Isa 50.6 * **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mō ləb̃idamŋ həni, naJu gail lodədas ləb̃igol avan ideh bimat.

tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AĴutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən bimət.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datberinj nəvat egai hən bibon mai nəvat hən naim siGot bathut ebinjinal, eður nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol bonbon. Nəboj lotohol tononj, loður nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan bulau. Loður nətan enan hən begəm vi ut natətavunan simetbos gail. ⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboj ta daməjai. ⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah totoni, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodam hən ləbeður atenan həni, ¹⁰ ale loður nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan bulau, hum Nasuβ aGot tokele hən ginau.”*

AYesu a mō hən aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

¹¹ Nəboj lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tononj, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kinj seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboj abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsələn hən natit tosobur lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sator vari, sakel kas natuh-soruan ideh, gol nəgavna iṣan habat lan.

Pilate erinj aYesu len nəmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova ṣisi, nəgavna ikad nəvide sua. Idam hən avan sua totoh len naim bəbanjis bevivile husur naləṣonian sinaluṣoh. ¹⁶ Len nəboj enan, len naim bəbanjis, ikad naulumān sua nəvanuan ṣisi lotoləboii, nahəsan aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboj naluṣoh lotobonbon sal, aPilate eus galit ke, “Mətələnən ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail lorinj aYesu len navəlan husur lototaḅulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboj tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməjai len naḅəber, noləṣon isa masuṣ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluṣoh hən ləbigol husur galito,

* **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

us aPilate hən b̄igol aParappas b̄evivile mai aYesu b̄imat.
 21 Imaianan, nəbōŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon
 nəb̄igol gəlar ta be b̄evivile m̄os gamito?” Lusor vari ke,
 “Parappas!” 22 APilate esəhoʋut, eus galit ke, “Bimagenan,
 nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit p̄is luke,
 “Timat len nəhai balbal!” 23 Ris aPilate tous galit ke, “Bathut
 nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat
 len nəhai balbal!”

24 Nəbōŋ aPilate toləboii ke edədas b̄igol natideh hən b̄egəgel
 hən nənauan salito, be nab̄iltimədasian etub̄at len naluʋoh, ilav
 nasiloh topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.†
 Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau.
 İpat len gamito!” 25 Beti nəvanuan gail p̄isi lusor vari ke,
 “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan
 sinamito!” 26 Beti igol aParappas evivile m̄os galito, be igol
 nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale erin̄ aYesu len
 navələlito hən ləb̄iḡos gati len nəhai balbal.

Nasoltia gail lusor viles aYesu
 (Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

27 Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia
 gail, ale galit p̄isi luḡonḡon garu lan. 28 Lukol nahurabat
 san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiŋ lan. 29 Lovisvis
 hən nəhau tokad nasunite tohum nab̄ulgəgau, ale lorin̄i len
 nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. Lorin̄i natsua hun nəhaie
 len navələlan nəmatu hum nəhai sekiŋ. Beti lotəjedur bathurien,
 lotub̄at sor vilesi ke, “Sal suh nakiŋ seju gail!” 30 Lovulaii,
 ale lusabul natenan hun nəhaie dani, luḡas nəkadun həni.
 31 Nəbōŋ lotosor vilesi tonon̄, lukol nahurabat bisibis dani,
 lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləb̄iḡos gati
 len nəhai balbal.

Luḡos gat aYesu len nəhai balbal
 (Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

32 Len nəyaran salit dan nab̄iltivile, lobubur mai auleSairin
 sua nahəsən aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu.
 33 Nəbōŋ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsənən tovi Naut
 hən Nabələshukadhutəmat). 34 Lulav nəwain lotobul hən natit

† 27:24: Ekəkəsəval hən b̄eʋusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolaḡur
 nanoran. ‡ 27:26: Nəbōŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau
 tokad natuhmetəlai o nahudhubələseh̄w gail tokan lan. Len nalo silat a Rom,
 nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni.
 Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi b̄igol nəmatan.

tokon masuŵ lan maii, be nəboŋ aYesu tomun risi, emətahuni. §
 35 Beti luŵos gati len nəhai balbal.*

Nəboŋ lotoŵos gati tonon, lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisəb ase bilav nahurabat ŵisusua. 36 Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. 37 Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale lorin na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiŋ seJu gail.” 38 Ikad nəvanuan vənvnənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

39 Nəvanuan gail lotoŵot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loŋit nəholit van həni,* 40 luke, “Gaiug goləboi gəbīgol naim siGot bimasirsir ale len nəmariboŋ bitor um təlmam həni a? Bimagenan, gəbevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Marin dan nəhai balbal!”*

41 Len nəvide tomaiēnan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor vilesi, luke, 42 “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! Inau ke tovi kiŋ seIsrael a? Bimagenan, timarin dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiŋ. 43 Eriŋ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot bələŋoni, tilav kuvi.”*

44 Nəvanuan vənvnənah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaiēnan, arohəlasi.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

45 Len natubliial nəmargobut ikabut gol pis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. 46 Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, gorin gabulan ginau sil nəsa?”*

47 Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəlon həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. 48 Vəha-sua ŋai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* 49 Be galevis am luke, “Rinji! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o tebuer.”

50 Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

51 Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tubat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail lumapulpul,

§ 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuŵ len nəwain hən nabus hən na-pos-gati-an asike bibar masuŵ hən avan ideh lotoŵos gati len nəhai balbal.

* 27:35: Psa 22.18 * 27:39: Psa 22.7 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19 * 27:43:

Psa 22.8 * 27:46: Psa 22.1 ** 27:48: Naspons evi nəkasbəta nətəs. Evi natsua tomədmədau toyanyan totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibar

bur. * 27:48: Psa 69.21 * 27:51: Exo 26.31-33

⁵² nāburhuvat nēmatan losəŋav. Ale aGot igol nēvanuan isobur lotovi esan lule məhat dan nēmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nāburhuvat nēmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nēmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nēvanuan isobur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboŋ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaʔut tosobur lotohusur aYesu, kətkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboŋ namityal pəpadaŋ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idam̄ hənī ale ikele idaŋ ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ Nja aJosef eruŋ gole len nəkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Eriŋi len nāburhuvat nətavunan san toveveu, tota pūpuli tia len nəvat. Erib hən nabiltivat hən bīpat gol nabopita hən nāburhuvat nēmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a m̄o, a tut kəkereh dan nabopita hən nāburhuvat nēmatan.

Lokətkəta kəkol hən nāburhuvat nēmatan

⁶² Pelan han, tovi nəmariboŋ tohusur Nəboŋ hən Nautautan hən nəPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luḃonḃon, luvan hən aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasub, namtunau təlmam hən nəsa nēvanuan gəgəras egaii tokele nəboŋ tomaur sal. Ike, ‘Len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol nile məhat.’* ⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sam̄ gail ke lekətkəta kəkol hən nāburhuvat nēmatan vəbar nəmariboŋ titor. Asike datbigole, ahai susur san gail hum ma ləbēvənoh niben ale kel mai nēvanuan gail ke tole məhat dan nēmatan tia! Ale bīmaienan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a m̄o.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kətkəta-kəkolan gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat nāburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat nāburhuvat nēmatan, loriŋ na-burut-gati-an lan ale loriŋ nasoltia gail hən ləbəkətkəta kəkol hənī. Lugol natgalenan len nəSappat.

* 27:55: Luk 8.2-3 * 27:63: Mat 16.21, 17.23, 20.19

28

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nəSəppat enan tonon, nəmav topitau dudulan soŋilan, len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis nəburhuvat nəmatan.* ² Vəhasua ŋai ikad nəbiltidu, bathut aŋel sua siNasuḅ evi pan dan nəmav, ale erib kuv nəbiltivat topat gol nəburhuvat, ebətah lan. ³ Nənahənah han emial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat, ninelit epil lan, lomīnminikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aŋel isor mai napəhaṽut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia suŋan ŋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ŋai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napəhaṽut gəlaru arugam tutut dan nəburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaṽsaṽut hən arbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vəhasua ŋai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aṽagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboŋ napəhaṽut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan lovi lan nəbiltivile. Ale lukel ur natit piŋi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḅonḅon mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail ale ludam̄ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isoḅur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.’ ¹⁴ Agavna Pilate bəsəsəlon hən natenan, dereh namtetəŋov nəlon hən asike mətbikad nəpanismen ideh.” ¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu
(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

* **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan nañehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləbevi lan. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lutu hən, be galit galevis lukad nə-lon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-mo-an pisi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətbeʋusan naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləbēgəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ ʋusan galito hən ləbigol natit pisi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nag-ilen natit pisi.”

* 28:19: Uman 1.8

Mak

Na-kel-uri-an tovoi aMak totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan pisi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan pisi ləbikad nadəlomian len aYesu.

Itosi mōs ase?

Itosi mōs alat ləsavu Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a mō hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaŋan san iparpar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eṽusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehusur ahai susur san gail, ehusur naluṽoh gail lotohusur aYesu, maŋmaŋ len namerikel togol gail. Ehusur nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi ŋais?

AYesu eṽusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea. NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuṽ hən naṽusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədaŋan san. AMak eləŋon ke tiparpar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən bələŋon bisa vəsa ale hən bimat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidaŋ am hən ləbehusur aYesu, naut kəmas nəmauran bidaŋ o ləbeləŋon bisa vəsa.

- 1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nau-man siYesu (1.1-13)
- 2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14–9.50)
- 3) AYesu eriŋ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)
- 4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1–15.20)
- 5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naṣisal
(*Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28*)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totos gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw
teil a mō hən gaiug,

hən beutaut hən naṣisal sam̃.*

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw ke,
‘Geutaut hən naṣisal mōs Nasuḅ,

gigol naṣisal san gail linor!’ ”*

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas toḅəbesw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən bimasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən beruḅat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləḅesəsəloṅ həni. Ale nəboṅ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuṽ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum həni.† ⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idaṅ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəbetəṅadur, sah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu
(*Mat 3.13-17; Luk 3.21-22*)

⁹ Len nəboṅ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais həni len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboṅ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar p̄ul nəmav hən tosəṅav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, suḅan nətav.§ ¹¹ Beti esəsəloṅ hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw uluḅan sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaṽur masuṽ hən gaiug.”*

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən bigol bisa
(*Mat 4.1-11; Luk 4.1-13*)

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal topəhapəhw. * **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1

¹² Vəha-sua ηjai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut mas-mas tobəbesw. ¹³ Itoh ei len nəmariboη tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləbisah pəpasi ale aηel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboη galenan, aenemi siJōn lutah gati, riηi len naim bəbaηis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaη. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boη sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiṽan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ηjai aroriη nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboη aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJōn alarmiṽan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobotan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ηjai ekis gəlaru hən arbitah maii, ale aroriη atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

AYesu ehut nanunun sua tosa

(Luk 4.31-37)

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kaper-naum, ale len nəSappat ebis len naim nabonbonan seju gail, eṽusan. ²² Nəvanuan luṽaη len naṽusanan san bathut eṽusan sumān naulumān tokad na-il-a-mō-an kitin, sasumān ahai ṽusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ηjai len naim nabonbonan salito ikad naulumān tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən gina-mito? Gogəm hən gəbigol namteḅuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm mōsi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəmargobut, ike, “Gemədaul! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəmargobut igol atenan totaltalōη hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəmargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaηmaη lan, lotuḅat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naṽusanan veveu tomabe ganan? Ikad nədaηan hən na-il-a-mō-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperηan tutut hən naut ṽisi len naut a Kalili.

** **1:14:** Lutah gat aJōn Baptais nasihau esua hudhute husur nəboη aSetan totaltal ris aYesu hən bigol bisa. AHerot Antipas eriη aJōn len naim bəbaηis husur aJōn tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

*AYesu igol nəvanuan isoður lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim naŋonŋonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu toŋis, vəha-sua ŋai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən bəbətah. Naməsahan inoŋ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboŋ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan pisi len nabiltivile kavkav loluʋoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoður lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoður ale igol lodədas ləbisor husur loləboi gai tia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan somilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toŋəbesw ale isor tuʋ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoŋi. ³⁷ Nəboŋ lotosabi luke, “Nəvanuan pisi lokətəkəta doŋ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəbikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm n̄osi.” ³⁹ Ŋa iyar tur pis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim naŋonŋonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Naulum̄an tokad naleprosi egəm təŋedur təban aYesu, eŋiri ke, “Gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaŋis masuʋ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ʋusan gaiug hən ahai tutumav hən bəbunus husur nibem̄. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam̄ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləbələboi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoður. Naten igol aYesu saləboi bəbis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluʋoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoŋəbesw. Be nəvanuan gail len naut pisi ei logəmgəm həni sal.

* 1:44: Lev 14.1-32

2

*aYesu igol avan sua natarhæben tomat imaur
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Husur namariboŋ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboŋ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoḅur lotosəsəloŋ həni ke totoh ei, ² logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsaləboi ləḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³ Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naulum̃an natarhæben tomat, ⁴ be lodədas ləḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale loḅəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol nabur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorin̄ tur hən nəbateh vi pan, atenan natarhæben tomat, topat lan. ⁵ Nəboŋ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan natarhæben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁶ Be ahai ḅusan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷ “Gai ekəmaienan mabe? Isor mədəs aGot! AGot səḅon ŋai eləboi ḅeruḅat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸ Vəha-sua ŋai aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹ Nəḅikel mai ategai natarhæben tomat ke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o nəḅike ‘Gile məhat, pat nəbateh sam̄, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ¹⁰ Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən ḅeruḅat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəḅəḅusan nədaŋan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan natarhæben tomat ike, ¹¹ “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄, givahim sam̄.”

¹² Vəha-sua ŋai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhon nəvanuan ḅisi. Lumaŋmaŋ masuḅ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienən boŋ ideh sal!”

*aYesu ekis aLevi (aMattiu)
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)*

¹³ Beti aYesu evivile, etəlmam hən ḅiyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiluḅoh egəm həni ale eḅusan galito. ¹⁴ Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

* **2:9:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en ḅisi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi məḅəriisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

15 Na aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləbihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isobur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosobur maienan lotohusur aYesu.) 16 Be nəboŋ ahai pusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

17 Nəboŋ aYesu tosəseloŋ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən ħirer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsagəm hən nəbekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəbekis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

18 Len nəmariboŋ galevis ahai susur sijon mai naFarisi gail ləsəhan† hən ləbisor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur sijon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləbisor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

19 AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an tolak, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̄an tolak totoh mai galit sal. 20 Be naulum̄an tolak, nəboŋ ħegəmai hən ləbesəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

21 “Səkad avan ideh toṽisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naṽisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o. 22 Natsual am, səkad avan ideh toḅir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədəs nəwain mai nahurhuwain ṽisi.”

Nausian husur nəSappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

23 Len nəSappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotuḅat kin bur nəhavhuwit gail.* 24 Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

25-26 AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkət a? Nəboŋ aApiatar tovi biltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGoṽ, ihan nabəta tolo ahai tutumav səḅolit ŋai loləboi ləbihani.* Ale ilav nabəta

† 2:18: NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləbisor tuṽ, ləsəhan hən ləbitan husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § 2:22: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ħurhulon. * 2:23: Deu 23.25 * 2:25-26: Lev 24.9

galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSappat, aGot igole mōs nəvanuan, sagol nəvanuan mōs nəSappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

3

*AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)*

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu ebiŋ lohoim nabonbonan seJu gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləberis biŋol atenan bi maur len nəSappat. Bigole, dereh likot həni ale kel uri ke tobur kotov nalo hən nəSappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datbiŋol bivoi len nəSappat o hən datbiŋol bisa? Inor hən datberin təlmam hən nəmauran o hən datbiŋol nəmatan?” Be naut ebut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iŋonŋon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaŋ!” Ale isar həni, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ŋai naFarisi gail lovivile, lu bonbon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləbisor utaut hən ləbemədas bun aYesu hən bi mat.

Naluŋoh tarhəbilitiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabilti luŋoh lohusuri. Nəboŋ lotosəsəloŋ husur natit pi si aYesu togole, nəvanuan iso bur logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluŋoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləbeluŋoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboŋ enan igol iso bur lumaŋur tia ale iso bur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləbi bari. ¹¹ Ale nəboŋ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)*

¹³ Beti aYesu etəvehuh vi məhat, ekis alat gai toləŋon galito ale logəm həni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləbitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən besəvat galit van hən ləbikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaŋan hən

* 2:25-26: 1Sam 21.1-6

na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləbēhut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsalit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aʋan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMat-tiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluʋoh logəm bənbəon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləbīhan. ²¹ Nəboŋ nəbathudud siYesu lotosəsəloŋ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke lithah gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai pusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a m̄o hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaŋan səbilitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləboi bəhut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihabəlan nakiŋ len nəkantri sua bībalkabaŋ, nəkantri dereh timapūlpul. ²⁵ Nəbathudud bībalkabaŋ, dereh timapūlpul. ²⁶ Len navide tomaianan, aSetan təbal mai gai gabag, alat pipihabəlan lətapəpehw, gai asike taləboi tail gəgat am, nədaŋan san tanoŋ. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləboi bəbis ləhoim sinabəhariv todaŋ hən bītariv kuv natit san gail. Be a m̄o, bībanjis gat abəhariv, beti eləboi bītariv kuv natit pisi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruʋat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləbisor tas aGot o ləbēmədās nahəsən. ²⁹ Avil avan ideh tosor mədās aNunun aGot, asike aGot eruʋat nəsaan enan dani boŋ ideh. Be nəsaan enan san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaianan husur ahai pusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

Nəbathudud kitin siYesu

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm təban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van həni, kisi gəmai. ³² Naluʋoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anam̄ mai aʋam̄ gail lous gaiug vivile.”

* **3:18:** NaSelot evi avan ideh len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbībal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avan ideh saləboi bəvənah dan navəlan aSetan, be bībanjis gat aSetan, eləboi bəhut natəmat san gail.

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aʋagw gail?” ³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aʋagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nəsa aGot toləḡoni, gai evi aʋagw o aʋavinegw o anagw.”

4

*AYesu ibol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etuʋat ʋusan tətəs tarhəbilitiwai Kalili. Nabilitluʋoh logəm ʋonʋon dar visi gol tosaʋ len nəʋot, bətaʋ hən ʋeʋusan. Ale nəvanuan gail ʋisi losuh ʋəpadaḡ hən nəbilitiwai, a ut. ² Eʋusan galit hən natit isoʋur len nəʋol ʋusan gail. Ale len nəʋusanan san ikel mai galit ke, ³ “Səsəloḡ! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəʋoḡ tobubulan gail, galevis luteh metʋisal, ale nəman naməsav gail logəm han ʋis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaḡ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh. ⁶ Nəʋoḡ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaḡ hau tokad nasunite lan, ale nəʋoḡ nawit totov, nəhau eruḡ gut buni, gol səʋan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luʋan. Sua iʋan vəkad 30, sual am iʋan vəkad 60 ale sua tətəs am iʋan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariḡan hən ʋəsəsəloḡ, tesəsəloḡ!”

*AYesu ibol ʋusan hən nəsa?
(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nəʋoḡ aYesu totoh səʋon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəʋol ʋusan gail həni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsa tosusuah husur natohan pipihəʋəlan mai gamito hən mətʋəʋəboii. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan ʋisi mai galito len nəʋol ʋusan gail ¹² hən natosian siGot ʋisarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləʋəkəta, kəta,
ləsakəta ləʋoi nəsa aGot togole;
naut kəmas ləʋəsəʋəloḡ, səsəloḡ,
ləsasəʋəloḡ ləʋoi nəsa aGot togole.
Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruʋat nəsaan salito.’ ”*

*AYesu isor vəsvəsai nəʋol ʋusan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

* 4:12: Isa 6.9-10

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəbōl p̄usan enan a? Bimagenan, məteləboi nəbōl p̄usan ideh mabe? ¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteh metp̄isal ehum alat lotosəsəloŋ hən nasoruan siGot. Ale nəboŋ lotosəsəloŋ həni, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ vat. Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhaṽur lan. ¹⁷ Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsətov sabəlav. Ale nəboŋ lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlomian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunitə lan. Losəsəloŋ hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhətuḥ hən nəmauran hən navile eg a pan, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuṽ-həni-an hən natgalevis am ləbis len galito gol lorūŋ gut bun nasoruan hən asike biṽan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohūm namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luṽan masuṽ, galevis luṽan vəkad 30, galevis luṽan vəkad 60, galevis am luṽan vəkad 100.”

Nəbōl p̄usan husur namial
(Luk 8.16-18)

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən bəsusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilil lan. ²² Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiṽarṽar. ²³ Nəvanuan tokad nədariŋan hən bəsəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

²⁴ Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətelələgau hən gamito! Mətesəsəloŋ husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəloŋ-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon tomaḅur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətaḅun bələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəbōl p̄usan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəbələn aGot imaiegai: Ikad naulumian tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəboŋ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, eviṽi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səbon evəhasus hən nawit: a mō nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iṽan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəboŋ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan

ivan, ita kokotovi hən nābu tohab̄ husur nəboŋ hən nəmatuan egəmai.”*

Nəbol pusan husur namisurhumastat

(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

³⁰ AYesu isor tətās ike, “Dereh nenənoŵ hən natohan pipihabəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəbol pusan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail p̄isi len tan ³² be itov vi məhat vətibau səhor nəhanian p̄isi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləb̄eum hən nəhai ɲodɲod halit len gail, len nəm̄ol han.”

³³ AYesu ikel nəbol pusan isoḅur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləb̄eləboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit p̄isi tokele, ikel mai galit len nəbol pusan gail ɲai. Be nəboŋ totoh mai ahai susur san gail səbolito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len nəboŋ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ Ɲa lorin̄ naluḅoh, lusah maii len nabot ale luvan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoḅut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totub̄at pul hən b̄emun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəŋoni, lukel maii ke, “Eee Hai pusan, namtomun! Gəsənau ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ Ɲa aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədau! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmat. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadələmian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lom̄in̄m̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur

(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboŋ lotobar naut enan, aYesu imarin̄ dan nabot. Vəhasua ɲai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləb̄iban̄jisi am hən natsen.

* 4:29: Jol 3.13. Nābu tohab̄, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nābu tomaianan.

⁴ Luban̄jis narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəhasob̄sob̄ur tia, be igol natsen toban̄jis navəlan imarmarikot, mai natsen toban̄jis narien, ilab̄ub̄uri. Səkad avan ideh tokad nədaŋan hən b̄etəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmar-iug, iyar lab len nab̄urhuvat nəmatan mai nav̄ehuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboŋ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəb̄emədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nah̄əsan aGot noŋir gaiug ke sagipanssem ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nah̄əsam̄ ase?” Ale ike, “Nah̄əsagw aLūvoh husur namtusob̄ur.” ¹⁰ Ale loŋir vəhasob̄sob̄ur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəv̄ehuh ei ikad nab̄iltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat galenan loŋir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtb̄eb̄is len gail.” ¹³ Na idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, lob̄is len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nab̄iltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nab̄iltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nab̄iltivile mai naut lotodar visi hən ləb̄ikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləberis nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a m̄o tokad nalūvoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, eb̄ətah, imaur tətəs, nənauan san etəlmam, imasil. Na lom̄ətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit p̄isi tovisi mai galit lotomadhagəmai. Lusor husur naulum̄an tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotub̄at ŋir aYesu ke teriŋ naut salit gail.

¹⁸ Nəboŋ aYesu tosah len nab̄ot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail eŋir aYesu hən b̄itah maii. ¹⁹ Be aYesu sədam̄ həni, ike, “Givahim van hən nəbathudud sam̄ ale kel mai galito hən natit p̄isi Nasub̄ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaŋpolis, etub̄at kel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi. Galit p̄isi ei lumaŋmaŋ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, nap̄əhāvut toməsah
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nab̄iltiwai len nab̄ot təlmam vi lan nətarhəte. Nəboŋ tobar nətarhəwai ei, nab̄iltilūvoh logəm b̄onb̄on dar visi. ²² Beti avan sua, nah̄əsan aJairus toil a m̄o hən naim nab̄onb̄onan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasub̄, anatvavigw p̄əpadaŋ hən b̄imat.

Gegəm vahim bai hən gəberin navələm lan hən bimaur, asike bimāt.”²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiľoh lohusuri, loburuti.²⁵ Ikad napəhaľut sual ei toməsah, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia.²⁶ Nəvanuan nareran lusoľur lurer sobuer həni be lugol eləjon isa vəsa řai. Eřur hən natit řisi san hən beľur galito, be səmaur. Eməsah habat am.²⁷⁻²⁸ Esəsəloř hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəbibar nahurabat san, dereh nimaur.” Nə eliligis hən gai len naluľoh madun aYesu, ibar nahurabat san.²⁹ Vəha-sua řai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsahan san inoř.³⁰ Nəboř alitenan tobar aYesu vəha-sua řai eləboi len gai gabag ke nədařan ivan dani. Nə ipair len naluľoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?”³¹ Aħai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluľoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?”³² Be aYesu ekətkəta garu hən bisab nəvanuan tobari.³³ Beti napəhaľut toləboi nəsa tovisi həni, emətəhw, ipab. Egəm həni, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii.³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadəlomian sam igol ke gotomaur. Givan, len nələm gikad natəmat, na-ləřon-isa-an sam inoř.”

³⁵ Nəboř tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siřairus toil a mō hən naim nəbonbonan, lukel maii ke, “Anatvavinm imat tia. Sagemədas aħai řusan am.”³⁶ Be aYesu, tosəsəloř hən nəsa lotokele, ikel mai ařairus ke, “Sagemətəhw. Riř nələm len ginau řai.”³⁷ Beti aYesu sədəm hən avan ideh hən behusuri, be idam hən ařita, ařemes mai ařon, ařan ařemes řai.

³⁸ Nəboř lotobar naim sitenan toil a mō hən naim nəbonbonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taľtaľor, lototař, lotois habat.³⁹ Nəboř tobis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətəlořon isa, mətutař maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari řai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eřis len naut natəbarehreh topat lan.⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua řai natuhtəbarehreh nədam han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboř lotoris natenan lumařmař habat.⁴³ Ale aYesu ikel idař mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən bihani.”

6

*Alat a Nasaret lomətəhun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ AYesu erin naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəsəppat etubat hən naʔusanan len naim naʔonʔonan ale isoʔur lotosəsəlon luʔaŋ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ʔai, anatun aMeri, aʔan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aʔavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut ʔisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas bigol namerikel ideh len naut enan, be erin navəlan len nəvanuan evis ʔai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iʔaŋ husur nadəlomian salit toʔuer.

*AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbeum mōsi
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)*

Beti aYesu iyar husur navile ʔisusua, eʔusan. ⁷ Ale ekis ʔonʔon hən ahai susur san gail ale etubat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən ləbehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səšəŋon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuʔ samit gail. Miti-ʔat nəhai təbatehw ʔai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətəbeʔis lan, mititoh ei vəbar mətəberin naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəhaʔur hən mətəbitoh lan, ləsəsəsəlon hən gamito, məterin naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav ʔimakuv dan gəlaru. Natenan tevi hən ʔimasil hən galit ei ke aGot sahəhaʔur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limas-ʔair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isoʔur, ale lovəhas nəvanuan isoʔur lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

*Nəmatan siJon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

* **6:11:** Nəboŋ naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav ʔimakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail loʔinʔinjal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur navide enan hən ʔimasil hən naJu gail lotomətahun ləʔipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit loʔinʔinjal ale dereh lipanis.

* **6:13:** Jem 5.14

¹⁴ AHerot Antipas, aKiŋ esəsəlon hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail p̄isi loləboi nahəsan.† Galevis luke “Ate-nan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi biŋol namerikel gail.” ¹⁵ Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esum̄an ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

¹⁶ Nəboŋ aHerot tosəsəlon hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, baŋisi, ale riŋi len naim bəbaŋis. Iŋol tomaianan sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aŋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəbesəhar asoan aŋan̄.”* ¹⁹ Na aHerotias, nəlon epəŋas aJon, eləŋon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ŋai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboŋ aHerot tosəsəlon hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas bəsəsəlon hən aJon.

²¹ Imaianan van van, be boŋ sua aHerotias isaḅ naḅisal sua. Len nabiltiboŋ hən nəpasian siHerot, aHerot iŋol nəhanan m̄os nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi biŋol aJon biḡmat. ²² Nəboŋ anatvavin aHerotias toḅis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaṽur masuṽ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsan ke, “Natideh gəḅeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas ḅevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətəḅul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloḅ sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaianan iŋol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Na vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən biḡta kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis. ²⁸ Ip̄at nəkadun aJon len nasiloḅ, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ ahai

† **6:14:** Nəboŋ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboŋ tokəkereh ŋai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21

susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len nabur nəmatan.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000
(*Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14*)

³⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləbikel maii hən natit p̄isi lotogole mai lotoḅusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləḅihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datḅitoh səḅodato ale ŋavŋav kəkereh.”

³² Ŋa lusah len nabot səḅolito, loriŋ naut enan, lovi lan naut toḅəḅesw. ³³ Wake isoḅur loris lotovan ale loləḅoi naut ləḅevi lan. Ale nəvanuan isoḅur len navile gail lugam vi lan naut en toḅəḅesw ale lubari a m̄o.

³⁴ Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomariŋ dan nabot, aYesu eris nabiltiluḅoh ale nəlon itaŋis galito husur lohum nasipsip gail lotopar vanuan hən ḅekətkəta təḅan galito. Ale etuḅat v̄usan galit hən natit isoḅur.* ³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan p̄isi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləḅevi lan naim v̄isusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləḅep̄ur hanian halit hən ləḅihani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtḅev̄ur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḅurḅuran hən nahəḅati toməlevtor. Namtodədasi!” † ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboŋ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḅoh leḅətah pəpəhw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 ləḅətah ḅonḅon van vəḅar galit p̄isi ləḅətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale eḅur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləḅepəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail p̄isi. ⁴² Ale galit p̄isi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluḅoh lotohan tonəŋ, ahai susur losəŋon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 ləḅul.* ⁴⁴ Len nəboŋ enan alalumān lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəḅon nəwai
(*Mat 14.22-33; Jon 6.15-21*)

* **6:30:** Mak 6.7, 12 * **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaienan eləḅoi ḅev̄ur nauman hən nəvanuan hən nahəḅati toməlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

⁴⁵ Nəboŋ nəhanan tonon, vəha-sua ŋai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len naḃot, il a m̃o, hən ləb̃igam vi Pet-saita, tarhəb̃iltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluḃoh luvan. ⁴⁶ Tosudəlaḃ galit tonon, etəḃehuh len naḃehuh hən ḃisor mai aGot. ⁴⁷ Nəboŋ naut togomgom, naḃot ipat rivuh len nab̃iltiwai, ale aYesu itoh səḃon a ut. ⁴⁸ Eris lotoməbit hən nəvarusan husur naḃot isoh ḃur nəlan. Len nadudulan som̃ilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəḃon nab̃iltiwai. Ike tiḃot təban galito, ⁴⁹ be nəboŋ lotoris toyar len nəḃon nab̃iltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nəboŋ lotorisi galit p̃isi lom̃inm̃inikot. Be vəha-sua ŋai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-ḃuri-an.” ⁵¹ Ŋa isah len naḃot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaŋmaŋ vəsa, ⁵² husur ləsələboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iḃonḃon.

*AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəboŋ lotogam tukot len nab̃iltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariŋ dan naḃot, vəha-sua ŋai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsah van həni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut p̃isi aYesu tovi lan, len navile, len nab̃iltivile, len nəmarireu, lorin alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loŋiri ke tidam̃ hən ləḃibar nasum̃arhət nahurabat san. Ale galit p̃isi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nab̃inḃinḃalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boŋ sua naFarisi mai ahai p̃usan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləḃeris aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsəkəkəsəval. (Navələlit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail p̃isi am lohusur tin hən naḃide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naḃide tonor beti loləboi ləḃihan. ⁴ Nəboŋ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləḃelilos.* Lohusur naḃide tosoḃur am ta sutuai hum nakəkasan hən nab̃iliwai munmun, nab̃iliwai totile mai naketel gail.)†

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi ḃikad namilen ke: asike luhan vir ləḃəkəkəs hanian ideh lotoḃuri. † **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nab̃iliwai munmun, nab̃iliwai totile, naketel mai nəmel gail.

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai þusan gail hæn nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̃ gail læsahusur naʋide sihaʋut sidat gail ta sutuai, læsahusur naʋide hæn nakækasəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gægəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəboŋ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke,

“ Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soþuer hæn ginau, loþusan hæn nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.*

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hæn mətbehusur tin hæn naʋide samit ta sutuai lotovi naþusanan sinəvanuan ŋai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hæn nagelean, husur mətugel tabtab hæn nakelean todaŋ siGot hæn mətbeil gəgat len naʋide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? ¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmañ mai anañ matmat len nənauan sam̃,*’ mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hæn atəman o anan, gai timasmat tebung.*’ ¹¹ Be gamit mətuke ivoi hæn avan ideh bikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hæn nəbevi tarhət sam̃, noviol hæni tia mai aGot.’ ¹² Imagenan mətuke inor ŋai hæn asike evi tarhət setəman mai sinan len namidolan səlaru. ¹³ Ale len naʋide ta sutuai məttokade, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isoþur tomaienan.”

*Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)*

¹⁴ Beti aYesu ekis naluʋoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit þisi, mətesəsəloŋ hæn ginau, mətələboi nategai. ¹⁵⁻¹⁶ Nəvanuan eþiŋþiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi þigol þeþiŋþiŋal nəboŋ natenan toþis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”†

¹⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naluʋoh hæn bevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸ Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətsaləboi səhoti a? Mətsaləboii ke natit þisi vivile toþis len niben nəvanuan saləboi þigol þeþiŋþiŋal a? ¹⁹ Husur nəboŋ toþis, səbis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaienan, aYesu ikele ke nəhanian þisi iveveu.)

* **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9

† **7:15-16:** Ikad natosian galevis ta sutuai tosuhud hæn naves egai ke: 16 Avan ideh tokad nədariŋan hæn þesəsəloŋ, tesəsəloŋ m̃au!

²⁰ Beti aYesu ike, “Evi nesa tovivile len nelon nēvanuan togol tosa, saveveu. ²¹ Husur natgalegai logəm len nelon nēvanuan: nēnauan tosa, naitian tosa, navēnahan, nagolean hən nēmatan, ²² naitian tobūr kotov nēlahan, na-ləŋon-masuŷ-an hən natite, nagolean sasa gail, nagəgərasan, naŷide naitian taŷtaŷor, nelon tovēvənah, nasoruan tomēdas nahəsən nēvanuan o tomēdas nahəsən aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelmelan. ²³ Natgalen pisi lotosa logəm len nelon nēvanuan. Evi natgalenan togol nēvanuan tobīŋbīŋal, saveveu.”

Nadəlomian sepəhaŷut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpadaŋ hən naut a Tair. Ebiš lohoim sua, be emətahun avan ideh bələboii ke totoh ei. Be edədas bəsusuan naut totoh lan.

²⁵ Ikad napəhaŷut sual ei, nanunun nəmargobut tobis len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan tosəsəloŋ həni ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. ²⁶ Evi atohtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən bəhut natəmat dan anatvavin. ²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hən nəbīlav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbībar həni van hən nalipah gail.” ²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, be nalipah gail pipitev am loləboi ləbīhan nasugbəta hilahutai.” § ²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sor-vari-an sam̄ tovoi, givan, natəmat eriŋ anatvavin̄, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboŋ tovi lohoim san isaḅi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu eriŋ naut gail pəpadaŋ hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapolis van vəbar Nabiltiwai Kalili. ** ³² Nēvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loŋiri hən bəriŋ navəlan lan. ³³ AYesu esəhar səbōn həni vi tut kəkereh dan naluvoh ale esiriv hən nəŋarhuvəlan gəlaru len nədariŋan gəlaru. AYesu epulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səŋav!”). ³⁵ Vəha-sua ŋai nədariŋan nabut gəlaru arosəŋav, namean eməlala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nēvanuan gail ei ke salikel ur nesa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke, “Igol ivoi hən natit pisi

§ 7:28: NaJu gail lokis alat ləsavī Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəbēvi tarhət seju gail ŋai.” Ale apəhaŷut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən bēvi tarhət san həni. ** 7:31: Naut a Tekapolis evi naut tokad navile tosəŋavur lan.

togole, ale igol alat lotodariņ ģulol, losəsəloņ mai nabūt gail, igol lusor.”

8

AYesu evaņan alalumān lotovi 4,000
(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboņ sual am, ikad nabiltiļvoh lotogəm ģonģon, ale ləsəkad natideh hən ləģihani. AYesu ekis ahai susur gail gəm həni, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itaņjis naluģoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboņ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləģihani. ³ Nəmal ihat galit tia. Nəģesəvat galit van, dereh limatmatioģ husur nametģisal, ale galit galevis, naģisal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai eģəģesw, ipat səģon. Avan ideh eləboi ģisaģ nabəta a be len naut egai tonor hən ģevəņan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhģəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluģoh ke leģətaħ len tan. Ale itariņ nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eģur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləģepəģehun gail van hən naluģoh. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ņai lotokade. Nəboņ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke leģepəģehuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəņon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alalumān lotovi 4,000 ei.

Nəboņ lotohan tonon, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ņai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua
(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuģat vītģituh maii. Loləņon ke tigol nəsaban ņa lous taltal ke tigol namerikel hən nəmav.* ¹² Nəboņ tosəsəloņ hən natenan, aYesu eņud habat, ike, “Naur ta daməņai lous namerikel mabe? Nukel naķitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətģberisi boņ ideh!”

¹³ ņa isah təlmam len nabot, eriņ naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot
(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit iboņboņ hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhģəta sua ņai. ¹⁵ Ale aYesu isor ģusan mai galito, ike, “Mətələləgau hən gamit gabag!

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas ģigol namerikel ģegəm len nəmav. Ale ləģeusi həni, nəboņ ģedədas ģigole, dereh leləboi ləģekisi hən nəvanuan gəģaras, hum ma leləboi ləģikot həni sil nəsaban.

Mætekætkæta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hi-Herot Antipas.”

¹⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan lotuḅat vīt vītuh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsəsəloŋ ləboii a? Nəkadumit egəm vōn vōn a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədəs mətḅekəta a? Mətukad nədarinamito, be mətodədəs mətḅesəsəloŋ a? ¹⁹ Mətsənau təlmam hən ¹⁹ nəboŋ notoḅur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale nəboŋ notoḅur nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mətsaləboi səhoti sal a?”

AYesu igol ametḅesw sua ekəta

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametḅesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən ḅibari hən ḅekəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametḅesw, esəhari vivile dan navile. Beti eḅulai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh m̄au a?”

²⁴ Ametḅesw ekəta təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu eriŋ navəlan gəlaru tətəs len namətan ametḅesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit pisi lumasil.

²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKristo

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail lorin naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginou novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginou ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ ŋa aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu eḅəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuḅat hən ḅəvusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsə len natit tisəbur. Alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2 † **8:26:** Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

ahai þusan gail hæn nalo limasmõtahuni. Timasmat ale len nëmaribon þitor timasle mëhat dan nëmatan. ³² Ikel þarþar hæn natgalenan, ale aPita esëhar aYesu hæn þisor sæbon maii, etuþat sor lan husur tokëmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau Setan! Nënauan sam gail læsëpat len nësa aGot tolëjonni, lohukur nalëjonian sinëvanuan ŋai.”

Na-hukur-aYesu-an
(*Mat 16.24-28; Luk 9.23-27*)

³⁴ Beti aYesu ekis naluþoh mai ahai susur san gail gëm hëni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh bëlëjon ke bëhukur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hæn nënauan mai nalëjonian san gabag, timasvus nëhai balbal san, tehukur ginau. ³⁵ Hukur avan ideh bëlëjon ke þetëgau gat nëmauran san gabag, nëmauran san dereh timasig. Be nëmauran san þimasig mës ginau mai nakel-uri-an tovoi, dereh tikad nëmauran vi sutuai. ³⁶ Nëvanuan þikad natit þisi len navile a pan be nëmauran san vi sutuai þimasig, imabe? Ikad nësa? ³⁷ Sëkad natideh. Nëvanuan edëdas bëviol hæn natideh hæn þikad nëmauran ënan vi sutuai tëtas am. ³⁸ Hukur avan ideh bëmëmau len ginau mai nasoruan sagw len nëhon naur ta damëŋ egai læsëdan len aGot be lotopul hæn nësaan, aNatun Nëvanuan dereh temëmau len atenan balai nëbon þegëm mai aŋel siGot gail len nëyalalan mai namënas seTëman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis mëttoil gegai, asike lumat van vëbar læberis nagëmaian hæn natoan pipihabëlan aGot, nëdan han.”

Namënas kitin siYesu
(*Mat 17.1-13; Luk 9.28-36*)

² Nëmaribon tomëlevtes tonon aYesu esëhar aPita, aJemes mai aJon sæbolito vi mëhat len navëhuh sua toshah. Ale len nëholito egëm tile. ³ Nëhon emial hum namityal, nahurabat san egëm pëhw yesyes vabilbil. Epëhapëhw sëhor avan ideh len navile a pan tolëboi þigole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hæn galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, ivoi hæn dattotoh gegai. Namteum hæn nëpasvalëval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekëmaienan hukur salëboi nësa þikele, hukur lomëtahw habat.) ⁷ Ale nëmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egëm len nëmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumän notolëmas buni. Sësëlon hukur!”

* 9:3: 2Pit 1.16-18

⁸ Losəhoŭut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ŋai totoh mai galit ei.

⁹ Nəboŋ lotopot mariŋ dan nəvehuh, ikai tas galit ke saliwəl hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan ħile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol daŋir husur namilen nasoruan san nəboŋ toke “ħile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a m̄o. Lokəmaienan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a m̄o hən ħigol natit p̄isi ħinor tətəs. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḃur ale nəvanuan gail limasmətahuni?”* ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sun̄an lotoləŋoni həni, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiŭoh lotodar vis galito mai ahai pusan gail hən nalo lotov̄itv̄ituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluḃoh lotorisi aYesu, luḃaŋ, ale lugam van həni hən ləḃike, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətov̄itv̄ituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaḃut sua len naluḃoh isor vari ke, “Hai pusan, nosəhar anatugw ulum̄an gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuḃ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriḃoriḃ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur san̄ gail hən ləḃehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.” ²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuḃ hən natətai len tan gol italtaləŋ, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etub̄at len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəhasoḃsoḃur tia naḃəmat ekuḃ həni len nəhab o len nəwai hən ħigol ħimat. Gəbeləboi gəḃigol natideh, gevi tarhət sinaməru, nələm̄ titaŋis ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəbeləboi gəḃigole?’ AGot eləboi ħigol natit p̄isi. Gəḃikad nadəlomian, aGot eləboi ħigol natideh m̄os gaiug.”

* **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kiŋ mai asoan, nahəsən ajesepel, arugol risi hən arbigol aElijah ħimat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw tobuer!”

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluŋoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotobut, gotodariŋ bułol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sageb̄is lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuḅ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoḅur ei luke, “Gai imat!” ²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səḅon.

²⁸ Nəboŋ aYesu tononj ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səḅolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtbəhut natəmat enan?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi bəhuti, be na-sor-tuḅ-an ŋai.”†

AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)

³⁰ Beti loriŋ naut enən, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh bələboi naut lototoh lan, ³¹ husur eḅusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimat, dereh tile məhat len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san.” ³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləḅeusi həni.

Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətəvitvituh husur nəsa len nəyaran metp̄isal?” ³⁴ Be naut eḅut, bathut metp̄isal lovitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit p̄isi. ³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh b̄ike b̄eil a m̄o len nabunusian siGot, temədau, timassum̄an naslev, teum salit p̄isi.” ³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugum̄ gati, ikel mai galit ke, ³⁷ “Avan ideh tohəhaḅur hən natuhtətai sum̄an egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaḅur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaḅur hən ginau nəbitah maii, be savi ginau ŋai, ehəhaḅur hən atenan tosavat ginau.”

Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)

† 9:29: Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuḅ-an mai nəhanan eḅuer ŋai.

‡ 9:31: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, namtoris avan sua tohut natemat gail len nahesam, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.” ³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Sekad avan ideh tomadhagol namerikel tolæboi bikel natideh tosa husur ginau. ⁴⁰ Avan ideh sametahun gidato evi tarhet sidato. ⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai han newai mai gamit len nahesagw husur metovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonpurpuran mai avan enan.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhətətai tokad nadəlomian len ginau suman egai, avan ideh bigol biteh len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enan səhor ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas. § ⁴³⁻⁴⁴ Ale navələm bigol gəbitech len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi velmetw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad navələm beru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topanj vi sutuai. ⁴⁵⁻⁴⁶ Ale narieṁ bigol gəbipes habetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbevi rimetw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad narieṁ beru ale vi lan nəhab nəmatan. ⁴⁷ Ale namətəṁ bigol gəbitech len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətəṁ besua bibesw ale gəbebis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad namətəṁ beru ale aGot bivar hən gaiug len nəhab nəmatan. ⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boṅ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boṅ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tivaditdit nəhab len nəvanuan pisi hum datbidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han bimasig, beduḅe, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit bivoi, hən mətḅikad natəmat mai gamit gabag.”*

10

*Nativosan
(Mat 19.1-12; Luk 16.18)*

§ 9:42: Nabiltivat enan eməlas habat, natoṅki esulsul həni hən bebul dasdas nawit hən begəm vi flaua. * 9:48: Isa 66.24 ** 9:49: Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan pisi lukad nəboṅ galevis lotodan len nəmauran salito, nəboṅ gail lotogol nəvanuan gail loṗəṅas hum nəhab togole. Nəboṅ aGot togol tomaienən, isab alat lotovi esan kitin, ale nəboṅ galen lotodan lugol nəvanuan san gail ludan am lan. Be isabi am alat ləsavi esan. †† 9:50: Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən bekəkereh ale bar həni len nəhanian hən bigol nabus han bivoi. Nəboṅ nəhanian bimanuṅ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len napisal. * 9:50: Mat 5.13; Luk 14.34-35

¹ Beti aYesu eriņ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur naṽide san akis, eṽusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ɲa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulum̃an βetiṽos hən asoan a?” ³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” ⁴ Lusor vari ke, “AMoses idam̃ hən naulum̃an bitos gat nalobulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* ⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan m̃os gamito bathut nəkadumit ihaihai. ⁶ Be len natuḅatan, nəboŋ aGot togol natit p̃isi, ‘igol nəvanuan, naulum̃an mai napəhaṽut.’* ⁷ Husur natenan, naulum̃an dereh teriņ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ⁸ ale aresua sum̃an artovi niben nəvanuan tosua ɲai.* Husur arsarū am, arosua ɲai. ⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.”

¹⁰ Nəboŋ lototəlmam vi ləhoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan. ¹² Ale napəhaṽut βetiṽos hən nəhaṽut san ale bilah mai naulum̃an ideh am, alitenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən βeriņ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidam̃ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosum̃an alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike βehəhaṽur hən natohan pipihabəlan aGot sum̃an natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san eriņ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriņ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən bivoi hən galito.

Naulum̃an topul hən natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Nəboŋ aYesu toriņ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naṽisal, avan sua igam gəm həni, etəŋedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai p̃usan gotovoi, niḡol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səḅon ɲai. ¹⁹ Gaiug goləboi

* **10:4:** Deu 24.1-4 * **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24

nakelean gail lotodaŋ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toḅur kotov nələhan, sagevənah, sagelibon len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəbikad natideh esan, geputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ.’** 20 Ale ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, nugol natgalen pisi tia, tuḅat len nəboŋ notovi natətai.” 21 AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia pūr hən natit pisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsal gail hən gəbikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

22 Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur topul hən natit tosəḅur.

23 Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan topul hən natite bəḅis len natoŋan pipihabəlan aGot!” 24 Luḅaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh bəḅis len natoŋan pipihabəlan aGot. 25 Idaŋ habat hən nəkamel bəḅis tur len nəḅurhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite bəḅis len natoŋan pipihabəlan aGot.”

26 Nəboŋ tokəmaienan, luḅaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as təḅis lan? Səkad avan ideh bikad nəmauran vi sutuai!” 27 AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləḅigol natenan, avil aGot eləboi ḅigol natit pisi.” 28 Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit pisi hən namttohusur gaiug.” 29 AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torin naim o aḅan gail o aḅavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, 30 dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋjai. Dereh tikad naim gail, aḅan gail, aḅavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoḅur mai alat ləḅemədas buni. Ale len nəboŋ bəgəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai. 31 Be nəvanuan isoḅur lototibau gagai, lotoila mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leila mō.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

32 Len nəyaran salit len naḅisal vi Jerusalem, aYesu injad il a mō. Ale ahai susur gail luḅaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai suḅur lotovi 12 vi tarhəte. Etuḅat kel mai galit hən natit gail ləḅevisi həni asike idareh.

* **10:19:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samñ o naləŋonian samñ ŋai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

³³ Ike, “Mætēsēsəlōŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, levulaii, lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

*Nausian siJemes mai aJon
(Mat 20.20-28)*

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai pusan, natideh namrbeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidañ hən ginamər tesua tebətah len nəmatu samñ mai togon tebətah len nəmair samñ nəboŋ gəbēgəm vi kiŋ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbəmun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrbigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabiliwai nəbəmun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hən nəbikele. Ipat len aGot hən bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəlōŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Ņa aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətoləboii ke alat lotoŋat nəhes hən ləbeil a mō hən nametbōs gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito, loil a mō hən nəvanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit pisi. ⁴⁵ Tesuñan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən beviol hən nəmauran san, egəm hən bimət mōs nəmakuvan hən nəvanuan tosobur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*APartimeus tovi metbesw ekata
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)*

† **10:38:** Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltiluʋoh lohusur galito. Ametbesw, ebətah len nəgarhəp̄isal. (Nahəsan aPartimeus, namilen ke anatum aTimeus. Atenan eŋir nəvanuan gail akis hən nəvat.) ⁴⁷ Nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuʋat kai ke, “Yesu, anatum siTevit, nəloŋ titaŋis ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isoʋur losivoh lan hən bəmədau. Be ikai habat am ke, “Anatum siTevit, nəloŋ titaŋis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametbesw ke, “Gehəhaʋur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!” ⁵⁰ Ametbesw eʋil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu. ⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəbigole m̄os gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai p̄usan, nuke nekəta!” ⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadəlomian san̄ igol gumaur.” Vəha-sua ŋai ekəta, ale ehusur aYesu husur naʋisal.

11

AYesu eʋis len naut a Jerusalem

(*Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19*)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Nəʋehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van.

² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhton̄ki ulum̄an totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruʋati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh b̄eus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub̄ eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaʋ natuhton̄ki toil metp̄isal to-tahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruʋati. ⁵ Nəboŋ artosah ruʋati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhton̄ki enan, mərusah ruʋati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam̄ hən arbesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhton̄ki van hən aYesu, aroʋir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaʋuti. ⁸ Ale nəvanuan isoʋur luʋolsan nahurabat salit gail husur naʋisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naʋisal. ⁹ Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm

len nahəsan Nasub̄!*

¹⁰ AGot tivoi hən natohan togəmai,

natohan pipihabəlan atəmadat aTevit.

* 11:9: Psa 118.25-26

Hosanna! Sal suh aGot len nəməv a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu eḅis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit p̄isi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik
(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkat. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsan buni. Ale aYesu ivan hən ḅisəḅ nəvite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəḅ natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən nəvit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan nəvit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahur naut siGot
(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Etubət hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.* ¹⁶ Ale aYesu sədəm hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim nasor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’* Be gamit mətuḅol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail.’ ”*

¹⁸ Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas p̄isal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh p̄isi lotoḅaŋ len naḅusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

Nəhai nafik toŋod
(Mat 21.20-22)

²⁰ Len nadudulan luyar van, ḅot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.*

²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai p̄usan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iŋod.” ²² Ŋa aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadəlomian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅikel mai nəvehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḅikad nəlon-uri-an, be ḅədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len nasor-tuḅ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ məttoil, məttosor

* 11:15: Nətav ehum navimal toḅəpəpəhw.

* 11:17: Isa 56.7

* 11:17: Jer

tuŵ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, mäterub̃ati dani, hən aTəmamito len nəmav ɓerub̃at nəsaa samit am.”†

*Nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an siYesu
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale abiltihai tutumav gail, ahai ɓusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̃o hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an tomabe hən gotogol natgalen ɓisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəb̃igol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Mət̃bisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-m̃o-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-m̃o-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Dat̃bike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘ɓimaienan, imabe mət̃sadələm aJon?’ ³² Be dat̃bike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomətahw len naluŵoh husur len nabunusian sinəvanuan ɓisi, aJon evi ahai kelkel ur kitin.

³³ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Mət̃bekəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-m̃o-an notokade hən nəb̃igol natgalenan.”

12

*Nəb̃ol ɓusan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)*

¹ Beti aYesu etub̃at sor mai galito len nəb̃ol ɓusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəŵod garu lan. Ehir nabur hən ɓegəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idam̃ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləb̃irentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən ɓimen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləb̃epəpəhun naŵit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luŵasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luŵasŵas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isoɓur am, be luŵas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad

† **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike mət̃berub̃ati dani, aTəmamit len nəmav asike erub̃at nəsaa samito. Mat 6.14-15.

* **12:1:** Isa 5.1-2

naslev ideh am hən ðesəvati, be ikad anatum tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatumgw ulumən len nənauan salito.’⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan ðimat. Datia paru buni hən datbikad natit pisi ðevi esan nəboŋ atəman ðimat.’⁸ Ŋa lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm v̄abun alat lotorentem nəhol, beti tidam̄ hən nəvanuan tile gail lirenem nəhol nakrep.”¹⁰ Mətsəvurun nategai len natosian siGot a? Ike,

“ Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai ðeləboi ðigol naim ðihav mai ðinor.
¹¹ Evi Nasub aGot togol natenan

ale nəboŋ dattorisi, datumanman len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas p̄isal hən ləbitah gat aYesu bathut loləboi ke tokel nəb̄ol p̄usan enan sil galito. Be lomətahw len naluvoh ŋa loriŋ aYesu, luvan.

Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti abiltivanuan hən naJu lotodas p̄isal hən ləbitah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləbigol ðisab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, “Hai p̄usan, namtoləboi ke gotokitin. Nəvanuan ðetibau o ðevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goʋusan nap̄isal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datðevur nətaks van hən aSisa?
¹⁵ Datevuri o asike datoʋuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum mət̄bigol nəðisab len nasoruan sagw? V̄usan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsən ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, lupan̄ habat len na-sor-vari-an san.

Nələhan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan toḅuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ “Hai p̄usan, aMoses itos gat nategai m̄os gidato ke, aulumən ðimat, ale asoan ðitoh anatum ðevuer, avan matmat tilah mai nəbatunau

* 12:11: Psa 118.22-23 * 12:18: Uman 23.8

enan hən bīpas anatum aṽan tomat.* 20 Ale ikad alatmiṽan lotoməlvru. Ahai a mō ilah be imat, anatum eḅuer. 21 Aṽan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatum eḅuer. Aṽalar tohusur gəlaru am imaienan. 22 Alatmiṽan pīsi lulah mai napəhaṽut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. 23 Ale len nəboṅ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlvru pīsi lulah maii.”*

24 AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot, mai mətəsaləboi nədaṅan san. 25 Husur nəboṅ alat lotomat ləḅile məhat, asike lulah, avan ideh asike idam hən ləḅilah. Be dereh lesuṽan aṅel gail len nəmav. 26 Be mitinau alat lotomat nəboṅ ləḅile məhat. Mətəṽuruṅ natosian len naləḅulat siMoses tohusur nəhai topaṅ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginou novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’† 27 Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaṅ tosəhor gail pīsi
(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

28 Ahai pusan sua hən nalo tosəsəloṅ hən na-sor-ḅalḅal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ṅa eusi ke, “Len nakelean todaṅ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail pīsi?” 29 AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail pīsi: ‘Israel mətəsəsəloṅ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səḅon. 30 Geləmas bun Nasuḅ aGot sam len nəloṽ kavkav, nanunun kavkav, nənauan sam kavkav mai nədaṅan sam kavkav; len gaiug kavkav.’* 31 Nakelean sual am ehuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṅ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaṅ səhor eru enan.”* 32 Ahai pusan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai pusan! Gokitin nəboṅ gotoke aGot tosua səḅon ale səkad ideh am be gai səḅon ṅai.* 33 Datiməsləmas buni len nəlodat kavkav, naləḅoian sidat kavkav mai nədaṅan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datiməsləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṅ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datḅigol natgalenan səhor naviolan ideh datḅetutumav həni mai natit pīsi am datḅeviol həni mai aGot.”*

34 Nəboṅ aYesu tosəsəloṅ hən na-ləḅoi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel mai ke, “Gaiug gəsatoḅ a tut dan natoḅan

* 12:19: Deu 25.5-6 * 12:23: Natosian galevis ta situai luke, Ale, nəboṅ ləḅile məhat len nəboṅ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase?

† 12:26: Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aApraham, aIsak mai aJakop lumaṽur mai aGot, ləsəmat. * 12:30: Deu 6.4-5 * 12:31: Lev 19.18

* 12:32: Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * 12:33: Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

pipihabəlan aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən beus nausian ideh həni am.

Naḅusanan husur aKristo

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toḅusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai ḅusan gail hən nalo luke aKristo, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatum siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike, “ ‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke, “Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu

vir nəberin aenemi sam gail pipit nariem gəlaru

hən ləbevi ut kəmas.”*’

³⁷ ATevit māu ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatum siTevit?”

Nabiltiḅoh lohəhaḅur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaienan.

Nalələgauan husur ahai ḅusan gail hən nalo

(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len naḅusanan siYesu ike, “Mətelələgau. Ahai ḅusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləbesun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləbike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləbeḅətah len nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəḅonḅonan. Ale loləmas ləbeḅətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv ḅis naim mai nasugsugur sibatunau pəhaḅut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuḅ ebəbəlav. Alatenan dərəh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ebətah pəpadan hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm rin natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsəl enan, nabulahan san esəhor galit ḅisi am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit ḅisi san hən ḅimaaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

* 12:36: Psa 110.1

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai þusan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail þisi limasirsir, asike ikad nəvat ideh þepələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naŋvehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səbolic maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, lev-isi ŋais? Dereh tikad nəsa beŋusani ke natgalen þisi pəpadan lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mətələləgau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito. ⁶ Nəvanuan tisoþur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoþur am. ⁷ Be mətbesəsələŋ hən nəbalaŋ mai nək-ur-ian hən nəbalaŋ gail, sa-nələmit tetuhatuh. Natgale-nan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluŋoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltiþalaŋ mai naluŋoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teþuer len naut gail. Natgalenan lohūm natuþatan hən napəŋasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətələləgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim nəbənþonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh mətəil len nəhən nəgavna mai nakiŋ gail mōs ginau hən mətþikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəboŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur nək-ur-ian tovoi mai naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile þisi. ¹¹ Nəboŋ ləbitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuŋ hən nəsa mətþikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot þikel mai gamit ŋai. Husur savi gamit mətþisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriŋ aŋan len navələn alat lotoil a mō hən þimat, atata dereh timagen hən anatun hən þimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan þeriŋ alatmisoan gail ləþimat. ¹³ Nəvanuan þisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttofade. Avil avan ideh þidaŋ len ginau, þikad nə-đan-þuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən þikad nəmauran vi sutuai.

*Natit tomədas naut tolo
(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)*

¹⁴ “Nəboŋ mətþeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuŋ tomədas bun natit isoþur, nəboŋ mətþeris toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoŋuruŋ nategai geŋuruŋ ləboii),

beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naṽehuh gail.*
 15 Nəvanuan b̄irav̄av̄ məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən b̄ebis lohoim hən b̄ilav kuv natideh. 16 Ale nəvanuan b̄itoh marireu, satetəlmam vahim hən b̄ilav nahurabat ideh. 17 Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan̄ v̄əsa habat hən ap̄əhaṽut ideh totian o tovəhasus. 18 Be mitisor tuṽ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus. 19 Husur len nəboŋ natgalen ləb̄evisi, na-ləŋon-isa-v̄əsa-an maienan savisi len natubatan hən natit p̄isi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van v̄əbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.* 20 Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-v̄əsa-an taṽidol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-v̄əsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. 21 Beti avan ideh b̄ikel mai gamit ke, ‘M̄əteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. 22 Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləb̄ip̄an̄ habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. 23 Be gamit, m̄əteləgəu! Nukel natit p̄isi mai gamit tia a tahw hən ləb̄evisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan
 (Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

24 AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋon-isa-v̄əsa-an hən nəboŋ galenan b̄inoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike em̄ial; 25 dereh nam̄eso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədan̄an len nəmav dereh lekurkur habat.’* 26 Beti dereh m̄əteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nabiltidan̄an mai nəyalyalan.* 27 Dereh tesəvat an̄el san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləb̄itariv̄ b̄onb̄on hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
 (Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

28 “Ivoi hən m̄əb̄eləboi səhot natsua nəhai nafik b̄əṽusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todum̄oh, m̄əteləboii ke nahəbati naut pudpud egəm p̄əpadaŋ. 29 Imagenan, nəboŋ m̄əb̄eris nəsarpoan hən natgalen p̄isi notosor husuri, dereh m̄əteləboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. 30 Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat v̄əbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh. 31 Nəmav mai

* 13:14: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 13:19: Dan 12.1 * 13:25: Hən naves

24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * 13:26: Dan 7.13 * 13:27: Deu 30.4; Neh 1.9

navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

*Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)*

³² “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbon ŋai eləboii. ³³ Mətələləgau! Mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal enan ke ŋais. ³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit p̄isi mai naut san len navəlan naslev san gail. Ikel mai galit v̄isusua nauman salit səbolito, ale ikel buni mai naslev tokətkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal amahean naim bətəlmam, len naut mədau, len natubloh len mariug, namityal natoulum̄an bekəkəraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim b̄evisi vəha-sua ŋai, satisab gotopatmari. ³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan p̄isi, nukel mai gamit am ke, mətəhulahul!”

14

*Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nəyis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai p̄usan gail hən nalo, ludas p̄isal hən nagəgərasan, hən ləbitah gat aYesu hən ləbigol bimat. ² Be luke, “Sadatigole len nəhanan hən nəPasova hən asike nəvanuan gail ləbeluṽoh beti bal taṽtaṽor mēdas natit gail.”

*Napəhaṽut evəhas aYesu a Petani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)*

³ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seS-imon tokad naleprosi a m̄o. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaṽut sua tolav nabotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu. Nabotel enan epul hən naoil pəhpəhas to-susau, nəvat han totibau, ale alitenan ilaṽul nabuŋon nabotel, ebiri len nəkadun aYesu. ⁴ Nəvanuan galevis ei nəlolit ipaŋpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Ebiri kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? ⁵ Taṽur həni, təlav nəvat tasəhor naṽurṽuran hən nasihau tosua ale taviol həni mai naməsəl gail.” Ale losivoh masuṽ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien həni! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷ Husur naməsəl gail lutoh akis mai gamito, ale nəboŋ mətəbələŋoni mətələboi mətəbigol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai

gamito.* ⁸ Len nəsə tokade ŋai, alitegai igol nəsə toləboi biḡole. Ebir nəhai pəhas len nibegw hən bəutaut həni vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut p̄isi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsə alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas
(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən bəriŋ aYesu len navəlalito. ¹¹ Lohəhaʔur hən lotosəsəloŋ həni, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. Ŋa aJutas idas p̄isal hən bəriŋ aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail
(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboŋ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtbəutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəb̄ihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulum̄an topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh bəbis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke, “Narum̄ simetb̄os gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teʔusan gaməru hən nabiltirum̄ a məhat tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, arobis len nabiltivile, ale arusəb̄ natit p̄isi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboŋ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit v̄isusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəp̄ol mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa v̄əsə tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasub̄
(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit p̄isi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw m̄os nəvanuan tosoḅur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəḅe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

*AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike, “‘Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip, ale nasipsip gail ligam ḅisusua.’* ”

²⁸ Be nəboŋ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat dan nəmatan, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel mai ke, “Naut kəmas galit p̄isi ləḅigam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalenmariug egai, a tahw hən natoulun̄an ḅekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokəmaianan.

*AYesu isor tuḅ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)*

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Məteḅətah gegai, nia sor tuḅ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuḅ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuḅ. AYesu eus naḅisal ideh hən ḅimakuv dan namityal hən naləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəḅigol natit p̄isi. Lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ḅai.”

* 14:24: Exo 24.8; Jer 31.31-34

* 14:27: Zec 13.7

* 14:36: Len nasoruan

ta Aram, aAppa evi aTata.

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopat-mari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəbilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitoris tuṽ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuṽ tətəs am. Na-sor-tuṽ-an san eṽitoṽ hən tomadhakele. ⁴⁰ Nəboŋ tosor tuṽ tononj etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoṽ masuṽ. Evəŋon galito, be ləsaləboi nəsa ləḅikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətupat, mətuŋavŋav sal a? Nəpatan tinonj! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅeriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluṽoh lototəgau naḅu nəḅalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən naJu gail losəvat naluṽoh enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naṽusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəḅesumṽ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esumṽ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naḅu nəḅalan san, eḅil həni van hən naslev səbiltihai tutumav, ita kotov nədariŋan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toḅal mai alat lotoil a mō? ⁴⁹ Len nəmariboŋ pisi nutah mai gamito, noṽusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot ḅisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san loriŋi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam ḅur malmal dan galito, riŋ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluṽoh losəhar aYesu van hən naim səbiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo luḅonḅon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toḅis len naholəvat todar

* 14:49: Isa 53.7-12; Zec 13.7

vis naim sebiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-kotian ideh toke aYesu tobur kotov nalo hən bimat sile. Be ləsəsab ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoḅur lolibliboḅ husur aYesu be nəSanhitrin isaḅi ke nakelean salit gail ləsəpitoḅ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboḅan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Namtosəsəloḅ hən ategai toke, ‘Ginau dereh nilaḅuḅul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboḅ titor, nəvanuan lotodədas ləḅeum həni.’” * ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoḅ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəḅetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sator, sator vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan ḅebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidaḅan. Dereh məteris ḅegəmai len nəmavukasw hən nəmav.” *

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taḅtaḅor, itar nahurabat san hən ḅeḅusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoloḅon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəloḅ hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau mab həni?”

Galit pisi lusəḅ səhoti ke tonor hən ḅimasmət.* ⁶⁵ Beti galevis lotuḅat ḅulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel mai ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luḅosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev sebiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboḅ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsələboi nəsa gotosor husuri! Nəsələboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulunḅan ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboḅ alitenan tovi slev torisi ei, etuḅat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaḅ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

* **14:58:** Jon 2.19 * **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13 * **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:**

Isa 50.6 † **14:68:** Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulunḅan ekəkəraiko.

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəs̄a tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəs̄an aGot nokitin, ginau nəs̄aləboi atenan mət̄tosor husuri. Asike nəbēkitin, aGot tipansem ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulum̄an ekəkəraiko tət̄as am. Beti aPita inau təlmam hən nəs̄a aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor hən̄i ke gəs̄aləboi ginau.” Ale nəl̄on aPita isa, itaŋ.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan som̄ilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən naJu gail, mai ahai p̄usan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav lubonb̄on hən ləb̄isor utaut. Luban̄jis gat aYesu, losəhari van hən aPilate, lorin̄ji len navəlan. ² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kin̄ seJu gail a?”

AYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Na aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəs̄asəs̄əlon̄ hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug hən̄i a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ip̄an̄ lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad naḅide sua. Idam̄ hən avan totoh len naim bəban̄jis b̄evivile husur naləŋonian sinaluḅoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəs̄an aParappas lotoban̄jisi len naim bəban̄jis mai alat lotobal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəbalan mai alat aRom. ⁸ Naluḅoh logəm hən aPilate, lousi hən b̄ehusur naḅide san m̄os galito, hən b̄esua b̄evivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKin̄ seJu tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboi ke abiltihai tutumav gail lotorin̄ji aYesu len navəlan husur lutab̄ulol bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluḅoh hən ləb̄ehusur nənauan salito, us aPilate hən b̄igol aParappas b̄evivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tət̄as ke, “Bimagenan, mət̄oləŋon ke nigol nəs̄a hən ategai mət̄tokisi hən aKin̄ seJu?”

¹³ Luv̄ari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluḅoh ke, “Sil nəs̄a? Igol nəs̄a tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Na aPilate toke tetəŋov nəl̄on naluḅoh tevi pan, erin̄ aParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas

habat hən aYesu, beti erinji len navəlan nasoltia gail hən ləbip̄os gati len nəhai balbal.

*Nasoltia lusor viles aYesu
(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)*

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaḅis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis p̄is navəshəsoltia lubonḅon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboḅḅon len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulgəgau, ale loriḅi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiḅ. ¹⁸ Lotuḅat kai van həni ke, “Nam-tusal suh gaiug, Kiḅ seJu gail!”

¹⁹ Luḅasi, ḅasi, ḅas nəkadun hən nəhai, ale loḅulaii, ale lotəḅedur bathurien. ²⁰ Nəḅon lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboḅḅon dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləbip̄os gati len nəhai balbal.

*AYesu len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsən aSimon, atəman alarmiḅan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaḅot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Luḅav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luḅos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisəḅ ase ḅilav nahurabat ḅisusua.* ²⁵ Namityal emələpat dudulan nəḅon lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriḅ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiḅ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvənah artogolgol nasənahan len nəvanuan, luḅos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoḅot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Loḅit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləḅoi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboḅ ḅitor a?*” ³⁰ Bimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariḅ dan nəhai balbal!”

³¹ Len naḅide tomaianan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lusor

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḅon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḅasan hən na-p̄os-gati-an ḅevi pan. * **15:24:** Psa 22.18

† **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len naḅide tomaianan, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotoḅur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKin seIsrael, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiŋ.” Alaruenan artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienan, arusor isa həni.

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30*)

³³ Len natubliial, nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, goriŋ gaḅulan ginau sil nəsa?”[†]

³⁵ Nəboŋ nəvanuan galevis lotoil pəpadaŋ ei lotosəsəloŋ həni, luke, “Səsəloŋ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav naspons̄s, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* Ike, “Riŋi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teḅuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ηai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboŋ nasenturion toil pəpadaŋ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaḅut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaḅut tosəḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42*)

⁴² Nəmariboŋ enan evi Nəboŋ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaŋ hən bətuḅat. Nəboŋ namityal pəpadaŋ hən bimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi biltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihəlan aGot, ale len na-il-ḅuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoḅut hən aYesu tomat tia, ηa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ηa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam̄ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ηa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko

[†] **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea. **§ 15:36:** Naspons̄s evi nəkasəbətə nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyar totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibaŋ ḅur.

* **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

nalinen, eruᅇ gol niben len nēkaliko enan, ale eriu aYesu len naburhuvat nēmatan lotota pūpūli tia. Beti erib hēn nēvat hēn bipat gol naburhuvat nēmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJosēs arokēta ris naut lotoriᅇ niben aYesu topat lan.

16

Na-le-məhat-an dan nēmatan
(*Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10*)

¹ Nəboᅇ nəsappat tonoᅇ, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loᅇur nəhai pəhas hēn ləbēvəhas niben aYesu. ² Len nəmariboᅇ metəkav hēn nawik,* dudulan somilan, lovi lan naburhuvat nēmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hēn nabiltivat enan dan naburhuvat nēmatan?”

⁴ Be nəboᅇ lotokēta van hēn nabiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol nabur am, ehum avan sua torib hēni tia. ⁵ Ale nəboᅇ lotobis len naburhuvat nēmatan, loris nēmantuhmar sua tobətah len navəlan nēmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaᅇmaᅇ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudoᅇ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriᅇ topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mō hēn gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaᅇut galenan lotovivile, lupab, lodədarnəbu, lugam dan nabur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[*Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.*]

AYesu evisi hēn aMeri ta Maktala
(*Mat 28.9-10; Jon 20.11-18*)

⁹ Nəboᅇ aYesu tole məhat dudulan somilan len nəmariboᅇ metəkav hēn nawik, nəvanuan tovisi hēni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaᅇ. ¹¹ Nəboᅇ lotosəsoləᅇ hēn aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlomi.

AYesu evisi hēn ahai susur eru
(*Luk 24.13-15*)

¹² A tahw, aYesu evisi hēn ahai susur eru san artoyar husur naᅇisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboᅇ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboᅇ metəkav hēn nawik, gidato datokis nəmariboᅇ enan hēn nəSade. † **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulumān

nədəm han tonor hēn nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28

tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

*AYesu evisi hən ahai susur tosəjavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəjavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut pisi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail pisi.†
¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlomi, aGot dereh tisəb səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmāt gail, təgau hən navəlalito; ləbemun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerin navəlalito len alat lotoməsah, ale limaaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəboŋ Nasub aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot.
²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut pisi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

† **16:15:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk

Na-kel-uri-an tovoi aLuk totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naʔusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ toʔusan, ehusuri len nəboŋ toʔubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ʔais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eʔusʔus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ʔisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidōŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ʔisi, savi naJu gail ʔai.

ALuk itos husur aYesu surŋan aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaʔut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eʔusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len naʔisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ʔai, səpat len na-kel-uri-an siMattiū, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5–2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptisan siYesu mai nəboŋ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21–4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14–9.50)

- 6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51–19.27)
 7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28–23.56)
 8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)
 9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəməv (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoḅur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit p̄isi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit p̄isi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuḅ Teofilus, ⁴ hən gəbeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoḅusani hən gaiug. Nəḅol egai imagegai:

Aḅel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəḅoḅ aHerot tovi kiḅ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsən aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsən aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsən aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhən Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit p̄isi tokele. ⁷ Be anatularu eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boḅ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhən aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəḅas nəhai p̄əhas len naim siNasuḅ aGot.* Boḅ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰ len nəḅoḅ enan nabiltiḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale aḅel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəḅoḅ aSekariah toris aḅel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aḅel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloḅ hən na-sor-tuḅ-an sam̄. Ale asoam̄ aElisapet dereh tipas anatun̄ ulun̄an. Geriḅ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloḅ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaḅur hən nəḅoḅ ḅevisi, ¹⁵ bathut tiyalal len nəhən aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaḅ, ale tepul hən aNunun aGot nəḅoḅ topat sal len nabəhaḅun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədaḅan siElijah, dereh teil a m̄o hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən

* **1:5:** 1Chr 24.10 * **1:9:** Exo 30.7-8 * **1:11:** Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * **1:15:**

Num 6.3 * **1:16:** Mal 2.6

naḡisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləbeutaut vir Nasuḡ.*”

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aḡel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haḡut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aḡel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau mōs nəḡisor mai gaiug, hən nəḡikel ur nakel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḡut, gedədas gəḡisor van vəbar nəboḡ natgalegai ḡevisi. Natit ḡisi dereh tevisi suḡḡan notokele.”

²¹ Len nəboḡ enan naluḡoh lutoh vir aSekariah, ale luḡḡan lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboḡ tovivile, saləboi ḡisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəḡ len nəmav len naim siGot, husur eḡutḡut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboḡ hən nauman sinahəmar san gail tonor, eriḡ naut aJerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboḡ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḡ aGot togole mōs ginau nəboḡ tohəhaḡur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaḡ ḡuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aḡel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvtes siElisapet, aGot esəvat aḡel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ḡisor mai naven-sus sua, nahəsən aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsən aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aḡel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḡ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhath hən nasoruan en san, inau soḡuer hən namilen nasoruan aḡel tokele. ³⁰ Beti aḡel ikel mai ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaḡur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatumḡ ulumḡan sua, geriḡ nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalyal balai, lekisi hən anatum aGot a məhat buni, ale Nasuḡ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiḡ. ³³ Nəpasusan siJakop dereh lith pipihəbəlan vi sutuai; nanoḡan han eḡuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aḡel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aḡel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəḡ len gaiug, nədaḡan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəḡol. Husur enan ategai gəḡipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatun aGot. ³⁶ Geris amaheamḡ aElisapet. Alitenan am etian,

* **1:17:** Mal 4.5-6
Isa 9.6; Dan 7.14

* **1:19:** Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

* **1:33:** 2Sam 7.12-16;

ikad anatum ulumān naut kēmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ģigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuġ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aņel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, injad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobaņ vėhuh. ⁴⁰ Nəboņ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboņ aElisapet tosəsəloņ hən na-ke-ivoi-an san, anatum ekurkur len nabəhaṽun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaṽut, igol navoian am van hən anatum ģəġipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboņ notosəsəloņ hən nadolomġ, anatum ekurkur hən nahəhaṽuran san len nabəhaṽugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:
 “Nəlogw eputsan Nasuġ,
⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
 gai tolav kuv ginau dan nəsaan.
⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kēmas,
 ale vi sutuai naur ģisi
 lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.
⁴⁹ AGot todaņ buni igol
 natgalevis tovoi buni hən ginau,
 gai səboņ, nahəsan esəhor nəhes ģisi.
⁵⁰ Ilolosa hən naur ģisi ta sutuai vi sutuai
 lotomətahw len nəyalyalan san.
⁵¹ Eṽusan nədaņan san hən navəlan tia,
 ehut alat lotoviv, luməġipiriah,
 alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.
⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
 ale eputsan alat lotovi ut kēmas.*
⁵³ Evəņan alat lotomalkəkət, luhanukub,
 avil esəvat alat lotokad natit ģisi, luvan səselav.
⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
 inau gati hən ģigol nalolosaan mai navoian hən galito,
⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
 mai aApraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

* **1:37:** Gen 18.14 * **1:52:** Job 5.11, 12.19 * **1:55:** Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulunġan san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhaʿur maii. ⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləḅetiv dalus anatun ale luke leriŋ nahəsən atəman aSekariah lan.* ⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsən māu aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amaheanġ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len navəlalit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ ASekariah isor len navəlan, eus natit hən bitos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit p̄isi luḅaŋ lan. ⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətahw, mai alat aJutea, naut enan tobaŋ vėhuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶ Nəvanuan gail p̄isi lunau masuʿ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸ “Noputsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit,

atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,

dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai

ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

⁷⁴ hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug māu anatugw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ

* 1:59: Gen 17.11-12; Lev 12.3 * 1:73: Gen 22.16-18

hən gəbeutaut hən naṣisal san gail,*
 77 hən gəbilav mai nəvanuan san gail
 naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
 len narubatian dan nəsaan salito.
 78 Nalolosaan mai navoian siGot sidato
 dereh tesun gidato
 suṃan nəyal tovisi len nəmav,
 79 temias alat lototoh len nəmargobut,
 lotomətahw len nəmatan,
 hən bəsəhar gidato len naṣisal totəmat.”*
 80 Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idan len nanunun. Itoh
 len naut masmas tobəbesw vəbar nəboṅ togəm visi len alat a
 Israel. †

2

AMeri ipas aYesu (Mat 1.18-25)

¹ Len nəboṅ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad
 naṣurunjan hən nəvanuan ṣisi lototoh len navəlan alat a Rom.
² Naṣurunjan enan evi nametəkav nəboṅ aKwirinius tovi
 gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit ṣisi lovi lan naut salit
 matmat hən ləbitos gat nahəsalito.

⁴ Na aJosef am erinṅ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem
 a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len
 nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah,
 arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaṅ
 hən ḥipasus. ⁶ Nəboṅ artotoh len naut a Petlehem, aMeri
 ipasus. ⁷ Ipas ahai a mō san tovi ulumṅan. Eruṅ gole hən
 nahudhukaliko gail. Erinṅ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat
 gail husur nahotel epul varirihit ṣisi.*

Aṅel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail,
 lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaṅ hən naut a Petlehem.
⁹ Nəboṅ lototoh magenan, aṅel siNasuḅ evisi hən galito mai
 namənas siNasuḅ emias galito ale lomətahw, lomīnṃinikot.
¹⁰ Ris aṅel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad
 na-kel-uri-an tovoi ḥigol nəvanuan ṣisi ləbikemkem ma-
 suḅ. ¹¹ Bathut daməṅai len nabiltivile siTevit lupas natətai
 sua ḥilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasuḅ, aGot
 totabtabuh lan. ¹² Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh

* **1:76:** Mal 3.1 * **1:79:** Isa 9.2 † **1:80:** Len nasoruan ta Kris hum ma tovi
 len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot. * **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad
 namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud
 siJosef. Ale naim enan ikad narum alat len nəyaran lotoləboi ləḥipat lan, be narum
 epul tia.

mitisaḅ natətai lotoruᅇ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nəbilitluᅇoh hən aᅇel hən nəmav lototah mai, lotoputsan aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni,
mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan p̄isi,
navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboᅇ aᅇel gail lotoriᅇ galito hən ləᅇbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke dat-əvi Petlehem hən datᅇeris nategai tovisi, Nasuᅇ tokele mai gidato.”

¹⁶ Ŋa lusaᅇsaᅇut van, lusaᅇ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboᅇ lotorisi tonoᅇ, lukel ur nəsa aᅇel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan p̄isi lotosəsəloᅇ həni, luᅇᅇaᅇᅇaᅇ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen p̄isi, len nəlon inaunau namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit p̄isi lotosəsəloᅇ həni mai lotorisi. Esuᅇan ŋai aᅇel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboᅇ nəmariboᅇ toməlevtor simas tonoᅇ, lotiv dalusi,* ale loriᅇ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aᅇel ikel uri nəboᅇ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaᅇut lotopasus ke limastoh vir nəmariboᅇ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboᅇ nəmariboᅇ hən aMeri ᅇegəm veveu buni tonoᅇ, arupat aYesu vi Jerusalem hən arᅇᅇəusani ke tovi siNasuᅇ husur nalo siNasuᅇ aGot aMoses totoᅇi.* ²³ (Imaiegai, len nalo siNasuᅇ aGot ike, “Hai a m̄o gail p̄isi lotovi uluᅇan, levi siNasuᅇ aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləᅇəvi esan.”)* ²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutu-mavan hum nalo siNasuᅇ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaᅇut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehusur kitin hən naᅇisal siGot. Itoh vir avan sua ᅇəvi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. ²⁶ ANunun eᅇusani ke gai asike imat vəbar ᅇeris aKristo siNasuᅇ, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon vab̄is len naim siGot. Nəboᅇ anan aYesu mai atəman artopati

* **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * **2:22:** Lev 12.2-8 * **2:23:** Exo 13.2, 12, 15 † **2:24:** Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin ehum nəhoib.

vi lohoim hən arbigol nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, riŋ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

³² Gai evi namial bəmias naḡisal sam̄ gail m̄os alat ləsavi Ju, gai am dereh teputsan nahəsan nəvanuan sam̄ gail, aIsraël.”*

³³ Nəboŋ anan mai atəman artosəsəloŋ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḡaŋ. ³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən bigol bivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḡur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsan tisoḡur am. Gai dereh tehum natsua nəvanuan tosoḡur ləb̄isor tasi balai, ³⁵ ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḡur. Meri, gaiug am, dereh geləŋon tisa sum̄an nabu tokan tosar nəloḡm.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsan aAnna, anatvavin aFanuel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi batunau vəbar nədaḡm han tovi 84. Gai sariŋ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuḡ ŋai. ³⁸ Len namityal enan ŋai egəm pəpadaŋ ale ike sipa vi təban Nasuḡ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem‡ hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboŋ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasuḡ aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idan. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naḡide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § ⁴² Nəboŋ nədaḡm hiYesu toḡəjavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru sum̄an naḡide hən nabiltihanan. ⁴³ Nəboŋ nəhanan tonon, lotuḡat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai nabubur salit gail soḡuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam

* **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10 † **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel p̄isi. § **2:41:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḡur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12.

vəbar naut a Jerusalem hən arḅekəta doṅi. ⁴⁶ Husur nəmariboṅ totor arusabi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah mai ahai pusan gail, esəsəloṅ hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit pisi lotosəsəloṅ hən aYesu, luṅaṅ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboṅ artorisi, aruṅaṅ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmaṅ mai ginau namroləṅon isa nəboṅ namrtokəta doṅ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoṅ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ṅa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai naṅide tovoṅ siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaṅur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an sifon

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosəṅavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboṅ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboṅ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aṅan, nahəsən aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboṅ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatum aSekariah len naut masmas toḅəḅesw. ³ ṅa aJon iyar vi lan naut pisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidamṅ həni ke tibaptais hən galito hən narubətian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw,

‘Məteutaut hən naṅisal mōs Nasub,

gol naṅisal san gail linor,

⁵ dereh nabur madiṅdiṅ gail pisi tepul,

naṅehuh gail pisi tipapav,

naṅisal tohab taṅor tegəm tinor

mai naṅisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail pisi leris ləboi naṅisal

hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

* 2:52: 1Sam 2.26; Pro 3.4 * 3:6: Isa 40.3-5

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluŵoh lotogəm hən ðibaptais hən galito ke, “Anatun nəmät gail!”^{*} Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətbigam dan nabiltilol paŋpaŋ begəmai?⁸ Len nəmauran samito, mitiŵan hən naŵite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuŋat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aApraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi bilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siApraham!^{*} ⁹ AGot esumian naulumian toutaut tia hən bitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai pisi ləsəŵan hən naŵit tovoi, gai dereh titai, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluŵoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləbibtaptais. Ale lousi ke, “Hai pusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləbilav nəvat mai gamito, samteliblibon husur galito len nakotan. Mətehəhəŵur hən nəpūrŋuran samit ŋai.”

¹⁵ Len nəbon enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma bevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”¹⁶ Ale aJon isor var galit pisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ŋai. Avil avan sua today səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbisah ruŋat nəhau hən naributbut san.[†] Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esumian naulumian topat nəhai rivrivhai tia hən bepepehun namisurhuwit dan nəbavhut tommas. Dereh tibon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas bimät.”[‡] ¹⁸ ŋa len naŵide tosoŋur aJon isor idan mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəbon aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aŵan, ale nəbon aJon tosor tasi am husur natesasa pisi togole tia, ²⁰ imagenan

^{*} **3:7:** Len naut egai nasuruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmät tosa. Len nənauan seju gail, nəmät isa masuŵ hum natəmat toil a mo həni. ^{*} **3:8:** Jon 8.33, 37, 39

[†] **3:16:** Evi slev gail lotosah ruŋat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. [‡] **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpehun navoian dan nəsaan, ale epəŋas nəsaan len nəhab.

aHerot igol isa masuŵ səhor ta m̄o: ekəkol gat aJon len naim bəbaŋis.

AJon ibaptais hən aYesu
(*Mat 3.13-17; Mak 1.9-11*)

²¹ Loriŋ aJon len naim bəbaŋis a tahw, be nəboŋ nəvanuan gail p̄isi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəboŋ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sum̄an nətavŶ, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatumg ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaŵur masuŵ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu
(*Mat 1.1-17*)

²³ Nəboŋ aYesu totuŋat hən nauman san, nədaŋ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef, siHeli, ²⁴ siMattat, siLevi, siMelki, siJannai, siJosef, ²⁵ siMattatias, siAmos, siNahum, siEsi, siNakkai, ²⁶ siMaat, siMattatias, siSemein, siJosek, siJota, ²⁷ siJoanan, siResa siSeruppapel, siSealtiel, siNeri, ²⁸ siMelki, siAtti, siKosam, siElmatam, siEr, ²⁹ siJosua, siElieser, siJorim, siMattat, siLevi, ³⁰ seSimeon, seJutah, siJosef, siJonam, siEliakim, ³¹ siMelea, siMenna, siMattata, siNatan, siTevit, ³² siJesse, siOpet, siPoas, siSalmon**, siNahson, ³³ siAmminatap, siAtmin, siArni††, siHesron, siPeres, seJutah, ³⁴ siJakop, seIsak, siApraham, siTerah,

Ŷ 3:22: Nətav ehum navimal topəhapəhw. Naloŋulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai.

* 3:22: Psa 2.7; Isa 42.1 ** 3:32:

†† 3:33: Naloŋulat galevis ta sutuai

siNahor,³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek,³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan

(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḃəḃesw.
² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. ³ Nə natəmat isor maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḃimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eḃusan nəkantri pisi len navile a pan hən aYesu len namityal toḃidol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəḃilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəḃetəŋedur, lotu hən ginau, natit pisi dereh tevi esam̄.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḃ aGot sam̄ māu, gigol nalotuan van hən gai səḃon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləḃekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navələlito hən asike nariem̄ ḃesəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḃ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḃuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

AYesu etubat hən nauman san

(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)

* **4:4:** Deu 8.3 * **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11 * **4:11:** Psa 91.12

* **4:12:** Deu 6.16

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut p̄isi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḡusan len naut nəbōnḡonan seJu gail, ale galit p̄isi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat eḡis len naim nəbōnḡonan hum nəvide san akis. Ale eil hən ḡevuruŋ natosian siGot. ¹⁷ Lulav nalobulat tobul maii, nalobulat ahai kelkel ur, aIsaiah totoŋi. Ale evuhe, isaḡ naut aIsaiah totoŋi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḡis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḡitabtabuh len ginau,

hən nəḡikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsal* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḡikel ur navivilean van hən alat lotobəbaŋis,

nakətaan van hən ametḡesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḡikel ur nasiḡau

Nasub aGot ḡigol ḡivoi masuḡ van hən nəvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəboŋ aYesu toḡuruŋi tonon, ebul gat nalobulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-vi-tarḡəte-an, ale ebətah. Nəmet p̄isi len naim nəbōnḡonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etuḡat sor mai galit ke, “Daməŋai len na-səsəlon-ḡəni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit p̄isi lusor ivoi husuri. Luḡaŋ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereḡ gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat samḡ hun namtosəlon ḡən gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideḡ lotohəḡaḡur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siEliḡah naut a Israel ikad nəbatunau pəḡaḡut isoḡur. Len naut enan ipar us len nasiḡau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut p̄isi nəḡanian eḡuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aEliḡah van hən nəbatunau ideḡ ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadan ḡən naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəboŋ siEliḡah tovi hai kelkel

* **4:18:** Naməsal evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəḡanian, səkad naim. * **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16

ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ηai imaur.”*

²⁸ Nəboη alat lotosuh len naim nəbonbonan lotosəsəloη hən tokəmaienan, nəlolit p̄isi ipaηpaη masuṽ. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuηon hən naṽehuh, naut enan topat lan, hən ləb̄ibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluṽoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eṽusan nəvanuan gail. ³² Luṽaη len naṽusanan san husur nasoruan san ikad nədaηan hən namitisau mai na-il-a-m̄o-an. ³³ Len naim nəbonbonan ikad naulum̄an, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəb̄igol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm m̄osi!”

³⁵ AYesu isor idaη maii ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloη len tan rivuh len galito, ale eriη atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan p̄isi lomətahw, luṽaη, ale lousus galit gabag ke, “Naṽusanan saganan? Len na-il-a-m̄o-an mai nədaηan, gai isor idaη mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperηan naut p̄isi todar visi naut enan.

*AYesu igol nəvanuan isobur nibelit ivoηəvoη
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ AYesu eriη naim nəbonbonan, evi lan naim sivan sua nahəsan aSimon. Len nəboη enan anan asoan aSimon eləηon isa masuṽ hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən b̄igol b̄imaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaη van hən naməsahan. Vəha-sua ηai naməsahan inoη dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboη namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah p̄isi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriη navəlan gəlar len galit ṽisusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isobur lumakuv. Nəboη lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboη nəmav topitau, aYesu evi lan naut tobḅəbesw. Naluṽoh ludoηi, doηi van ale nəboη lotosabi, loil kəkol həni hən asike b̄eriη galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi

* 4:27: 2Ki 5.1-14 † 4:40: NəSappat seJu gail inoη nəboη namityal tomasur.

lan nabiltivile tile gail am hən năbikel ur natohan pipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau mōsi.”

⁴⁴ Beti len naim nabonbonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etubāt tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluŋoh loririhit garu lan hən lăbesəsəloŋ hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris nabot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkəkəs nalevlev salito. ³ Isah len nabot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len nabot, eŋusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəboŋ tosor tonoŋ, ikel mai aSimon ke, “Rusan nabot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mət̄bisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi sobuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəboŋ lotobar həni, lusab̄ naieh isoḅur lan, gol ke nalevlev etubāt hən bəmətar.* ⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len nabot togon hən lăbegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan nabot gəlar p̄isi aropul vətah bəhbəhw! ⁸ Nəboŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḅ, husur novi vanuan tosa masuḅ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoḅut hən naieh tosoḅur lotosah həni. ¹⁰ Ajemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artobon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəhoḅut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale loriŋ natit p̄isi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboŋ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboŋ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eŋiri ke, “Nasuḅ, gəbeləŋoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dani.

* 5:6: Jon 21.3-6

¹⁴ Beti aYesu ikele hēni ke, “Sagikel nēsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geŵusan gaiug hēn ahai tutumav. Ale geviol hēn naviolan mōs natūtumavan hum aMoses tokele tia hēn naveveuan sam̄ hēn gēbeŵusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nēvanuan isoḅur logēm hēn lēbesēsəlōŋ hēni ale hēn gai ḅigol galit lēḅimaur dan namēsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriŋ galit akis, evi lan naut tobḅesw sēḅon ale isor mai aTēman.

*AYesu igol avan sua todēdas berusan gai, imaur
(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)*

¹⁷ Len nēboŋ sua aYesu eŵusŵusan, ale naFarisi gail mai ahai ŵusan gail hēn nalo lobētah ei. Logēm len navile ŵisi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nēdaŋan siNasub eḅis len aYesu hēn ḅilav kuv namēsahan. ¹⁸ Len nēboŋ enan lalum̄an galevis lupat avan sua len nēbateh, salēboi berusan gai. Luke lipati vi lohoim hēn lēberinŋ bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi sōḅuer, naim epul hēn nēvanuan varirihit. Beti lopēlau vi mēhat len navurun topapav, ludakuvi, gol naḅur lan, ale lorinŋ tur hēn gai mai nēbateh san vi pan. Lorinŋ rivuh len naluḅoh, a mō hēn aYesu. ²⁰ Nēboŋ aYesu toris lēboi nadēlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nēsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai ŵusan gail hēn nalo, nēnauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase elēboi beruḅat nēsaan? AGot sēḅon ŋai!” ²² Be aYesu elēboi nēnauan salito ale ike, “Nēnauan len nēlomito satimaienan. ²³ Nēḅike, ‘Noruḅat nēsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile mēhat, giyar,’ nēsa emēdmēdau am?”* ²⁴ Imagenan neŵusan gamito ke aNatun Nēvanuan ikad nēdaŋan hēn beruḅat nēsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan salēboi berusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile mēhat, pat nēbateh sam̄ ale vahim!”

²⁵ Vēha-sua ŋai ile mēhat len nēholito, ipat nēsa topat lan, isal suh nēyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit ŵisi lumaŋmaŋ vēsa ale lusal suh nēyalyalan siGot. Lumaŋmaŋ masuḅ, lomētahw ale luke, “Damēŋai nēsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Natgalenan tonōŋ, husur nēboŋ enan, aYesu evivile ale eris nēvanuan nētaks sua, nahēsan aLevi, tobētah len nēpasvalēval hēn nētaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

* **5:14:** Lev 14.1-32 * **5:23:** Nēboŋ aYesu tokēmaiēnan, nēvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edēdas ḅigol eru en ŵisi, ale nēḅike, ‘Noruḅat nēsaan sam̄ gail,’ mētsalēboi ke lumaruḅat o lēsamaruḅat. Be nēḅike, ‘Gile mēhat, giyar!’ mētōlēboi mētḅerisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14

²⁸ Ale erinj natit gail p̄isi ipat, ile mēhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hən nabiltihanān m̄os aYesu len naim san, ale ikad nabiltiluṽoh hən alat lotoum surm̄an aLevi mai galevis am luhan mai galito. ³⁰ Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mētmetan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe mēttohan, mēttoṽmun mai nēvanuan nētaks gail mai alat nēsaan am?”*

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nēvanuan nareran, be alat lotomēsah ŋai. ³² Ginau nēsagēm hən nēbikel alat lotonor hən lēbipair dan nēsaan salito be nogēm hən nēbikele mai alat nēsaan.”

Nausian husur navide silat lēsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur siJon gail, nēboŋ isoḅur lēsəhan hən lēbisor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nēboŋ avan sua tolah, godēdas gēbigol nēvanuan san gail lotoḅon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nēboŋ hən lēbesəhar naulum̄an tolah dan nēvanuan san gail. Len nēboŋ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu ep̄usan, iḅol‡ ke, “Sēkad avan ideh totar naḅisihoh dan nahurabat veveu ale tosoḅe len nahurabat tomatu. Tagole, tamēdas nahurabat veveu ale naḅisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nēvanuan gail lēsəbir nēwain lotomadhaum hēni len nahurhuwain tomatu.§ Nēvanuan tagole, ale nēwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nēwain tariv dani ale nahurhuwain tēsa. ³⁸ Aoa, nēvanuan gail lēbir nēwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil sēkad avan ideh tomun nēwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nēwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mētumaianan, mētometahun natit toveveu.”

6

AYesu evi masta hən nəsəppat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)

¹ Len nəsəppat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nēmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotuḅat kin ḅur nēhavhuwit gail. Lusarsari len navəlalito ale luhan

* 5:30: Luk 15.1-2 † 5:35: Len nēbol p̄usan egai aYesu isor husur gai gabag tosurm̄an naulum̄an tolah. ‡ 5:36: Len naut egai aYesu ikel naḅusanan egai hən ḅevusan galito ke naḅisal san iveveu, sanor hən naḅisal tomatu lotohushusuri. § 5:37: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nēwain veveu ḅurhulon.

namisurhuwit gail.* 2 NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mätugol nəsə nalo tokai tasi len nəSappat?”

3 AYesu isor var galit ke, “Mətsaʋururŋ ləboi nəsə aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a? 4 Ebiš len naim nətaʋolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumŋan san.* Be nalo ike ahai tutumav səbōlit ŋai loləboi ləbihani.”*

5 Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

*AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)*

6 Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim naʋonʋonan, eʋusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. 7 NaFarisi gail mai ahai ʋusan gail hən nalo ludas ʋisal hən ləbisəʋ nəsabən ideh len aYesu hən ləbikot həni. Ŋa lokəta bunusi ke ʋigol atenan ʋimaur len nəSappat salito. 8 Be aYesu eləboi nəsə lotonau, ale ikel mai naulumŋan tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ʋisi.” Imaienan naulumŋan ile məhat ale eil ei.

9 Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsə inor len nəSappat: datʋigol navoian o nəsaan, datʋetəgau gat nəmauran o datʋigol ʋimasig?”

10 Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlaŋ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

11 Avil galito, lopul hən nəlol ʋaŋʋaŋ vəsə, ale lotuʋat sor utaut len galit gabag hən nəsə ləbigole van hən aYesu.

*AYesu itabtabuh len ahai ʋispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)*

12 Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len naʋehuh hən ʋisor tuʋ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. 13 Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai ʋispisul: ikad 14 aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʋan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, 15 aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* 16 aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot ʋerŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

*AYesu eʋusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)*

17 AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʋoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoʋur lotogəm aJerusalem mai naut tosoʋur aJutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. 18 Logəm hən ləbesəsəlŋ həni, ale hən gai ʋigol

* 6:1: Deu 23.25 * 6:4: 1Sam 21.1-6 * 6:4: Lev 24.9 * 6:15: NaSelot evi nəvanuan len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbiʋal mai galito.

naməsahan salit binonj. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit pisi lugol risi ke libari bathut nədanjan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoñidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†

Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, mətəməlməlah len nahəhaʋuran husur nakonp̄urp̄uran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losumian atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit mətto kad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa mətto kade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit mətto kad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkət.

Gamit mətto man gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətbeum m̄os nəvanuan p̄isi ləb̄isal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi sam̄ gail
(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu epusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit mətto səsəlonj hən ginau ke: Mətələmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən biŋol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuʋ m̄os alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh biʋos nətarhoñ, gipair hən nətarhoñ togon van həni. Avan ideh bilav

† 6:21: Ta sutuai naju gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * 6:23: 2Chr 36.16; Uman 7.52

nahurabat naut susus sam̃, gidam̃ hēni ke tilav nēhai susun sam̃ am. ³⁰ Geviol mai galit p̃isi lēbeus gaiug hēn natideh, ale avan ideh bilav natideh sam̃, sageusi ke tilav tēlmam hēni. ³¹ Nāvide mēttoḷoḷoni ke nēvanuan gail ligole van hēn gamito, mitigol nāvide enan van hēn galito.

³² “Mētbelēmas bun ḡai alat lotolēmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nēsaan am lolēmas bun alat lotolēmas bun galito. ³³ Mēt̃bivoi ḡai hēn alat lotovoi hēn gamito, savi natideh. Bathut alat nēsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mēt̃bidam̃ hēn nēvat ḡai mai alat mēttonau ke lēbisar gele, savi natideh. Alat nēsaan am ludam̃ hēn nēvat mai galit gabag, hēn lēbisar gel nēkabut p̃isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mētetile. Mētelēmas bun aenemi samit gail, mitivoi hēn galito. Mitidam̃ hēn nēvat mai galito, be samtitoḡ vir nē-sar-gele-an. Mēt̃bimaienan, dereh aGot tilav nakonp̃urp̃uran totibau mai gamito ale mētegēm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hēn alat lēsasipa vi tēban mai nēvanuan nēsaan gail. ³⁶ Nēlomit timastañis nēvanuan gail sum̃an aTēmamit len nēmav nēlon totañis galito.”

Gikel nakitinan husur nēvanuan p̃isi
(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nēvanuan tile isa ale aGot asike ike mētusa. Samtisaḅ sēhoti ke nēvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isaḅ sēhoti ke gamit mitimaspanis. Mēterubat nēsaan nēvanuan togole hēn gamito, imagenan dereh aGot terubat nēsaan samito. ³⁸ Mēteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hēn tisobur mai gamito, teirir hēni, tepul sēsēhov variviriv. Bathut mēt̃beviol habat o mēt̃beviol kēkerekh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu ep̃usan am, iḅol maiegai ke: “Ametbesw elēboi besēhar ametbesw togon a? Aoa, gēlar p̃isi dereh aripal suluvi, ariteh len nābur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau sēhor ahai p̃usan san, be avan ideh tolēboi sēhot p̃is nāp̃usanan sihai p̃usan san, dereh tesum̃an gai.

⁴¹ “Husur nēsa gotokēta kot nakumashēhai len namētan aḡam̃, be gēsēnau nābilitarhai len namētaḡ? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashēhai dan namētaḡ,’ nēboḡ gotokad nētarhai gēsarisī len namētaḡ? Gaiug gotovi vanuan gēgēras, gilav kuv nētarhai dan namētaḡ bai. Gēbigole ḅinoḡ nakētaan sam̃ dereh timasil tinor hēn gēḅidakuv nakumashēhai dan namētan aḡam̃.

Nēhai mai nāvite
(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoi səvān hən naṽit tosa. Nəhai tosa səvān hən naṽit tovoi. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəboŋ gotoris naṽite. Nəvanuan gail ləsavərus naṽit tovoi hun nafik o nakrep len nəhau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsa nəvanuan tokele, evivile len nəsa topul səsəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsagol nəsa no-tokele. Imabe? ⁴⁷ Nəvanuan p̄isi lotogəm hən ginau, lotosəsəlōŋ hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriŋ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboŋ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iṽas naim be sakur həni husur eum həni idaŋ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəlōŋ hən nasoruan sagw ale sagole, esum̄ian avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḅuer. Nəboŋ nawisel tolev, toṽas naim enan, vəha-sua ŋai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonōŋ, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḅeməsol. ³ Nasenturion esəsəlōŋ hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a m̄o hən naJu gail van həni hən ləḅeusi ke, tegəm hən ḅigol naslev san timaur. ⁴ Nəboŋ lotogəm hən aYesu, loŋiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḅigol nategai m̄osi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəḅonḅonan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboŋ pəpadaŋ hən ḅibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḅikel maii ke: “Nasub, ivoi ke sagegəm pəpadaŋ am, husur ginau nəsanor kasi hən gəḅeḅis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsanor kasi hən nəḅebubur mai gaiug. Avil gəḅikele ke naslev sagw ḅimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihəḅəlan alat lotoil a m̄o hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihəḅəlagw. Nəḅikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḅikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḅikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

† 6:44: Nəhau enan ehun naḅulgəgau.

⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, iŋaŋ lan. İpair van hən naluvoŋ lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəəsəb nadəlomian todaŋ maiegai len alat seİsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatan uluŋan sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltiluvoŋ lutah maii. ¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naluŋan sua tomat vivile, tovi aVisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltiluvoŋ a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboŋ Nasub toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. İke, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuŋat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit piŋi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən bevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut piŋi a Jutea mai naut piŋi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen piŋi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasub hən arbeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoŋur lotokad naməŋahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametbesw isoŋur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametbesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarin bulbulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuŋat sor husur aJon mai naluvoŋ ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toŋbesw, mətuvan varis nəsa? Naŋiliol nəlan toŋuvi tokurkur

* 7:22: İsa 35.5-6, 61.1

a?* Aoa! ²⁵ Beβuer, mətuvan hən mətberis nəsa? Naulumian tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienana, lotokad nakontit pisi, galit losuh len nabiltiim sekiŋ gail! ²⁶ Bimaienana, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenan evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug toutaut hən naṗisal sam̄ mōs gaiug.’*

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaṽut topasi, to səhor aJon; Be len alat lototoh pipihəbəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoβur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naṗisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun piṣ naṗisal siGot mai naləŋonian siGot mōs galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Nələboi nəb̄ike lohūm nəsa? ³² Losumian alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoṽuv nabuvimal mōs gamito be mətəsəsav; namtokəkai hən nəb̄e nəmatan be mətəsətaŋ!’ ³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienana husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulumian tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naṗisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eṽusani ke naṗisal siGot ekitin.”

AYesu erub̄at nəsaan sepəhaṽut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsana aSimon, tous aYesu hən bihan mai, ale aYesu eβis lohoim san, ipat tarhəgarin hən bihan. ³⁷ Nəboŋ napəhaṽut nəsaan sua len nabiltivile enan to səsəloŋ hən ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat naβotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadaŋ hən narien, itaŋ. Nəboŋ totaŋ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale eβir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenana. Nəboŋ torisi inau len gai səβon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naṽide san ke alitenana evi pəhaṽut nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəb̄ikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai pusan, kele.”

* **7:24:** Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis. * **7:27:** Mal 3.1

⁴¹ AYesu iḅol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todam̄ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50. ⁴² Gəlar p̄isi arsəkad nəvat hən arḅisar gele, ɲa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaianan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaḅut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notob̄is lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəḅekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun. ⁴⁵ Gəsasum̄ nətarhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notob̄is lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naḅide sidato, wake gai eḅir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosoḅur lumaruḅat tia, imaianan gai eləmas masuḅ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruḅat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ɲai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruḅat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̄ gail. Givan, natəmat tipat len nələm̄.”

8

Latpəhaḅut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhaḅut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̄o hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSussanna; mai isoḅur am. Latpəhaḅut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̄os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu iḅol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŋ naluḅoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luḅonḅon, ale ikel nəḅol pusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ

† 7:41: Natenarius evi nəvat napurpuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua.

tobubulani maienan, galevis luteh len naṣisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan ṣisi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaṅ vat. Nəboṅ lototov, lumayoh husur nəwai eḅuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboṅ artotov, nəhau eruṅ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luṽan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboṅ aYesu tokəmaianan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədaraṅjan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon māu!”

AYesu ikel nəbol ṣusan mōs nəsa?
(Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəbol ṣusan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idamṁ həni tia hən mətḅeləboi nəsa tosusuah husur natoḅan pipihəbələn aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəbol ṣusan hən ke, “ ‘naut kəmas ləḅəkəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləḅesəsəlon, səsəlon, ləsəsəsəlon ləboi nəsa aGot togole.’* ”

AYesu isor vəsvəsai nəbol hən namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹ “Namilen nəbol ṣusan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len naṣisal losuṁian alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləḅikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaṅ vat losuṁian alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboṅ lotosəsəlon həni, be nəharhət salit gail ləsakir sədaṅ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboṅ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losuṁian alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləṅon-isa-an mai nahəhaṽuran, loruṅ gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losuṁian alat lotokad nəlolit tonor mai tovoi buni. Nəboṅ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-daṅ-ḅuri-an, luṽan hən naṽit nəmauran tovoi.

Namial tomial
(Mak 4.21-25)

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən ḅikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriṅi a məhat hən ḅemial len narumṁ hən alat lotovi lohoim ləḅerisi. ¹⁷ Imaianan, natit ṣisi tosusuah, dereh tevisi ṣarṣar, natit ṣisi tokəkəkol, dereh

* 8:10: Isa 6.9-10

aGot tesəɲav həni, tevəhoti. ¹⁸ Imaienan, mətesəsəlonɲ vah-vahur nasoruan hən mətbeləboii. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol həni am maii, be avan ideh tomətahuhn beləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

Anan aYesu mai aʋan aYesu gail
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)

¹⁹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləberisi, be lodədas ləbegəm pəpadaɲ həni husur naluʋoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egəm həni ke, “Aʋam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsəlonɲ hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aʋagw gail.”

AYesu igol nəlan todaɲ etəmat
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)

²² Boɲ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Nə lusah len nabot, lugam van.

²³ Nəboɲ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eʋuv idaɲ len nəwai, nabot epul, pəpadaɲ hən bəmun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovəɲon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasi!” Ale aYesu ile məhat, isor idaɲ van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan, nəwai etəmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadələomian samit gai be?” Len namətahwan salito lupəɲ lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idaɲ van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tokele.”

Naulum̄an tokad natəmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboɲ aYesu tomariɲ vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Su-tuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-sobsobur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotobariɲis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut toḃəbesw. Nəboɲ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulum̄an. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbemədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Noɲir gaiug, sagipansəm ginau m̄ud!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Isor vari ke, “Luʋoh,” husur nanunun nəmargobut isobur lobis lan. ³¹ Ale loɲirɲiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

* 8:31: KelV 9.1-5

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len naṽehuh ei. Ale nanunun tosa gail loŋiri ke tidam̄ hən galito ləbēbis len nabuai gail. Idam̄ həni. ³³ Nəboŋ lotomakuv dan naulum̄an, ləbis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar mariŋ len naṽehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboŋ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut p̄isi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusab̄ naulum̄an, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənanuan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, naṽide hən naulum̄an tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat aKerasa p̄isi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən berin̄ naut enan. ³⁸ Naulum̄an, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, eŋiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole m̄os gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut p̄isi len nabiltivile enan, ikel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi.

*Napəhaṽut toməsah mai natəbarehreh tomat
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)*

⁴⁰ Nəboŋ aYesu totəlmam vi Kalili, naluṽoh lohəhaṽur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a m̄o hən naim nabonb̄onan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ŋai nədam̄ han tovi 12, be pəpadaŋ timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluṽoh lori-hiti. ⁴³ Galit sua, napəhaṽut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas bigol b̄imaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadaŋ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit p̄isi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluṽoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaŋan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhaṽut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ igol ke gumaur. Givan, nəloṽm̄ tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim sijairus toil a m̄o hən naim nabonb̄onan, ike, “Anatvaviṽim̄ imat ebun, sagemədas ahai p̄usan am.” ⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni,

* **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eṽur ahai rerer gail hən ləbigol b̄imaur soḅuer. † **8:46:** Nədaŋan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat p̄itp̄itov̄ sal.

ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nəlom̃ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədam̃ hən avan ideh beβis lohoim maii, be idam̃ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan p̃isi lutaŋ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitaŋ, gai səmat, ipatmari ŋai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumaŋmaŋ avil aYesu ikel idaŋ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail

(Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokis bonbon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-m̃o-an mai nədaŋan hən ləbehut natəmat p̃isi mai hən ləb̃igol alat lotoməsah ləb̃imaur. ² Ale esəvat galito hən ləb̃ikel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləb̃igol nəvanuan gail ləb̃imaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mətbeβis lan, toh ei vəbar nəboŋ mətberin̄ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbemətahun gamito, nəboŋ mətberin̄ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən b̃imasil ke aGot sahəhaʋur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tonon̄ lovivile, luyar husur navile ʋisusua. Len naut p̃isi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase

(Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlon̄ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋabu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlon̄ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idon̄ naṗisal hən beβubur mai aYesu.

AYesu evəŋan naulum̃an tovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləb̃itoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboŋ naluʋoh lotosəsəlon̄ ləboii, lohusuri.

AYesu ikel nahəhəvuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihəbələn aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədaυ, namityal pəpadarj hən bimasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluvoħ vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbīsəb nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eḃəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbəta erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namtḃeḃur nəhanian mōs naluvoħ pisi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulumian tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke leḃətah hən bīkad naulumian len natuhluvoħ vīsusua ḃevi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit pisi lobətah. ¹⁶ AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən bīke sipa, ale eḃur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləḃepəpəhuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboŋ galit pisi lotohan vəhanukub tonon, ahai susur gail losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

*APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoħ səḃolito, aYesu isor tuḃ. Nəboŋ tosor tuḃ tonon eus galit ke, “Naluvoħ gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptaıs, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsə, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit pisi ke, “Avan ideh ḃeləŋon ke ḃevi ahai susur sagw, satigol nəsa ḃeləŋoni be len nəboŋ pisi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke ḃetəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avan ideh totəgau gat natit pisi len navile a

* 9:17: 2Ki 4.42-44 * 9:24: Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke ḃetəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke ḃetəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig.

pan be nəlön imasig o nəmauran san vi sutuai eḅuer, gai ikad nəsə? Esəhor nəsə lan? ²⁶ Avan ideh ḅeməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau həni balai nəböŋ ḅegəm len nəyalalan san mai nəyalalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləḅeris natohan pipihəḅelan aGot.”

Namənas kitin siYesu
(*Mat 17.1-8; Mak 9.2-8*)

²⁸ Nəmariböŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len nəḅehuh hən ḅisor mai aGot. ²⁹ Nəböŋ tosorsor mai aGot, nəhon egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulumān eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsə aYesu ḅigole ḅisarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən ḅeriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəböŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulumān eru artoil maii.* ³³ Nəböŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esam, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsə tokele.)

³⁴ Nəböŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəböŋ lotobis len nəmavukasw, aPita galit lomətəhw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətesəsəlön husuri!”*

³⁶ Nəböŋ nadoldol tosor tonöŋ, lusabi ke aYesu səḅon ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəböŋ galenan ləsasor husur nəsə lotorisi mai avan ideh.

AYesu igol natətai imaur
(*Mat 17.14-18; Mak 9.14-27*)

³⁷ Pelan han, nəböŋ lotomariŋ dan nəḅehuh, nabiltiluḅoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumān sua len galit ikai ke, “Hai pusan, noŋir gaiug ke geris anatugw ulumān husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltalön ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəböŋ tomakuv igol ke niben imaḅulḅul habat. ⁴⁰ Noŋir ahai susur sam gail hən ləḅehuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətsəkad nadələmian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikabkəḅur masuḅ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dələmian van van van nupetəmas həni. Səhar anatum gəmai.”

⁴² Nəböŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtalön. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti

* 9:32: 2Pit 1.16-18 * 9:35: Isa 42.1; Luk 3.22

igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman. ⁴³ Galit pisi luþaŋ len nəyalyalan, nədaŋaŋ siGot.

AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(*Mat 17.22-23; Mak 9.30-32*)

Nəboŋ galit pisi lotoþaŋ, lotosor husur natit pisi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vah-vahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədas ləbələboii ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

Ase iyalyal am?

(*Mat 18.1-5; Mak 9.33-40*)

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotuþat vitvituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaʋur hən natuhtətai suŋan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʋur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaʋur hən ginau nəbitah maii, gai ehəhaʋur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito lobis len navile sua a Samaria hən ləbeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasuḃ, guke namtekis nəhab len nəmav hən bihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?
(*Mat 8.19-22*)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naþisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut pisi gəbevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəbur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən biþat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai

† 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12

nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasub, gidam̃ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriñ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihabəlan aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasub, be gidam̃ hən ginau nivahim hən nəbesudəlam̃ nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan† be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a m̃o həñi van hən navile mai naut p̃isi ke pəpadaŋ bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito məttoŋsūman natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariy naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətbebur mai galit metp̃isal. ⁵ Nəboŋ mətbebis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; bebuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad napurpuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mətbevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbehəhaʋur hən gamito, mitihan nəsa ləbeutaut həñi m̃os gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsa limaaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mətbevi lan navile ideh ale ləbemətahun gamito, mətəvi lan nametp̃isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eʋusani ke aGot sahəhaʋur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke,

† **9:62:** Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai token a pan. Nabuluk o naton̄ki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən biwol həñi nəboŋ totiv nətan.

* **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabilitilipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10;

1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5

len nəboŋ aGot bəpəpəhun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen b̄ibar naut a Sotom.”*

Navile gail ləsəpair dan nəsaan
(Mat 11.20-24)

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətasun nahurabat toharharo, † lətabətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansem gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəlōŋ hən gamito, gai esəsəlōŋ hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhaṽur ale luke, “Nasuḅ, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsam̄.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mət̄bipal gat nəm̄at mai naskopion§ gail mai hən mət̄besəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mət̄besənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhaṽur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

AYesu ikemkem
(Mat 11.25-27, 13.16-17)

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhaṽur hən tomaienan.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit p̄isi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad

* **10:12:** Gen 19.24-28 † **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:**

Isa 14.13-15 § **10:19:** Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariṽriṽon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvəlas nəvanuan. Nəboŋ tovəlas nəvanuan, eləboi b̄igol nəmatan.

avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot p̄ar p̄ar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səbolito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttorisi, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosoḅur loləŋon ke lətaris nəsa məttorisi be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsəlōŋ hən nəsa məttoəsəlōŋ həni, be ləsasəsəlōŋ həni.”

Nəbol p̄usan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai p̄usan, nigol nəsa hən nəb̄ikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goḅuruŋi ke ekəmabe?” ²⁷ Isor vari ke, “‘Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloḿ kavkav, nanunum̄ kavkav, nədaŋan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav;’* ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suḿan gotoləmas bun gaiug gabag.’”* ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”* ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ŋa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginau, ase lai?” ³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu iḅol p̄usan ke, “Nəboŋ aulum̄an sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvənah gail loḿur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luḅasi, ḅasi, ḅasi van, ale loriŋi imatmatioḅ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehuser naḅisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəḅisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehuser naḅisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəḅisal dani. ³³ Avil len nəyaran seuleSamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ Na ivan həni, eḅir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natōŋki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulum̄an hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh nəḅur nəkabut ideh san.’” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən naulum̄an, nəvanuan vənvənah gail lotomədasi?” ³⁷ Naulum̄an namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiḅan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaḅut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san.

* 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

³⁹ Ale aʋan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasuḅ, esəsəlon hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuṽ hən naliliuman san, ɲa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aʋagw ebətah kəmas be ginau səbogw, noum ɸis nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuṽ hən natit tosoḅur togol nəloḿ totuhathuh həni; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuṽ-an siNasuḅ
(*Mat 6.9-13, 7.7-11*)

¹ Boḅ sua aYesu isor tuṽ len naut sua. Nəboḅ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasuḅ, ʋusan ginamit hən nəvide hən na-sor-tuṽ-an suḿan aJon toʋusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboḅ mətḅisor mai aGot, mətekəmaiegai ke:

“ ‘ATəmanamito,

nahəsam̄ tiyalyal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan ɸisi ləḅitoh pipihələam̄.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboḅ ʋisusua.

⁴ Geruḅat nəsaan sinamito,

suḿan namttoruḅat

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidam̄ hən natideh

hən ḅitaltal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm həni tubloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidam̄ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’ ⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsa togon toləḅoni husur eus tabtab həni. ⁹ ɲa nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doḅi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəḅav ḿos gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan ɸisi lotousi, dereh likade; avan ideh todoḅi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəḅav ḿosi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̄ ḅeus naieh, gilav nəḿat maii a? ¹² O anatum̄ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləḅoi məḅilav naviolan tovoi gail

mai anatumit gail. Be aTata len nēmax eviol səhor gamito; dereh teviol hēn aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nēboŋ sua aYesu ehut natēmat tobtūtbut. Nēboŋ natēmat tomakuv tonōŋ, naulumān tobtūtbut a mō isor, ale naluvoŋ luŋaŋ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hēn namerikel hēn nēmax. Avil galevis am luke, “Gai ehut natēmat gail len nēdaŋan siPeelsepul,* abilitēmat setēmat gail!” ¹⁷ AYesu elēboi nēnauan salito, ale isor mai galit ke, “Nēkantri, nēvanuan han gail lotobalkabaŋ, dereh timasirsir, teḅḅesw. Mai nahēmar toḅalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan tēbal mai natēmat san gail, dereh temēdas nēdaŋan san, nēnauan enan imelmel masuŋ! Nokēmaienan husur mētuke nohut natēmat gail len nēdaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nētahut natēmat gail len nēdaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nēdaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loŋusani ke mēttoŋsab. ²⁰ Be nēbehut natēmat gail len nēdaŋan siGot, imagenan, natoŋan pipihabēlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esumān naulumān todaŋ tokad natit hēn nēbalan, tokēta kēkol hēn naim san, ale natit pisi san losuh ivoi. ²² Avil nēboŋ avan sua todaŋ səhori toḅal maii, iḅal səhori, beti ikol nametēlai nēbalan san dan niben, ilav kuv natit hēn nēbalan gai todaŋ lan, ale epērehun natit pisi san. ²³ Avan ideh satoh len nētarhēt sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasēsəgov mai ginau len nēmatuan, gai igol imaŋipiriah; asike ḅesəhar nēvanuan gail van hēn aGot, esəhar nēvanuan gail van vēsab.”

Natēlmaman hēn nanunun nēmargobut

(Mat 12.43-45)

²⁴ AYesu isor tētas am ke, “Datusor husur nahutian hēn natēmat gail. Ale, nēboŋ nanunun nēmargobut tovan dan nēvanuan ideh, nanunun nēmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hēn ḅisaḅ naut ideh hēn ḅiŋavŋav lan, be idōŋ soḅuer hēni. Beti natēmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netēlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ ²⁵ Nēboŋ tobar nēvanuan gai tovan dani, nēvanuan enan ehum naim toḅḅesw, lotosir vahvahuri, tuan tēlmam hēn natit pisi tonor. ²⁶ Beti ivan vasəhar nanunun tomēlevru lotosa masuŋ am səhor gai, ale nēboŋ lotobis len nēvanuan, lutoh tin ei. Na nēvanuan enan, nēmauran san isa habat am səhor ta mō.”

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsān aSetan sua toil a mō hēn natēmat gail mai nanunun margobut gail.

27 Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaŋut sua len naluŋoh ikai van həni ke, “Anamŋ, napəhaŋut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!” 28 Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsoləŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

Nəvanuan gail loləŋon namerikel

(Mat 12.38-42; Mak 8.12)

29 Nəboŋ naluŋoh pəpadaŋ hən aYesu lotosəbur am, ike, “Naur ta daməŋjai lusa masuŋ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai. 30 Nəsa tovisi hən aJonah eŋusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa bəvisi hən aNaton Nəvanuan, dereh teŋusan naur ta daməŋjai ke aGot tosəvati.* 31 Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋjai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigel timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən bəsəsoləŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.* 32 Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋjai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

Namial hən niben nəvanuan

(Mat 5.15, 6.22-23)

33 “Avan ideh, nəboŋ topigau namial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotobis lohoim ləberis namial han. 34 Namətaŋ ehum namial tolav namial mai nibemŋ. Nəboŋ namətaŋ tovoi, nibemŋ kavkav epul hən namial. Be nəboŋ toməsah, nibemŋ epul hən nəmargobut. 35 Gigole ke namial len nəloŋ savi margobut. 36 Bimaienan, nibemŋ kavkav bəpul hən namial, səkad nahudhubemŋ to-motmot, dereh tepul hən namial hum namial nəboŋ tomias gaiug.”

AYesu isor tas naFarisi gail

(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)

37 Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanəŋ, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu ebis lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.† 38 Avil naFarisi esəhoŋut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan. 39 Beti Nasuŋ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail m̄au, mətəkəkəs navivile hən nabiliwai

* 11:30: Jna 3.3-5 * 11:31: 1Ki 10.1-10 * 11:32: Jna 3.5, 8, 10

† 11:37: Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev topitol ale luhan. Lohusur naŋide silat a Rom.

mai nasiloh avil len nəlomito mətōpul hən na-ləŋon-masuŷ-hən-natite-an, mai nəsaa. ⁴⁰ Mətumelmel! aGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlōn am. ⁴¹ Be dan nəsā topat len nəlomito, viol mai alat lotōmīdol, imagenan natit pīsi tiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsā batbat husur mətōviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai[†] gail am dan nəhol samito be mətsaləŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Miti-masgol eru enan be sa-nəlomit tibəŋbəŋ hən naviolan len tosəŋavur.* ⁴³ Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsā batbat husur mətōləŋon buni ke mətobətah a mō len naim naβonβonan, mətōləŋon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴ Nəmauran samit tisa vəsā batbat husur mətōsuŋan naβur nəmatan səkad naβurhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit toβo butite.”[§]

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai pusan, nəbəŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶ AYesu isor vari ke, “Gamit məttohad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsā batbat. Husur mətōriŋ naməlasan len nəvanuan gail gol lodədas ləbēvusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. ⁴⁷ Nəmauran samit tisa vəsā batbat husur mətōum hən naβurhes topəhas mōs ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸ Imagenan mətugol iparpar ke məttohad hən nəsā atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətōum hən naβurhes salit gail. ⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰ Husur enan aGot dereh teriŋ nəmatan sihai kelkel ur pīsi ta mō len natubatan hən navile a pan len naur ta daməŋai. ⁵¹ Nəmatan salit etubət len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipanssem naur ta daməŋai sil nəmatan galen pīsi.*

⁵² “Gamit məttohad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsā batbat! Husur mətokəkōl gat naβisal hən nəvanuan gail ləbətətan hən aGot. Gamito mətsaləboi aGot, ale mətōmədəs alat lotōləŋon ke leləboii.”

[†] **11:42:** Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotoriŋi len nəhanian hən nabus han bivoi am. * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22 § **11:44:** AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito loβiŋβiŋal len nalo siMoses, ləsaveveu am. Num 19.16. * **11:51:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lupair dani, lotuɓat hən ləbisor tasi vəsa, ale lotuɓat hən ləb̄eusi nausian todaŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hən ləbitah gati, luke ligol tekəkös len nasoruan san.

12

Sagesum̄an naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluvoŋ lotogəm ðonðon, lusobur masuŋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etuɓat hən ðisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətələləgau! NaFarisi gail lohüm nayis, naɓusanan salito iperŋan nəvanuan p̄isi be galit gabag ləsagol nəsa lotokele. ² Natit p̄isi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit p̄isi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa məttokele len nəmargobut, dereh tegəm len nam̄ial, ale nəsa məttosor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan p̄isi lesəsəloŋ həni.

Mətemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit ðimat. Nəboŋ lotogole tonon lodədas ləbigol natideh am. ⁵ Avil dereh nəvusan gamito hən ase m̄iau mət̄bemətahw lan: Mətemətahw len atenan togol nibemit ðimat mai tokad nədaŋan hən ðibar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, mətemətahw lan! ⁶ Mətoləboi mət̄bevur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonboŋ hən ideh. ⁷ AGot epuruŋ gat nasivur v̄isusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənauan siGot mətosəhor masuŋ hən nəsparo tosobur.

Sageməmau hən aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nəvanuan, nəsaan san dereh timaruɓat dani. Avil nəvanuan tosor mədas aNunun aGot, aGot asike eruɓat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ ləbesəhar gamito a m̄o hən naðonðonan o alat lotoil a m̄o o nəvanuan totibau gail, samtinau masuŋ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ

* 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav.

* 12:9: 2Tim 2.12

enan ηjai aNunun aGot dereh teṽusan gamito hən nəsə māu mət̃bikele.”

Amelmel sua topul hən natit p̃isi

¹³ Beti sua len naluṽoh ikel mai aYesu ke, “Hai p̃usan, kel mai aṽagw ke tepəpehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hən nəḃisaḃ səhot nəsa ḃinor hən gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluṽoh ke, “Mət̃elələgau! Kət̃kəta kəkol hən gamito ke na-ləḣon-təməhav-həni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nəmauran sinəvanuan səpat len natit tosoḃur tokade.”

¹⁶ Eḣusan, ibol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hən nəvat, nətan san topul masuṽ hən nəhanian, ¹⁷ ale gai səḃon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəḃetuan nəhanian hagw ḃesuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg həni. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləḃetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit p̃isi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoḃur ləḃesuh tebəlav, nasihau tisoḃur. Giḣavḣav ηjai! Han, mun vahəhaṽur.”’ ²⁰ Avil aGot ikel maii ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməηjai gimaslav təlmam hən nəmauran sam̃! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni m̃os gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaḣ tuan natite m̃os gai gabag, be səkad nəsa aGot toləḣoni.”

Sa-nauan sam̃ tetuhatuh
(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai ahai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mət̃bihani; samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mət̃besuni. ²³ Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau nəman sua, nəreven†: ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsətuhan nəhanian sasuh lohoim, avil aGot evəḣan galito. Mət̃osəhor masuṽ hən nəman gail! ²⁵ Mət̃oləboi mət̃ḃigol nəmauran samit tebəlav am len nənau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan! ²⁶ Mət̃ḃedədas mət̃ḃigol natit tokəkereh maienan, imab mət̃unau tuhatuh hən natit p̃isi am? ²⁷ Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ AGot ḃigol napusihai naliol ḃepəhas maienan, naut kəmas topus daməηjai ale pelan topan len naoven; a məhat hən natenan, tikol nahurabat gail len

† 12:24: Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite. * 12:27: 1Ki 10.4-7

gamit tabtab. Werek! Nadəlomian samit ekəkerek! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mət̃bihani mai nəsa mət̃bemuni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰ Samtehum naluvoh hən nametbos len navile a pan lotoumum m̃os natgalenan. ATəmamit len nəmav eləboii tia ke mətumaur len natgalenan. ³¹ Avil mətələjon nəsa aGot toləjoni len natohan pipihabəlan, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

Samteriŋ nəlomito len nəvat
(Mat 6.19-21)

³² “Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəsipsip. ATəmamito ehəhaʋur hən ʔeviol hən natohan pipihabəlan mai gamito. ³³⁻³⁴ Mət̃beləjon nəsa aGot toləjoni, ehum mət̃təum hən nəpaus m̃os gamito len nəmav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eʔuer, nəvanuan vənvənah asike evənohi, nəbar̃m̃om asike emədasi. † Bathut ke, naut nakontit sam̃ gail lotopat lan, dereh nəloŋ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəʔur hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol nar̃ial samit tipaŋ tabtab. ³⁶ Mətesuŋan nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito ʔetəlmam dan nəhanan hən nəlahan. Beti nəboŋ ʔetəlmam, ʔideldel, vəha-sua ŋai lesəŋav hən nabopita m̃os gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta ʔetəlmam, ʔeris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tepəpehun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləʔeutaht hən nagəmaian simasta salito naut kəmas ʔegəm tubloh len mariug o nəboŋ nəman ʔəkəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvənah tagəmai, tautaut hən atenan asike taʔur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasuʔ, nəbol ʔusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan ʔisi am?” ⁴² Nasuʔ isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-m̃o-an amasta san toriŋi ke teil a m̃o hən nəvanuan nauman ʔisi, toke tepəpehun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³ Amasta ʔivahim, ʔisab̃ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhaʋur habat. ⁴⁴ Nokitin

† 12:33-34: Len naut susus nəbar̃m̃om ikat tətər nahurabat gail.

ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən ðekətkəta təban natit p̄isi san. ⁴⁵ Avil naslev en ðikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən ðegəmai,’ ale ðetuðat v̄as alalum̄an mai alatp̄əhaũt nauman, ðihan, ðemun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadəlomian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiṽas masuṽ həni. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiṽasi be savi vəha-sobsoḅur. Avan ideh aGot tolav tosoḅur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoḅur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoḅur am təban.

AYesu igol nəvanuan lopəpəhw
(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəḅepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatuðat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptaisan̄ hən nəḅibaptais lan; ale noləŋon isa masuṽ vir nanonjan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəḅilav natəmat gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləḅepəpəhw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor liḅal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman lepəpəhw, atəman tiḅal mai anatun ulum̄an, anatun ulum̄an tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anatvavin, anatvavin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhaũt, avuŋon pəhaũt tiḅal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Isor tətəs mai naluṽoh ke, “Nəboŋ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan toṽuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətḅekəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmat mai aenemi sam̄ gail
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətodədas mətḅeləboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naḅisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tətəs. Asike

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san ḅimasvi lan. * 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuṽ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail.

gæbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nēmatsistret, ale nēmatsistret teriṅ gaiug len navēlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaṅis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gæbēvur pīs nəvat hən nəpain nēmatsistret toriṅi. Len navide tomaienān, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gæbipānis.”

13

Gipair dan nəsaaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboṅ enān lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilāte tota bun galito, ḅon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav hənī. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili pīsī husur nəmatan salit isa maienan? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan nəsaaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboṅ naim tosaḅsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit pīsī am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan nəsaaan samito, gamit pīsī dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eḅusan, iḅol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədas vīte lan soḅuer. ⁷ Ņa ikel mai naulumān tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasiḅau itor tia noḅəm das soḅuer hən navīt nafik len nəhai egai. Ta ḅuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub, riṅi tipat vir nasiḅau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riṅ natibuluk lan. ⁹ Ale ḅivān len nasiḅau ḅegəmai, ivoi; be asike ḅivān, ta ḅuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eḅusan len naim nabonḅonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasiḅau tovi 18. Ale etəmadehw masuṽ, gai edədas ḅeil ḅinor. ¹² Nəboṅ aYesu torisi, ekisi ḅəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam.” ¹³ Ale eriṅ navēlan ḅəlaru lan. Vəha-sua ḅai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalalan siGot van. ¹⁴ Naulumān toil a mō len naim nabonḅonan, nəlon ipaṅpaṅ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluṽoh ke, “Ikad nəmariboṅ nauman toməlevtes. Ņa mətəḅəm hən mətḅimaur len nəmariboṅ galenan, samteḅəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub tosor vari ke, “Mətovi vanuan ḅəḅəras! Gamit pīsī mətəsəḅ ruḅat nabuluk o natonḅi len

* 13:14: Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

nəSappat ale mətsasəhari vivile hən bəmun a? ¹⁶ Be napəhaʔut egai, tovi anatvavin aApraham, aSetan tobanis gati nasihau tovi 18, sanor hən bimakuv dan nəbanisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienan, galit pisi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluʔoh kavkav lohəhaʔur len natit tovoi buni gai togol gail.

*Nəbol pusan gail husur namisurhumastat mai nayis
(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)*

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəmaibe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ŋodŋod len nəpashəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaʔut sua tolavi, toʔundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua pisi totob.”

*Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)*

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eʔusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasub, dereh nəvanuan levis ŋai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mətəbēisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoʔur luke lebis lan be lodədasi. ²⁵ Nəboŋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh məteil vivile. Mətetubət deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub, səŋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsaləboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mətetubət sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goʔusan len napisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətevi tut, gamit məttogolgol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititaŋ, mitidesdes batriʔoriʔ len nəboŋ mətberis aApraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur pisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səbomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut pisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale məteris! Ikad nəvanuan kəmas ləbēgəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləbēgəm vi ut kəmas.”

*AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)*

³¹ Len nəboŋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerij naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoʔur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor. * **13:27:** Psa 6.8

gimat.”³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməŋjai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nesib.’³³ Naut kəmas, len naŋisal sagw nimasvan daməŋjai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ŋai ahai kelkel ur p̄isi loləboi ləbimat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isoḅur tia nuke nihavhav hən alahutai sam̄ hun natopəhaḅut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni.³⁵ Məteris, naut a im samit eḅəbesw.* Nukel mai gamit ke asike mətoris ginau am vir mət̄bike, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsən Nasuḅ aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

¹ Len nəSappat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a m̄o hən naFarisi gail, hən ḅihan, lokəta mətani.² Ale len nəhon aYesu ŋai ikad naulun̄an narien mai navəlan gəlaru lototob.³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan ḅigol avan ideh ḅimaur len nəSappat a?”⁴ Be naut eḅut, ləsasor. Nə aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van.⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh ḅikad anatun o nabuluk toteh len naburhuwai, asike goliv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəSappat a?”⁶ Ale lodədas ləḅisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷ Nəboŋ aYesu tobunus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, iḅol, eḅusan magegai ke:⁸ “Nəboŋ avan ideh ḅeus gaiug hən gəḅegəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan ḅeus avan ideh totibau tosəhor gaiug,⁹ dereh gai ḅegəm hən gaiug tike, ‘Gilav namilen̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurun̄ tisa, gimasbətah vi tut.¹⁰ Be nəboŋ avan ideh ḅeus gaiug hən gəḅegəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma ḅegəm sor mai gaiug hən ḅike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəḅebətah ḅivoi.’ Ale len nəhon nəvanuan p̄isi lotohan mai gaiug, dereh getibau.*¹¹ Husur avan ideh ḅipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh ḅigol gai gabag ḅevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

† 13:32: Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naḅide hum nahit tosusuan gai. * 13:35: Jer 12.17, 22.5

* 13:35: Psa 118.26; Luk 19.37-38 * 14:10: Hən naves 8-10, Pro 25.6-7

¹² Beti aYesu isor mai atenan tousi hən bihan ke, “Nəboŋ gəbikad nəhanan tubliial o ut mədau, sageus nabubur sam̄ gail, aʋan̄ gail, amahear̄n̄ gail o alat lotosuh pəpadaŋ lotopul hən natite. Gəb̄igole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an sam̄ tegəm hən gaiug. ¹³ Be nəboŋ gəbeutaut hən nəhanan, us naməsəl gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametbesw gail; ¹⁴ ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləbisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hən gaiug len nəboŋ alat lotonor ləb̄ile məhat dan nəmatan.”

Nəbol pusan hən nabiltihanan
(Mat 22.1-14)

¹⁵ Nəboŋ galit sua, tohan maii, tosəsəlōŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh bihan len nabiltihanan topat len natohan pipihəbələn aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶ AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nabiltihanan ale eus isoḅur. ¹⁷ Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən bikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit p̄isi eutaut tia.’ ¹⁸ Be loŋit nəholito, logərası maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nətan sua ale nımasvan hən nəberisi.’ ¹⁹ Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nəḅuluk tosəŋavur lotoum v̄ıruaru ale nımasvan hən nəḅeum risi lan gail.’ ²⁰ Sua tətəs am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəḅegəmai.’ ²¹ Ŋa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltipisal mai naḅısal gail len nabiltivile, ale səhar naməsəl gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametbesw gail mai alat narielit togau.’ ²² Sədareh naslev ike, ‘Nasuḅ, nəsa gotokele, nugol p̄isi, be naut kəmas alaten lotosoḅur, nəhanian isoḅur ipat sal.’ ²³ Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḅısal, husur naḅısbihol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləḅegəm vi lan naim sagw hən ḅepul. ²⁴ Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a m̄o, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.’”

Idaŋ hən nəvanuan ḅevi ahai susur siYesu
(Mat 10.37-38)

²⁵ Nabiltıluḅoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶ “Avan ideh ḅegəm hən ginau ḅeləmas masuḅ hən ginau səhor nəbathudud san sum̄an tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aʋan mai aʋavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi ḅevi ahai susur sagw. ²⁷ Avan ideh asike ḅıpat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas ḅevi ahai

susur sagw.† 28 Husur gamit ideh b̄ike b̄eum h̄en naim sahsah vi m̄əhat; gai teb̄ətah bai h̄en b̄eɸuruj̄ tuan n̄əvat h̄en b̄eləboii ke ihau h̄en naim b̄ihav̄ m̄əu a? 29 Asike b̄imaienan, tehir n̄əpaudesen san be ed̄ədas b̄eum ɸisi, ale dereh n̄əvanuan ɸisi lotorisi, letub̄at sor vilesi, ke, 30 ‘Ḡeris atenan. Etub̄at um̄ h̄en naim be ed̄ədas b̄eum ɸisi.’ 31 O nakiŋ ta be ia gol n̄əbalan mai nakiŋ togon be sab̄ətah h̄en b̄ebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi b̄ib̄al s̄əhor togon tokad 20,000 toḡəm h̄en b̄ib̄al maii m̄əu a? 32 B̄inau ke ed̄ədas b̄ib̄al s̄əhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiŋ togon n̄əboŋ totoh a tut sal, h̄en b̄eusi ke, ‘N̄əbalan tinor̄ mabe?’ 33 Imagenan, gamit ideh asike b̄erinj̄ gab̄ulan natit ɸisi san, gai ed̄ədas b̄evi ahai susur sagw.

N̄ətas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)

34 “N̄ətas ivoi len n̄əhanian, be nabus h̄en n̄ətas b̄imasig h̄en b̄edūb̄e, teḡəm vi tas t̄ətas am mabe? 35 N̄ətas enan sanor h̄en b̄igol n̄ətan b̄ivoi, sanor h̄en b̄igol natib̄uluk len naut soḡsoḡ b̄ivoi h̄en n̄ətan, n̄əvanuan ɸisi lubar h̄əni ɸai.‡ Avan ideh tokad n̄ədarinj̄an h̄en b̄esəsəlōŋ, tesəsəlōŋ buni.”

15

Nasipsip tomasig

1 Boŋ sua n̄əvanuan n̄ətaks gail mai alat n̄əsaan loḡəm t̄əban aYesu h̄en l̄əbesəsəlōŋ h̄əni. 2 Ale naFarisi gail mai ahai ɸusan h̄en nalo loŋjit n̄əholito, lusor m̄ətm̄ətan h̄əni ke, “Atenan eh̄əh̄əv̄ur h̄en alat n̄əsaan, ale ihan tu mai galito.”

3 Imagenan ikel n̄əb̄ol ɸusan egai mai galito, ike, 4 “Gamit ideh b̄ikad nasipsip tovi 100 ale esua b̄imasig, timabe? Dereh terinj̄ lotovi 99 len n̄əmarireu ale tidor̄ tosua tomasig van v̄əsabi. 5 N̄əboŋ tosabi tonor̄, erinj̄i len n̄əbathuv̄əson, ikemkem. 6 Ale n̄əboŋ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh ɸəpadaŋ, loḡəm b̄onb̄on. Ike, ‘M̄əteh̄əh̄əv̄ur mai ginau husur nusab̄ nasipsip sagw tomasig!’ 7 Nukel mai gamit ke, imagenan, len n̄əməv̄ dereh tikad nakemkeman t̄əban avan ideh topair dan n̄əsaan van h̄en aGot b̄esəhor nakemkeman t̄əban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke n̄əpairan dan n̄əsaan sanor h̄en galito.”

N̄əvat tovi silva tomasig

† 14:27: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis h̄en b̄imat sil na-husur-aYesu-an. ‡ 14:35: Len n̄əb̄ol egai n̄ətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut.

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Napəhaṽut ideh, ḅikad nakoin lotovi silva* tosəṅavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau namĭal, tesisir lohoim, ale doṅ vahvahuri van vəsabi. ⁹ Ale nəboṅ tosabi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaṅ, legəm ḅonḅon. Ike, ‘Mətehəhaṽur mai ginau husur nusab nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aṅel san gail lukemkem nəboṅ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san.”

Anatun ulumĭan tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad naulumĭan sua tokad anatun ulumĭan eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, ‘Tata, nahudhutite ḅevi esagw nəboṅ gəḅimat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai epəpəhun natit pĭisi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit pĭisi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboṅ nəvat pĭisi san tohav, ikad nəboṅ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etuḅat par hanian. ¹⁵ Nə ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan toḅəvati vi lan nəmarireu san gail hən ḅevəṅan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəbilit nəvĭt nəhai tovəṅan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboṅ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḅur mai hudhuhanian tosuh, be gegai ginau numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəḅike anatumĭ hən ginau am. Gol ke nehum nəvanuan nauman samĭ ṅai.’” ²⁰ Ale nəboṅ tole məhat tonəṅ, ivan hən atəman. Be nəboṅ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaṅjisi ale igam van həni, elugumĭ gati, esumĭ nətarhon.

²¹ “Beti anatun isor maii ke, ‘Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəḅike anatumĭ hən ginau am.’ ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariṅ len nəṅarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhḅuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhaṽur, ²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotuḅat hən nahəhaṽuran.

²⁵ “Len nəboṅ enan ahai a mĭo itoh marireu. Nəboṅ togəm pəpadaṅ hən naim, esəsəloṅ hən nəwalan hən navus beltaṅ mai nəsavan, ²⁶ ṅa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a

* **15:8:** Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrahma tovi naṅurṅuran hən nəmariboṅ tosa. Ehun natenarius.

im. ²⁷ Ale isor vari ke, ‘Aʋaṁ etəlmam, ale atəmaṁ etibun natuhḅuluk tokənoh husur aʋaṁ imaur, etəlmam.’ ²⁸ Ahai a ṁṁo, nəlon ipaṁpaṁ, emətahun ḅebis lohoim ale atəman evivile, isor v̄həv̄hi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geris! Len nasihau isoḅur noum saṁ, ale səkad nəboṁ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboṁ ideh gotolav natuhnani mai ginau hən nəḅikad nahəhaʋuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboṁ anatumṁ togəmai, aten boh tohan p̄is natit p̄isi saṁ len alatp̄əhaʋut lotopur hən nibelito, gotibun natuhḅuluk tokənoh ṁosi!’ ³¹ Beti isor malumṁlumṁ ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginau, natit p̄isi sagw evi esaṁ. ³² Datimasgol nahəhaʋuran, datimaskemkem bathut aʋaṁ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulumṁan sua topul hən natit isoḅur tokad nabiltivanuan nauman tokətkəta təban natit p̄isi san. Amahean enan esəsəloṁ hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan no-tosəsəloṁ həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman saṁ hən natit p̄isi sagw, husur nauman enan saṁ hən na-kətkəta-təban-an esib.’ ³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaṁ hən nakiran; nahurugw isa hən nəḅeṁjir nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəḅigole hən ke, nəboṁ nəḅesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.’ ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan v̄isusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’ ⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut saṁ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’ ⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut saṁ gəmai, gitos 800.’ ⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməṁjai hən navile a pan lukad namitisau hən naṁvide silat lotosumṁan galito be anatun namial ləsəkad namitisau hən naṁvide silat navile a pan.” ⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən ḅesusupah mai nəvanuan gail hən ləḅegəm vi bubur samito. Na nəboṁ nəvat ḅihav, dereh aGot tikel nahəhaʋuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoḅur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis,

gai am igolgol sanor len tosoður. ¹¹ Asike mæt̃bet̃əgau b̃inor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot erin natit tosoður san len navələmito. ¹² Ale asike mæt̃binor hən natit sinəvanuan tile, ase terin natit len navələmito hən bevi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidan len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətođədas mət̃beum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Na ikel mai galit ke, “Gamit boh mət̃upatpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomito. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuŋ hən, evi pəhsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siŋon. Husur nəboŋ siŋon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, totaltal hən nəvanuan p̃isi hən ləbēbis lan.* ¹⁷ Idaŋ hən nəmav mai navile a pan ar̃bēbuer, be idaŋ səhori hən nəməp̃irhət natosian hən nalo b̃imasig.

¹⁸ “Naulum̃an ideh totiŋos hən asoan ale tolah mai napəhaŋut tile, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.* Ale naulum̃an ideh tolah mai napəhaŋut asoan totiŋos hən tia, aulum̃an enan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

Nəb̃ol p̃usan husur naulum̃an tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulum̃an sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ p̃isi ikad nakontit tosoður səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhaŋuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san lorin naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, rinji təban aApraham len nəmav. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsa masuŋ, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban. ²⁴ Na ikai van hən ke, “Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən betur nagelhəŋarhuvələn len

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, nəvanuan p̃isi lototaltal hən ləbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

nəwai, bimosmos hən bəriŋi len nameagw besusus. Nibegw epəŋas vəsa masuŋ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aApraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit saŋ gail tovoi gotokade len nəmauran saŋ, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltibur tosəŋav tosareh hən bəpəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləbivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləbēgəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷ Na isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbəsəvati van hən nəbathudud sagw, ²⁸ husur nukad aŋagw erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut na-ləŋon-isa-an egai.’ ²⁹ Be aApraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsələŋ husuri.’ ³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹ Beti aApraham ikel maii ke, ‘Asike ləbəsələŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən ləbedələm avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’”

17

Nəsaan, narubatian, nadələmian mai nauman
(*Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42*)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləbigol bisa, ləbiteh dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat. ² Atenan, bigol avan ideh bigol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaŋis gat nabiltivat toŋoŋoŋori len naholoan ale bar həni len tas.* ³ Mətelələgau hən gamito. Aŋaŋ bigol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bipaair dan nəsaan san, gerubati dani. ⁴ Bigol nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmaribəŋ tosua, ale bətəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupaair dan nəsaan sagw,’ gerubat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, “Gigol nadələmian sinamito tetibau am!” ⁶ Na Nasub ike, “Məttəkad nadələmian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttəkel mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaienan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəbəŋ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan?’ ⁸ Aoa, səmaienan. Take, ‘Geutaut hən

* **17:2:** Nabiltivat enan emələs habat, natoŋki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bēgəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosəbur, toharhar təlmam.

nəhanian m̄os ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunan binonj. Ale nəboŋ gotogole binonj goləboi gəb̄ihan, gəb̄emun.’⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa!¹⁰ Imaienan hən gamit am. Nəboŋ mət̄ogol natit p̄isi aGot tokel mai gamit hən mət̄bigole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ŋai; namtugol nəsa aGot tokele ŋai.’”

Naulum̄an tosəŋavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəboŋ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Nəboŋ tobar navile sua, naulum̄an tosəŋavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut*¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴ Nəboŋ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia v̄usan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luveveu. ¹⁵ Galit sua, nəboŋ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəŋavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametb̄os egai ŋai a?” ¹⁹ Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadələmian sam̄ igol gumaur.”

Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?

(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boŋ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan. ²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboŋ b̄egəmai, dereh mət̄eləŋon ke mət̄eris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mət̄orisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedələm galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesum̄an nasəmoropun tom̄ias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen b̄evisi, timasləŋon tisa hən natit b̄isob̄ur ale naur ta daməŋai limasmət̄ahuni. ²⁶ Naṽide ləb̄ikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naṽide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam̄ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tob̄is len nabiltib̄ot totibau masuṽ lotokisi hən nəək. Beti nabiltius eus, nilev

* 17:12: Lev 13.46 * 17:14: Lev 14.1-32

egəm van, natit p̄isi imasig.† 28 Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhan, lomun, loŋur natite, loŋur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim gail. 29 Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.** 30 Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan b̄evisi len nədaŋan san.” 31 AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən b̄ipat natideh. 32 Mitinau gat asoan aLot.* 33 Avan ideh b̄igol risi ke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh b̄idaŋ h̄əni ke b̄imasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. 34 Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel b̄esua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. 35-36 Napəhaŋut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

37 Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasuḅ?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei. Avan tokad namətan eləboi b̄erisi.”

18

Na-sor-tuḅ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

1 Beti aYesu iḅol mai galit ke limassor tuḅ tabtab, nəlolit sa-teur na-sor-tuḅ-an, letəgau gati. 2 Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. 3 Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaŋut togəm akis h̄əni hən b̄eŋiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw b̄emədas ginau am.’ 4 Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. 5 Be husur ke nəbatunau enan toŋir batriŋriŋ hən ginau, nupetəmas h̄əni! Dereh nigol tinor h̄əni hən asike b̄eŋir akis hən ginau van nimat.’ ” 6 Beti Nasuḅ ike, “Mətesəsəloŋ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! 7 AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van h̄əni len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən b̄evi tarhət salito a? 8 Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ aNatun Nəvanuan b̄egəmai, dereh tisab̄ nadələmian len navile a pan o teḅuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

† 17:27: Hən naves 26-27, ris Gen 6.5–7.24 § 17:29: Nəsalfa evi nəvat toyanŋan. Goləboi gəḅisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. ** 17:29: Hən naves 28-29, ris Gen 18.20–19.25 * 17:32: Gen 19.26 †† 17:35-36: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Naulum̄an eru areum ḅonḅon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

⁹ AYesu ikel nǎbol þusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nǎvanuan tile gail lǎsavi natideh. Isor kǎta ke, ¹⁰ “Naulumǎn eru arovi mǎhat vi lan naholǎvat todar vis naim siGot hǎn arbisor tuŵ. Gǎlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nǎtaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuŵ van hǎn gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nǎsasumǎn alat galenan, nǎvanuan gail lotogǎgǎras hǎn lǎbilav kuv nǎvat, alat lǎsanor, alat lotogol naitian toþur kotov nǎlahan, o sumǎn ategai am tovi nǎvanuan nǎtaks. ¹² Nǎsǎhan vǎha-ru len nawik þisi, noviol hǎn nahudhut tosua dan tosǎgǎvur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuŵ, eil a tut, salǎgǎn ke tekǎta vi mǎhat vi lan nǎmav be len na-lǎgǎn-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hǎn ginau, rubat nǎsaan dan ginau notovi vanuan nǎsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nǎsaan san imarubǎt. Len nǎhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh þipatpat gai mǎhat, dereh tegǎm vi ut kǎmas be ideh togol gai gabag tovi ut kǎmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtǎtai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nǎvanuan gail losǎhar anatulit gail am van hǎn aYesu, hǎn þeriŋ navǎlan len galito hǎn navoian þegǎm hǎn galito. Nǎboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gǎmai, ike, “Mitidamǎ hǎn natuhtǎtai gail legǎm hǎn ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabǎlan aGot evi silat lotosumǎn galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike þǎhǎhǎvur hǎn natohan pipihabǎlan aGot hum natuhtǎtai, asike asike ebis lan.”

Naulumǎn toil a nǎo topul hǎn natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Naulumǎn sua toil a nǎo eus aYesu ke, “Hai þusan gotovoi, nimabe hǎn nǎþikad nǎmauran vi sutuai?” ¹⁹ Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Sǎkad avan ideh tovoi—aGot sǎþon ŋai. ²⁰ Gaiug golǎboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toþur kotov nǎlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevǎnah, sagelibliboŋ—len nakotan am sageliboŋ, putsan atǎmaŋ mai anamǎ len nǎnauan samǎ.’ ”* ²¹ Atenan ike, “Nǎboŋ notovi tuhtǎtai vǎbar damǎŋai nugol natgalenan þisi.” ²² Nǎboŋ aYesu tosǎsǎloŋ hǎni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur hǎn natit þisi gotokade ale pǎpehuni mai namǎsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totǎgau gati nǎos gaiug len nǎmav. Beti gegǎm husur ginau.” ²³ Avil nǎboŋ atenan

* **18:20:** Nǎboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nǎlol paŋpaŋ samǎ o nalǎgǎnionian samǎ ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

tosəsəlonj hən natgalenan, nəlon isa husur ke topul hən natit tosəbur.

²⁴ Nəboŋ aYesu tokəta van həni ike, “Idaŋ masuŵ hən alat lotopul hən natite ləbevi lan natohan pipihabəlan aGot.”
²⁵ Mətoləboii ke idaŋ habat hən nəkamel bebis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite bebis len natohan pipihabəlan aGot.”
²⁶ Be alat lotosəsəlonj hən natenan lousi ke, “Bimaienan, ase tebis lan? Səkad avan ideh bikad nəmauran vi sutuai.”
²⁷ Ale aYesu ike, “Natideh nəvanuan todədas bigole, aGot eləboi bigole.”
²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin sinamit piŋi tia hən namttohusur gaiug.”
²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torin naim o asoan o aŵan gail o tata mai nana o anatun gail mōs natohan pipihabəlan aGot,
³⁰ dereh tikad natgalen piŋi tisəbur tətəs am len nəboŋ eg ta daməŋai len navile a pan. Ale len nəboŋ beŋəmai len nəmav dereh tikad nəmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

³¹ AYesu esəhar tosəŋavur pisan toru san lutoh səbōlito, ale ikel mai galit ke, “Datovi məhat vi Jerusalem, ale natit piŋi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nəvanuan, dereh lisarpoh.
³² Alatevis a Jerusalem leriŋi len nəvəlan alat ləsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mədasi, leŵulaii,
³³ lebilas habat həni ale ligol timat. Be len nəmariboŋ titor dereh tile məhat tətəs.”
³⁴ Ahai susur gail ləsaləboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke ləsaləboi nəsa aYesu tosor husuri.

Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)

³⁵ Nəboŋ aYesu tovan pəpadaŋ hən naut a Jeriko, ametbesw sua ebətah gəgarhəpiŋsal, eŋir nəvanuan gail hən nəvat.
³⁶ Nəboŋ tosəsəlonj hən naluŵoh toŵot eus ke nəsa tovisi enan.
³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.”
³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, nəloŋ titaŋis ginau, gol tivoi hən ginau!”
³⁹ Ale alat lotoyar a nō losivoh lan hən bəmədəu, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nəloŋ titaŋis ginau, gol tivoi hən ginau!”
⁴⁰ Ņa aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gəm həni. Nəboŋ togəm pəpadaŋ aYesu eusi ke,
⁴¹ “Guke nigol nəsa hən gaiug?” Ale ike, “Nasub, nuke nekəta.”
⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlomian saŋi igol gumaŵ.”
⁴³ Vəha-sua ŋai ikad nakətaan ale ehusur aYesu, isal suh nəyalalan siGot. Nəboŋ nəvanuan piŋi lotorisi, galit am loputsan nahəsən aGot.

† 18:38: AYesu savi anatun matmat aTevit be ehusur nəpasusan siTevit.

19

AYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu ebis len naut a Jeriko ale iyar tur lan. ² Ikad aulumān sual ei nahēsan aSakias; gai eil a mō hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite. ³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toḡitol edədasi bathut ke naluḡoh lotoil kəkol hən gai. ⁴ Na igam vi mō ale epəlau len nəhai sikanmōr* hən ḡeris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nəboḡ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariḡ tutut. Daməḡai nimastoh len naim sam̄.” ⁶ Na imariḡ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nəvanuan ḡisi lotoris natenan loḡit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulumān nəsaan hən bitoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasuḡ, len nahudhut toru hən natit ḡisi sagw, gagai ḡai nulav nahudhut tesua mai naməsal gail. Ale nəbegəras avan ideh hən nəbevənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməḡai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siApraham. ¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən ḡidoḡ alat lotomasig, hən ḡilav kuv galit dan nəsaan.”

Nəbol ḡusan husur nəvat
(Mat 25.14-30)

¹¹ Nəboḡ nəvanuan gail lotosəsəloḡ hən natgalenan, aYesu iḡol ḡusan, husur egəm pəpadaḡ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihabəlan aGot ḡevisi ta bogai.† ¹² Imagenan aYesu ike, “Aulumān sua len nəbathudud toil a mō len nəkantri san eutaut hən ḡevi lan nəkantri sual a tut hən abiltikiḡ ei bitabtabuh lan hən ḡetəlmam ḡegəm vi kiḡ hən naut san. ¹³ Ale ekis naslev lotovi ulumān tosəḡavur gəmai, ilav namina‡ tosəḡavur mai galit ḡisusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ ¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləḡikel mai nabiltikiḡ ke, ‘Namtsaləḡon ategai hən ḡevi kiḡ sinamito.’ ¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiḡ ale nəboḡ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəḡori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶ Esua toil a mō egəm ike, ‘Nasuḡ, namina sam̄ episan esəḡavur am.’ ¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi!

* **19:4:** Nəhai sikanmōr ehun nəbaḡ be goləboi gəḡihan nəvite. † **19:11:** NaJu gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiḡ hən ḡilav namilen aTevit tovi kiḡ ta sutuai. Ale nəboḡ aYesu togəm pəpadaḡ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiḡ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor.

Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nābiltivile tesəŋavur.’¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasub namina sam episan erim am.’¹⁹ Na nakiŋ ikel mai ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nābiltivile terim.’²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasub, namina sam bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəbesusuan buni.’²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduŋ ehəhaiv, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’²² Nakiŋ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan sam gotomadhakele, nəvusan gaiug hən nəsaban sam. Gaiug gukele ke nudan taltal, nəkadugw ehəhaiv, nulav kuv nəsa nəsariŋi mai notətariv nəsa nəsəməbule.’²³ Bimaianan, husur nəsa gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboŋ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintəres han?’[§]²⁴ Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəŋavur.’²⁵ Ris lotoke, ‘Nasub, gai ikad namina tosəŋavur tia!’²⁶ Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan pisi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh toŋidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani.’²⁷ Be galen pisi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiŋ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. ²⁹ Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Navehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, ³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a mō. Nəboŋ mərbəbis lan dereh mirisaŋ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsaŋ lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³¹ Avan ideh beus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskade.’ ” ³² Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaŋ natit pisi hun aYesu tokele. ³³ Nəboŋ artosaŋ ruḅat natuhtonki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən nəsa?” ³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasub timaskade.” ³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səŋaḅuti. ³⁶ Len nəvanan san, luḅolsan nahurabat salit gail metpisaŋ. ³⁷ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut naḅisaŋ tovi pan len Navehuh Oliv, naluḅoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhaḅuran salito, lotuḅat kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel pisi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke,

§ 19:23: Naintəres evi nəvat, nəvat sam topasi nəboŋ topat tobəlav len nalulutar.

“Got igol ivoi hən atenan, nakin togəm

len nahəsan Nasuḅ aGot!*

Natəmat len nəməv

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluḅoh lusor mai aYesu ke, “Hai pusan, kai tas ahai susur sam̄ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaḅis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboḅ togəm pəpadaḅ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaḅisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboḅ daməḅai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboḅ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboḅ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən ḅipət kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləḅeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh ḅepələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboḅ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot

(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

⁴⁵ Beti aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuḅat hut alat lotopur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuḅ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eḅusan len nəboḅ p̄isi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləḅigol ḅimat.

⁴⁸ Be ləsəsəḅ naḅisal hən ləḅigole, bathut nəvanuan p̄isi loləḅon buni ke lesəsələḅ həni.

20

Nədaḅan siYesu hən Na-il-a-m̄o-an

(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

¹ Len nəboḅ sua, nəboḅ aYesu toḅusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaḅan sise? Ase ilav nədaḅan hən na-il-a-m̄o-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəməv o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit

* 19:38: Psa 118.25-26 * 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11

gabag ke, “Datbïke, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsə mətsadəlomi?’” ⁶ Be datbïke, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan p̄isi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ Nə lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-mō-an sise topat len ginou hən nəb̄igol natgalenan.”

*Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)*

⁹ Beti etuḅat kel nəb̄ol p̄usan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idam̄ hən̄i van hən̄ alat lotokətkəta təban nəhol hən̄ ləb̄irentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboḅ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən̄ alat lotorentem nəhol hən̄ ləb̄epəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luḅasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Nə amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien hən̄i, luḅasi, lugol isa hən̄i, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Nə esəvat sual am tətəs ale luḅabuḅuri, lubar hən̄i vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsə? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulun̄an notoləmas buni hən̄ ke hum ma nahurulit bisa, ale ləb̄igol b̄inor hən̄i.’ ¹⁴ Be nəboḅ alatenan lotorisi, lusor utaut hən̄i ke, ‘Atenan, nəboḅ atəman b̄imat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən̄ datb̄ikad nasugsugur san p̄isi!’ ¹⁵ Nə lubar hən̄i dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsə hən̄ galito? ¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboḅ nəvanuan gail lotosəsəlōḅ hən̄ natenan, luke, “Natenan satimaienan!” ¹⁷ Be aYesu ekəta inor van hən̄ galito ale ike, “Bimaienan, namilen natosian egai topat len nəb̄e sua ta sutuai nəsə?”

“ ‘Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ḅai b̄eləboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.’* ”

¹⁸ Nəvanuan p̄isi ləb̄iteh len nəvat enan, dereh limaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai p̄usan gail hən̄ nalo mai ab̄iltihai tutumav gail ludas p̄isal hən̄ ləb̄itah gat aYesu len namityal enan ḅai bathut loləboii ke len nəb̄ol p̄usan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*Vur nətaks van hən̄ aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

* 20:9: Isa 5.1 * 20:17: Psa 118.22 * 20:18: Isa 8.14-15

20 Beti lokæta bunusi ale losævat nævanuan galevis lotogæraſi ke lotokitin hæn læbisæb næsaban len nasoran san hæn læberinj len navælan mai nædaŋan seuleRom tovi gavna. 21 Imagenan nævanuan nagægæraſan gail lousi ke, “Hai þusan, namtolæboii ke gaiug gotosor, gotoþusan tonor. Naŵide sam̄ eþitoŵ van hæn nævanuan þisi, ideh satile, ale goþusan hæn næþisal siGot len nakitinan. 22 Inor hæn datþeŵur nætaks van hæn aSisa m̄au a?” 23 Avil aYesu ekæta læboi na-sor-gæraſi-an salito ale ikel mai galit ke, 24 “Vusan ginau hæn natenarius* tesua. Næhon mai nahæsan ase arupat lan?” Ale luke, “ASisa.” 25 Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa næsa tovi seSisa, ale lav mai aGot næsa tovi siGot.” 26 Ale lodædas læbisæb næsaban ideh len nasoran san ei len næhon nævanuan gail. Luþaŋ len na-sor-vari-an san, ale læsasor am.

*Na-le-mæhat-an dan næmatan, mai nælahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

27 NaSattiusi galevis (lotoke na-le-mæhat-an dan næmatan eþuer),* logæm hæn aYesu. Lousi 28 ke, “Hai þusan, aMoses itos m̄os gidato ke, aulum̄an ideh, aŵan þimat be asoan þitoh mai anatun þeþuer, atenan timaslah mai næbatunau hæn þikad anatun gail m̄os aŵan.* 29 Ale boŋ sua ikad alatmiŵan lotomælvru. Ahai a m̄o ilah mai apæhaŵut sua, be imat, anatun eþuer. 30 Aŵan tohusur ahai a m̄o ilah mai næbatunau, 31 beti aŵan tohusuri am imaienan. Alatmiŵan lotomælvru lumat maienan þisi, anatulit eþuer. 32 Namækot alitenan tu imat. 33 Ale namtous gaiug ke, þimagenan, len na-le-mæhat-an dan næmatan, næpæhaŵut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiŵan lotomælvru þisi lulah maii.” 34 Na aYesu ikel mai galit ke, “Nævanuan len navile a pan lulah mai ludam̄ hæn nælahan. 35 Avil alat aGot totabtabuh len galit hæn læþitoh vi sutuai, mai hæn læþitoh len na-le-mæhat-an dan næmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hæn læþilah. 36 Ale lodædas læþimat am, husur losum̄an aŋel gail, lovi anatun aGot gail bathut togol lotole mæhat dan næmatan. 37 Be len næþolan husur næhai toþaŋ,* aMoses boh isor vøhoti ke, alat lotomat lule mæhat dan næmatan husur ekis Nasuþ hæn ‘aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.’ 38 Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit þisi lumaur.” 39 Ahai þusan galevis hæn nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai þusan!” 40 Beti avan ideh sail þuri hæn þeusi hæn nausian ideh am.

* **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nævat hæn nauman hæn næmariboŋ esua. * **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6 * **20:37:** Exo 3.1-6

aKristo anatum aTevit māu a?

(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatum ulumian siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalobulat hən Nəbe gail ke:

“ ‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəberin aenemi sam gail pipit nariem gəlaru

hən ləbevi ut kəmas.” ^{*}

⁴⁴ Imaianan aTevit bəkisi hən ‘aMasta,’ evi anatum mabe?”

aYesu ikel pūli ke nəvivan isa

(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan pisi lotosəsəloŋ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətelələgau hən ahai pusan gail hən nalo. Loləmas hən ləbiyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləbike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəbonbonan, mai loləmas hən ləbəbətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv pis naim mai nasugsugur sibatunau pəhaʔut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuʔ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaianan.”

21

Naviolan sibatunau pəhaʔut

(Mak 12.41-44)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, eris alat lotokad natite nəboŋ lotorin naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua torin natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit pisi. ⁴ Husur galit pisi loviol kinit naviolan gail dan tosoʔur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit pisi san hən bimaaur lan.”

Nagilen nəboŋ ta tahw

(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttoris, dereh len nəboŋ gail ləbēgəmai, asike ikad nəvat ideh bəpələh gat togon, dereh limasirsir pisi.” ⁷ ŋa lousi ke, “Hai pusan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa bəʔusan nəboŋ hən natgalenan ləbisarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətelələgau ke avan ideh sategəras gamito hən mətbisab, husur dereh tisoʔur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaŋ nəboŋ

* 20:43: Psa 110.1

tegəmai! Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mətbesəsəloŋ həni ke, ikad nəbiltibalan gail mai nəbalan tomətahun alat lotoil a mō, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a mō, be nəboŋ ləbimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh tibāl mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libāl mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nəbiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit bēvisi, nəvanuan p̄isi ninelit bēpil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav. ¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh litah gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nəbonḅonan mai naim nəbaŋisian gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mətbikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mətbisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləbisor var gamito o ləbisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, aṽamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh lerin gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh lerin gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-daŋ-ḅuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

*Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)*

²⁰ “Be nəboŋ mətberis naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboŋ enan dereh məteləboii ke pəpadaŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətahw dani vi lan naut tobaŋ vėhuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu salebis lan. ²² Husur nəboŋ galenan levi nəboŋ hən nəpanismen, hən natit p̄isi natosian gail lotokele ləbisarpoḅ.* ²³ Nulolosa hən alat ləbetian mai alat ləbēvəhasus len nəboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ḅiltiləŋon-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansəm nəvanuan galegai. ²⁴ Naḅu nəbalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri p̄isi. Ale nametḅos gail dereh lipal sar nəbiltivile Jerusalem, il a mō həni van vəbar nəboŋ salit besib.

* 21:22: Hos 9.7

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(*Mat 24.29-31; Mak 13.24-27*)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai naməso gail.* Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədarŋəbu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduŋ. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiŋonŋon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa ʔevisi len navile a pan. Husur nədaŋan gail len nəmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nəboŋ enan dereh leris aNatun Nəvanuan ʔegəm len nəmavukasw, len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboŋ natgalenan ləbetuʔat visi, məteil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a pan, dereh tihav.”

Nəbol ʔusan hən nəhai nafik
(*Mat 24.32-35; Mak 13.28-31*)

²⁹ Beti ikel nəbol ʔusan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai ʔisi am. ³⁰ Nəboŋ lotodumŋoh, mətoləboi mətʔberis ləboii ke nəboŋ naut pudpud ʔegəm ʔəpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mətʔberis natgalenan ʔevisvisi, məteləboii ke natohan pipi-həbəlan aGot satogəm ʔəpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen ʔisi ləʔisarpoh. ³³ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaŋ!

³⁴ “Məteləlagau hən ke samtetərog, samtigol nəvide tosa len natərogan mai samtinau masuʔ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətosəhoʔut lan hum məttobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit ʔisi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətehulahul tabtab, ale sor tuʔ ke məteləboi mətʔbigam yav dan natgalen ʔisi ʔəpadaŋ hən ʔevisi, ale mətʔbeil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Ŋa len nalennəyal ʔisi aYesu eʔusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nəvehuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan ʔisi lulele dudulan soŋilan hən ləʔevi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləʔesəsəloŋ həni.

22

Ajutas eʔur hən aYesu
(*Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53*)

* **21:25:** Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * **21:27:** Dan 7.13; KelV 1.7

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo luke lisaḅ naḗisal ideh hən ləbigol aYesu ḅimat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan eḅis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ḅisor mai galit husur naḗisal ideh hən ḅeriŋ aYesu len navəlalito. ⁵ Lohəhaḅur masuḅ ale ludam̄ hən ləbilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale aJutas idam̄, beti idas p̄isal hən ḅeriŋ aYesu len navəlalito nəboŋ naluḅoh ləsətah maii.

*NəPasova naməkot siYesu
(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)*

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan voutaut hən nəhanian hən nəPasova hən datḅihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərḅeḅis len nabiltivile, naulum̄an sua topat nabiliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim toḅis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke: “Narum̄ simetḅos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.’” ¹² Atenan teḅusan gaməru hən nabiltirum̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut ei.” ¹³ Na aruvan, arusaḅ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

*Nəhanan naməkot siNasuḅ
(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)*

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan toḅəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən ḅihan. Ale ahai pispisul san gail luḅon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəḅeləŋon ḅisa. ¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoan han len natohan pipihəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihəlan aGot ḅegəmai.”

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a mō gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

† **22:18:** Len naut egai, natosian ike naḅit nəhau (tovi naḅit nakrep), be namilen nəwain.

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni m̄os gamito. Gol timaiegai hən mət̄binau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len navide toḅitoḅ, nəboŋ lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw bisel m̄os gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan ḅeriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan sum̄an aGot toriŋ gati tia,* avil atenan ḅeriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotuḅat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotuḅat v̄itv̄ituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ N̄a aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametḅos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametḅos gail lokis alat lotoil a m̄o hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuḅ, gai timasgəm sum̄an ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a m̄o, timasgəm sum̄an nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən ḅilav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas naḅisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Sum̄an aTəmagw tolav na-il-a-m̄o-an len natohan pipihəbəlan mai ginau, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətəmun len natev sagw len natohan pipihəbəlagw ale mətəbətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətḅepəpəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito (Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən ḅisaḅ gamito ke mətumabe, hum naulum̄an hən nəhol todardar hən nəhad m̄os namisurhuwit ḅiteh tur lan, be nəsogsog ḅisi han ḅesuh. ³² Avil nusor tuḅ m̄os gaiug tia hən ke, nadəlomian san̄ asike iteh. Ale nəboŋ gəḅipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasuḅ, noutaut hən nəḅitah mai gaiug van hən naim bəbaŋis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita,

* 22:21: Psa 41.9 * 22:22: Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * 22:22: Uman 1.18

natoulumian asike ekəkəraiko daməŋjai vəbar gəbikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut toḅuer, mətoḁidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan ḅikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike ḅikad nəḅu nəḅalan, timasḅur hən nahurabat naut susus san hən ḅevur ḅesua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’* Ale nəsa lototosi husur ginau egəm bar nəsarpoan han ta bogai.” ³⁸ Nə lukel maii ke, “Geris, Nasuḅ, nəḅu nəḅalan toru!” Be gai ike, “Tinoŋ!”

Len Naḅehuh Oliv

(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Naḅehuh Oliv hum naḅide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitisor tuḅ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh ḅeləboi ḅetuḅ hən nəvat lan, etəgedur, ale isor tuḅ. ⁴² Ike, “Ita, ḅevi naləŋonian samḁ, lav kuv nabiliwai hən naləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləŋoni tevisi, savi nəsa notoləŋoni.” ⁴³ Ale aŋel sua hən nəmav evisi həni ale igole idan.† ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuḅ, isor tuḅ habat van van napilal san etuḅ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuḅ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaḅi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Nə ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuḅ hən asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri!”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluḅoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, gai eil a mō. Egəm ben aYesu hən ḅesumḁ nətarhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosumḁ nətarhogw hən gəḅeriŋ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa ḅevisi, luke, “Nasuḅ, namtiḅal mai galito hən nəḅu nəḅalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev seḅiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimagenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai aḅiltihai tutumav

* 22:37: Isa 53.12 † 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

gail, alat lotokætkæta kækol hæn naim siGot mai alat lotoil a m̄o hæn naJu gail ke, “Imabe mætogæm, lav naβu nēbalan mai nēbatw gail gəmai hæn mætβitah gat ginau hum notovi vanuan nēbalan toke tībal mai alat lotoil a m̄o? ⁵³ Len nēmaribon p̄isi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mætsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hæn nēdaŋan hæn nēmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(*Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27*)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim seβiltihai tutumav. APita ehusur galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəboŋ lototun nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh βonβon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalsalumean hæn nəhab tom̄iasi. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hæn gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor sabi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hæn nəsa gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulum̄an ekəkəraiko. ⁶¹ Nasuβ ipair, ekəta inor van hæn aPita, ale aPita inau təlmam hæn nasoruan siNasuβ nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hæn natoulum̄an βekəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuŋ.

NəSanhitrin lukot hæn aYesu

(*Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24*)

⁶³ Alat lotokætkæta kækol hæn aYesu lotuβat sor vilesi van, luŋvasi, ŋvasi, vasi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toŋvas gaiug?” ⁶⁵ Ale lukel natit isobur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin luβonβon. Alat lotoil a m̄o hæn nəvanuan gail, aβiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hæn nalo lobətah len naβonβonan enan. Ale losəhar aYesu van hæn galito. ⁶⁷ Luke, “Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəβekəmaienan mai gamito, asike mətodəlom ginau, ⁶⁸ ale nəbeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hæn βikad nēdaŋan.”* ⁷⁰ Galit p̄isi lousi ke, “Gaiug māu, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləŋon avan ideh

* 22:69: Psa 110.1

am hæn bikel ur nēsaan ategai tokele. Husur gidat sēbodato datosēsəlōŋ hēni len nabuŋon gabag!”

23

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Beti, naluŋoh kavkav hæn nēSanhitrin lule mēhat, sēhari van hæn aPilate. ² Lotuŋat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusab ategai ke tosēhar suluŋ nēvanuan sinamit gail len naŋisal tosa. Ikai tas na-ŋur-nētaks-an van hæn aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.” ³ Ņa aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluŋoh gail ke, “Nusabi ke ategai sēkad nēsaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hæn nēnauan sinēvanuan gail hæn naŋusanan san len naut ŋisi a Jutea, gol loluŋoh bal taŋtaŋor. Etuŋat a Kalili vēbar naut egai!”

AYesu len nēhon aHerot

⁶ Nēboŋ aPilate tosēsəlōŋ hēni, eusi ke gai ŋevi auleKalili. ⁷ Ale nēboŋ tosēsəlōŋ lēboii ke aYesu totoh pipihabēlan aHerot Antipas, esēvati van hæn aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nēboŋ enan. ⁸ Nēboŋ aHerot toris aYesu ehēhaŋur masuŋ, husur sutuai elēŋoni tia ke terisi, bathut esēsəlōŋ hæn naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ŋigol namerikel ideh. ⁹ Ņa aHerot eusus nausian tosōbur be aYesu sator vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai ŋusan gail hæn nalo, lusor idaŋ, lusor lol paŋpaŋ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loŋjit nēholit van hēni hum gai tovi ut kēmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losēvati tēlmam van hæn aPilate. ¹² Len nēboŋ enan ŋai aHerot mai aPilate gēlar gabag arogēm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi sēlar gabag.

AYesu len nēhon naluŋoh

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39–19.16)

¹³ Nēboŋ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō mai nēvanuan gail tonōŋ, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mētosēhar ategai gēm hæn ginau hum ke avan sua tosēhar suluŋ nēvanuan gail len naŋisal tosa. Nēboŋ notoususi len nēhomito, nēsēsab nēsaan ideh len ategai mētōsor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am sēsab nēsaan ideh lan, husur aHerot esēvat tēlmam hēni gēm hæn gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hæn ŋimat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuŋ

həni ale teləboi ðivan.”* 18 Avil galit luḅon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile m̄os ginamito!” 19 (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar həni len naim bəbaḅis sil togol nəvanuan lotoluḅoh, ḅal taḅtaḅor len nabiltivile hən ləḅemədas nəgavmen, mai igol avan sua imat.) 20 APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriḅ aYesu tivan. 21 Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!” 22 Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsəḅ kas nəsaan ideh lan tonor hən ḅimat sile. Imaienan dereh nigol ke leḅilas masuḅ həni ale neriḅi tivan.” 23 Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludanḅ ḅur aPilate. 24 Na aPilate eriḅi ke tigol nəsa lotoləḅoni. 25 Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bəbaḅis sil togol nəḅalan hən ḅemədas nəgavmen mai togol nəmatan, eriḅi evivile. Avil eriḅi aYesu len navələlito hən ləḅigol nəsa lotoləḅoni həni.

Luḅos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

26 Nəboḅ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriḅ nəhai balbal lan hən ḅipati husur aYesu. 27 Ale nəvanuan isoḅur masuḅ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaḅut lois, luḅosḅos nibelito, lutanḅisi. 28 Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToḅtaJerusalem gail, samtitanḅis ginau be mititanḅis gamit gabag mai anatumit gail. 29 Husur len nəboḅ ḅegəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaḅut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ 30 Beti ‘dereh lisor mai nabiltivəhuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhvəhuh gail ke, “Kabut gol ginamito!” ’* 31 Husur ke nəvanuan gail ləḅigol natgalenan nəboḅ nəhai tomaur sal, nəsa ḅevisi nəboḅ nəhai ḅiḅod?”†

32 Ikad naulum̄an eru, artəḅur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləḅigol arḅimat mai aYesu. 33 Na nəboḅ lotobar naut lotokisi hən Nabələshukadhutəmat, loriḅi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naulum̄an eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. 34 AYesu ike, “Ita, geruḅat nəsaan egai dan galito, husur ləsələboi nəsa lotogole.”‡ Beti lubar hən nəvat hən ləḅisəḅi ke as tikad nahurabat san gail.* 35 Nəvanuan

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 17 Len nəhanan enan APilate timasriḅ nəvanuan sua tobanḅis gati a m̄o tevivile. * **23:30:** Hos 10.8

† **23:31:** Namilen ke ləḅigol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsə səhori hən galit tile. ‡ **23:34:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike,

“Ita, ruḅat nəsaan egai dan galito husur ləsələboi nəsa lotogole.” * **23:34:** Psa

gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabuŋolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; bevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!”³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinika§ van həni.*³⁷ Luke, “Gəbevi kiŋ seJu gail, lav kuv gaiug səboml!”³⁸ Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiŋ seJu gail bogai.”

³⁹ Gəlar sua, tovi ulumŋan tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!”⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam epirov hən esan.⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.”⁴² Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəbegəm vi kiŋ.”⁴³ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaʋuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30*)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natubliak nəmargobut ikabut gol piŋ naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau,⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpehun naim siGot emətar len nahudhut eru.*⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navələm.” Nəboŋ tokəmaienan tonor, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!”⁴⁸ Naluʋoh luʋon hən ləbəkəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito.⁴⁹ Ale galit piŋi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaʋut lotohusuri a Kalili, loris piŋ natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42*)

⁵⁰ Ikad naulumŋan sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor.⁵¹ (Gai sədam mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihabəlan aGot.⁵² Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu.⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota puʋuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal.⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ bətuʋat**.

§ 23:36: Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * 23:36: Psa 69.21 * 23:45:

Exo 26.31-33 * 23:46: Psa 31.5 * 23:49: Psa 38.11 *** 23:54: Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal bimasur.

⁵⁵ Alatrphaʿvut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris naburhuvat nēmatan mai naʿvide toriŋ niben topələh lan.

⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəbōn tosusau mai nəhai pəhas gail mōs niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nēmatan
(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, alatrphaʿvut lovi lan naburhuvat nēmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusab nəvat nabopita torib tia dan nabur nēmatan ³ avil nəboŋ lotobis, ləsəsab niben Nasub aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətān hən natenan sal, be losəhoʿvut len naulumān toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil. ⁵ Ninelit epil vəsā, ale lotənedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ mab hən avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətās.’ ”*

⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan naburhuvat nēmatan, lukel pīs natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatrphaʿvut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsadəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan naburhuvat nēmatan. Nəboŋ tobetbet hən bəkəta vi lan burhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iŋaŋ len nəsa tovisi.

Nəpīsal vi Emmaus
(Mak 16.12-13)

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit pīsī tovisi tia. ¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̄au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be

* **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14 * **24:1:** NəSappat seju gail etubat len naFraitē nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSaretē nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33

† **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlavān tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsan aKleopas isor vari ke, “Len nametbəs pisi a Jerusalem, gaiug səbom̄ gəsaləboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulumān sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail pisi. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, lorin̄i len navəlan alat a Rom hən ləberin̄ nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal. ²¹ Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan b̄ilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmaribon̄ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatpəhaṽut sinamit galevis lugol namtosəhoṽut. Daməŋ dudulan som̄ilan lovi lan nəbur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsab̄ niben, lotəlmam, luke lotoris nakəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan nəbur nəmatan ale lusabi hum alatpəhaṽut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iṽonṽon. Idaŋ hən mərbədəlom pis nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonian siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsa m̄os natgalenan, beti b̄is len nəyalalan san.” ²⁷ Beti tubat len aMoses mai ahai kelkel ur gail pisi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit pisi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadaŋ hən navile artovan həni, aYesu iyar surmān b̄ivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale eḅis lohoim hən b̄itoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətarhəgarin hən b̄ihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eḅuri ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusab̄ Tosəŋavur Pisan Tosua lotobonbon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasub̄ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu tob̄ur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nələomit tikad natəmat.” ³⁷ Be

losəhoŭut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nəlomit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mətbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələshw mai navisoh surian ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tononj eŭusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Nə lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit pisi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbe gail limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləbeləboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsə ale le məhat dan nəmatan len nəmariboŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsən dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan mōs narubətian dan nəsaan van hən naluvoh hən nametbos gail pisi, tubat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bikol nədaŋan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən bigol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Nə lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuŭ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* 24:46: Isa 53; Hos 6.2 * 24:49: Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosənjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumən aGot tosua səbon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberinj nəlolit bidaŋ lan, ləbikad nadəlomian lan.

AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naṗusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toṽusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ṗais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberinj nəlolit lan, ale len nadəlomian samit mətḃikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natuḃatan nəboŋ togol natit ṗisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəhasoḃur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhatan dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ṗisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboŋ tokəmaienan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəboŋ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboŋ toke, “a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len naṽide tomaienani ikel

vəhoti ke tovi Got, natubatan san ebuer, nanonjan san ebuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubat hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toḡusan həni pəpadaŋ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natubatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namial sinəvanuan gail. ⁵ Namial satomial van sal len nəmargobut be nəmargobut sasəhori.

⁶ Aulumān sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən bikel vəhot nakitinan husur namial, hən nəvanuan pisi ləbedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi mial, be egəm hən bikel vəhot nakitinan husur namial. ⁹ ASoruan egai togəm hən navile a pan, gai evi namial kitin tomias nəvanuan pisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit pisi lotohəhaḡur həni, lotoriŋ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləŋon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulumān, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ŋai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai begəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil

* 1:6: Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2

len aYesu, aGot eviol kēmas hēn navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boŋ ideh. ANatun sēbon ŋai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vēsvsāii.

AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan
(*Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18*)

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losēvat ahai tutumav gail mai galevis len nahēmar aLevi mai naFarisi gail hēn lēbēus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kel-koti-an sijon. ²⁰ Ikel vėhoti, satētas gole, ikel vėhoti ke, “Ginau nēsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Ŋa lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nēsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hēn namtbikel mai alat lotosēvat ginamito. Gaiug gikel nēsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke,

“Novi nadoldol tokai len naut masmas toḃḃēsēw ke,
‘Gol naḃisal tinor mōs Nasub!’”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosēvat galit gēmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gēbevi aKristo, asike gēbevi aElijah, asike gēbevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hēn nēvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hēn nēwai, be ikad sua toil ben gamito, mēsakēta lēboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hēn ginau, ginau nēsānor kasi hēn nēbisah ruḃat nēhau hēn naributbut san.”† ²⁸ Len nēboŋ enan aJon ibapbaptais hēn nēvanuan gail len naut a Petani, tarhēwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gēmai ale ike, “Mēteris! Natuhsipsip siGot ḃilav kuv nēsaan sinavile a pan.‡ ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegēm a tahw len ginau, iyalyal sēhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nēsakēta lēboii, avil nogēm, nubaptais hēn nēwai hēn nēḃigol aIsrael lēḃelēboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nēsakēta lēboi ategai, avil atenan tosēvat ginau hēn nēḃibaptais hēn nēwai, ikel mai ginau ke, ‘Nēboŋ gēberis aNunugw ḃevi pan, ḃitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hēn nēvanuan gail hēn aNunun

* **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah ruḃat nēhau hēn naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kēmas len nēvanuan salit gail. ‡ **1:29:** Navile a pan len naut egai namilen nēvanuan ideh. § **1:31:** Israel len naut egai evi nēpasusan siJakop aGot tokisi hēn aIsrael am.

aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəməv hum nətav** ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkav gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nəboŋ toris aYesu toʋot van ike, “Məteris! Natuh-sipsip siGot bolai.”

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsa tokele, arohusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” ³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Nə aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

⁴⁰ AAdru aʋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkav aAdru togole, isaḅ aSimon, aʋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMes-siah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Eubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita). ⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsən aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.” ⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi n̄au egəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” ⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” ⁴⁹ ANatanael esəhoʋut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”* ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godəlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəbiḅaŋ lan səhor masuʋ hən natenan.” ⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəməv

** 1:32-33: Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anatun ulum̄an siGot ‡‡ 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ 1:48: Nafik evi nəhai sua, navite am lokisi hən nafik. * 1:49: Psa 2.7

besəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNaturan.
Nəvanuan.”*

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbegəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur naŋide len nalo salito, naJu gail lugol galit luveveu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai ŋisusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale lobir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulumān tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumān en tolah ke, “Nəvanuan pisi lopəpehun nəwain tovoi a mō, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpehun togon savoi masuŋ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aŋan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.*

AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot (Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

¹³ NəPasova seju gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoŋur hən naŋuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan bonbon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan pisi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai naŋuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotoŋur hən nətav

* **1:51:** Gen 28.12 * **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem mōs nəPasova. Logəm len naprovens isoŋur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam hən nəvanuan lotoviol len naim siGot levivol hən nəvat nasilva səlani ŋai.

gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam̄ totəgau gat tabtab hən ginau.”*

¹⁸ Nəlon naJu gail epəjasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtbəkəta ləboi nədaŋan sam̄!”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”*

²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtoum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor mabe?” ²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. ²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodəlom natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənanuan sinəvanuan gail

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoḅur loriŋ nəlolit len nahəsən nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. ²⁴ Avil aYesu səkad nadəlomian len nəlolit lotoriŋi len gai husur eləboi nəḅoruan nəsaan salit gail.

²⁵ Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəḅoruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsən aNikotemus toil a mō hən naJu gail. ² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot tosavati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.” ³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.”

⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haḅut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaḅun anan hən bipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihabəlan aGot. ⁶ Niben nəvanuan ipas

* **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29 * **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seJu gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan.

nəvanuan tokad nəmauran hən niben ηai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. ⁷ Imaienan, sagiḡarj len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’ ⁸ Nələn eḡuv husur naləjonian san ale gosəsələn hən nəwalan han, be gəsələboi naut toḡuv gəm lan mai naut toḡuv vi lan. Len navide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.” ⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?” ¹⁰ AYesu isor vāri ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboḡ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəḡisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ηai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ηai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut toḡəḡesw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len navide tomaienən, limasuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan pisi ləberinḡ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səḡon hən avan ideh ḡerinḡ nəlon ḡidanḡ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən ḡerinḡ ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot ḡilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadələmian lan, aGot sariḡi ke ḡipanis, avil avan ideh səkad nadələmian lan, aGot erinḡ tia ke tipanis, husur səkad nadələmian len nahəsən aNatun aGot tovi aNatun tosua səḡon. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial eḡis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgol nəsaan lomətahun bun Namial, ləsavi lan Namial husur lomətahw len Namial ḡemias pərpəp hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən ḡemias nəsa togole len nədanḡan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboḡ natgalenan tononḡ, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadanḡ hən naut a Salim, husur nəwai isobur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab

* 3:14: Num 21.9

həni, hən ləb̄ibaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naŋide hən nalilosan hən ləb̄iveveu m̄os nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai p̄usan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan p̄isi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi b̄ikad nəsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit m̄au mətələboi mət̄bikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtah lan. Avil aGot esəvat ginau a m̄o tia, beti atenan.’*²⁹

Nəb̄ikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulum̄an tolah maii. Be naulum̄an tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsələŋ həni, gai ehəhəvur hən tosəsələŋ hən nadolon aten tolah. AKristo esum̄an atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən b̄ibaptais hən galito, losum̄an alitenan tolah. Ginau nosum̄an naulum̄an tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhəvuran nəboŋ notosəsələŋ hən nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit p̄isi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit p̄isi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa tosəsələŋ həni be səkad avan ideh todələm nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todələm na-sor-ləboii-an san, isab̄ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit p̄isi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun b̄eriŋ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atob̄taSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsələŋ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosəḅur hən ləb̄egəm vi hai susur san gail, lusəḅur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsələŋ həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1 * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsələŋ hən tobaptais hən nəvanuan tosoḅur, emətahun ləb̄ibal maii ale eriŋ naut enan.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsan a Sikar, topat pəpadan hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatun.† ⁶ Ikad naburhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəburhuwai enan. Natubliabolai.

⁷ AtohtaSamaria sua egəm hən bəvəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səbon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləbēvur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaʿvut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi tobtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəbon mai alat a Samaria boŋ ideh).* ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətələboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gəsəkad nabiliwai, nəhau ebuer, ale naburhuwai eg isareh masuʿ. Goləboi gəbēvəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̄au ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatun gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəbilav maii, asike imaduh boŋ ideh. Be nəwai nəbilavi maii ehum nabəko toʿvuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaʿvut ikel maii ke, “Nasub, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəbimaduh boŋ ideh, asike nəbēgəm gegai hən navəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaʿvut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboŋ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaʿvut gotokade gagai savi asoam̄, gəsələh maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaʿvut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len nəvəhuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ŋai evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboŋ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən mətʿbilotu hən aTata len nəvəhuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətəsaləboi gai mətto lotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləbilotu kitin hən aTata len nəlolit kavkav,

† 4:5: Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun asak tovi natun aAraham. * 4:9: Luk 9.52-53; Ezz 4.1-5; Neh 4.1-2

len nədaŋan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doŋ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəberisi, ao, ehum nanunun sua o nasuŋavŋavan gotodədas gəberisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nəlolit kavkav, len nədaŋan seNunun.” ²⁵ Apəhaṽut ikel maii ke, “Nələboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboŋ bəgəmai dereh tikel ur natit p̄isi mai ginamito.” ²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoṽut habat hən aYesu tosor mai apəhaṽut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləŋon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napəhaṽut eriŋ nabiliwai san, etəlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke, ²⁹ “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit p̄isi notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?” ³⁰ Nə nəvanuan gail lorin nabiltivile, lotuḃat van həni.

Nəbol p̄usan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai p̄usan, gihan.” ³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləboii.” ³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?” ³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəb̄igol naləŋonian sitenan tosəvat ginau hən nəb̄igol vurvur nauman san. ³⁵ Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat beti nəmatuan,’ be mətesəŋav hən namətamito, mətekəta ris nəmarireu hən nawit tomasmas, toutaut hən nəmatuan tia. ³⁶ Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etuḃat lav naṽurp̄uran san, ale esəsəgov hən nawit m̄os nəmauran vi sutuai.† Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arḃehəhaṽur ḃonḃon. ³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.’ ³⁸ Nosəvat gamit hən mətḃesəgov ḃonḃon hən nəsa mətsaum m̄osi. Galevis am loum idan m̄osi. Be gamit mətohusur galito ale mətopul hən nəmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isoḃur len nabiltivile a Sikar lorin nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəhaṽut toke, “Ikel mai ginau hən natit p̄isi notogole.” ⁴⁰ Beti nəboŋ alat a Samaria lo-togəm həni, lousi hən ḃitoh mai galito, ale itoh ei vəbar nəmariboŋ eru. ⁴¹ Ale husur nasoruan san, isoḃur am lukad

† 4:36: Len naves egai, nawit tomatu evi nəvanuan toutaut hən ḃesəsəloŋ hən nasoruan siGot, toutaut hən ḃikad nadəlomian lan.

nadəlomian. ⁴² Beti lukel mai napəhaʔut ke, “Nadəlomian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosəsəlon ʔəni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan.”

AYesu igol anatum nəvanuan nauman sekiŋ imaur

⁴³ Nəboŋ nəmariboŋ toru togam gole, aYesu eriŋ naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu māu ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito.”* ⁴⁵ Imagenan, nəboŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhaʔur həni husur loris natit ʔisi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toun sekiŋ, anatum ulunian toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəboŋ atenan tosəsəlon hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Eŋiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pəpadaŋ timat. ⁴⁸ Ŋa aYesu ikel maii ke, “Asike mətberis namerikel gail o natit mətbiŋmaŋmaŋ lan, asike mətukad nadəlomian!” ⁴⁹ Abiltivanuan toun sekiŋ eŋiri tətəs ke, “Nasub, asike gəbəgəm gagai, dereh anatum timat!” ⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatum imaur.” Edəlom nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum imaur tia!” ⁵² Eus galit ke, “Eləŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoŋ nino len namityal tosua ut mədau.”§ ⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ʔai aYesu ike, “Anatum imaur.” Ale gai mai galit ʔisi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian. ⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seju gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isoʔur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail,

* 4:44: Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon 2.1-11

§ 4:52: Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlevru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau. * 5:2: Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta.

galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməсах len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməсах tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləḡon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməсах isor vari ke, “Nasuḅ, nə səkad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəḅevi lan nəwai nəboḡ toḡaluḡalw. Nəboḡ notohisi hən nəḅevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a m̄o, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam̄, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ḡai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboḡ enan evi nəSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməḡ nəSappat bogai! Nəboḡ gotopat nəmel sam̄, goḅur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam̄, yar van.’” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən ḡəḅigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluḅoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta m̄o ḅevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulum̄an ia kel mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləḅigole ḅimat. Savi husur toḅur kotov nə-kai-tasi-an hən nəSappat ḡai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toḅitp̄itov̄ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ ḡa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas ḅigol natideh səḅon, eləboi ḅigol ḡa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale eḅusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh teḅusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən məḅḅimanḡmaḡ lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləḡon ḅilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh ḅipanis, aoa eriḡi len aNatun hən ḅisaḅ səhoti ke nəvanuan gail ləḅipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləḅeputsan aNatun len nənanuan salito

† **5:3-4:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai ḅḡaluḡalw, 4 husur aḡel siNasuḅ egəm len nəboḡ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur. * **5:10:** Neh 13.19; Jer 17.21

hum lotoputsan aTata a mēhat. Asike gābēputsan aNatun len nēnauan samī, gēsaputsan aTata tosəvati len nēnauan samī.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nēmauran vi sutuai, asike eβis len nēpanismen, be imakuv tia dan nēmatan vi lan nēmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nēboŋ βegəmai, hun nēboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəloŋ hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloŋ hən, dereh likad nēmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nēmauran, gai eriŋi len aNatun am hən βevi nəkadun nēmauran. ²⁷ Ale eriŋ nēdaŋan len navəlan hən βikot hən nēvanuan gail, husur evi aNatun Nēvanuan. ²⁸ Samtiŋan len natgalenan, husur ikad nēboŋ togəmai hən alat lotomat len naβur nēmatan salito ləβesəsəloŋ hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile mēhat dan naβur nēmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile mēhat hən ləβimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile mēhat hən ləβesəsəloŋ ləboi nēpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nēβigol natideh len ginau səβogw. Nopəpəhun navoian dan nēsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsagole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səβogw ŋai nətator ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsariŋ gat nəlogw len nasor-vi-tarhəte-an nēvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətβimakuv dan nēsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topaŋ, tomial. Ale gamit mətulekis hən mətβitoh kəkereh len namial san, hən mətβehəhəvur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nēβigol pis gail, natgalenan notogole, lovusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsəloŋ hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudoŋdoŋ nēmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nēmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləŋon mətβegəm hən ginau hən mətβikad nēmauran enan.

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30

41 “Nəboŋ məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau 42 husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. 43 Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhaʋur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bəgəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidaŋ həni, mətehəhaʋur həni. 44 Imabe mətodədas mətbedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səboŋ ŋai. 45 Samtinau ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua biŋole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.† 46 Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom ginau tia bathut gai m̄au itos husur ginau. 47 Be asike mətbedəlom nəsa gai totesi husur ginau, mitimabe hən mətbedəlom nəsa notokele?”

6

AYesu evəŋan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

1 Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən aTiperias am. 2 Nabiltiʋoh lohushusuri bathut ke lotokətkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsah. 3 Ale aYesu etəʋehuh vi lan naʋehuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. 4 Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaŋ.

5 Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluʋoh lotogəm həni, eus aFilip ke, “Dateʋur nabəta a be hən alateg ləbihani?”

6 AYesu epus kitev nənauan seFilip maienan hən bəbunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa biŋole ta bogai. 7 Ale aFilip isor vari ke, “Naʋurʋuran hən nahəbati toməlevtor saləboi bəʋur nabəta tonor hən galit ʋisusua bihan kəkereh həni.”* 8 Ale ahai susur sua san, aAdu, aʋan aSimon Pita isor mai aYesu ke, 9 “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiʋoh tomaiegai.”†

10 Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Nə nauluŋan gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobaŋ liol.

11 Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tonon, epəpəhuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh.

† 5:45: Nəboŋ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses totesi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot. * 6:7: Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naʋurʋuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua, ale natenarius tovi 200 evi naʋurʋuran hən nəmariboŋ tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlevtor. † 6:9: Namisurhut nəpali ikad nəhəhəte ale lotuh dədasi hən ləbikad nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan.

Galit þisi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”[†]

¹⁵ Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləbīgol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naṽehuh hən bitoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eṽuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naŋonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhaṽur hən biśah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluṽoh lotosuh tarhəwai, ludon aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səśah len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbōlit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuḅ tosipa hən nabəta lan, naut naluṽoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluṽoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluṽoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləbidoŋ aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosə aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai þusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadoŋ ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudoŋ ginau ŋai husur mətuhəhanukub hən nabəta. ²⁷ Samteum mios nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum mios nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNətan Nəvanuan dereh bəviol hənəi mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən bəum san mios bəviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbigol nagolean aGot toləŋoni?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot

[†] 6:14: AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur surŋan gai bəgəm hən alat a Israel boŋ ideh. Deu 18.15-19

tosəvati.”³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa?³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totesi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləb̃ihani.’ ”*³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito.³³ Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasuḅ, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bəriṅ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boṅ ideh.³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətšariṅ nəlomit len ginau sal.³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni.³⁸ Husur nəsaḡəm len nəmav hən nəb̃igol nəsa notoləṅoni. Ao, noḡəm hən nəb̃igol husur naləṅonian siGot tosəvat ginau m̃osi.³⁹ Ale naləṅonian san imaiegai ke: galit p̃isi gai toviol hən galito mai ginau hən ləb̃evi esagw, salimasig, be len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat.⁴⁰ Husur naləṅonian seTəmagw imaiegai ke: galit p̃isi lotoris aNaton, lotoriṅ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan.”

⁴¹ Nəboṅ lotosəsələṅ hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,”⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ṅa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?”⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoṅ.⁴⁴ Ikad naṅisal tosua ṅai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboṅ aTəmagw tosəvat ginau bəl̃iv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboṅ Naməkot hən navile a pan.⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̃usan salit p̃isi,’ ṅa nəvanuan p̃isi lotosəsələṅ husur aTata, lotosəsələṅ ləboi nəsa tokele, galit loḡəm hən ginau.*⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ṅai eris aTata.)⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriṅ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai.⁴⁸ Ginau novi nabəta hən nəmauran.Ḥ⁴⁹ Sutuai atəmamit gail

* **6:31:** Exo 16.4, 15; Psa 78.24 * **6:45:** Isa 54.13 Ḥ **6:48:** Nəboṅ aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datb̃ihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

luhan nēmanna len naut toḅḅesw, be naut kēmas natenan, lumat p̄isi. ⁵⁰ Egai evi nabēta togēm len nēmav hən avan ideh ḅihani, asike imat. ⁵¹ Ginau sḅogw ḅai novi nabēta nēmauran togēm len nēmav. Avan ideh ḅihan nabēta egai, dereh tikad nēmauran vi sutuai. Husur nabēta nḅēviol hēni evi nibegw; dereh neviol hēni m̄os nēmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail lovitv̄ituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datḅihani?” ⁵³ Imaiēnan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mḅḅihan niben aNatun Nēvanuan, asike mḅḅemun nēda han, mḅtukad nēmauran kitin mabe? Mḅsḅekade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nēda hagw, atenan ikad nēmauran vi sutuai, ale len Nḅoḅ Namḅkot hən navile a pan dereh nigol tile mḅhat dan nēmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nḅhanian kitin, nēda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaiēnan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nēda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATḅmagw tovi nḅkadun nēmauran esəvat ginau, ale bathut aTḅmagw, ginau nutoh, nukad nēmauran. Len navide tomaiēnan, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nēmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabēta togēm len nēmav, be nabēta egai sasum̄an nēmanna atḅmamito ta sutuai lotohani. Luhan nēmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabēta egai, dereh titoh, tikad nēmauran vi sutuai.”

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nḅoḅ toḅusan len naim naḅonḅonan a Kapernaum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nḅoḅ ahai susur san gail lotosəsəloḅ hən natgalenan, luke, “Naḅusanan enan idanḅ habat. Ase eləboi ḅesəsəloḅ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emḅdas nadələomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mḅḅeris aNatun Nēvanuan ḅetəlmam vi mḅhat? Mḅtedələomi beti a? ⁶³ ANunun aGot ḅai eləboi ḅēviol hən nēmauran kitin mai nēvanuan. Nḅdanjan sinēvanuan edḅdas ḅigol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nēmauran mai nēvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mḅsḅekad nadələomian len ginau.” (AYesu ekəmaiēnan husur len natubatan eləboi alat lotokad nadələomian lan, ale eləboi nēvanuan sua ḅeriḅi len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nēvanuan saləboi ḅegəm hən ginau len gai sḅon. ATata ḅai eləboi ḅigol nēvanuan ḅikad nadələomian hən ḅegəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoḅur lupair dani, ləsaḅusuri am. ⁶⁷ Na aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasuḅ, namtivan hən ase? Gaiug səḅoḅñ ɲai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorin ɲəlonamito len gaiug, namtoləḅoii tia ke gaiug govi siGot səḅon gotogəm mōsi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəḅoḅ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh terin ɲai len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəḅoḅ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən naJu gail ludonḅon ɲai hən ləḅigol ḅimat. ² Ale nəḅoḅ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadan ɲai. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aḅan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Gerin naut enan vi Jutea hən ahai susur sam gail ləḅeris natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke ḅetibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəḅigol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan pisi len navile a pan hən ləḅeləḅoi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aḅan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal pisi inor ɲai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləḅemətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəḅoḅ tokəmaienan tonon ɲai, itoh a Kalili ɲai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəḅoḅ aḅan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon ɲai, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən naJu gail, ludonḅon ɲai, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluḅoh nəvanuan isoḅur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi naulumñan sua tovoi masuḅ.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.” ¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a mō.

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəḅoḅ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

14 Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etuBAT pusan. 15 Beti naJu gail lotoil a nŋo, lotosəsəloŋ həni, luŋaŋ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau topusan həni maii. Imabe?”

16 Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naŋusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naŋusanan sagw. 17 Avan ideh toke biŋol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naŋusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səboŋw. 18 Nəvanuan tosor len naləboian san səboŋ, eləŋon ke tipat-pat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teputsan nahəsən atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. 19 Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas piŋsal hən mətbiŋol nəbimat sil nəsa?”

20 Naluvoŋ lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas piŋsal hən biŋol gəbimat?” 21 AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol nauluŋan imaur, ale nəvanuan piŋsi losəhoŋvut sil notogole len nəSappat.* 22 Be gamit am mətoum len nəSappat nəboŋ məttoŋtiv dalus natətai uluŋan husur nalo siMoses. (Be naŋvide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aApraham.)* 23 Məttoŋtiv dalus natətai uluŋan len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətuŋole hən asike mətbebur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətbiŋagenan, imabe mətutaŋbulol bulos ginau nəboŋ notogol nauluŋan kavkav tomaur len nəSappat?*

24 Sagenənoŋv hən nəsa notogole mai na-kəta-suluŋvi-an mai nənau-suluŋvi-an samit ŋai. Mitimasnənoŋv həni mai natit tonor, tokitin ŋai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləbiŋole biŋmat a? 26 Be məteris! Gai boh tosor sor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-nŋo-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? 27 Avil datoləboi naut atenan toŋəm lan. Be nəboŋ aKristo beŋəmai, asike ikad avan ideh beləboi naut toŋəm lan.”

28 ŋa aYesu, topusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətuŋau ke mətoləboi ginau a? Mətuŋau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ŋai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətsaləboii, 29 be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboŋ toməlevtor husur nəpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9

³⁰ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, alat lotoil a mō lohisi soḅuer hən ləḅitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. ³¹ Avil isoḅur len naluḅoh lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboŋ aKris̄to ḅegəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategaii togole.”

³² Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natgalenan naluḅoh lotosor lahlah həni husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləḅitah gati. ³³ Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginau. ³⁴ Dereh mitidoŋ ginau, be asike mətusəḅ ginau, ale mətsaləboi məḅḅegəm vi lan naut nəḅevi lan.”

³⁵ Beti alat lotoil a mō hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datḅisabi? Hum ma ḅivan hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris̄ hən ḅepusan mai alat a Kris̄ a? ³⁶ Nəboŋ toke, ‘Dereh mitidoŋ ginau be asike mətusəḅ ginau,’ ale ‘Mətsaləboi məḅḅegəm hən naut nəḅevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naḅusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len nəboŋ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboŋ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh ḅimaduh, tegəm hən ginau!” ³⁸ Avan ideh torin nələn len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nələn hum nawisel gail.’” ³⁹ (Nəboŋ tokəmaianan, isor husur aNunun aGot, alat lotorin nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san ḅiparḅar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḅoh lotosəsəloŋ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKris̄to bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniŋan? AKris̄to asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKris̄to dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKin. Imaianan o səmaianan a?” ⁴³ Na naluḅoh loḅitḅituh, loḅəḅəhw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloŋ hən avan ideh sator sunian atenan boŋ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit

* 7:37: Lev 23.36

* 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8

* 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2

namttoil a m̄o mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriṅ nəlōn lan m̄au a? Eḅuer kaskasi! ⁴⁹ Naluṽoh loriṅ nəlōlit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsan aNikotemus, togəm hol mai aYesu a m̄o, ale ike, ⁵¹ “Asike datḅikot hən avan ideh hən datḅisaḅ nəsə gai togole, sanor len nalo sidato hən datḅeriṅi hən ḅipanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ṽuruṅ kitevi len natosian siGot. Dereh gisaḅi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boṅ ideh!”

[*Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53–8.11.*]

⁵³ Ale lopəpehw, luvahim gail.

8

Napəhaṽut togol naitian toḅur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naṽehuh Oliv. ² Ale nəboṅ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail logəm həni, ale ebətah, eḅusan. ³ Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaṽut sua lotosaḅi len naitian toḅur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhon naluṽoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai pusan, alitegai, namtusabi len naitian toḅur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datḅetubun alatpəhaṽut lotosum̄an alitegai. Be gaiug, gukel nəsə?”* ⁶ (Lokəmaienan hən ləḅigol aYesu ḅekəkös len nasoruan san hən ləḅikot həni.) Be aYesu ebətah, iḅetḅet, itos len tan hən nəṅarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən ḅisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuṽi a m̄o.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iḅetḅet, tos len tan. ⁹ Nəboṅ lotosəsəloṅ həni, lotuḅat van, alat lotovi haṽut loil a m̄o. Ale aYesu itoh səḅon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəḅipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḅ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsaḅe gəḅipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, nam̄ial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi nam̄ial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad nam̄ial hən nəmauran.”* ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səḅom̄i ṅai gotokele, na-kel-koti-an sam̄ savi natideh len

* **7:50:** Jon 3.1-2 * **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24 * **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14;
Jon 9.5

nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoṽ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoṽ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəbenənoṽ, na-nənoṽ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səbɔgw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoṽ husur nəsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arɓeɓitoṽ, nakotan isaɓi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuɓat usi ke, “ATəmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hən nabokis hən nəvat nəboŋ toɓusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətəs, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətodədas mətɓegəm həni boŋ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a m̄o lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodədas mətɓegəm həni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətɓedəlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”* ²⁵ Na lous taltal həni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sunñan notokele a m̄o tia. ²⁶ Nukad natit isoɓur hən nəbikele husur gamito, hən nəbisab səhoti hən mətɓipanis, be nəboŋ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəlɔŋ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be ləsaləboi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸ Na aYesu isor mai galit tətəs am ke, “Nəboŋ mətɓevus aNatun Nəvanuan vi məhat, dereh məteləboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səbɔgw nəsgol natideh, avil nukel nəsa ŋai aTəmagw toɓusan həni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariŋ

* **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsən ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəbevi ginau.

gabulan ginau. Bathut nugol tabtab hæn næsa gai tohæhaʋur hæni.”³⁰ Næboŋ lotosæsəloŋ hæn tokəmaienan, nævanuan isobur lorin nælolit lan.

Anatun aApraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin nælolit lan ke, “Mætb̃igol husur naʋusanan sagw, mætovi ahai susur sagw kitin,³² ale dereh mæteləboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad næmakuvan, asike mætovi slev am.”³³ Lusor vari ke, “Namtovi næpasusan siApraham, namtsavi slev sivan ideh boŋ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad næmakuvan, asike mætovi slev am?’”³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol næsaan evi slev sisaan.³⁵ Naslev savi næbathudud ideh simasta hæn naim, naut kəmas totoh mai galito. Avil anatun ulunian amasta evi bathudud sua vi sutuai.³⁶ Imaienan, aNatun aGot b̃igol asike mætb̃evi slev am, dereh mitikad næmakuvan tokitin.³⁷ Noləboi ke mætovi næpasusan siApraham gail, be mætoum kitev naʋisal hæn mætb̃igol næbimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nælomito.³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mætugol næsa mættosæsəloŋ hæn atəmamit mau tokele.”

³⁹ Lusor təvah ke, “Atəmanamito aApraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Mættavi anatun aApraham gail, mættagol husur næsa aApraham togole.⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosæsəloŋ hæn aGot tokele, be gagai mætudas ʋisal hæn mætb̃igol næbimat. Apraham sagol natideh tomaienän.⁴¹ Gamit mætugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naʋisal. Namtukad aTəmanamit esua ŋai, aGot.”⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmamito, mættaləmas bun ginau husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ŋai notogəmai, be gai esəvat ginau.⁴³ Imabe mætsaləboi səhot nasoran sagw? Husur mætsaləboi mætb̃esəsəloŋ husur nasoruan sagw.⁴⁴ Husur mætovi anatun atəmamit tovi təmat. Mətuke mitigol husur næsa gai toləŋoni. Atenan igolgol nævanuan lumat len natubatan hæn navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eʋuer lan. Næboŋ tosor libliboŋ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboŋan mai nækadun nalibliboŋan.⁴⁵ Imagenan, næboŋ notokel nakitinan, mætsadəlom næsa notokele.⁴⁶ Gamit ta be eləboi b̃ikel vəhoti ke notokad næsaan? Ale næbikel nakitinan, imabe mætsadəlom næsa notokele?⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəloŋ səhot nasoruan

* 8:33: Mat 3.9; Luk 3.8

san. Be gamito, mætsavi siGot. Husur enan mætsasəsəlonj səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəlonj həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboŋ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!” ⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətomədas nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginau nəsadoŋ nəyalyalan n̄os ginau gabag, be ikad atesua toləŋon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboŋ lotosəsəlonj hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəlonj hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, məttoşor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mətsaləboii, be ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibliboŋan sum̄an gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶ Atəmamit aApraham ehəhəvur hən ħəkəta vi n̄o hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm̄ ham̄ səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboŋ tokəmaienan, lotətariv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu es-usuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametĕesw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulum̄an sua namətan toĕesw nəboŋ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai p̄usan, nəsaan sise igol namətan ategai artobesw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səboŋ?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metĕesw hən nəvanuan gail ləberis nədaŋan siGot ħevisi len nəmauran san. ⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug

* 8:58: Jon 1.1-3; Exo 3.14 * 9:2: Exo 20.5

tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi namial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu epulai len tan, igol nətan evi ɓal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobesw hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkəkəs nəhoŋ len nabiltiburhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulumān ivan, ekəkəkəs nəhon, totəlmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esumān atenan.” Ale aulumān enan ikel ur gai səbōn ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulumān isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkəkəs nəhoŋ.’ Imaienan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eriŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulumān tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSəppat. Beti nəvanuan gail losəhar aulumān enan, tovi metbesw a mō, van hən naFarisi gail. ¹⁵ Na naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkəkəs kuvi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSəppat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ɓalɓal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous aten tovi metbesw a mō ke, “Ategaii togol namətaŋ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulumān enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ Nabiltiju gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mō, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatunamər bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ɓisor husur gai gabag, məteusi həni bai.” ²² Arokəmaienan husur aromətahw len nabiltiju gail husur galit ludam mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim naɓonɓonan salito. ²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, məteus gai.”

* 9:5: Jon 8.12

²⁴ Imaienan, lokis vøha-ru hæn atenan tovi metbesw a mō. Ale lukel maii ke, “Len nahəsan aGot, namtukele hæn gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A mō namətagw iβesw, be gagai nokəta.” ²⁶ Ŋa lousi ke, “Igol nəsa hæn gaiug? Igol namətañ arosəŋav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsəsələŋ. Mətuke nikel tətəs hæn mab həni am? Gamit am mətoləŋon ke mətevi ahai susur san gail m̄au a?” ²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulm̄an enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəŋav hæn namətagw. Mətumabe? Nosəhoʋut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsələŋ hæn nəvanuan nəsaan gail, be esəsələŋ hæn alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. ³² Sutuai tia van vəbar daməŋai, avan ideh sasəŋav hæn namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³ Atenan asike βegəm len aGot, mətunau ke eləboi βigol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nəboŋ lotopas gaiug, gopul hæn nəsaan tia, gaiug ase hæn gəbeʋusan ginamito?” Ale lubar həni dan naim nabonbonan, lukai həni.

Namətan nəlon iβesw

³⁵ Nəboŋ aYesu tosəsələŋ hæn lotobar həni vivile, isab aulm̄an enan, ale eusi ke, “Goriŋ nələm̄ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” ³⁶ Aulm̄an isor vari, ike, “Nasub, ase ganan hæn nəberin nəlogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan.” ³⁸ Ŋa ike, “Norin nəlogw len gaiug, Nasub,” ale ilotu həni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan m̄os napəpəhwan hæn navoian dan nəsaan, hæn ametbesw gail ləbikad nakətaan, ale hæn alat lotokəta, ləbegəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsələŋ hæn tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəməbe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hæn nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hæn nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvənah, evi nəvanuan toparparu vanuan m̄os navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hæn nabopita,

esəḡav hən nabopita mōs nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hən bēbis lan. Nasipsip gail losəsəlōḡ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səbōn, ekis nahəsaliṭ v̄isusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəbōḡ tosəhar galit p̄isi vivile tonōḡ, iyar a mō ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəlōḡ ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsasəsəlōḡ ləboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsələboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs həni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hən nasipsip ləb̄iyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a mō len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs nəvənohian; be nasipsip ləsasəsəlōḡ hən galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bēbis tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvnənah egəm ḡai hən bēvənah, b̄igol nasipsip ləb̄imat, sah pəpas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləb̄ikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləb̄epul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səb̄ogw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən b̄imat mōs nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naḡurḡuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəbōḡ toris nalipah katkat togəmai, eriḡ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale nəvəshəsipsip lugam pəpəhw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naḡurḡuran ḡai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səb̄ogw novi vanuan nasipsip tovoi. Sum̄an notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəb̄imat mōs galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len nəvəshəsipsip egai. Nimassəhar galito hən ləb̄evi lan nəvəshəsipsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəlōḡ səhot nadologw, ale lib̄on hən ləb̄egəm vi vəshəsipsip b̄esua ḡai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəb̄imat, hən nəb̄ikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi b̄ilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səb̄ogw noviol həni husur naləḡonian sagw ḡai. Ginau nukad nədaḡan hən na-il-a-mō-an. Ipat len nəvəlagw hən nəb̄eviol

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael.

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22

hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəbilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəbigole.”

¹⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonon, ikad napəpəhwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isobur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətəsəsəlon həni?” ²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi bisor maienan. Natəmat saləboi bəsəŋav hən namətan ametbesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səŋav-həni-an

²² Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səŋav-həni-an len nahəbati naut susus.† ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ NabiltiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarŋabu maiegai vir ŋais? Gəbevi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətəsədəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsan aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətəsədəlom gail am, husur mətəsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəlon səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boŋ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit pisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ŋai.”

³¹ NabiltiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləbetubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoŋur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuŋ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuŋ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədas nahəsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ŋai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətəvi “got” gail.’† ³⁵ Gamit mətəloboi ke natosian siGot edədas bəbuer boŋ ideh. Mətəloboi ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan,

† **10:22:** Nəhanan hən Na-səŋav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səŋav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasi hau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboŋ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavu Ju. Len nəboŋ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am. * **10:33:** Lev 24.16

† **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a nio hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaienan husur ilekis hən galito hən ləbeil gel gai len nəhon nəvanuan gail, ale hən ləbenənoŋ hən nəvanuan san gail mai nalo san.

nəboŋ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mēdas nahəsan aGot? ³⁷ Asike nəb̃igol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸ Wake nəb̃igol nəsa togole, naut kəmas mətsadəlom nəsa notokele, mitikad nadəlomian len nəsa notogole hən mət̃beləboi səhoti, hən mət̃beləboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaienan, alat lotosəsəloŋ həni ludas p̃isal hən ləb̃itah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nəboŋ tovan, iloŋ tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbaptais lan a m̃o tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nəvanuan isoḅur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboŋ tosor husur ategai, natit p̃isi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur lorin̄ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahəsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aṽavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh tobir naoil p̃əhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Aṽinen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ N̄a nap̃əhaṽut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi m̃os nəvanuan gail ləb̃isal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot b̃ikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nəboŋ tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboŋ eru am. ⁷ Beti husur nəboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̃usan, naJu gail lumadhadas p̃isal hən ləbetubun gaiug, be goləŋon gəbetəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len nam̃ial hən navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh b̃iyaryar len mariug, dereh tipəs həbetw husur səkad nam̃ial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.” ¹² Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai b̃ipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ŋai husur nəpatmariān, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. ¹⁴ Imaienan beti, aYesu ikel p̃arḅar

* **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3

həni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ N̄a nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor v̄əhv̄əh aMarta mai aMeri

¹⁷ Nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len nəburhes hən nəmariboŋ tovat tia. ¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ŋai,* ¹⁹ ŋa naJu tosobur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləb̄igol nəlolar b̄eləŋon b̄ivoi am husur nəmatan seminelaru.)

²⁰ Beti nəboŋ aMarta tosəsəloŋ həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən b̄erisi, be aMeri saləboii, ebətah lohoim. ²¹ N̄a aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasub̄, gətatoh geg tia, aŋinegw asike təmat. ²² Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəb̄eusi həni mai gaiug.” ²³ AYesu ikel maii ke, “Aŋinem̄ dereh tile məhat tətəs.” ²⁴ AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.” ²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau nugol nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas b̄imat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nəlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəlomi a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasub̄, nodəlomi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nəboŋ tokəmaienan tonon aMarta erin̄i, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aʋan, isor səbon maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.” ²⁹ Nəboŋ aMeri tosəsəloŋ hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni. ³⁰ AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləb̄igol nəlon b̄eləŋon b̄ivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan nəburhes siLasarus hən b̄itan̄ ei, ale lohusuri.

³² Nəboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasub̄, gətatoh gegai, aŋinegw asike təmat.”

³³ Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale nəlon ipaŋpaŋ, nəlon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mətorin̄i a be?” Lusor vari ke, “Nasub̄, gəm risi.” ³⁵ Namətarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pəpadaŋ luke, “Məteris! Gai eləmas bun

* **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

aLasarus v̄esa.”³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol amet̄besw tomaur. Imab sat̄egau gat aLasarus dan n̄emat̄an?”

AYesu igol aLasarus ile m̄əhat dan n̄emat̄an

³⁸ N̄əboŋ aYesu tobar n̄əburhes, n̄əlon isa habat t̄etas am. N̄əburhes enan evi n̄əburhuvat sua tokad n̄əbiltivat lotokəkol gole h̄əni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan n̄əvat vi tarh̄əte.” AMarta, āvavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub̄, gai ībo tia. Dam̄əjai, n̄əmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, ḡəberij̄ n̄əlōm̄ len ginau, dereh geris n̄əyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan n̄əvat vi tarh̄əte. Beti aYesu ek̄əta vi m̄əhat, ike, “Tata, sipa h̄ən gotos̄əsəloŋ h̄ən ginau. ⁴² N̄oləboii ke gotos̄əsəloŋ h̄ən ginau akis, be nokəmaienan m̄os alategai lotoil p̄əpadan̄, h̄ən l̄əbedəlomi ke gotos̄əvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. N̄əkaliko īban̄jis narien mai navəlan sal, n̄əkaliko tile īban̄jis n̄əhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah rubati h̄ən b̄ivan!”

NaJu gail lusor utaut h̄ən l̄əb̄igol aYesu b̄imat

(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isobur lorij̄ n̄əlolit len aYesu husur loris n̄əsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan h̄ən naFarisi gail, lukel ur n̄əsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti ābiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis n̄əbon̄bonan h̄ən n̄əSanhitrin. † Lousus galit gabag ke, “Datigol n̄əsa? Ategai boh igol namerikel tosobur. ⁴⁸ Dat̄bidam̄ h̄ən b̄igol tomagenan van, n̄əvanuan p̄isi dereh lerij̄ n̄əlolit lan, lehusuri hum akin̄. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm m̄ədas naut sidato mai lav n̄əvanuan gail dan gidato.” ‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi b̄iltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit m̄ətsaləboi natideh! ⁵⁰ M̄ətsənau səhoti ke, ivoi am h̄ən gidat p̄isi ke, naulum̄an sua b̄imat m̄os n̄əvanuan gail, səhor alat a Rom l̄əb̄em̄ədas gidat p̄isi dattovi Ju h̄ən dat̄b̄imasig.” ⁵¹ (N̄əboŋ aKaiafas tokəmaiean, sakel səbon̄ h̄əni, be aGot erij̄ n̄ənauan sua len n̄ənauan siKaiafas. Ale len namilen hum ābiltihai tutumav, ep̄əhav utaut h̄əni ke, aYesu dereh timat m̄os alat lotovi Ju. ⁵² Be savi m̄os naJu gail ŋai, timat m̄os aGot b̄episan̄ bon̄bon h̄ən anatun gail p̄isi lotogam p̄əpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len n̄əboŋ enan van, lusor utaut h̄ən l̄əb̄igol aYesu b̄imat. ⁵⁴ Husur

† 11:47: N̄əSanhitrin evi n̄əkaunsel seju gail lotob̄ətah h̄ən nakotan. ‡ 11:48: Len naut egai, n̄əvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lem̄ədas naJu gail p̄isi. Ale dereh lilav kuv n̄ədan̄an h̄ən na-il-a-m̄o-an dan ābiltihai tutumav gail mai n̄əSanhitrin.

enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be erin naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaŋ hən naut masmus toḅəbesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ Nəboŋ nəPasova seJu gail togəm pəpadaŋ, nəvanuan isoḅur len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səḅolit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta doŋ aYesu. Ale nəboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəm hən nəPasova o teḅuer?”

⁵⁷ Len nəboŋ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh ḅeləboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləḅitah gati.

12

AMeri evəhas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nabiltihanian m̄osi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəḅon naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsan aJutas Iskariot, ḅeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naḅurḅuran hən nasihau tosua! Imabe datsaḅur həni, lav nəvat han mai naməsal gail?” ⁶ Ekəmaienan, be sənau naməsal gail, husur evi vanuan vənḅənah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi m̄os gai gabag. ⁷ AYesu isor v̄ari ke, “Sagemədasil! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboŋ ləḅitavun ginau. ⁸ Akis naməsal gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

⁹ Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiḷuḅoh loḅəm hən ləḅerisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləḅigol aLasarus am ḅimat, ¹¹ husur nəvanuan isoḅur lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləḅeriŋ nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakin (Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

* **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram. * **12:8:** Deu 15.11

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabiltiľuoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet,† luvan hən ləbēbubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuβ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakiŋ naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tosaβ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakiŋ samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonki!”‡

¹⁶ (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoohan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluľluoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan nəburhes hən bimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoβur lovivile hən ləbēbubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan todaŋ gai togole. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad nařisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan řisi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləbilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuβ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot bəvəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit bīteh hən bīmat len tan, ipat səβon maien řai. Wake bīteh hən bīmat len tan m̄au, dereh titov vi məhat, tiřvan masuř. § ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad nařite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil həni hən ləbēvusani ke lotoβal səhor aenemi salit gail len nəβalan. Len naut egai hum ma lotoβilbil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakiŋ hən bəgəgel hən alat a Rom lotoil a m̄o len naut a Jutea. * **12:13:** Psa

118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonki namilen ke anatun natoŋki

totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi bəvi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi bəvi tarhət sinəvanuan řisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad nařit tisəbur.

salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotolēmas bun ginau sēhor habat hēn nēmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nēmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh bīke bēvi tarhēt sagw hum nēvanuan na-vi-tarhēte-an, timashusur ginau, husur nēvanuan na-vi-tarhēte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh bēvi tarhēt sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nēmatan san

²⁷ “Gagai nēlogw etuhatur masuŵ. Nēkēmabe beti? Dereh nīke, “Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, sanelōḡon tisa vōsa”? Ao asike nokēmaienan husur nogēm mōsi. Nogēmai hēn nēbelōḡon bīsa vōsa! ²⁸ Tata gigol nahēsāñ tiyalyal!”

Beti nadoldol egēm len nēmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tētās am.”

²⁹ Nēboḡ naluŵoh lotosēsēloḡ hēni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aḡel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau. ³¹ Gagai evi namityal hēn aGot bēpēpēhun navoian dan nēsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hēn aGot bēhut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi tēmat. ³² Ale ginau, nēboḡ mēbīpat ginau vi mēhat dan nētān, dereh neliv nēvanuan pīsi gēm hēn ginau.”* ³³ (Ekēmaienan hēn bīgol naŵide hēn nēmatan san bīmasil ke dereh timat len nēhai balbal.) ³⁴ Naluŵoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nēvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nēvanuan egai gotosor husuri, ase ganān?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Namīal dereh temīal len gamito tebēlav kēkerek am. Nēboḡ namīal bēmīal sal, mitiyar lan hēn asike nēmargobut bīkabut gol gamito. Mēbīyar len nēmargobut, asike mētōlēboi naut mēbēvi lan. ³⁶ Nēboḡ mētōkad namīal sal, mēteriḡ nēlomit lan, hēn mēbēgēm vi anatun namīal.”

Nadēlomian eḡuer len nēvanuan gail

Nēboḡ aYesu tokēmaienan tonōḡ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kēmas togol namerikel tosoḡur len nēhon nēvanuan gail, lēsariḡ nēlolit lan. ³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke,

“Nasuḡ aGot, ase edēlom na-kel-uri-an sinamito?

Nēdanḡan san, gaiug goŵusani van hēn ase hēn bēris lēboii?”*

* **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33 * **12:32:** Jon 3.14, 6.44,

8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1

³⁹ Husur natenan læsaləboi læbikad nadəlomian suñan nəsa aGot tokele len nabuñon aIsaiah totos tətəs həni ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iḃesw
nugol nəkadulit iḃonḃon,

imagenan, namətalit lodədas læbekəta læboi nəsa notogole
nələlit lodədas læbeləboi səhot nəsa notokele
ale lodədas læbipair van hən ginau
hən nəḃigol læbimaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaianan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia,
ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoḃur lorinḃ nələlit len aYesu.
Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-
suhi-an siGot, læsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut
lomətahw ke naFarisi gail læbikai tas galito hən asike læḃilotu
len naim nəḃonḃonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluvoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluvoh ke, “Avan ideh
ḃerinj nəlon len ginau, gai erinj nəlon kitin len aGot tosəvat
ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris
atenan tosəvat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan suñan
namial hən ke avan ideh ḃerinj nəlon len ginau asike itoh len
nəmarginbut am. ⁴⁷ Avan ideh ḃesəsəlonḃ hən nasoruan sagw
be sagol husuri, ginau nəəsəḃ səhoti ke timaspanis, husur
nəsagəm hən nəḃisəḃ səhoti ke navile a pan timaspanis, ao,
nogəm hən nəḃilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaan
salito. ⁴⁸ Avan ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len
Nəboḃ Naməkot hən navile a pan, len nəhon aGot nasoruan
sagw dereh tisəḃ səhoti ke avan enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut
ginau nəsasor len nədañan hən na-il-a-mō-an sagw. Avil nusor
sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsa
nəḃimaskəle nəboḃ nəḃisor. ⁵⁰ Ale noləboii ke nəsa aTata tokel
buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsa
aTata tokel mai ginau hən nəḃikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkəs narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm
hən ḃerinj navile a pan, hən ḃivan hən aTata. Eləmas bun alat
lotohusuri len navile a pan, ale gagai evusan ḃarḃar hən na-
ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləñon ke nəvanuan gail pisi lerinj nələlit len aYesu, ipat
len galit hən læḃilekis hən nəḃisal enan. Be asike læḃilekis həni, aGot igol nələlit
sasəñav, lodədas læbeləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot torinj
len galito husur lomətahun læḃerinj nələlit len aYesu.

² Nəboŋ lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatur aSimon Iskariot tia, hən aJutas bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. ³ AYesu eləboii ke aTata toriŋ natit pisi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni. ⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi. ⁵ Beti ebir nəwai len nabesin, etubat kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi. ⁶ Nəboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasuḅ, gekəkas nariegw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsaləboi səhot nəsa notogole, be boŋ ideh dereh geləboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkas nariegw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbəkəkas nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasuḅ, sagekəkas nariegw ŋai be gekəkas navəlagw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan tolilos tia iveveu, inor hən bəkəkas narien ŋai hən biveveu kavkav. Gamit mətəveveu, avil savi gamit pisi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase bəriŋi len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit pisi məttoveveu.”

¹² Nəboŋ tokəkas narielit tonon, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsa notomadhagole mōs gamito?” ¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai pusan’ mai ‘Nasuḅ’ ale inor hən mətəbigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai pusan mai Nasuḅ notoil a mō hən gamito, bathut notokəkas nariemito sunian naslev, gamit gabag mitimassunian naslev hən mətəbevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Ginau noḅusan naḅide tonor hən mətəbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətəbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nəsasor husur gamit pisi. Noləboi bun gamit viisua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəpəl hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ bevisi, dereh mətedəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohəhaḅur hən nəvanuan notosəvati, ehəhaḅur hən ginau, ale avan ideh tohəhaḅur hən ginau ehəhaḅur hən gai tosəvat ginau.”

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhaḅur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhaḅur hən datbigol tətəv həni. * **13:18:** Psa 41.9 * **13:19:** Jon 8.24

AYesu ikel ur nasa bevisi hani balai
(*Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23*)

²¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa vəsa hani, nəlon etuhatuh masuŋ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail ləsənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita eŋit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən beus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuŋ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbetutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuŋ hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatan aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ŋai aSetan ebis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saŋsaŋut hən gəbigol nasa gəbigole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nasa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke tevur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etuŋat bis len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nasa bevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot bikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut hani maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəbivan. Beti, naut kəmas mətbidoŋ ginau, be len naut nəbevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Məteləmləmas bun gamit gabag! Suŋan ŋai notoləmas bun gamito, məteləmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Məteləmləmas bun gamit gabag, len nəvide tomaienən, nəvanuan piŋi dereh lələboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(*Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34*)

† **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlevtor ale hum ma aJutas tovan hən bevur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad nəvide sua hən ləbilav nəvat mai naməsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuḅ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nāḅevi lan, gaiug godādas gāḅehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, husur nāsa nāsaləboi nāḅehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nāḅimat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gāḅimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vāha-tor hāni ke gāsaləboi ginau, beti natoulumān tekəkəraiko.”

14

AYesu, naḅisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhatuh. Mətorin əlomit len aGot tia, məterin əlomit len ginau am. ² Lohoim seTəmagw ikad narum̄ tosoḅur, ale nuvan hən nāḅeutaut hən naut samit ei. Asike təmaienan, nətakel koti mai gamito. ³ Nəboḅ nāḅeutaut hən naut samito ḅinoḅ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mətḅegəm toh mai ginau, hən mətḅitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mətələboi naḅisal van hən naut nāḅevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḅ, namtsaləboi naut gāḅevi lan, namteləboi mab hən naḅisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi ḅisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh saləboi ḅegəm hən aTata len naḅisal ideh am, ginau səḅogw ŋai naḅisal. ⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mətələboi gai, mətorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasuḅ, vusan aTata hən ginamito. Enan ŋai namttoləḅoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gāsaləboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘Vusan aTata hən ginamito?’ ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Gəsadəłomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsaकेले len ginau səḅogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mətedəłom nəsa notokele nəboḅ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Be asike mətḅedəłomi, mətedəłom nəsa notokele bathut namerikel gail mətḅoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəłomian len ginau dereh tigol nəsa toḅitoḅ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləḅesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³ Ale natideh mətḅeusi len nahəsagw, dereh nigole hən nāḅevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mətḅeus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naþusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mætþelēmas bun ginau dereh mit-igol husur nēsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hēn a-Vi-tarhēte-an ideh am mai gamito hēn þitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan lēsālēboi lēþikade bathut lēsakēta risi, lēsakēta lēboii. Be gamit mētolēboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nēboŋ nēþivan asike noriŋ gaþulan gamit hēn mētþitoh sēþomito sunŋan mēttovi milesw, dereh netēlmam gēm hēn gamito. ¹⁹ Asike idareh nēvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nēboŋ nēþimaaur tēlmam, dereh gamit mēteris ginau tētas. Bathut nēþikad nēmauran tētas, gamit am dereh mitikad nēmauran. ²⁰ Len nēboŋ enan dereh mētelēboii ke nototoh len aTēmagw ale mēttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai elēmas bun ginau. Ale gai tolēmas bun ginau, aTēmagw dereh telēmas buni, ale ginau dereh nelēmas bun gai, nevēhot ginau maii hēn þelēboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasuþ, husur nēsa gēþevēhot gaiug mai ginamit ŋai hēn namþelēboi bun gaiug, be savi hēn navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh þelēmas bun ginau, dereh tigol nēsa notokele, ale aTēmagw telēmas buni. Beti ginamēru dereh namregēm, gol naim sinamēr maii. ²⁴ Avan ideh na-lēmas-buni-an hēn ginau toþuer lan, gai asike igol nēsa notokele. (Be natsua, nasoruan mēttosēsēloŋ hēn notokele, savi esagw sēþogw, be evi seTēmagw tosēvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhēte-an tovi aNunun aGot, gai aTēmagw þesēvati len nahēsagw, gai dereh tevusan gamit hēn natit þisi, ale tigol mitinau tēlmam hēn natit þisi notokel mai gamito.

²⁷ “Natēmat, noriŋi len nēlomito, natēmat sagw, nulavi mai gamito. Natēmat notoviol hēni sasunŋan natēmat navile a pan toviol hēni. Imaienan, sa-nēlomit tetuhathuh, samtēmētahw. ²⁸ Mitinau tēlmam hēn nēsa notokele nēboŋ notoke nivan bai, ale dereh netēlmam gēm hēn gamit tētas. Mēttalēmas bun ginau, mēttahēhāvur husur nuvan hēn aTata, husur aTata etibau sēhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hēn lēþevisi, hēn ke nēboŋ lēþevisi, dereh mitikad nadēlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuþ am mai gamito, husur ategai toil a nō hēn navile a pan satogēmai. Gai sēkad nēdaŋan hēn þigol natideh hēn ginau, namityal sagw

egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ηai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu ibol pusan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep.

² Ita kukuv nəpashəhau pisi len ginau ləsəvan, ale evišvis nəpashəhau pisi lotovən, hən ləbivən masuŵ am. ³ Gamit mətuveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi bivən len gai səbon. Nəpashəhau eləboi bivən ηai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətbivən len gamit səbomito, mətoləboi mətbivən ηai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai ivən masuŵ. Husur ginau nəbeḅuer, mətsaləboi mətbigol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehun nəpashəhau səvan, nəvanuan nəhol tota kivi, bulani hən bimasmā. Bēti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nəhab hən ləbipən. ⁷ Mətbitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləbipat tin len gamito, natideh məttoləḅoni, məteusi ale aGot dereh tigole mōs gamito. ⁸ Nəboḅ məttovan masuŵ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətusā suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail. ⁹ Sumān aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len navide tomāenan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Mətbigol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sumān ηai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw bīpat len gamito, ale hən nakemkeman samito ḅepul səsəhov. ¹² Nakelean sagw todaḅ imaiegai ke: məteləmləmas bun gamit gabag sumān ηai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəḅor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat mōs abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mətbigol nəsa notokele todaḅ, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulumān gotoləḅoni o gəḅike gəḅilāh maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriḅ nəlōm lan.

gail, husur nugol mətələboi tia natit p̄isi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətsalekis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mət̄bīvan, van hən navit lotopat tin; hən ke natideh mət̄beusi hən aTata len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw today: mətələmləmas bun gamit gabag!”

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a m̄o. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətsavi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbēmədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləbigol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen p̄isi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi bigol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bisarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’* ”

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naḡusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mət̄biteh len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim naḡonḡonan. Ale ikad nəboḡ begəmai hən alat ləbīḡabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loun m̄os aGot. ³ Dereh ligol natgalen maianan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau boḡ ideh.

* **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4

⁴ Nokəmaienan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləbevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a m̄o husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loŋul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke niyan. Nəbitoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəbivan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an b̄egəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluvi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen b̄egəmai. Dereh tigole hən nahurulit bisa.* ⁹ Lunau suluŋ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluŋ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətoləboi mətberis ginau am. ¹¹ Lunau suluŋ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a m̄o hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isoŋur sal hən notoke nəbikel mai gamito, be gagai esəhor natideh məttoləboi mətbidaŋ buri. ¹³ Be nəboŋ aNunun nakitinan b̄egəmai, dereh tigol nəp̄isal hən nəlomit b̄eləboi nakitinan p̄isi. Asike isor len gai səb̄on be nəsa tosəsəloŋ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləb̄egəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit p̄isi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhəvur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal b̄ekəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh məteris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəboŋ toke, ‘Husur namityal b̄ekəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh məteris tas ginau?’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəboŋ toke, ‘Namityal b̄ekəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke ləbeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal b̄ekəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh məteris tas ginau.’ Mətousus gamit gabag hən namilen m̄au a? ²⁰ Kitin, notokitin

* 16:8: Uman 24.25 * 16:9: Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * 16:11: Jon 12.31

mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhaʋur. Dereh nəlomit titaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaʋuran. ²¹ Nəboŋ aṗəhaʋut toləŋon nabəhaʋun, eləŋon eṗəŋas vəsa masuʋ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuʋ len anatun toviveu, tovisi len navile a pan. ²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaʋur. Beti nahəhaʋuran samito, avan ideh saləboi ʔilav kuvi.

²³ “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh məṽbeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ²⁴ Vəbar gagai mətsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaʋuran samit tepul səsehov.

²⁵ “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəṽisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiṗarṗar mai gamito. ²⁶ Len nəboŋ enan dereh məteus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. ²⁷ Husur aTata, gai eləmas masuʋ hən gamito, bathut məttoləmas bun ginau, ale məttodələmi ke notogəm len aGot. ²⁸ Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹ Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan samṽ iṗarṗar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰ Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit ṗisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh ʔeus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtodələmi ke gotogəm len aGot.”

³¹ AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadələmian a? ³² Namityal egəmai, ao egəm tia, hən məṽbigam pəpehw husur naṗisal samit ʋisusua vahim. Dereh məteriŋ ginau hən nəṽitoh səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginau. ³³ Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit ʔikad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaŋ. Be məteil ʔur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

17

Na-sor-tuʋ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienən tonon, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNatumṽ hən aNatumṽ ʔisal suh nəyalyalan samṽ. ² Husur gulav nədaŋan hən

* **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

na-il-a-m̄o-an maii, h̄en b̄eil a m̄o h̄en n̄evanuan gail p̄isi, h̄en ke b̄eviol h̄en n̄emaوران vi sutuai mai n̄evanuan p̄isi gotolav galit maii. ³ Ale n̄emaوران vi sutuai imaiegai ke, h̄en l̄əb̄eləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh n̄əyalyalan sam̄ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau h̄en n̄əb̄igole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. N̄əyalyalan notokade mai gaiug n̄əboŋ navile a pan satub̄at sal, geputsan ginau h̄eni, h̄en gidar p̄isi darb̄ikade.

⁶ “Nukel v̄əhot gaiug van h̄en alat navile eg a pan gotoviol h̄en galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam̄ tia. Ale goviol h̄en galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam̄. ⁷ Gagai loləboii ke natit p̄isi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “N̄əsasor tuv̄ m̄os navile a pan. Nusor tuv̄ m̄os alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam̄. ¹⁰ Galit p̄isi lotovi esagw lovi esam̄, ale galit p̄isi lotovi esam̄ lovi esagw. Ale len galito, len n̄emaوران salito nukad n̄əyalyalan. ¹¹ Gagai ginau noriŋ navile a pan gəm h̄en gaiug. B̄e galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua s̄əb̄om̄, gulav nah̄esaŋ mai ginau tia. Ale len n̄ədaŋan h̄en nah̄esaŋ, havhav gol galito h̄en l̄əbesua sum̄an gidaru dartosua. ¹² Husur n̄əboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len n̄ədaŋan h̄en nah̄esaŋ gotolavi mai ginau. Nokətk̄eta t̄əban galito, h̄en galit ideh asike b̄imasig, avil galit sua ehuser nap̄isal van h̄en b̄əkəkos gabag, imasig. Imaienan h̄en natosian sam̄ b̄isarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm h̄en gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan h̄en alategai l̄əb̄ikad nakemkeman sagw b̄epul s̄əsəhov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan em̄ətahun bun galito tia, husur l̄əsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau n̄əsavi vanuan navile a pan. ¹⁵ N̄əsaus gaiug h̄en ḡəbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai h̄en ḡəbihavhav gol galito dan atenan tosa v̄əsa tovi t̄əmat. ¹⁶ Hum ginau n̄əsavi sinavile a pan, galit am l̄əsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ s̄əb̄om̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Noriŋ ginau len nav̄əlaŋ m̄os galito h̄en n̄əb̄evi esam̄ s̄əb̄om̄, h̄en ke galit am l̄əberin̄ galit len nav̄əlaŋ h̄en l̄əb̄evi esam̄ s̄əb̄om̄ len nakitinan.

* 17:12: Psa 41.9; Jon 13.18

20 “Ginau n̄asasor tuŵ m̄os alategai ŋai, avil nusor tuŵ m̄os avan ideh b̄eriŋ n̄elon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai. 21 Tata, nusor tuŵ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke lith tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, h̄en ke navile a pan l̄əbəd̄olomi ke gotosəvat ginau. 22 N̄əyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, h̄en l̄əbesua suŋan dartosua: 23 ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, h̄en navile a pan l̄əb̄eləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito suŋan ŋai gotoləmas bun ginau.

24 “Tata, noləŋoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am lith mai ginau len naut nototohtoh lan, h̄en l̄əberis n̄əyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuŵ h̄en ginau n̄əboŋ navile a pan satuŋat sal. 25 Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan l̄əsələboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. 26 Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab h̄əni, h̄en na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau h̄əni, b̄ipat len galito, ale ginau n̄əbitoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53*)

1 N̄əboŋ aYesu tosor tuŵ tonon, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov n̄əbur mad̄iŋdiŋ Kitron ale lubar n̄əhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. 2 Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iŋonŋon tabtab ei mai ahai susur san gail.* 3 Beti aJutas egəmai. Ab̄iltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluŵoh h̄en nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol h̄en naim siGot h̄en l̄əbitah maii, ale aJutas esəhar galito. Lupat nam̄ial mai n̄əhai tunŋun mai natit h̄en n̄əbalan gail, ale logəmai. 4 Husur aYesu toləboi natit p̄isi b̄evisi h̄əni, ivan h̄en galito, eus galit ke, “Mətudon ase?” 5 Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriŋi len navəlalito, eil mai galit).

6 N̄əboŋ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. 7 Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudon ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” 8 AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mət̄bidon ginau, riŋ alateg livan.”

* 18:2: Luk 21.37, 22.39

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san ħisarpoh nəboŋ tosor tuŋ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəgau suluŋ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad naβu nəβalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariŋan nəmatu sinaslev seβiltihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Gerin təlmam hən naβu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

AYesu len nəhən aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotəkəkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi. ¹³ A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi aβiltihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Ivoi am ke nauluŋan sua ħimat mōs nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi aβiltihai tutumav. Imaienan, eβis len naholəvat todar vis naim seβiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon aβiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokəkəkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroβisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokəkəkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopeŋas naβidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian seβiltihai tutumav gail van hən aYesu

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

¹⁹ Len nalohoim enan, aβiltihai tutumav etuβat us aYesu husur ahai susur san gail mai naβusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhən nəvanuan gail pisi; noβusan len naim nabonβonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh βonβon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloŋ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboŋ tokel natenan, avan sua tokəkəkəta kəkol hən naim siGot iŋos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var aβiltihai tutumav maianan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəβikel natideh

* **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42 * **18:13:**

Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50 * **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən aβiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iŋat nəhes hum aβiltihai tutumav sal.

tosa, kel kot nāsaan han. Be nābikel nakitinan, guvos ginau hən nāsa?" ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobanġisi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən bikot həni.

*APita ike saləboi aYesu tətəs
(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)*

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, "Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?" Beti aPita ike, "Ao savi ginau." ²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nədariġan ike, "Eniġan, be noris gaiug maii len nəhol naoliv." ²⁷ APita isor tətəs ke sakitin. Vəha-sua ŋai natoulumġan ekəkəraiko.

*Nakotan siYesu len nəhon aPilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)*

²⁸ Nəboġ aKaiafas tokot hən aYesu tonoġ dudulan somġlan, losəhar aYesu van hən aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail ləsabis lohoim, hən asike ləbēbiġiġal len nabunusian husur nalo. Ləbimagenan, asike loləboi ləbihan len nəhanan hən nəPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hən galito, ike, "Gamit mətuke ategai togol nāsa tosa hən tobur kotov nalo?" ³⁰ Lusor vari, luke, "Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasəhari gəmai a? Aoa!" ³¹ APilate ike, "Bimagenan, səhari van, kot həni, nənoŵ həni mai nalo samit ŋai!" Alat lotoil a mō hən naJu gail lusor vari ke, "Nalo samito sədaġ hən namtbġgol avan ideh bimat." ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naŵide hən nəmatan san, isarpoh.)§

³³ Beti aPilate etəlmam vi lohoim, ekis aYesu gəmai, ale eusi ke, "Gaiug nakiġ seJu gail a?" ³⁴ AYesu eusi ke, "Nasoruan samġ, evi nənauan samġ səboġm o nəvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?" ³⁵ APilate isor vari ke, "Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nəvanuan samġ gail mai abiltihai tutumav gail losəhar gaiug gəm hən nakotan sagw. Imabe? Gugol nāsa?" ³⁶ AYesu ike, "Natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lətəbal hən avan ideh asike tariġ ginau len navəlan alat lotoil a mō hən naJu gail. Be natohan pipihabəlagw savi hən navile eg a pan." ³⁷ Ŋa aPilate

† **18:28:** Agavna evi auleRom toil a mō hən naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nənauan seJu gail, alat ləsavi Ju mai nalohoim salito ləbiġiġal bathut ləsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bəbis lohoim silat ləsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egəm biġiġal gol ikon hən bihan nəhanan hən nəPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § **18:32:** Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naŵide hən nəmatan san. Ikele ke dereh timat len nəhai balbal. Namilen ke naJu ləsagole husur alat a Rom ŋai luḡos gat nəvanuan len nəhai balbal.

eusi ke, “Beti gaiug govi nakiñ māu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiñ. Lupas ginau mōsi. Ale nogām hən navile a pan mōs nategai ke hən nābikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losəsəloñ hən ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

*APilate eriñi ke aYesu bimat
(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)*

Nəboñ tous naten tonon aPilate evivile van hən naJu gail, ikel uri ke, “Nəsəsāb natideh lan tonor hən bīpanis. ³⁹ Be ikad nañide sua len nəPasova pīsi hən mətous nəvanuan sua dan alat namttobanīs galito, hən bēvivile mōs gamito. Mətoləñon ke nigol aKiñ egai seJu gail tevivile van hən gamito a?” ⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtoləñon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulumān tobal mai alat a Rom, ale lubanīsi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu hənī hum nəkraun sekiñ, lorinī len nəkadun ale lukol nahurabat toboñboñ len aYesu. ³ Logām hənī, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiñ seJu gail!” ale luṽosi.

⁴ APilate evivile tətās, ikel mai naluṽoh ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mətəbələboii ke, nəəsəb natideh lan hən bīpanis sile.” ⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboñboñ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategai bogai!”

⁶ Nəboñ abiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitiṽos gati, husur ginau nəəsəb natideh tosa lan hən bīpanis sile.”

⁷ NəbiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”*

⁸ Nəboñ aPilate tosəsəloñ hən natenan emətahw am. ⁹ Esəhar aYesu təlmam tətās vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sator vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gəsasor mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədañan hən nəbidañ hən gəṽivan, mai nədañan hən nəbigoł gəṽitahətah len nəhai balbal a?”

* 18:40: Uman 3.14 * 19:7: Lev 24.16

11 Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navələm̄ husur ηai aGot a məhat tolav nədaŋan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriη ginau len navələm̄ ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

12 Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu b̄ivan, be nabiltiJu gail lukai habat ke, “Gəb̄eriŋi b̄ivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

13 Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən b̄eriŋ nəsabian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. 14 Len namityal enan evi tubliial len nəmaribon hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naju gail ke, “Məteris, akiŋ samit bogai!”

15 Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətoloŋon ke niŋos gat akiŋ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiŋ ideh, be aSisa ηai.”

16 Imaienan aPilate eriŋ aYesu len navələlito hən b̄itahətah len nəhai balbal. Ŋa nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

17 AYesu səbon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabəlashukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seIpru gail). 18 Len naut enan luŋos gati len nəhai balbal. Luŋos gat naulum̄an eru am hən arb̄itahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

19 Ale aPilate itos nəhes sua ale loriŋi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seJu gail.” 20 Naju isobur loŋurur nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaŋ hən nabiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. 21 Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiŋ seJu gail,’ be gitosi ηai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiŋ seJu gail.’” 22 APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

23 Nəboŋ nasoltia gail lotoŋos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpəhun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. 24 Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datb̄isabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot b̄isarpoh toke,
“Lopəpəhun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləb̄isabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

* 19:24: Psa 22.18

Ŋa natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadarj hən nəhai balbal mai napəhaʋut totor am. Ikad aʋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopas, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum̄ bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam̄ sam̄ bolai.” Ale tuʃat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit ʃisi ihav tia. Ale hən natosian siGot ʃisarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nəbiliwai topul hən navinika* ipat ei. Lodurj naspons lan, riŋi len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən naburjon.* ³⁰ Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹ Evi nəmaribonj hən nautautan hən Nəsappat ale naJu lomətahun nibelit ləb̄itahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nəbiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nəbiltiJu gail lous aPilate ke tidam̄ hən ləbiʋaʋubur narielito hən ləb̄imat, ale sah sur nəbirimat gail.‡ ³² Ŋa nasoltia gail logəm, ʋaʋubur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. ³³ Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəʋaʋur narien gəlaru. ³⁴ Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən nəʋisusua,§ ale ʋəha-sua ŋai nəda mai nəwai arusel vi pan. ³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale nakel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən məb̄ikad nadələmian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot ʃisarpoh toke, “Nəbəlasun ideh asike imaʋur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebonus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

* **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon.

† **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nəbəlayan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanjəŋ ale nalohisop ikad nəʃon tosusau. * **19:29:** Psa 69.21

‡ **19:31:** Nəboŋ nasoltia ta Rom lotoʃos gat nəvanuan len nəhai balbal, luʃos gat nəʋəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luʃos gat narien gəlaru ʃonʃon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasurjəŋəŋ idarj, be ʋeil hən narien, eləboi ʃesurjəŋəŋ tətas. Ale nəvanuan totahətah imaienan van ʋəbar narien arodədas arbiŋol toil am, beti husur todədas ʃesurjəŋəŋ imat. Nasoltia ləb̄eləŋon ke nəvanuan ʃimat tutut, luʋaʋur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas ʋeil, gol ke todədas ʃesurjəŋəŋ, ale imat tutut. § **19:34:** Nəʋisusua evi nəmətas tokad nəmətan tosua ŋai.

* **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10

³⁸ Nəboŋ natgalenan tonon, ikad aule Arimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nabiltiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən bəusi ke tidam hən bilav kuv niben aYesu. APilate idam hən mai, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tobon mai nəalos.** ⁴⁰ Husur naŋide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, lorun gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadaŋ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad nəburhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboŋ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur nəburhuvat nəmatan enan ipat pəpadaŋ ei, lorin aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)

¹ Dudulan somilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan nəburhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən nəburhuvat. ² Ŋa igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupat kuv niben Nasub dan nəburhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotorin lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis nəburhuvat. ⁴ Len nəgəngaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar nəburhuvat a mō. ⁵ Ibetbet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai səbis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale ebis vi lan nəburhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toburun, rin səbon hən. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a mō ebis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Mak 16.9-11)

** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nəalos ehun naluvera ale evi naŋide seJu gail hən ləbėvəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etubət nəboŋ namityal tomasur len naFraite. Nəboŋ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadaŋ hən binon, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadaŋ hən bətubət. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10

¹¹ Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən nəburhuvat. İbetbet vakəta vi lohoim. ¹² Eris aŋel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuŋ lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa?” Isor var gəlar ke, “Lupat kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotoriŋi lan.”

¹⁴ Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutaŋ hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasub, gaiug gəbipati van, kel mai ginau hən naut gotoriŋi lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan seİpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsavı məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ŋan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’” ¹⁸ Nə aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasub!” Ale ikel mai galito hən natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nəSade ut mədau naut togomgom, ahai susur luḅonḅon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nəbiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat!”

²⁰ Nəboŋ tokəmaienan eṽusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuṽ hən lotoris Nasub. ²¹ İmaienan aYesu isor tətəs mai galit, ike, “Nəlomit tikad natəmat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²² Beti esuŋavŋav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. ²³ Mətberuḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruḅat gail tia. Asike mətberuḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruḅat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵ İmaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasub!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəberis nəburhunil len navəlan gəlaru, mai nəbesiriv hən nəjarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len nəburhugarin.”

²⁶ Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita

* 20:23: Mat 16.19, 18.18

gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natəmat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəjarhuvəlañ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlañ len nəburhugarigw. Nə-lon-uri-an sam̃ tinoñ! Geriñ nəloñ len ginau!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotoriñ nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos nalobulat egai m̃os nəsa?

³⁰ Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḅur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai hən mətbedəlo mi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberiñ nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḅikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru

¹ Len nəboñ sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiḅan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nəsəshieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nəḅot. Nəmargiñ egəmai. Losəshieh len mariug kavkav, ləsəsh hən ideh.

⁴ Nəboñ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Nə lubar həni, be lodədas ləbelivi gəm hən nəḅot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboñ aSimon Pita tosəseloñ həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nəḅot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ḅai. ⁹ Nəboñ lotomariñ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləjas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Nə aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətegəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke,

* **20:29:** 1Pit 1.8 * **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am,

be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai. * **21:6:** Luk 5.4-7

“Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur na-le-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonon, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anaton aJon, goləmas masuḅ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anaton aJon, goləmas masuḅ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anaton aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titar. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat sañ, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəbevi haḅut, dereh gisar hən navəlañ gəlaru ale avan ideh am ticol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəbēmətahun gəbevi lan.”

¹⁹ AYesu ekəmaianan, hən bikel pərpəp hən nəmatan sePita bimət həni hən bəputsan nahəsən aGot. Nəboŋ tokəmaianan tonon, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase bəriŋ gaiug len navəlan aenemi sañ gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəbələŋoni ke gai bitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug māu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadələmian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəbələŋoni ke gai bitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len naləbulat egai. Ale namtoləboii ke na-kelkoti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

* **21:14:** Jon 20.19, 26 * **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2 * **21:20:** Jon 13.25

* **21:24:** Jon 19.35

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale nɔvanuan lɛtatɔs gat v̄isusua hɛn natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tɛnav hɛn nalɔbulat galen p̄isi lɛtɛpat lan.*

* **21:25:** Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nařisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut řisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iřol husur galevis am.

Natgalenan evisi řais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iřol husur nəsa tovisi len nabiltivile isořur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

- 1) Nəboŋ aYesu tořusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)
- 2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)
- 3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludaŋ am (2.1-13)
- 4) Natuřatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isořur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

- 1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)
- 2) Nařonřonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)
- 3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)
- 4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)
- 5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)
- 6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)
- 7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

¹ Teofilus,* len nalobulat ta m̄o sagw* nuhol husur natit p̄isi aYesu totubat gole mai p̄usan h̄eni v̄ebar n̄eboŋ aGot tolavi vi m̄ehat vi lan n̄emav. ² Len n̄eboŋ savi m̄ehat sal, len n̄edaŋan seNunun aGot, aYesu ikel naŋisal h̄en nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-l̄eŋon-isa-an mai n̄ematan san, aYesu evisi h̄en galito, be imaur. Ale eŋusan n̄emauran san h̄en galito h̄en l̄eberis l̄eboii ke imaur kitin. Gai evisi h̄en galito v̄eha-sob̄ur len n̄emariboŋ tovi 40 ale isor husur natoŋan pipihab̄elan aGot. ⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel n̄e-kai-tasi-an sua, ike, “Samterin̄j naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aT̄emagw tokel gati tia.* Egai n̄esa notokel mai gamito, m̄ettos̄es̄eloŋ h̄eni; ⁵ husur aJon ibaptais h̄en n̄evanuan gail h̄en n̄ewai be asike idareh aGot tibaptais h̄en gamito h̄en aNunun.”*

AYesu evi m̄ehat vi lan n̄emav

⁶ Na n̄eboŋ lotob̄onb̄on, lousi ke, “Nasub̄, imabe? Gagai gilav t̄elmam h̄en naut a Israel titoh pipihab̄elan nakiŋ salit gabag t̄etas am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito h̄en m̄et̄bel̄eboi namityal o n̄emariboŋ aT̄emagw torin̄j len n̄edaŋan h̄en na-il-a-m̄o-an san. ⁸ Dereh mitikad n̄edaŋan n̄eboŋ aNunun aGot b̄eḡem len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van v̄ebar tarh̄et navile a pan.”*

⁹ N̄eboŋ aYesu tok̄emaienan tonon̄, aGot ilavi vi m̄ehat vi lan n̄emav.* Lok̄eta husuri van n̄emayukasw esusuani.

¹⁰ N̄eboŋ tovi m̄ehat lok̄et̄k̄eta vi m̄ehat, v̄eha-sua ŋai n̄evanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat top̄ehap̄ehw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe m̄etok̄eta vi m̄ehat maienan? AYesu egai aGot tolavi vi m̄ehat dan gamito, dereh t̄et̄elmam sur̄an tovi m̄ehat.”

Loḡegel h̄en aJutas

¹² Beti luyar t̄elmam dan Naŋehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi n̄eyaran h̄en n̄eSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ N̄eboŋ lotobar naut enan, lop̄elau vi lohoim len naim a m̄ehat loto-tohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len n̄enauan sua lūb̄onb̄on tabtab h̄en l̄eb̄isor tuŋ, galit mai alatp̄ehaŋut mai aMeri anan aYesu, mai aŋan aYesu gail.

* **1:1:** Len nasuruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16

15 Len nəboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. 16 Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hən alat lototah gat aYesu,* 17 naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot sumān gidato.”

18 (AJutas eŋur nətan hən nəvat tokade sil naŋide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaŋun imaŋul, ale ninen elul vivile. 19 Nəboŋ alat a Jerusalem pisi lotosəsəloŋ ləboi natenan, lorin nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)†

20 APita isor am ike, “Len naləbulat hən Nəbe gail aTevit itosi ke,

“ ‘Naim san timasbəbesw,
nəvanuan ideh satitoh lan,’*
mai,

“ ‘Ivoi ke avan sua tigel namilen.’* ”

21-22 “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat dattosəŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboŋ aYesu totah mai gidato, tubat len nəboŋ aJon tobaptais hən aYesu* van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətəs ale timasbən mai gidato hən datbikel ur na-le-məhat-an enan san dan nəmatan.”

23 Na nəboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hən naulumān eru. Esua nahəsən aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsən aMattias. 24 Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug māu goləboi nəlon nəvanuan pisi. Gigol pəpəpə hən tesua len gəlar egai gototabtabuh lan tia 25 hən bilav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

26 Ale lubar hən nəvat hən ləbisab ase len gəlaru. Lusab aMattias ale ibon mai ahai pispisul səŋavur pisan esua.

2

ANunun aGot egəm len naPentikost

1 Len nəboŋ hən naPentikost* togəmai luŋon len naut esua. 2 Vəha-sua ŋai ikad nəwalan dan nəmav tosumān nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul hən. 3 Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit vəsusua. 4 Galit pisi

* 1:16: Psa 41.9 † 1:19: Hən naves 18-19, Mat 27.3-8 * 1:20: Psa 69.25

* 1:20: Psa 109.8 * 1:21-22: Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21 * 2:1: Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

lopul hæn aNunun aGot ale lotuþat sor len nasoruan tiltile gail tonor hæn næsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len næboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hæn aGot, nævanuan naut þisi lotohusur kitin hæn na-lotu-hæn-aGot-an. ⁶ Næboŋ lotosæseloŋ hæn næwalan enan, naluþoh logæm þonþon nænauan salit ebutbutut husur lotosæseloŋ læboi nasoruan salit v̄isusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luþaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili m̄au? ⁸ Imabe datosæseloŋ hæn nasoruan lotopas gidat v̄isusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhæt a Lipia pæpadaŋ hæn naut a Sairin, mai galevis lovi metþos hæn naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a m̄o ale galevis datohusur nadælomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit þisi datosæseloŋ læboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur næyalyalan siGot len natit gai togol gail len nædaŋan san!”

¹² Galit þisi luþaŋ mai lodædarŋabu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun næwain toveveu ale lotærog.”

APita isor mai naluþoh

¹⁴ Be aPita eil mai esəŋavur pisan esua, ale isor habat am hæn tokel mai naluþoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit mættotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit mætelæboi naten tovisi; mætesæloŋ hæn nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kæmas næsa mættonau maienan, alategai læsatærog husur namityal evi mælapat dudulan ŋai. ¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len næboŋ hæn nanoŋan hæn navile a pan, ginau dereh nevir san aNunugw hæn næbilavi mai nævanuan þisi.

Natətai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail, ale haʋut samit gail dereh lipat ris nabæber gail.

¹⁸ Dereh nevir san aNunugw hæn næbeviol hæni mai naslev sagw gail, alalum̄an mai alatpæhaʋut, Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len næmav mai natit len navile a pan mættomaŋmaŋ lan, næda, næhab mai næmaroʋ.

²⁰ Namityal tegægel vamotmot mai nahæbati tehum næda beti næmariboŋ namənas toyalyal siNasuþ dereh tegəmai.

21 **Beti** nəvanuan **ṽisi** lotokai vi təban nahəsan Nasuḅ hən **ḅevi** tarhət salito,

gai dereh tilav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.*

22 “UleIsrael gail, mətəsəsəlonḡ hən nəsa nəḅikele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nəhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaḡ, namerikel məttoḡmaḡmaḡ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit **ṽisi** mətəloboi natgalenan tia. 23 Nəsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot eriḡ ke ləḅilav aYesu mai gamito ale gamit mətəṽos gati len nəhai balbal. Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən məttoḡol tomat len nəhai balbal.* 24 Wake aGot ilavi dan nəmatan. Igol imakuv dan na-ṽəḡas-masuṽ-an hən nəmatan, husur nəmatan edədas ḅetəḡau gati.* 25 Imagenan aTevit isor husuri ke, “ ‘Noris Nasuḅ akis a mō len ginau.

Bathut totoh len nəmatu sagw, asike nomətahw.

26 Husur enan nəlogw ivoi,
nasoruan sagw epul hən nahəhaṽuran,
ale len natohan sagw, nə-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

27 Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike geriḡ gaḅulan ginau len naut nəmatan,
asike geriḡ niben Nəvanuan Saḡḡ tiḅos nətan.

28 Goṽusan ginau hən naṽisal gail hən nəmauran;
dereh gigol ginau nepul hən nahəhaṽuran hən natohan saḡḡ.†

29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale nəḅurhes han ipat sal van vəḅar nəḅoḡ daməḡai. 30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaḡ toke, avan sua len nəṽasusan siTevit dereh tegəḡ vi kiḡ suḡan aTevit.* 31 ATevit eləboi nəsa ḅevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan. Ike,

“ ‘Asike ipat len naut nəmatan,

asike niben iḅos nətan.*

32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nəmatan tia, ginamit **ṽisi** namtoris ləboi natenan. 33 Itoh tia a məhat len nətarhət nəmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nəsa məttoḡmadharisi mai səsəlonḡ həni vi lan ginamito. 34 Husur aTevit savi məhat vi lan nəḡav, be gai səḅon ike,

“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu,

* 2:21: Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * 2:23: Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33;

Jon 19.18 * 2:24: Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † 2:28: Hən naves 25-28,

Psa 16.8-11 * 2:30: Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 * 2:31: Psa 16.10

35 vir nãberinj aenemi sam̃ gail pipit narierm̃ gëlaru

hãn læbëvi ut kãmas.”,*

36 “Imagenan, ivoi ke alat a Israel pisi lelëboi koti ke aYesu egaii, mættorinj len nãhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-mõ-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

37 Nãboj nãvanuan gail lotosësöløj hãn nasoran enan, ibar nëlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

38 APita isor var galit ke, “Mitipair dan nãsaan samito ale gamit pisi mitibaptais len nahësan aYesu Kristo hãn aGot ðerubãt nãsaan samito, beti aGot dereh teviol hãn aNunun mai gamito. 39 Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur pisi læbëhusur gamito, mai silat pisi lotosuh a tut, alatenan, Nasuð aGot sidato ðekis galit balai.”

40 Beti aPita isor ebølav, ikel nalëløgauan mai galito, ikel taltal hãni ke, “Mæteus aGot hãn ðilav kuv gamit dan nãpanismen ðibar naur egai lotosa, lotomætahun aYesu.”

41 Alat lotodëlom nãsa tokele, ahai pispisul lubaptais hãn galito, ale 3,000 am lohukur aYesu len nãboj enan ñai. 42 Akis losësöløj bun nãsa ahai pispisul gail lotopusan hãni, luðon len nãmauran salito; loður nabëta hãn lotohan ðonðon, ale lusor tuṽ.

Nãmauran silat lotokad nadëlomian

43 Nãvanuan pisi lomætahw len nãyalyalan siGot, husur len nãdanjan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoður tovusani ke galit siGot. 44 Alat lotokad nadëlomian losuh ðonðon, natit pisi lotokade evi salit pisi.* 45 Nãboj lotopar tete sua, loður hãn nãtan o natit salit gail ale lopøpehun nãvat han mai galito lotomïdol. 46 Len nãboj pisi luðon tabtab len naholøvat todar vis naim siGot ale nãnauan salit esua. Lohukur naim visusua salit gail loður nabëta hãn lotohan ðonðon husur ke nëlolit ehãhãvur, nëlolit inor, 47 lusal suh aGot ale luvoi, lunor len nãnauan sinãvanuan pisi. Len nãboj pisi Nasuð ilav kuv galevis dan nãsaan salito, gol ke alat lotokad nadëlomian lusobsoður am.

3

APita mai aJon mai namësal togau

1 Boj sua aPita mai aJon arovi mæhat len naim siGot len namityal hãn na-sor-tuṽ-an, namityal totor ut mædau. 2 Len nãboj enan nãvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nãpasian. Lupati hãn læberinj ben nabopita len naholøvat todar vis naim siGot, nahësan Nabopita Tokab. Lorinj akis hãni ei hãn ðeususal alat lotovi lhoim hãn nãvat. 3 Nãboj atenan toris

* 2:35: Psa 110.1 * 2:44: Uman 4.32-35

aPita mai aJon pəpadaŋ hən arḃēbis len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat. ⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Na ebətah mədau vir gəlaru ke arḃilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa no-tokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Eməlah vi məhat, eil, iyaryar. Beti ēbis len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, eməlah, eputsan nahəsən aGot van. ⁹ Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulurman enan tobətbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoʋut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi həni.

APita isor mai naluʋoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, auluman enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan p̄isi lugam van hən galito husur luḃaŋ lan. ¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaŋan sinamər ŋa o len naḃoruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətorinji len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke terinji tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidaŋ hən avan toʋabun nəvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadəlomian san len nahəsən aYesu, ategai məttorisi mai məttoləboii, egəm daŋ am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a m̄o samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot ḃepipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasuḃ aGot ḃilav nəboŋ nəŋavŋavan mai gamito, ale hən ḃesəvat aKristo, gai totabtabuh lan m̄os gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot ḃigol natit p̄isi ḃinor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḃ aGot samito dereh tigoł ahai

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

kelkel ur sua samit besumān ginau tile mēhat dan gamit balai. Mitimassēsəloŋ hən natit p̄isi bikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike besəsəloŋ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḅat len aSamuel van vəbar daməŋjai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboŋ ta daməŋjai. ²⁵ Gamit m̄au mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuŋolito, eriŋi tipat m̄os gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele m̄os gamito. Ikel mai aApraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.*’ ²⁶ Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a m̄o hən bivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

¹ Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru aroḅusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləḅimaur dan nəmatan sumān aYesu. ³ Na lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorin gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. ⁴ Nəvanuan isoḅur lotosəsəloŋ hən nasoruan, lodəlomi; lalumān p̄isi lotokad nadəlomian, pəpadaŋ hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a m̄o hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a m̄o len naut a Jutea, galit luḅonḅon len naut a Jerusalem. ⁶ Annas evi aḅiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboŋ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaŋan sa o len nahəsən ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a m̄o hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a m̄o hən nəvanuan gail, ⁹ daməŋjai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi mətələboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḅos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsənan, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboŋ toke tovi, “ ‘nəvat gamit məttoivi vanuan na-um-im-an məttoḅotahuni;

* 3:23: Deu 18.15, 18-19 * 3:25: Gen 22.18, 26.4

gai egəm vi vat sua ŋai ðeləboi ðigol naim ðihav mai
 ðinor.*

¹² AYesu ŋai ikad nədaŋan hən ðilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi ðilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³ Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luŋaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴ Be husur lotoris aulumān tomaur toil təban gəlaru, ləsaləboi ləbikel natideh. ¹⁵ ŋa lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail pisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi. ¹⁷ Be hən ðigol ke satevivile len nəvanuan gail pisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan am len nahəsan aYesu.”

¹⁸ Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan tətəs am len nahəsan aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsəloŋ həni.”

²¹ Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arbisor len nahəsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsəb nəpısal ideh hən ləbıpansem gəlaru bathut nəvanuan gail pisi loputsan nahəsan aGot husur nəsa tovisi. ²² Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədañ han tosəhor 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuv

²³ Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. ²⁴ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloŋ həni, len nənauan sua luðon hən ləbıikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit pisi, gaiug m̄au gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit pisi lotopat.* ²⁵ Gaiug m̄au gusor, len aNunum̄ gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman sam̄, ke,

“ Imab naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋpaŋ?
 Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasub
 aGot?

Lusor utaut soḅuer.

²⁶ Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəbəalan,

* 4:11: Psa 118.22 * 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6

alat lotoil a m̃o h̃en ñevanuan gail lũbon

h̃en l̃əb̃ib̃al mai Nasũb aGot mai aK̃risto san, gai
totabtabuh lan.*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate
arũboñbon mai alat l̃əsavi Ju mai alat a Israel h̃en l̃əb̃em̃ətahun
ñevanuan nauman sam̃ gotos̃əvati, aYesu, gototabtabuh lan.*

28 Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur ñəsa ŋai
gotonau utaut h̃əni, ñəsa gotonau koti sutuai tia. 29 Nasũb
aGot, bunus nasoran salit ke lipanssem ginamito beti, ale
gilav na-il-ḥuri-an mai ginamit namtovi slev sam̃ gail, h̃en
namtbikel ur nasoruan sam̃. 30 Ñəboŋ namtbikel uri, gigol
ñevanuan gail l̃əb̃imaur mai gigol namerikel l̃əb̃emaŋmaŋ len
gail. Natgalenan l̃əb̃evisi, dereh levisi len nah̃əsan ñevanuan
nauman sam̃ gotos̃əvati, aYesu.”

31 Ñəboŋ lotosor tũv tonon, naut lotoboñbon lan ekurkur;
ale galit p̃isi lopul h̃en aNunun aGot mai lukel ur nasoruan
siGot len na-il-ḥuri-an.

Ñevanuan nad̃əlomian gail lũbon len ñəsa lotokade

32 Ñevanuan nad̃əlomian gail p̃isi lũbon, len ñənauan mai
ñəlolito losua ale s̃əkad avan ideh toke natideh san, evi esan
ŋai, be natit p̃isi losum̃an salito.* 33 Len nabiltidaŋan seNunun
aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu K̃risto ile
m̃əhat dan ñəmatan. Ale aGot ivoi habat h̃en galito. 34 Husur
s̃əkad ideh len galito tom̃idol h̃en natideh. Husur alat lotokad
ñətan o naim, loḡur h̃en gail ale lulav ñəvat 35 h̃en l̃əber̃iŋi
bathurien ahai pispisul gail. Ale lop̃əpəhun ñəvat h̃en ḃevi
tarh̃ət siñəvanuan ideh topar.

36 Ikad avan sua, nah̃əsan aJosef len nah̃əmar aLevi tovi
auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi h̃en aParnapas,
(namilen ke, “Ñevanuan togol ñevanuan gail loləŋon ivoi am len
ñəlolito”). 37 AParnapas eḡur h̃en ñəmarireu sua san ale ilav
ñəvat han h̃en toriŋi bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

1 Naulum̃an sual am, nah̃əsan aAnanias mai asoan nah̃əsan
aSafira aroḡur h̃en nahudhutan. 2 Ananias et̃əgau gat nahud-
huvat h̃en ñətan enan mai asoan. G̃əlar p̃isi arudam̃. Beti ate-
nan ilav nahudhuvat topat h̃en ḃeriŋi bathurien ahai pispisul
gail, be s̃əlav p̃isi. 3 Ale aPita ike, “Ananias, imabe ñələm̃ topul
h̃en aSetan gol ke gotog̃əras aNunun aGot ale gotot̃əgau gat
nahudhuvat h̃en ñətan? 4 Ñətan gotoḡur h̃əni evi ñətan esam̃

* 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

* 4:32: Uman 2.44-45

māu? Ale nəboŋ gotoŋur həni tononə nəvat ipat len navəlaŋ māu? Nəloŋ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵ Nəboŋ aAnanias tosəsəlonə hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit pisi lotosəsəlonə hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶ Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan ebiŋ, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəŋur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ Ŋa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoaŋ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, sabi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu pisi lomətahw, galit mai alat lotosəsəlonə hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit pisi lotokad nadəlomian luḃonḃon akis len navərada siSolomon. ¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loputsan galit len nənauan salito. ¹⁴ Be akis alaḥ lotokad nadəlomian len Nasuḃ lusobsoḃur am, Laluman isobur mai latpəhaḃut isobur. ¹⁵ Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametpisal, lorin galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəmol hePita tibar galevis nəboŋ toḃot van. ¹⁶ Nəvanuan lusobur logəm dan navile gail pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədəs tabtab hən galito. Ale galit pisi lumaur.

Aŋel esəŋav hən nabopita hən naim bəbaŋis

¹⁷ Imaienan, abiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorin galito len naim bəbaŋis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aŋel siNasuḃ esəŋav hən nabopita hən naim bəbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur pīs nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot surian aŋel tokel mai galito, ale lotubat ḃusan nəvanuan gail.

Nəboŋ abiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḃibonḃon, galit pisi lotobətah len nabonḃonan silat lotoil a mo len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḃesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaŋis gəmai. ²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsəḃ galit len

naim bəbaŋis ŋa lotəlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusaḅi ke naim bəbaŋis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol həni, loil vivile len nabopita gail, be nəboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḅəḅesw.”
²⁴ Nəboŋ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis mai aḅiltihai tutumav gail lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii məttoriŋ galit len naim bəbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!”
²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboŋ lotosəhar galit tonon, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsənan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḅabuni, tahətah həni len nəhai.*

³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a mō hən nəvanuan ḅisi mai eləboi ḅilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nəsaan sidato ale hən ḅerubat nəsaan galen dan gidato.

³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, luke letubun aPita galito. ³⁴ Be naFarisi sua, nahəsənan aKamaliel, ahai ḅusan hən nalo, nəvanuan ḅisi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idaŋ ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. ³⁵ Nəboŋ lotovivile tonon ikel ḅuli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, mətebunus tivoi nəsa məttoke mətḅigole hən alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alaluḅian lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luḅabuni ale alat lotohusuri lopəḅehw ŋa ləsəgol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən naḅuruŋan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləḅehusuri, ḅal mai alat a Rom. Gai am luḅabuni, ale ahai susur san gail, lopəḅehw. ³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləḅigole ḅevi sinəvanuan, dereh lehisi sḅuer suḅian alaruenan. ³⁹ Be ḅevi siGot,

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

mætedædas mæt̃bemædas galito; dereh mitisaḅi ke mæt̃toḅal mai aGot.”⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokætkæta kækol hæn naim siGot lobilas galito, beti lukele hæn galito ke salisor len nahæsan aYesu, ale lorij galit luvan.⁴¹ Næḅoḅ ahai pispisul lotorij næSanhitrin, lukemkem husur aGot idañ hæn ke lotolæḅon tosa m̃os næhes enan.⁴² Ale len næḅoḅ p̃isi len naholævat todar vis naim siGot loḅusan, ale loḅusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Læsanoḅ hæn nakelean enan.

6

Lorij nævanuan emælevru hæn læḅekætkæta tæban næbatunau pæhaṽut gail

¹ Len næḅoḅ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadælomian, lusob̃soḅur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru læsapæpehun næhanian sanor len næbatunau pæhaṽut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul toseḅavur pisan toru lokis nævanuan nadælomian p̃isi logæm ḅonḅon beti luke, “Sanor hæn ginamit namtḅerij gaḅulan na-kel-uri-an hæn nasoruan siGot hæn namtḅepæpehun næhanian.³ Bathudud gail mitilekis hæn temælevru len gamit lotopul hæn aNunun aGot mai namitisau hæn næmauran tonor. Ale dereh namterij galit hæn læḅigol nauman egai.⁴ Ale ginamit dereh namtḅidanḅ len na-sor-tuṽ-an mai na-kel-uri-an hæn nasoruan siGot.”

⁵ Galit p̃isi lohæhaṽur hæn nænauan sihai pispisul gail. Lulekis hæn aSteven, aulum̃an sua topul hæn nadælomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hæn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togæm vi Ju.⁶ Naluṽoh losæhar galit gæm hæn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuṽ m̃os galit lotomælevru, lorij navælalito len nækadulito hæn læḅigol nauman enan.

⁷ Na nasoruan siGot husur aYesu iperperḅan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasob̃uran halito evi mæhat tutut, ale ahai tutumav isoḅur lugol husur næsa naḅusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuṽ hæn navoian mai nædaḅan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tæban nævanuan gail. Lumaḅmaḅ len namerikel galenan ale nædaḅan siGot imasil len gail.⁹ Be nævanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hæn naluṽoh sua lokisi hæn Naim Naḅonḅonan seFriman.* Lovi Ju ta

* 6:9: Friman lovi alat lotovi slev a m̃o be læsavi slev am.

Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ðalðal mai aSteven. ¹⁰ Be nəboŋ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisau hən nəmauran tonor maii, gol ke lodədas ləbisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləbisor tas aSteven ke, “Namtosəsəloŋ hən atenan tosor mədas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nəvanuan gail nəlolit ipaŋpaŋ, galit mai alat lotoil a mŋo hən galito mai ahai þusan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin. ¹³ Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləbelibliboŋ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosəsəloŋ həni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegəgel hən navide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm suŋan nəhon aŋel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədariŋ! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboŋ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerij naut egai, naut matmat sam, mai nəbathudud sam, ale gevi lan naut nəbesəhar gaiug vi lan.’* ⁴ Imagenan aAraham erij naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.* ⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən ðevi naut matmat san; səlav nəmaþirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aAraham səkad anatun. ⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam gail lotohusur gaiug dereh levi metþos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau ðevi 400.’ ⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginou dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginou gegai.’*

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulumŋan san gail hən ðevusani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus aIsak, anatun len nəboŋ san toməlevtor,

* 7:3: Gen 12.1

* 7:4: Gen 11.31, 12.4-5

* 7:7: Gen 15.13-14; Exo 3.12

ale alsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹“Anatun aJakop galenan lutaḅulol bulos aḅalito, aJosef, ɲa loḅur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,* ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuḅ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.* ¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.* ¹² Nəboŋ aJakop tosəsəloŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aḅan gail ke gai tovi aḅalito, husur ləsəkəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsəloŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.* ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 pisi.* ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.* ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len naḅur aAraham toḅur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot ḅigol nəsa tokel gati mai aAraham, nəsoḅuran hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸ Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.† ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke leriŋ gaḅulan amas salito hən ləḅimat.* ²⁰ Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhəḅur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.* ²¹ Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isaḅi, ipati van vahisi surian tovi anatun.* ²² Ahai pusan gail lotovi uleIjip loḅusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³ “Nəboŋ nədaḅ hiMoses tovi 40, ike tivan hən ḅeris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ɲa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail

* **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutaḅulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuḅ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen

41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen

45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13;

Jos 24.32 † **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * **7:19:** Exo 1.10-11, 22

* **7:20:** Exo 2.2 * **7:21:** Exo 2.3-10

lætalæboii ke aGot tosəvati hən bīlav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsəlæboii. ²⁶ Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artoḅal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərəvi larmiṽan; imabe mərəḅal maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, hən gəbīkel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ ²⁹ Nəboŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametḅos, ilah, ikad anatun ulumān eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toḅəḅesw, pəpadaŋ hən nabiltiṽehuh Sinai. ³¹ Nəboŋ aMoses torisi, imaŋmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən ḅekəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuḅ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmañ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun ḅekəta husur emətahw masuṽ.

³³ “Beti Nasuḅ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut samñ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəbīlav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”†

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot mñau esəvat atenan hən ḅeil a mō hən galito ale hən bīlav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.* ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḅəḅesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iḅarḅar.*

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito sumān ginau tile məhat dan gamit balai.’* ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotoḅon len naut masmas toḅəḅesw, itoh mai aŋel tosor maii len nabiltiṽehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən bīlavi mai gidato.*

³⁹ “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləḅehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ⁴⁰ Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail mōs gidato hən ləḅeil a

† 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14 * 7:36: Exo 12.41,

14.21; Num 14.33 * 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1–20.17; Deu 5.1-33

* 7:39: Num 14.3

m̄o h̄an gidato. Be aMoses enan tos̄əhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi n̄əsa tovisi h̄ani!)* 41 Ale len n̄əboŋ enan lugol n̄əlablab sua hun natuh̄buluk. Lotutumav h̄an naviolan salit van h̄ani, ale loh̄əh̄aʋur t̄əban n̄əlablab lotogole h̄an nav̄əlalito.*

42 Be aGot ipair dan galito ale erin̄ gaḅulan galit h̄an l̄əḅilotu h̄an n̄əyal, nah̄əbati mai nam̄eso gail len n̄əmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləḅulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, m̄ətotibun narivatvat gail h̄an natutumavan len nasihau tovi 40 len naut masmas be m̄ətsatutumav h̄an naviolan galenan van h̄an ginau!

43 Ao, m̄ətoḅuruŋ naim n̄ətaḅolen sinagot Molek, m̄ətupati mai n̄əlablab h̄an nam̄eso siRefan, nagot samito;

m̄ətugol n̄əlablab eru enan h̄an m̄əḅilotu h̄an ḡəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit m̄ətem̄əsev vi tut sua s̄əhor naut a Papiilon.’ ”*

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḅ̄əḅesw at̄əmadit gail ta sutuai lukad naim n̄ətaḅolen siGot togol natohan siGot mai galito toḅarḅar. Loum h̄ani sur̄man aGot tokele mai aMoses, ale eḅitoʋ h̄an n̄əplan aMoses torisi tia len nab̄iltiʋehuh Sinai.* 45 Beti galito lupati ḡəmai n̄əboŋ aJosua toil a m̄o h̄an galito. Lupati n̄əboŋ lotolav n̄ətan simetḅos gail aGot tohut galit dani m̄os at̄əmadit gail. Ale ipat magenan van v̄əbar n̄əboŋ siTevit.* 46 AGot eh̄əh̄aʋur h̄ani, ale aTevit eus aGot h̄an ḅeum h̄an naim natohtohan m̄os aGot siJakop.* 47 Be aSolomon boh eum h̄an naim enan.*

48 “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim n̄əvanuan gail lotoum h̄ani. Esur̄man Nasuḅ aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur toke:

49 “ ‘Novi kiŋ, n̄əmav ehun nab̄iltihai b̄əḅətah sagw ale navile a pan ehun nakes k̄əmas notorin̄ nariegw lan.

M̄ətoləboi m̄əḅeum h̄an naim tomabe sagw?

O naut tomabe h̄an n̄əḅin̄avŋav lan?

50 Aoa! m̄ətoḅədas m̄əḅigole husur ke ginau s̄əḅogw ŋai nugol natgalen ḅisi.’ ”*

51 Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit n̄əkadumit ihaihai masuʋ. N̄ələmit imabe? N̄ədariŋamit eḅulḅulol! M̄ətoḅitoʋ h̄an at̄əmamit gail ta sutuai. §

* 7:40: Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6 * 7:43: Amo 5.25-27 * 7:44: Exo 25.9, 40 * 7:45: Jos 3.14-17 * 7:46: 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * 7:47: 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * 7:50: Isa 66.1-2 § 7:51: Len nasoruan ta Kris ike n̄ələmit mai n̄ədariŋamit s̄əkad na-tiv-dalusi-an namilen ke n̄ələmit ehum n̄əlon alat l̄əs̄əkad nad̄əlomian len a Got husur l̄əsas̄əsolon̄ husuri, l̄əsagol husur n̄əsa tokele.

Mətomətahun aNunun aGot akis! ⁵² Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsəmədasi a? Ao, lomədas galit van van van vəgol nəmatan hən alat lotopəhav utaut hən nəgəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhariŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutahətah həni imat! ^{**}
⁵³ Gamito mətukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətsagol husur nəsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuŋ van lukat bubur nariŋolit van həni. ⁵⁵ Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav toşəŋav ale aNatun Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuŋ, pəon gol nədariŋalito, mūr van həni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nəbiltivile, ale tuŋat hən ləbətuvī. Ale alat lotosəsəloŋ həni lorin nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. ⁵⁹ Nəboŋ lototuŋtuŋvī, aSteven isor tuŋ ke, “Nasuŋ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etəŋedur ale ikai habat ke, “Nasuŋ, sagipansəm galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaianan tonon, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idamī mai galit lototubun aSteven.

Lupīŋiahir nəvanuan nadəlomian gail

Tuŋat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədas tabtab hən alat siYesu len naut a Jerusalem. Nə galit pisi lorin naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut pisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutanis habat həni.

³ Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail vīsusua, ale eliv gargar alalumnan mai alatpəhaŋut hən bərin galit len naim bəbaŋis.*

aFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut pisi lotobari. ⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nəbiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluŋoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit pisi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. ⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosobur. Ale nəvanuan isobur lotodədas ləberus

** 7:52: Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31
 22.4-5, 26.9-11

* 8:3: Uman

mai lotodēdas lēbiyar, lumaur. ⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohēhaṽur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahēsan aSimon, totoh ei ebēlav. Egēgol behi gol ke nēvanuan p̄isi len naut a Samaria luṽaṽ lan. Akis isor patpat gai mēhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nēvanuan namēsāl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losēsēlon ṽahṽahuri. Ale luke, “Atenan evi Daṽan siGot lotokisi hēn aYalyal.” ¹¹ Lohushusuri ebēlav bathut togol galit lotoṽaṽ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nēboṽ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natoḥan pipihabēlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodēlomi. Ale lubaptais, lalunṽan mai latpēhaṽut. ¹³ ASimon n̄au, gai am edēlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iṽaṽaṽ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nēboṽ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosēsēlon hēni ke alat a Samaria lotodēlom nasoruan siGot tia, losēvat aPita mai aJon van hēn galito. ¹⁵ Nēboṽ artobar naut a Samaria, arusor tuṽ n̄os galit lotokad nadēlomian ke aNunun aGot tegēm hēn galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahēsan aYesu ṽai. ¹⁷ Beti aPita mai aJon aroriṽ navēlalar len galit ṽisusua, ale aNunun aGot eḅis len galito.

¹⁸ Nēboṽ aSimon toris ke aGot toviol hēn aNunun nēboṽ artoriṽ navēlalar len galito, ilav ris nēvat mai gēlaru hēn ḅēṽur nēdaṽan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nēdaṽan enan mai ginau hēn ke nēboṽ nēḅeriṽ navēlagw len avan ideh aNunun aGot tēḅis lan.” ²⁰ APita isor ṽari ke, “Nēvat san̄ tiḅos nētan mai gaiug, husur gunau ke gotolēboi gēḅēṽur naviolan siGot hēn nēvat! ²¹ Gaiug godēdas gēḅitah mai ginamito len nauman egai husur nēlom̄ sanor len nēḥon aGot. ²² Gipair dan nēsaan egai, kel nalolosaan san̄ mai aGot. Gēḅigole, hum ma aGot ḅerubāt nēnauan enan topat len nēlom̄ dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nēlom̄ topul hēn nētabulol-bulosi-an ale nēsaan iban̄is gat gaiug tia.” ²⁴ ṽa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuṽ van hēn Nasuḅ n̄os ginau hēn nēsa mērtokele asike ḅevisi hēn ginau.”

²⁵ Nēboṽ artokel nēsa lotolēboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJon arotēlmam vi Jerusalem. Len naṽisal sēlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boṽ sua aṽel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile mēhat! Gehusur naṽisal toriṽ naut a Jerusalem vi Kasa, naṽisal toḅḅesw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naṽisal

enan, be esəhoŭt, eris auleItiopia sua tovi sogsoĝ* . Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eŭuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toŭuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goŭuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike b̄ikad avan ideh hən b̄isor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən b̄isah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsoĝ eŭuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
 suŋnan natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
 gai am sator.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
 len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi b̄isor husur anatun san gail o naur ta tahw
 han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a
 pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etubat len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naŋisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsoĝ ike, “Geris, nəwai! Ikad natideh hən b̄ipat kəkol hən nəbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumarin vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais həni. ³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasuḅ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naŋisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail p̄isi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu

(Uman 22.6-16, 26.12-18)

¹ Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuḅ. Ikel ke temədas galit hən b̄igol galit ləb̄imat. Italtal həni van vaus abiltihai tutumav ² hən b̄itos naləb̄ulat van hən naim nəbonḅonan gail seju len naut a Tamaskus. Ike

* **8:27:** Sogsoĝ: nauluŋnan o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi. * **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai

losuhud hən nasoruan egai: ³⁷ aFilip ike, “Gəbədəloḃi ke aYesu tovi aNunun aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəloḃi ke aYesu tovi anatun aGot.”

tisaḅ alalumñan mai alatpəhaṽut ideh lotohusur naḽisal siYesu ei hən ḅibanjis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nəyaran san, nəboḽ togəm pəpadaḽ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ḽai namñial sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ Iteh len tan ale esəsəloḽ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuḅ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. ⁶ Be gile məhat, geḅis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa geḅimasgole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil ḅutḅut, losəsəloḽ hən nadoldol be ləsaris avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəḽav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmariboḽ totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsan aAnanias. Nasuḅ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” ¹¹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametḽisal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsan aSol, husur ke, gagai isor tuṽ. ¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsan aAnanias togəm, toriḽ navəlan lan hən nakətaan san ḅetəlmam.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuḅ, nosəsəloḽ hən nəvanuan isoḅur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan samñ gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav nədaḽan hən na-il-a-ñio-an maii hən ḅegəm gegai hən ḅibanjis gat alat lotokis gaiug Nasuḅ.” ¹⁵ Nasuḅ ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən ḅisor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakiḽ salit gail mai alat a Israel. ¹⁶ Ginau dereh neṽusani hən natit piḅi ḅigol na-ləḽon-isa-an san mños ginau.” ¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eḅis lan. Eriḽ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuḅ aYesu tovisi hən gaiug len naḽisal nəboḽ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən geḅikad nakətaan tətəs ale hən geḅepul hən aNunun aGot.” ¹⁸ Vəha-sua ḽai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais. ¹⁹ Nəboḽ tohan, idaḽ tətəs.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboḽ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. ²⁰ Vəha-sua ḽai len naim nabonḅonan gail seJu, etuḅat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. ²¹ Galit piḅi lotosəsəloḽ həni, luḽaḽ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadələmian len nahəsenan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ḅibanjis gat galito hən ḅesəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” ²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat

lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eŷusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nəmariboŋ tosobur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləb̄igol aSol b̄imat, ²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləb̄igol aSol b̄imat. ²⁵ Imaienan alat lo-tohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriŋ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nabiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadəlomi ke tovi ahai susur kitin. ²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuḅ tia ale Nasuḅ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsən aYesu, namətahwan eḅuer. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ḅuri-an, isor tabtab len nahəsən Nasuḅ. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən b̄imat. ³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludəŋ am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusobur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia m̄ədoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsən aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaaur gagai. Gile məhat ale v̄olsan namilen̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabə mav Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuḅ.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsən alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkəs niben ale loriŋi len narum̄ a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artonjiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Ŋa aPita ile məhat, iyar mai

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan naruŋ a məhat. Nəbatunau pəhaʋut ʋisi loil garu, lutan ale loʋusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas tosode nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəjedur, isor tuʋ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəjav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim ʋisi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isobur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuʋ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isobur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsan aKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naʋisal siGot mai lomətahw len nəyalalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuʋ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuʋ-an saŋ mai naviolan saŋ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaʋur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalumian vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsan aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonon, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən naʋisal siGot. ⁸ Ikel natit ʋisi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadan hən nabiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən bisor tuʋ. ¹⁰ Imalkəkat, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta bərber. ¹¹ Eris nəmav tosəjav, natit hun nabiltikaliko, nəhau tovat lotobanjis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmat mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuʋ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”*

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan.

* **10:14:** Lev 11.1-47;

15 Nadoldol isor tētas maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” 16 Tomagenan vōha-tor tonon, vōha-sua ŋai nēkaliko enan evi mēhat vi lan nēmav.

17 Nēbon aPita tonau masuŵ hēn namilen nēsa torisi, alalumān aKornelius tosēvat galito, lusab naim seSimon ale loil len nametlākau. 18 Lukai, lous ke, “Avan sua nahēsan aSimon Pita itoh ei a?” 19 Nēbon aPita tonau nēsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalumān itor lous kitev gaiug. 20 Gile mēhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosēvat galito.” 21 Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nēvanuan mētous kitevi. Imabe? Mētogēm mōs nēsa?” 22 Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hēn nasoltia tovi 100, esēvat ginamito. Gai evi nulumān sua tonor, tomētahw len nēyalalan siGot. Alat lotovi Ju pisi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele hēni ke teus gaiug hēn gābevi lan naim san hēn bēsēsəlōŋ hēn nēsa gaiug gābikēle.” 23 Beti aPita eus galit ke levi lohoim hēn lēbitoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale 24 len nēbon tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nēbathudud san mai nabubur san gail hēn lēbegēm bōnbon. 25 Nēbon aPita tobis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etēgedur bathurien aPita, ilotu hēni. 26 Avil aPita elivi vi mēhat ike, “Gile mēhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” 27 Nēbon tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nēvanuan lotosōbur lotobōnbon ei. 28 Ikel mai galit ke: “Gamit mētōlēboii tia ke sanor hēn nē-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hēn namtbitah mai o hēn namtbermēdoŋ tēban avan ideh savi Ju. Be aGot eŵusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomētahuni. 29 Imaienan nēbon gotosēvat galit hēn lēbēsēhar ginau, nogēmai, nēsake nodēdas nēbegēmai. Nuke neus gamito, imabe mētous ginau ke nēbegēmai?” 30 Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nēmaribon tovat tovan, len namityal egai totor ut mēdau, nusor tuŵ. Vōha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hēn ginau 31 ike, ‘Kornelius, aGot esēsəlōŋ hēn na-sor-tuŵ-an sam̄ tia mai inau gat naviolan sam̄ van hēn alat lotopar tite. 32 Imaienan, gesēvat alalumān vi Joppa hēn lēbēsēhar tēlmam hēn avan sua nahēsan aSimon lotokisi hēn aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hēn nahurhiritvatvat, naim san ipat bitas.’ 33 Husur enan, vōha-sua ŋai nosēvat galit hēn lēbēsēhar gaiug. Sipa len nagēmaian sam̄. Gagai namtutoh gegai len nēhon aGot hēn namtēsēsəlōŋ hēn natit pisi Nasub tokele tia ke gaiug gābikēle mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etub̄at h̄en b̄isor ike, “Gagai nol̄əboii ke tokitin ke nāvide siGot ep̄itoŵ van h̄en n̄əvanuan p̄isi, ideh satile.*
³⁵ Imagenan, n̄əvanuan naut p̄isi lototə̄jedur van h̄en aGot mai lotogol n̄əsa tonor, eh̄əh̄aŵur h̄en l̄əb̄egəm h̄eni. ³⁶ M̄ətol̄əboi napisulan aGot topisul h̄eni van h̄en alat a Israel tia, napisulan tokel na-ke-urī-an tovoi toke, n̄əvanuan el̄əboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta h̄en n̄əvanuan tiltile gail p̄isi. ³⁷ M̄ətol̄əboi n̄əsa tovisi len naut a Jutea totub̄at a Kalili husur n̄əbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ M̄ətol̄əboii am ke aGot tov̄əhas aYesu ta Nasaret h̄en aNunun mai n̄ədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat nat̄əmat toban̄is gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris l̄əboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit luth̄ətah h̄eni tomat len n̄əhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan n̄əmatan len n̄əmaribon̄ totor, ale igol ke evisi h̄en n̄əvanuan l̄əb̄el̄əboi l̄əb̄erisi. ⁴¹ N̄əvanuan p̄isi l̄əsarisī, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtoris h̄en namtb̄ikel uri. N̄əbon̄ aYesu tole m̄əhat dan n̄əmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idan̄ mai ginamito ke namtikel uri mai n̄əvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan h̄en b̄əp̄əp̄ehun navoian dan n̄əsaan h̄en alat lotomaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nah̄əsan aYesu, n̄əvanuan gail p̄isi lotorin̄ n̄əlolit lan, aGot dereh terub̄at n̄əsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ N̄əbon̄ aPita tok̄əmaienan sal, aNunun aGot eb̄is len galit p̄isi lotos̄əsəl̄on̄ h̄en nasoruan. ⁴⁵ N̄əvanuan nad̄əl̄omian lotovi Ju, lototah mai aPita, los̄əhoŵut husur aGot tovur san aNunun len alat l̄əsavi Ju am. Lol̄əboii ke toviol h̄en aNunun mai galito ⁴⁶ husur los̄əsəl̄on̄ h̄en galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh n̄əyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit h̄en l̄əb̄ibaptais h̄en n̄əwai, husur aGot eviol h̄en aNunun mai galito sun̄an gidato.” ⁴⁸ N̄a ikel buni ke libaptais len nah̄əsan aYesu Kristo. Beti lous aPita h̄en b̄itoh mai galito h̄en n̄əmaribon̄ galevis am.

11

APita isor v̄əsv̄əsai n̄əsa tovisi h̄en ḡəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai n̄əvanuan nad̄əl̄omian gail len naut a Jutea los̄əsəl̄on̄ h̄eni ke alat l̄əsavi Ju am lod̄əlom nasoruan siGot tia. ² N̄a n̄əbon̄ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuŵ h̄en na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug

* 10:34: Deu 10.17 * 10:43: Isa 53.11

gobis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!”⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tuḃat len natuḃatan van vəbar nagilen. Ike:⁵ “Ginau nusor tuḃ səḃogw len navile Joppa, ale nokəta ḃerḃer, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobaḃis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau.⁶ Nəḃoḃ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəm̄at mai naməḃob gail mai nəman naməsav gail.⁷ Nosəsəloḃ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməḃod. Hani!’⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḃ, sanigole! Nəsariḃ natideh tosa o tokolkol len nabuḃogw ḃoḃ ideh.’⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit p̄isi evi məhat vi lan nəmav.¹¹ Be məteris! Alalun̄an itor, aKornelius tosavat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaḃ hən naim nototoh lan.¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuḃ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḃis lohoim naim sitea a Sisarea.¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aḃel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləḃesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita.¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam̄ dan nəsaan samito.’¹⁵ Nəḃoḃ notosor kəkereh ḃai, aNunun aGot eḃis len galit sum̄an toḃis len gidato len nəḃoḃ ta m̄o.¹⁶ Len nəḃoḃ enan nunau gat nəsa Nasuḃ tokele ke, ‘Aḃon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’*¹⁷ Imaienan, aGot ḃeviol mai galit naviolan toḃitoḃ hən nəsa toviol həni mai gidato nəḃoḃ dattokad nadəlomian len Nasuḃ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḃeil kəkol hən aGot?”¹⁸ Nəḃoḃ lotosəsəloḃ hən aPita tonoḃ, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən napisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḃipair dan nəsaan, hən ləḃikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpəhw dan na-ləḃon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ḃai.²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḃat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḃ aYesu.²¹ Nəḃaḃan siNasuḃ

* **11:3:** Len nasoruan ta m̄o, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḃur kotov nalo seju gail.

* **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4

ipat len galito, ɲa nəvanuan isoɓur lodələm napisulan salito ale lupair van hən Nasuɓ. ²² Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nəboɲ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləɲon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaɲ len Nasuɓ, leriɲ kot nəlolit len Nasuɓ, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi naulunɲan tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadələmian. Nəvanuan isoɓur losəsələɲ həni ale loriɲ nəlolit len Nasuɓ. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hən biɲoɲ aSol. ²⁶ Nəboɲ tosaɓi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruɓonɓon mai alat siYesu, mai aroɯusan galit isoɓur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboɲ enan, ahai kelkel ur galevis loriɲ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən bikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboɲ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ ɲa ahai susur gail lunau koti ke, ləbikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadələmian lototohtoh len naprovens Jutea hən bevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləbilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aɲel sua ilav kuv aPita dan naim bəbaɲis

¹ Len nəboɲ galenan aHerot Akrippa* tovi kiɲ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aɯan aJon hən naɓu nəɓalan. ³ Nəboɲ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaɯur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləbitah gat aPita am. Igole len nəboɲ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seju gail. ⁴ Nəboɲ lototah gat aPita tonoɲ, aHerot eriɲi len naim bəbaɲis, natuhluɯoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan piisi, nəboɲ Nəhanan hən nəPasova biɲoɲ.† ⁵ ɲa lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaɲis, be alat siYesu lusor tuɯ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboɲ aHerot bikot həni, aPita ipat buɲbuɲol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaɲis gati, ale nasoltia

* **11:28:** Uman 21.10 * **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaɯur hən nəboɲ aGot togol ahai a mō gail piisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ **12:6:** Natsen evi nəhau metəlai tokad naɓur gail tomarmarikot.

gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasub evisi, ale namial emial lohoim. Aŋel iŋas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuŋ sam, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam ale gehusur ginau!” ⁹ Ŋa aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruŋot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səbən mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naŋisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasub esəvat aŋel san hən bilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit piŋi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsan togon aMak. Nəvanuan tosoŋur luŋon ei hən ləbisor tuŋ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsan aRota egəm hən nabopita hən bəsəsəloŋ. ¹⁴ Nəboŋ tosəsəloŋ ləboi nadolon aPita, ikemkem masuŋ ŋa igam təlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav həni, lōrisi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita ebil hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naŋisal Nasub togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau soŋuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuŋ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋjan hən aPita soŋuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonəŋ, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasub igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, eŋitvītuh mai galito. Beti galito luŋon len nənauan sua hən ləbisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idam mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luŋal am. Lousi maienan husur loŋur piŋ nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən naŋonan, aHerot tosun nahurabat tobilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonbon ei lukaikai ke, “Nagot sua satosor, savi

vanuan.” ²³ Vəha-sua ηai, aηel siNasuḅ iḅas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ηa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperηan naut gail am, nəvanuan isoḅur am losəsəlon ηəni, lorin nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboη aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut aJerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai pusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboη lotolotu hən Nasuḅ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arḅigol nauman notokis gəlar hən ti.” ³ Nəboη ləsəhan, lotosor tuḅ tonon, lorin navələlit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiḅot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboη artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nəbonḅonan gail seju. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru. ⁶ Nəboη lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusəb naJu sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən ḅesəsəlon hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən naliblibonηan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit pisi tonor. Gugol naḅisal tonor siNasuḅ ihaḅ tabtab, gesib hən ηais? ¹¹ Gagai Nasuḅ tipansəm gaiug. Dereh gevi metḅesw. Len nəmaribonη galevis dereh gedədas gəḅekəta ris nəyal!” Vəha-sua ηai namətan arumotmot ale itaηtaη kitev avan ideh hən ḅetəgau navəlan hən ḅesəhari. ¹² Nəboη agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadəlomian husur iḅaη len naḅusanan husur Nasuḅ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** AHerot egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

¹³ APol mai alat lototah maii lorin naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak erin galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Lorin naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim nəbonbonan seju ale lobətah. ¹⁵ Nəboŋ nəvurunjan hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mō len naim nəbonbonan seju lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətbikad nasoruan bigol namtbələŋon bivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, ebil hən navəlan ke lemədaul ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətsavi Ju be məttomətahw len nəyalyalan siGot, mətesəselon hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuŋ nəboŋ lototohtoh hum nametbos gail len naut a Ijip. Len nədaŋan san totibau esəhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti iβal səhor pis naluŋoh lotoməlevru hən nametbos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakin, ŋa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kin nasihau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kin salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulumān notoləmas buni; gai dereh tigo natit pisi notoləŋoni.’* ²³ Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsan aYesu. ²⁴ A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel pisi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ Nəboŋ nauman siJon pəpadaŋ hən tonon aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavi atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbisah ruβat nəhau hən naributbut san.’*

²⁶ “Bathudud siApraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotovurunji len nəSappat pisi. Na lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsəb

* **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos

14.1 * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:**

1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11;

Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27

natideh tonor hən bimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən bigole bimat.* 29 Nəboŋ lotogol natit p̄isi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, loriŋi ipat len nəburhuvat tovi burhes.* 30 Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, 31 ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lorisi len nəmariboŋ tosobur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəselon hən tokele.

32 “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, 33 igol isarpoh m̄os gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sum̄an aTevit totoŋi len nəbe na-vəha-ru-an ke, “ ‘Gaiug govi aNatugw ulum̄an,

daməŋai ginau nogəm vi Təmañ.’* ”

34 AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike b̄ibos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

“ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati mai atəmamit ta sutuai aTevit.’* ”

35 Na len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədañ hən Nəvanuan Sam̄ b̄ibos nətan.’* ”

36 Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben ībos nətan. 37 Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan sabos nətan. 38 Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mətbeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi b̄erub̄at nəsaan samito. 39 AGot eriŋi ke nəvanuan p̄isi lotokad nadələomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas b̄eriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. 40 Mətelələgau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

41 “ ‘Məteris, gamit məttosor viles ginau, mitiŋaŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito, ale asike mətodəlo mi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh b̄ikel husuri mai gamito.’ ”* ”

42 Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arb̄isor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon.

43 Nəboŋ nəbonan tonon mai lotopəpəhw, naJu tosobur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohukur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

* 13:28: Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * 13:29:

Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * 13:31: Uman 1.3

* 13:33: Psa 2.7 * 13:34: Isa 55.3 * 13:35: Psa 16.10 * 13:41: Hab 1.5

44 Len nəSappat togon pəpadan galit p̄isi len nəbiltivile enan luḅonḅon hən ləbesəsəlon hən nasoruan siNasuḅ. 45 Nəboṅ alat lotoil a m̄o hən naJu gail lotoris naluvoh, lutabulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mēdas nahəsan. 46 Beti namətahwan eḅuer, aPol mai aParnapas arusor idan var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut məttomətahuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hən mətḅikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namroriṅ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. 47 Husur Nasuḅ aGot ikele hən ginamit tia ke,
 “ ‘Ginau nugol gaiug govi nam̄ial m̄os alat ləsavi Ju,

hən gəḅikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan p̄isi len navile a pan kavkav.’ ”*

48 Nəboṅ alat ləsavi Ju lotosəsəlon hən natgalenan, lohəhaṽur ale lusal suh nasoruan siNasuḅ. Galit p̄isi aGot totabtabuh len galit hən ləḅimaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. 49 Nasoruan siNasuḅ iperṅan naut p̄isi lotodar vis naut enan. 50 Avil alatpəhaṽut lotoṽat nəhes lotolotu hən aGot, mai alalun̄an lotoil a m̄o len nəbiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomēdas tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. 51 Na gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan ḅimakuy hən ḅimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipansəm galito. † Beti arovi Ikonium. 52 Ale ahai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

aPol mai aParnapas len nəbiltivile Ikonium

1 Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nabonḅonan seJu hum naṽide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoḅur lukad nadəlomian, naJu gail mai alat a Kris. 2 Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəṅas nəvanuan nadəlomian gail. 3 Imaienan aPol mai aParnapas arutoh eḅəlav ei. Arsamətahw, arusor m̄os Nasuḅ. Ale Nasuḅ igol p̄arḅar həni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kəmas həni ekitin, bathut len nədaṅan san aroləboi arḅigol namerikel gail. 4 Alat lototoh len navile enan lopəpehw. Galevis lohusur nənauan seJu gail, galevis lohusur naḅusanan sihai pispisul eru enan.

5 Alat ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a m̄o hən galito, lusor utaut həni ke, lemēdas gəlaru ale letubun gəlaru. 6 Nəboṅ artoləboii ke ḅimaienan, arugam yav vi lan nəbiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. 7 Len nəyaran

* 13:47: Isa 42.6, 49.6 † 13:51: aGot igol imagenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu.

səlaru pəpadaŋ hən nəbilitvile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar pisi arugau. Nəboŋ lotopasi, imaienan tia. Gai səyar boŋ ideh. ⁹ Atenan esəsəloŋ hən aPol nəboŋ tosor. APol ekəta van həni ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən bimaaur. ¹⁰ APol ikai habat van həni ke, “Gile məhat len nariem! Geil!” Ale aten eməlah vi məhat, etuəbat yar.

¹¹ Nəboŋ naluəoh lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nəbilitvile. Ahai tutumav siSeus esəhar nəbuluk ulumian gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nəbilitvile, husur gai mai naluəoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloŋ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, aronur van hən naluəoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumian, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ŋai sumian gamito. Namrogəm hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən mətbipair dan natgaleg lotodədas ləbevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit pisi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam həni ke naluəoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur nəpisal salit visusua. ¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan pisi loləboi ləberis ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian tovan len nəboŋ han; igol ke məttopul hən nəhanian mai nəlomit topul hən nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kəmas artokəmaianan, arusabi ke idan hən arbigol ke ləbesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəboŋ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluəoh van hən galito. Lotuə aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nəbilitvile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nəboŋ ahai susur gail lotobon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nəbilitvile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

* **14:12:** ASeus eil a mo hən nagot pisi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusobur logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol lolənon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan bur na-lənon-isa-an tosobur hən datbebis len natohan pipihabelan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʋut galevis hən ləbeil a mo hən alat siYesu len naut visusua. Arusor tuʋ, arsəhan, ale arorin galit len navəlan Nasub, gai lotorin nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorin nabiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorin gəlaru len navəlan aGot mos nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbiḅonḅon, ale arukel ur mai galit natit piḅi aGot togole len naḅonan səlaru maii. Arukel husur naḅisal aGot togole hən ḅesəŋav hən nabopita hən nadəlomian mos alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalunʋan, hum naʋide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas naḅusanan salito ale arusor ḅalḅal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbiḅor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo hən alat siYesu husur naḅusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuʋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit piḅi aGot togole len naḅonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimasor tidan mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luḅonḅon hən ləbiḅor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor ḅalḅal sil naten tobəlav, aPita

* 15:1: Lev 12.3

ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətoləboii ke len nəboŋ ta m̄o aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəlōŋ həni ale dəlomi.* 8 AGot toləboi nəlon nəvanuan p̄isi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito suŋan toviol həni mai gidat dattovi Ju.* 9 AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadələmian salito igol nəlolit iveveu. 10 Imabe mətsədəm̄ hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mətorin̄ na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datb̄evusi? 11 Satimaienan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas həni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Ep̄itoŋ hən alatenan ləsavi Ju.”

12 Galit p̄isi len nəbōn̄bōnan ləsasor, losəsəlōŋ nəboŋ aParna-pas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke aru-gole len alat ləsavi Ju. 13 Nəboŋ artosor tonōŋ, aJemes isor ike, “Mətesəsəlōŋ hən ginau. 14 Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, nəp̄isal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən b̄ilav dan galito naluv̄oh sua hən ləb̄evi esan səb̄on.* 15 Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

16 “ ‘Len nəboŋ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətaṗolen siTevit
tomaruŋruŋ,

nəsa tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta m̄o,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kin̄ tətəs.

17-18 Imaienan galit p̄isi am,
nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,
dereh leusus kitev ginau hən ləbələboi ginau.

Nasub̄ aGot togol ke,
nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,
gai ekəmaienan.’ ”*

19 AJemes isor am ke, “Norin̄ji timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit b̄ike, salihan naməṇod lototutumav həni van hən nələblab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməṇod lotobaŋis bun nəvədolon mai salihan o mun nəda.*

21 Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses totesi len navile p̄isi

* 15:7: Uman 10.1-43 * 15:8: Uman 2.4, 10.44 * 15:14: Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naulum̄an sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.

* 15:14: Uman 11.1-18 * 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam̄ hən naitian mai asoam̄ gotolah kitin̄ mai ŋai. Lev 18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

mai loʻvurunji len naim naʼbonʼbonan seJu gail len nəsappat ʼpisi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

²² Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu ʼpisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. ²³ Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətšavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

²⁴ Namtosəsəloŋ həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsa lotokele. ²⁵ Imaienan ginamit ʼpisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len naulumnan galevis hən namtbesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, ²⁶ artodam hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁷ Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arʼbikel natgalegai mai gamito toʼpitoʼv hən namttotosi. ²⁸ ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke: ²⁹ Samtihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməŋod lotobanjis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsa tovoi. Enan ŋai, pelan.

³⁰ Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu luʼbonʼbon ale lulav nalobulat mai galito. ³¹ Nəboŋ nəvanuan gail lotoʼvurun nalobulat enan, lukemkem masuʼv husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito. ³² AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arʼbigol alat lotokad nadəlomian ləbeləŋon ʼbivoi am len nəlolito mai ləbidaŋ am. ³³⁻³⁴ Nəboŋ artotoh len nəmariboŋ galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arʼbetəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.† ³⁵ Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoʼbur am loʼpusan, lukel ur nasoruan siNasuʼb.

APol mai aParnapas aropəpəhw

† 15:33-34: Natosian galevis ta situai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei.

13 Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuŭ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatpəhaŭut lotoḅonḅon ei. 14 İkad apəhaŭut sua, nahəsan aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlon hən ginamito. Evi tobtaTiatira toŭur hən nəkaliko toboŭḅon. Nasuḅ eḅur nəlon hən ḅesəsəlon husur nəsa aPol tokele. 15 Nəboŭ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonon, eus ginamit ke, “Məḅbisəḅ səhoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, mətegəm hən məḅbitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudam hən.

APol mai aSilas len naim bəbaŭis

16 Len nəboŭ sua namtovi lan naut na-sor-tuŭ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ḅevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoḅur lan. 17 Alitenan ehusur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Laluŭnan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito napisal hən nə-lav-kuvian dan nəsaan samito.” 18 Ehisi imagenan len nəboŭ tosoḅur. Be igol nəlon aPol ipaŭpaŭ, ipair van hən, ikel mai natəmat ke, “Nukele idan mai gaiug len nahəsan aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua űai imakuv. 19 Be nəboŭ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas ḅilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləḅerŭ gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nəbilitivile. 20 Nəboŭ lotosəhar gəlaru van hən nəbilitimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-bal-taŭtaŭor-an len nəbilitivile sidato. Arovi uleJutea, 21 ale arukel ur nəvide gail nalo sidat toke sanor hən datḅidam hən mai datḅehusuri, husur datovi uleRom gail.”

22 Naluŭoh am lomətahun gəlaru ale nəbilitimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale űas gəlaru. 23 Nəboŭ lotoűas gəlaru vəha-soḅur, lubar hən gəlar len naim bəbaŭis. Ale lukele hən nauluŭnan hən naim bəbaŭis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. 24 İgol nəsa lotokele, eriŭ gəlaru len narum lohoim buni ale ibanŭis gat narielaru len nəhai.*

25 Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuŭ mai arokəkai hən nəḅe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŭis losəsəlon hən gəlaru. 26 Losəhoŭut, nadu todaŭ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŭis. Vəha-sua űai nabopita gail losəŭav ale natsen salit pisi lumaruḅ. 27 Nəboŭ nauluŭnan hən naim bəbaŭis tolele, toris nabopita lotosəŭav, eliv kuv nəbilitiḅu san hən ḅisar bun gai gabag, husur inau ke alat

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nabur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat p̄isi datosuh gegai.”

²⁹ Nauluñan enan eus naniñal, igam lohoim, ale ipab, etəjedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuḅ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəḅipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan sanñ. Imagenan hən alat lotosuh len naim sanñ am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaḅulḅul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale eriñ nəhanian a m̄o hən gəlaru ale gai mai galit p̄isi lotosuh maii lukemkem masuḅ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləḅike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

³⁶ Ale nauluñan hən naim bəḅan̄jis ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəḅeruḅat gaməru. Imagenan məroləboi məḅeriñ naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəḅan̄jis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləḅeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səḅolit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahw nəḅoñ lotosəsəloñ həni ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ Na luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arḅeriñ nəḅiltivile enan. ⁴⁰ Nəḅoñ artoriñ naim bəḅan̄jis, arovi lan naim seLitia, ale nəḅoñ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləñoñ ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəḅoñ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiḅolis mai a Aḅollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəḅonḅonan seju gail. ² Sunñan nəvide san, aPol eḅis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən ḅəḅusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləñoñ isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

* 16:37: Uman 22.25-29, 23.27

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḅon mai aPol mai aSilas. Isoḅur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaḅut lotoil a mō len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsadəlom nasoruan siPol lutabulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumān galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluḅoh hən ləḅiḅal taḅtaḅor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lomūr van hən naim siJason hən ləḅidoḅ aPol mai aSilas hən ləḅipat kuv gəlaru vivile van hən naluḅoh. ⁶ Nəḅoḅ ləsəsāḅ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a mō len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut pisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhaḅur hən lototoh lohoim san. Galit pisi loḅur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiḅ tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəḅoḅ naluḅoh mai alat lotoil a mō lotosəsəloḅ hən natgalenan, lodədarḅabu masuḅ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kelgati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorin galito luvan.

aPol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ḅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəḅoḅ artobar naut enan aroḅis len naim naḅonḅonan seJu gail. ¹¹ Len naḅoruan salito, alat a Perea lohəhaḅur hən ləḅesəsədariḅ səhor alat a Tessalonika. Loləḅon masuḅ hən ləḅesəsəloḅ hən nasoruan. Len nəḅoḅ pisi lobunus tas natosian siGot hən ləḅisāḅi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusəḅur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḅtaKris lotoḅat nəhes mai auleKris isoḅur. ¹³ Be nəḅoḅ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəloḅ ləḅoii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluḅoh, gol nəlol paḅpaḅ mai nabiltidədarḅabuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ḅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəḅoḅ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nəḅoḅ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu həni. ¹⁷ Na isor vahvah len naim naḅonḅonan mai naJu gail mai alat ləsavi Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəḅoḅ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan

gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavgav, gai ike tikel nəsə?” Galevis am luke, “Esumñan tovi ulumñan na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaianan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.)¹⁹ Nə losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmətsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi naʔusanan veveu gotokel uri.²⁰ Namtosəsəloŋ hən natgalevis lototile masuʔ ale namtuke namteləboi namilelito.”²¹ Alat a Atens mai nametbəs gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloŋ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttouan masuʔ hən nalotuan van hən nagot samit gail.²³ Husur nəboŋ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit məttolotu hən gail. Ale nusaʔ nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsə məttolotu həni be mətsaləboii, ategai nikel uri mai gamito.²⁴ AGot togol navile a pan mai natit ʔisi lan, atenan tovi Nasuʔ hən nəmav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail.²⁵ Mai nəvanuan gail ləsələboi ləbēvi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbən eviol mai nəvanuan ʔisi hən nəmauran, nasuŋavŋavan mai natit ʔisi am. §²⁶ Len nəvanuan esua ŋai igol naluʔoh ʔisi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbītoh len navile a pan kavkav. Ale eriŋ gat nəboŋ hən natohan salito mai naut a im salito.²⁷ Igol natgalenan hən ləbīyar kitev aGot, mai hum ma ləbītaŋtaŋ kitevi ale səbi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat ʔisusua.²⁸ Bathut

“ ‘Len gai datukad nəmauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nəbē samito luke,

“ ‘Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esumñan nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum həni len namitisau mai nənauan san.³⁰ A mŋo aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanen enan. Be len nəboŋ ta daməŋai van, isor idanŋ mai nəvanuan ʔisi len naut ʔisi ke, lipair dan nəsaan salito.³¹ Bathut aGot ilekis hən nəboŋ tia hən ke, len nanoran

* **17:18:** Epikurian gail lodələmi ke, nəmauran ipat mŋos nahəhaʔuran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodələmi ke, nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən bəkəta təban gai səbən. Lunau ke, got evi natit ʔisi len navile a pan ale nəvanuan ʔisi mai natit ʔisi lopitpitov. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi nəvəhuh sua tokad nahəsən nagot hən nəbələn salito mai lokis nəmətsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. § **17:25:** Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

gai dereh tikot hən nəvanuan p̄isi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən b̄ikot hən galito. Ale igol avan enan ip̄arpar nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.”

³² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəloŋ hən gaiug tətəs husur natenan.”

³³ Imagenan aPol eriŋ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaʋut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nəboŋ enan aPol eriŋ naut a Athens, evi Korint.

² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsən aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke leriŋ naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum b̄onb̄on. Galit p̄isi losəsod im nətaʋolen.

⁴ Len nəSappat p̄isi isor vahvah len naim nəb̄onb̄onan seJu hən b̄igol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Mase-tonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən b̄imasil ke, aGot sahəhaʋur hən galito, ike, “Nəsa b̄evisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”*

⁷ Beti eriŋ naim nəb̄onb̄onan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəb̄onb̄onan seJu.*

⁸ AKrispus, toil a m̄o hən naim nəb̄onb̄onan, ikad nadəlomian len Nasub̄ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoʋur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasub̄ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən b̄emədas gaiug hən b̄igol gəb̄ikad nasənahən, husur nəvanuan isoʋur len nab̄iltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasi hau esua mai nahəbati eməlevtes, eʋusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʋon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal

* 18:6: Uman 13.51 * 18:7: Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.

hən nəvanuan gail hən ləbilotu hən aGot len nəvide sanor hən nalo.”† 14 APol esəjav hən nabuḡon hən bisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloḡ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. 15 Avil husur ke nəbathut na-sor-ḡalḡal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit məau mitigole tinor, husur ginəu nomətəhəu nəbevi nəmatsistret hən natgalenan.” 16 Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. 17 Beti galit pisi lutah gat aSostenes toil a məo hən naim nəḡonḡonan seJu ale luḡasi a məo hən nakotan, be aKallio sənəu masuḡ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

18 APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaḡ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir pis navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. 19 Nəḡoḡ lotobar naut a Efesus, aPol eriḡ gəlar ei be gai səḡon ebis len naim nəḡonḡonan seJu hən bisor levlev mai naJu gail. 20 Nəḡoḡ lotousi hən biḡoh kəkereh am, sədaḡ. 21 Be nəḡoḡ tosudəlaḡ galito tonəḡ ike, “AGot bələḡoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. 22 Ale nəḡoḡ tomariḡ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. 23 Nəḡoḡ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən biḡol ahai susur pisi, ludaḡ am.

AApḡollos ikel ur nasoruan siGot

24 NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aApḡollos. Evi nəulunḡan tokad namitisəu hən biḡol nasoran biḡol, ale eləboi bun natosian siGot. 25 Atenan esəsəloḡ ləboi nəpisal siNəsəḡ tia, ale nəlon idaḡ hən tosor mai pusan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ḡai. 26 Etuḡat hən nasoran len naim nəḡonḡonan seJu, nəmətəhəu ebuer. Be nəḡoḡ aPrisilla mai aAkwila ar-təsəsəloḡ həni, arusor mai gai səḡon, arusor vahvah hən nəpisal siGot tonor am maii. 27 Nəḡoḡ toke tevi lan nəprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləḡon ivoi am len nəlon, ale lutos nəloḡulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhəvur hən nəḡəmaian san. Nəḡoḡ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. 28 Len nəḡon nəvanuan pisi, len natosian siGot, isor idaḡ, ḡusani ke naJu gail lusəb, be aYesu evi aKristo, aGot totəbtəbuh lan.

† 18:13: Nalo silat a Rom idaḡ hən nəlotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toḡusan hən nəlotuan tile, nalo silat a Rom sədaḡ həni.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboŋ aApollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isab̄ ahai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttoġəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, b̄ikad aNunun aGot, namtsasəsəloŋ hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerin̄ nəlolit len ategaii b̄ehusuri. AJon isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsən Nasub̄ aYesu. ⁶ Ale nəboŋ aPol torin̄ navəlan ġəlar len galit v̄isusua tonon̄, aNunun aGot eḅis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit p̄isi lovi 12.

⁸ APol eḅis len naim nəbonḅonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan eḅuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihabəlan aGot. ⁹ Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsadəlomi, lotosor isa hən naḅisal siNasub̄ van hən nəbonḅonan, aPol erin̄ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəloŋ hən nasoruan siNasub̄.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləbēhut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasub̄ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulun̄ian toməlevru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulun̄ian tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idan̄ masuḅ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan b̄urmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit p̄isi luman̄man̄ lan ale loputsan nahəsən Nasub̄ aYesu. ¹⁸ Galit lusobur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis

* 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

lotogolgol nabehi a mō, lusah tuan nalobulat na-gol-gol-behi-an salit gail, ale lopəŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaɸur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len naɸide tomagenan aGot eɸusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusobur am losəsəlon hən nasoruan siNasuɸ tobar nəlolit am.

Naluɸoh ibal taɸtaɸor, mədas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəbivan ei binoŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səbon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalan tomədas alat lotohusur naɸisal siNasuɸ. ²⁴ Ikad naulumian sual ei, nahəsan aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur mōs alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail lubonbon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalumian, mətoləboii ke dattolav nəvat tosobur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləboii, mətosəlon ləboii ke, savi geg a Efesus səbon ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit p̄isi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaɸut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboŋ lotosəlon həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuɸ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋabuan mai nəlol paŋpaŋ. Naluɸoh lomur vi lan naut hən nabiltibonbonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən bisor mai naluɸoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a mō len naprovens Asia, lotoləmas aPol, ləp̄isul van həni ke, satevi lan nabiltibonbonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur nabonbonan edədarŋabu, ale isobur ləsaləboii ke nabonbonan salit mōs nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi mō ale galevis len naluɸoh lukel maii hən nəsa bikele. Beti ebil hən navəlan hən ləbemədau hən bisor gol gai gabag. ³⁴ Nəboŋ naluɸoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, lubon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵ Nəboŋ aklak hən nabiltivile tosor v̄əhv̄əh naluvoḥ hən ləbēmədaḥ ike, “Lalum̄an a Efesus, nəvanuan p̄isi loləboi ke nabiltivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən b̄ike natgalenan ləsakitin, mətemədaḥ, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənahān gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhaḥut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləb̄isor mətahun avan ideh, nakotan gail losəŋav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerin̄ nakoble-nan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mət̄beləŋon natideh am, datibonbon tivoi hum nalo tokele, hən dat̄bigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməŋai, hum ma alat a Rōm ləb̄isor tas gidato husur na-bonbon-bunoh-an sidato toḡerhado, bathut savi m̄os natideh.” ⁴¹ Nəboŋ tokəmaienan tonon̄, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboŋ nəwalan hən nadədarn̄abuan enan tonon̄, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lotoləŋon tovoi am len nəlolito, esudələm̄ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadələmian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən biwol vi Siria nəboŋ tosəsəlōŋ hən̄i ke tokad na-sor-utaut-an seJu lotovi enemi san gail hən ləbēmədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrh̄us ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofim̄us. ⁵ Alatenan lotovan a m̄o lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, namtorin̄ naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribon̄ erim. Namtuḡon tət̄as mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribon̄ nametəkav hən nawik, namtuḡon mai nəvanuan nadələmian gail hən namtb̄ihan bonbon. APol isor van hən galito vəbar tuḡloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narum̄ a məhat namt̄toḡonbon lan, ikad nam̄ial isoḡur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsān aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoḡ van vəbar ipat bun̄bun̄ol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin̄ navəlan garu lan, ale ike, “Samtinau

masuŵ hēni, imaur tia!” ¹¹ Beti galit p̄isi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eḅuri ale luhān ḅonḅon hēni. Nəḅoŋ lotohani tonon, aPol isor tətās vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi m̄o vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtḅeusan aPol ei husur isor utaut maienan hən ḅiyar vi Assos len tan səḅon. ¹⁴ Nəḅoŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Sarḅos ale pelan tətās am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike ḅitoh ḅebəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma ḅibar naut a Jerusalem a tahw hən nəḅoŋ hən naPentikost.

APol esudəlaḅ alat lotoil a m̄o siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a m̄o silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəḅoŋ lotogəm hēni ikel mai galit ke, “Mətoləboi naḅide hən nəmauran sagw len nəḅoŋ metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasuḅ. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədaḅ, nəsənaḅu ginau, namətarur sagw isel, be nudan ḅuri naut kəmas natit p̄isi tosa naJu gail lotogole nəḅoŋ lotosor utaut hən ləḅemədas ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh ḅevi tarhət samito, nutor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noḅusan gamito len nəhon nəvanuan p̄isi mai len naim v̄isusua. ²¹ Nukel p̄uli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair m̄au dan nəsaan van hən aGot, ale lerin nəlolit m̄au len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəḅevi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa ḅevisi hən ginau ei. ²³ Noləḅoii ḅai ke, len navile p̄isi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin ginau len naim ḅəḅan̄is mai ligol ginau neləŋon tisa masuŵ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləŋon ḅai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas hēni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəlan aGot mai gamito, be gagai noləḅoii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ Imaianan nukel koti mai gamit ke, len nəḅoŋ daməḅai nəsa ḅevisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəḅesusuani dan gamito.

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7

Nukel naləḡonion kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Məteləḡgau hən gamito, mətekətkəta təban navəshəšipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a mō hən alat siGot, aGot toṽur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləboii ke, nəboḡ nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito surman nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəšipsip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətəhulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəšəḡavḡav be nukel naləḡəḡauan tabtab mai gamit ṽisusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-sobsoḡur nutanḡis gamit ḡisi.

³² “Gagai nerinḡ gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi ḡigol mətḡidanḡ am mai ḡeviol mai gamit hən nəsa ḡevi samit balai, gamit məttoivi siGot. ³³ Nəsaləḡon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətoləboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit ḡisi notogole, noṽusani ke datimasum tidanḡ magenan hən datḡevi tarhət silat ləsədanḡ. Mitinau gat nasoruan siNasub aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ Nəboḡ aPol tosor tononḡ, etəḡedur, gai mai galit ḡisi ale isor tuṽ. ³⁷ Galit ḡisi lutanḡ habat; lolugumḡ gat aPol, losumḡ nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuṽ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboḡ namttorinḡ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboḡ namttosaḡ nəwag wolwol ḡevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboḡ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədanḡ tite ei. ⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboḡ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboḡ namttotoh ei tononḡ, namtorinḡ naut enan len nəyaran sinamito. Galit ḡisi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarḡəvile. Len nabitas ei ginamit ḡisi namtotəḡadur, namtusor tuṽ, ⁶ ale namtosudəlaḡḡ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

* 20:28: 1Pit 5.2 * 20:34: Uman 18.3

⁷ Namtuwol a Tair van vëbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nëvanuan nadëlomian gail ale namtutoh mai galito hën nëmaribon esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotomëlevru.* ⁹ Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nësa aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nëbon namttotoh ei len nëmaribon galevis, ahai kelkel ur sua, nahësan aAkapus egëm len naut a Jutea gëm vi pan.* ¹¹ Egëm hën ginamito, ilav nëhau tutuŵ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navëlan pisi hëni. Ike, “ANunun aGot ekëmaiegai ke, ‘Naulunian nëhau tutuŵ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hën lëberinji len navëlan alat lësavi Ju.’” ¹² Nëbon namttosësëlön hën natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtonjiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mëtumabe? Mëtutan, ale nëlogw itanjis habat hën gamito. Be savi në-banjis-gati-an nji notoutaut hëni, noutaut hën nëbimat len naut a Jerusalem sil nahësan Nasub aYesu.” ¹⁴ Husur namttohis sobuer, namtsasor am be namtuke, “Nësa Nasub tolëroni nïau tevisi.” ¹⁵ Husur nëbon galenan namtoutaut ale namtovi mëhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losëhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mïo tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nëbon namttobar naut a Jerusalem, nëvanuan nadëlomian gail lohëhaŵur hën namttogëmai. ¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol hën namtberis aJemes, ale alat lotoil a mïo silat siYesu logëmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi vïsusua aGot togole len alat lësavi Ju nëbon aPol toum mïos galito. ²⁰ Alat lotosësëlön hën natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris lëboii ke naJu gail lusobur masuŵ logëm vi vanuan nadëlomian gail. Galit pisi lolënon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losësëlön hën na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŵusan naJu gail lotosuh mai alat lësavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naŵide seJu gail. ²² Dereh lesësëlön hën gotogëmai, ale namtigol nësa? ²³ Gigol nësa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hën aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nëhon aGot mai galito, ale lav nëvat mai galit hën lëbesir nëkadulito. Imagenan nëvanuan pisi dereh lelëboii ke, nësa lotosësëlön hëni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhët alat lësavi Ju, namtutosi tia ke salihan namënod tovi violan len

* 21:8: Uman 6.5, 8.5

* 21:10: Uman 11.28

* 21:24: Uman 18.18

natutumavan van hən nələblab, salihan nəda o naməḡod nəhau tobaḡis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalumān ale lugol luveveu. Beti eḡis len naholəvat todar vis naim siGot hən ḡikel ur nəboḡ hən nanonḡan hən naveveuan salito, nəboḡ ahai tutumav ḡetutumav hən naviolan mōs galit v̄isusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəboḡ nəmariboḡ toməlevru pəpadaḡ hən tononḡ, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluḡoh kavkav nəlolit ipaḡpaḡ van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi naulumān toḡusan nəvanuan p̄isi len naut p̄isi. Len naḡusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai eḡiḡḡiḡal len nəhon aGot.”* ²⁹ (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimius ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† ³⁰ Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipaḡpaḡ, lom̄ur ḡonḡon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəhasua ḡai nabopita gail lokəkol. ³¹ Nəboḡ lotohisi hən ləḡiv̄abuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a m̄o hən nasoltia gail p̄isi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-bal-tav̄taḡor-an toməd̄as natit gail. ³² Vəha-sua ḡai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluḡoh. Nəboḡ naluḡoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a m̄o, ləsəḡas aPol am. ³³ Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libaḡis gati hən natsen teru. Ale eus naluḡoh ke nahəs̄an ase mai igol nəsa. ³⁴ Galevis len naluḡoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edəd̄as ḡeləḡoi nəsa tovisi bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Nəboḡ aPol tobar namel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiḡol paḡpaḡ sinaluḡoh. ³⁶ Naluḡoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

aPol isor kitin husur gai gabag

* **21:25:** Uman 15.23-29 * **21:26:** 1Kor 9.20 * **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləs̄anor hən ləḡeḡis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ḡai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləḡoi ləḡeḡis vi lan naut gail pəpadaḡ hən naim siGot: Naut silatpəhaḡut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * **21:29:** Uman 20.4 † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7 ‡ **21:31:** Nahəs̄an aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a m̄o hən nasoltia lotovi 100.

³⁷ Nəboŋ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? ³⁸ Be gaiug gəsavi uleIjip togol nəbalan mai a Rom a m̄o, ale tosəhar alalum̄an lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulum̄an hən nabiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəbisor mai nəvanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Nəboŋ todam̄ hən i aPol eil len na-mel-pəlpəlaunan ale ebił hən navəlan van hən naluvoħ. Nəboŋ naut tobut, isor mai galit len nasoruan seIpru gail ke, **

22

¹ “Lalum̄an, aṽagw gail mai atəmagw gail, m̄etesəsəloŋ hən na-sor-gole-an sagw tokitin.” ² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən i ke tosor len nasoruan seIpru gail, naut ebut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Nəboŋ notosəkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len napusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləŋon masuṽ hən notohusur aGot sur̄an gamit p̄isi daməŋai. ⁴ Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naṽisal siNasub̄, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salitə. Nuban̄jis gat alalum̄an mai alatpəhaṽut, bar hən galit len naim bəban̄jis. ⁵ Abiltihai tutumav mai alat lotoil a m̄o seJu gail loləboi ləbikel koti m̄os ginau ke notokitin. Galit lulav nalobulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbiban̄jis gat alat lototoħ ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.*

*APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 26.12-18)*

⁶ “Nəboŋ notoyar van, pəpədan̄ hən naut a Tamaskus tubliial, vəha-sua ŋai nam̄ial togəm len nəmav tom̄ial habat ebilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub̄?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris nam̄ial tom̄ial habat be ləsasəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasub̄, nigol nəsa bai?’ Nasub̄ ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, geḅis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit p̄isi notoriŋi len gaiug hən gəḅigole.’ ¹¹ Nodədas nəbəkəta sil nam̄ial enan tobilas ginau.

**

21:40: Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram. * **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

Ŋa alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulum̄an sua, nahəsən aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən naṽisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam̄ etəlmam!’ Vəha-sua ṽai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəḃeləboi naləṽonian san, hən gəḃeris Nəvanuan Nanoran mai hən gəḃesəsəloṽ hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəḃikel kot nəsa gotorisi mai gotosəsəloṽ həni mai nəvanuan ṽisi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḃ hən ḃekəkas kuv nəsaan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboṽ notosor tuṽ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodələm na-kel-koti-an sam̄ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḃ, galit loləboii ke, len naim naḃonḃonan ṽisi seJu nubaṽis gat alat lotoriṽ nəlolit len gaiug ale nuṽas galito. ²⁰ Ale nəboṽ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadan, nudam̄ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluṽoh losəsəloṽ hən aPol vəbar tokəmaianan. Be nəboṽ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kivi dan navile a pan! Sanor ke ḃimaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḃisabi ke, husur nəsa naluṽoh lotokai van həni maianan. ²⁵ Avil nəboṽ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baṽis gat gail hən ləḃebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəboṽ nasenturion tosəsəloṽ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom m̄au?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḃur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboṽ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ṽai alalum̄an pəpadan hən ləḃebilas aPol mai ləḃeusi hən nausian gail, lovi tut dani.

* 22:20: Uman 7.58, 8.1

* 22:25: Uman 16.37

¹² Len nadudulan naJu gail luḅonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunan van vəbar nəḅoŋ ləḅigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotoḅonḅon len na-sor-utaut-an enan lusobur səhor 40. ¹⁴ Luvan hən aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo seju gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat. ¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito sumian ke mətḅike mətḅisab nakitinan am husuri. Namtutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəḅoŋ ailolan ulumian matmat siPol tosəsəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailolan aPol, elivi hən arḅisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludam mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisab nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedəlom galito. Lalumian lotosobur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləḅigol aPol ḅimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəḅidam hən nəsa lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləḅevi Sisarea len namityal toməlapat daməŋ len mariug. ²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos naləḅulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. ²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləḅiḅabuni. Nəḅoŋ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləḅoi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot həni husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim ḅəḅanjis sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰ Nəḅoŋ notosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləḅemədas ategai, vəha-sua ŋai

nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale lorin aPol len navəlan. ³⁴ Nəboŋ aFeliks toʋururŋ nalobulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug ləbibar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum həni tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboŋ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seJu mai avan sua, nahəsən aTertullus tovi uluŋan tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuʋat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtohəhaʋur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut ʋisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəbigol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloŋ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi uluŋan namədasian togol nəbəl-mətahuni-an len naJu ʋisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluʋoh lotosab,* lotohusur ahai ʋusan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən tobiŋbiŋjal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəbeusi, dereh gisabi ke, natit ʋisi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luʋon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. * **24:5:** Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike naʋisal siYesu Nasuʋ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur naʋisal siNasuʋ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam həni husur eʋitʋitoʋ hən nalotuan seJu gail. * **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaŋan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtbegəm hən gaiug.

¹⁰ Nəboŋ agavna totinuh van hən aPol hən bisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḅur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan nohəhaḅur hən nəbisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaŋ hən gəḅisabi ke, səbar nəmariboŋ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḅilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor ḅalḅal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarŋaḅuan len naluḅoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim nəḅonḅonan seJu ideh o len naut ideh len nəḅiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləḅeḅusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴ Nukel ləḅoi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḅisal siNasuḅ alategai lotoke tosab. Nodəlom natit ḅisi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumān nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboŋ aGot ḅigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsānor.* ¹⁶ Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan ḅisi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur notəlmam hən nəḅeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotomīdol ale hən nəḅetutumav. ¹⁸ Nəboŋ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluḅoh, səkad nadədarŋaḅuan ideh.† ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləḅeləḅoi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḅitoh gegai len nəhoḃ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəboŋ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Sumān ma tovi nategai notokai habat həni nəboŋ notoil len nəḅonḅonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməŋai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Beti aFeliks toləḅoi masuḅ hən Naḅisal siNasuḅ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboŋ aLisias, nakomada ḅegəmai, nerin na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.” ²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkəkol hən aPol be terinji hən ḅiyaryar kəkereh, ale tidam hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboŋ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol ḅegəm həni ale esəsəloŋ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nədaŋan hən avan ideh ḅike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboŋ aGot ḅikot hən nəvanuan ḅisi. Nəboŋ tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəḅisab nəboŋ

* 24:15: Dan 12.2 † 24:18: Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 * 24:21: Uman 23.6

ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəbēgəmai.”²⁶ Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol bilav nəvat maii hən bimakuv, episul vəha-səbsəbūr hənī hən bēgəm hol maii.

²⁷ Nəbōŋ nasihau toru togam gole tonōŋ aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləŋon ke naJu gail lehəhəvūr hənī, eriŋ aPol totoh tin len naim bəbaŋis.

25

aPol eusi ke aSisa tikot hənī

¹ Len nəmaribōŋ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriŋ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loŋiri ke, ³ bike ləbēhəhəvūr hənī, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut hənī tia ke ligol aPol timat len naŋisal.) ⁴ AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len nəmaribōŋ sasəhor toməlvtor o tosəŋavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəbōŋ aPol togəmai tonōŋ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh tobur kotov nalo seJu gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhəvūr, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbikot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Beti nəbōŋ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan san, ale dereh givan hən aSisa.”

aFestus isor husur aPol mai aAkrrippa aKiŋ

¹³ Nəbōŋ nəmaribōŋ galevis tovan, aAkrrippa aKiŋ* mai aPernis tovi avavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbike,

* 25:13: AHerot Akrippa egai evi anatan aHerot Akrippa togol aJames avan aJonimat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

“Ivoi,” ale arβeləlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei nəmariboŋ isoβur ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFeliks toriŋi len naim bəbaŋis gegai. ¹⁵ Ale nəboŋ nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naŋide silat aRom hən ləberinŋ avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nəbonbonan mai alat lotosor tasi hən bisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaienan nəboŋ lotogəm bon gegai, nəsavəlo be pelan han ŋai nobətah len nakotan, ale nukele ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəboŋ alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsən aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsaləboii ke timabe hən nəbepuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bəhəhaŋur māu ke tevi Jerusalem hən biktot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəboŋ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəbesəvati van hən aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəloŋ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəloŋ həni.”

APol len nəhon aAkrippa

²³ Na pelan han aAkrippa mai aPernis arogəm len naŋivan totibau hən arβipat gəlar məhat, aroβis len narum hən nəbonbonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail pisi lous taltal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən bimaur am. ²⁵ Nəsəsəbi ke togol natideh hən bimat sile. Ale nəboŋ toke tivan hən aSisa, noriŋi ke nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləboii ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a mō len nəhomit pisi, mai gaiug māu Akrippa aKiŋ. Nəboŋ namtbeus nausian gail van həni hum ma nəbisab natideh hən nəbitos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəbesəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa ebuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mōs gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuβat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhoŋ daməŋai, nohəhaŋur hən nəbisor vi tarhət

sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhaṽur husur gaiug, aAkrippa aKiṅ, goləboi naṽide pisi mai na-sor-ḅalḅal-an seju gail. Imagenan nonjir gaiug ke, gesəsəloṅ mədau vir ginau. ⁴ NaJu pisi loləboi naṽide hən nəmauran sagw nəboṅ notokəkereh vəbar daməṅai, len natubatan len nəmauran sagw nəboṅ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləḅike ləḅikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludan hən ləḅehusur pīs naṽide hən nalotuan seju gail.* ⁶ Daməṅai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoḅ, ale ludan len nalotuan van hən aGot tabtab mōsi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiṅ. ⁸ Imab mətsaləboi mətḅedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A mō ginau am nunau ke nimasgol natit tisəḅur hən nəḅemədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim ḅəbaṅis, ale len nakotan nudam hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim nəḅonḅonan pisi seju nupansəm galito vəha-səḅḅur, noḅisi ke galit ideh ləḅisor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəṅas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nabiltivile gail a tut.*

APol isor husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19, 22.6-16)

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaṅan səbiltihai tutumav gail ale nukad naləbulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiṅ, len natubliāl, nəboṅ notohusur naḅisal, noris namliāl togəm len nəmav toḅliāl səhor namityal, toḅias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit pisi namtuteh len tan, beti nosəsəloṅ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboṅ gotomətahun ginau, gaiug səḅomḅ gosənah hun nabuluk toḅəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən ḅiyar ḅinor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Ale Nasub ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau! ¹⁶ Be gile məhat, geil len nariemḅ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəḅitabtabuh len gaiug hən gəḅevi vanuan nauman sagw, ale hən gəḅikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəḅevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan samḅ gail mai alat ləsavi Ju

* 26:5: Uman 23.6; Flp 3.5 * 26:11: Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸ Nosəvat gaiug van hən galit hən gəbesəŋav hən namətalito ale hən gəbipair hən galit dan nəmarginobut van hən namial, dan nədanjan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləbikad narubətian dan nəsaan, ale hən ləbikad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrrippa aKiŋ, nosəsəloŋ husur atenan togəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele. ²⁰ Nukel ur mai nəvanuan p̄isi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləbigole timasnor hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.* ²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²² Vəbar daməŋai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele ep̄itoŋ ŋai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan, tikel ur namial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrrippa hən bikad nadəlomian

²⁴ Nəboŋ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-biltiləboi-səhoti-an sam̄ igol ke gotovinvinu!” ²⁵ Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶ AKiŋ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəbəkəmaienan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi p̄arpar. ²⁷ Akrrippa aKiŋ, godəlom nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.” ²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tom̄idol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbigol ke nəbėgəm vi Kristen a?” ²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tom̄idol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit p̄isi am lotosəsəloŋ hən ginau daməŋai, legəm sum̄an ginau! Avil natsen galegai eḅuer.”

³⁰ Beti aKiŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit p̄isi lule məhat. ³¹ Nəboŋ lotoriŋ narum̄ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən bim̄at o bitoh len naim bəban̄jis.” ³² AAkrrippa ikel mai aFestus

* **26:20:** Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * **26:23:** 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

¹ Nəboŋ aFestus toriŋi ke namtbiwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navəlan nasenturion sua, nahəsan aJulius, tovi gai sua len Nabiltiľuoh Nasoltia SeSisa.

² Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke biwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotuəbat wol.

AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idam hən ke aPol bivahut van hən nabubur san gail hən ləbekətkəta təban.

⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eľuv gol ginamito. ⁵ Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia.

⁶ Len naut enan nasenturion isaľ nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nəmariboŋ isoəbur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idan masuľ.

Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlan eľuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idan vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmariboŋ isoəbur ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel naləlagauan mai galit ¹⁰ ke, “Lalumān, noris ke dereh nawolan egai tidan habat ale natit tisoəbur timasig, savi nəkako mai nəwag ŋai, be nəmauran tisoəbur am.”

¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuľ hən nəsa aPol tokele, esəsəlon hən ahai wolwol mai amahean nəwag wol ŋai. ¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan saŋor hən namtbitoh lan len nahəbati naut susus, isoəbur len galit piŋi luke namtiwol dani hən hum ma namtbiabar naut a Finiks hən namtbitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsutwes mai nanotwes.

Nəlan paru

¹³ Nəboŋ nəlan toľuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbiabar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuəbat wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlan paru, nahəsan aNotis, eľuv idan tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlan iľvas nəwag

* **27:9:** Nəboŋ hən Nabəbaŋan evi nəboŋ totibau seJu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bebəbaŋ hən nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətas isa masuľ hən nawolan.

wol gol ke edədas ðiwol len nəlān topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nəlān. ¹⁶ Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsān a Kauta, namtoləboi namtbəliv natuhḥot vi məhat len nəwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷ Nəboŋ tovi məhat tonoŋ, lopis garu hən nəwag wol hən nabiltihau hən asike ḥimaḥul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlāi tovi aga, ale nətas isar hən galito, nəwag wol igam mədau. ¹⁸ Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotuḥat bubulan nəkako len tas. ¹⁹ Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nəwag len tas hən navəlalit ŋai hən ləḥbimaur. ²⁰ Len nəmariboŋ isoḥur namityal mai namteso gail ləsavisi. Nəlān paru iḥas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbimaur.

²¹ Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalumān, ivoi məttasəsəloŋ hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmaḥulḥul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol ŋai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol hənī mai gaiug tia hən nəmauran salit ḥisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, lalumān, məteləŋon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesumān nəsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətas, səḥi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətās, səḥi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namtbikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuḥ vir nalennəyal ḥegəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale loriŋ natuhḥot vi paŋ gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləḥitoh len nəwag wol, asike mətoləboi məḥbimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhḥot, gol ke isal.

³³ Pəpadaŋ hən naut ḥilan aPol eŋir galit ḥisi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmariboŋ evi 14 məttotoh van mətsəhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən ḥevi

† 27:28: Len nəboŋ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaŋ hən namita eru.

tarhæt samito. Mitimasgole hæn mætbïmaur. Husur nasivur ideh len nækadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaïenan tonon, len nəholit pïsi ilav nabəta, esipa len aGot, ebur nabəta ale etuBAT hani. ³⁶ Galit pïsi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit pïsi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hæn biŋol nəwag wol bəməla.

Nəwag wol ikos, imaŋulŋul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, læsaris læboi naut be lokəta bunus naburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be læsaləboi ke timaïenan o ledədasi. ⁴⁰ Na luta kokoton nəhau hæn naga gail hæn læbipat butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruBAT nəhau gail lotopis gat nəvos wolwol gəlaru hani. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hæn nəlan bəvuvu, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədas bərus be nabiltitas iVAS nəbathuwag van van vəmaŋulŋul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hæn læbiŋol alat lotobanġis gat galito limat hæn asike læbēgəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran leməlah len tas a mŋo, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh lith gat nətarhai, ideh lith gat nahudhuwag. Imagenan galit pïsi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hæn ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaVuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəmat sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmat totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi nauluŋan togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaVut sidato, aNoran†, asike idam ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəmat vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav sobuer. Natideh savisi hani. Ale logəgel hæn nənauan salito, lotuBAT kele ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaŋ hæn naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hæn naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸ Len nəboŋ

* **28:3:** Nəvaipa evi nəmat tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat.

† **28:4:** ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaVut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11

enan atəman aPuplius eməsaḥ. Ipat len nəmel, epud mai epīrpir. APol ivan həni, isor tuṽ. Nəboḥ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit pisi len naholoul lotoməsaḥ, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboḥ namttoutaut hən namtbiwol vi lau, lousan natit pisi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. Ikad Naməlav Larmiṽan[†] tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboḥ itor. ¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiium. Pelan han nəlan len nəsautwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboḥ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəlon həni ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvḥav Itor[§] hən ləbeḥubur mai ginamito. Nəboḥ aPol toris galito, eləḥon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboḥ namttobar naut a Rom, ludaḿ hən aPol bitoh səbon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkəlon həni.

APol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmariboḥ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a mō gəmai. Nəboḥ lotoḥonḥon ikel mai galit ke, “Lalumian, aṽagw gail, naut kəmas nəsagol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai naṽide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorin ginau len navəlan alat a Rom. ¹⁸ Nəboḥ lotous nausian gail mai ginau, luke lerin ginau nivan husur ləsəsəb natideh tonor hən nəḥimat. ¹⁹ Avil nəboḥ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nabikot hən nəvanuan sagw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav naləbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²² Be namtuke namtesəsəlon hən nənauan sam gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluvoh egaii hən nalotuan totile.”

[†] **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a mō salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks **§ 28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvḥav Itor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. ***** **28:19:** Uman 25.11

²³ Lorin̄ gat n̄əb̄on̄ sua vir aPol ale galit isoḅur loḡəm vi lan naim totoh lan. Tuḅat dudulan v̄əbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihab̄əlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgale-
nan h̄ən l̄əḅeḡəgel h̄ən n̄ənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am l̄əsad̄əlomi. ²⁵ Husur n̄ənauan salit sasua, lotuḅat rin̄ naut enan. Ale aPol isor t̄ətas am ke,
“ANunun aGot ekitin n̄əb̄on̄ tokel mai at̄əmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ ke,

“ ‘Givan h̄ən n̄əvanuan galegai, gike,
“Len nas̄əs̄əlon̄an samito, dereh m̄ətes̄əs̄əlon̄
be asike m̄ətos̄əs̄əlon̄ l̄əboi n̄əs̄a notokele,
ale len nak̄ətaan samito, dereh m̄ətek̄əta
be asike m̄ətok̄əta l̄əboi n̄əs̄a notogole.”

²⁷ Husur n̄əkadun alategai eḡəm ṽon̄ṽon̄,
p̄əpadaṅ n̄ədariṅalit eḅulḅulol,
ale nam̄ətalit iḅer.

Asike l̄ət̄əmagenan,
nam̄ətalit tak̄əta ris n̄əs̄a notogole,
n̄ədariṅalit tas̄əs̄əlon̄ h̄ən n̄əs̄a notokele,
n̄əl̄əlit tal̄əboi natgalenan,

ale l̄ət̄əpair van h̄ən ginau,
ale n̄ətagol galit l̄ət̄əmaur.’*

²⁸⁻²⁹ “Ale ginau nuke m̄ətel̄əboii ke, n̄ə-lav-kuvi-an enan dan n̄əsaan, aGot es̄əvati tia van h̄ən alat l̄əsavi Ju, ale galit dereh les̄əs̄əlon̄ balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale eh̄əhaṽur h̄ən n̄əvanuan p̄isi lotoḡəm h̄əni. ³¹ Ikel ur natohan pipihab̄əlan aGot, eḅusan husur Nasuḅ aYesu Kristo len na-il-
ḅuri-an, ale s̄əkad avan ideh tom̄ədasi.

* **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10 * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:**
Natosian galevis ta sutuai losuhud h̄ən naves egai: 29 N̄əb̄on̄ tokel nasoruan enan tonon̄, naJu gail luvan, lusor ḅalḅal habat mai galit gabag.

Rom

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beʋusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datb̄inor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datb̄ikad nəmauran tovoi.

APol itos nalobulat napisulan egai ʋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 57 nəboŋ totoh len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai hən beutaut hən naʋisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naʋide hən nadəlomian enan beğəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləŋonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail p̄isi loləboi ləb̄imaur len aYesu ʋai (1.18–3.20)

3) Naʋisal siGot hən b̄ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot m̄os alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naʋide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pispisul m̄os na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboŋ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiŋ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaŋan nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəbevi ahai pispisul m̄os nahəsən aKristo, hən nəbekis nəvanuan dan naluʋoh hən

* 1:2: Isa 52.7, 61.1 * 1:3-4: Mat 1.1 * 1:3-4: Psa 2.7 * 1:5: Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səb̄on.

nəvanuan naut tiltile p̄isi, hən ləb̄igol husur nəsa tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mət̄bevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos naləb̄ulat napisulan egai van hən gamit p̄isi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mət̄bevi esan səb̄on.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləḅonian siPol hən bevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit p̄isi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəb̄oḅ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun uluḅian, aGot eləboii ke notokitin nəb̄oḅ notokel ke notosor tuḅ ḅos gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməḅai len na-sor-tuḅ-an sagw, nous aGot ke, b̄eləḅoni, dereh tigol naḅisal ideh hən nəb̄em̄ədoḅ təban gamito. ¹¹ Husur noləḅon masuḅ hən nəb̄eris gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mət̄bikad naviolan ideh seNunun aGot hən b̄igol mət̄bidan am. ¹² Noləḅon masuḅ hən nəb̄eris gamito hən datb̄igol datb̄eləḅon b̄ivoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadəlomian samito mai gamit am mət̄evi tarhət sagw len nadəlomian sagw.

¹³ Bathudud nadəlomian gail, nuke mət̄eləboii ke notonau utaut hən nəb̄em̄ədoḅ təban gamito. Nugol vəha-səb̄ur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməḅai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naḅite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Noləboii ke aGot eriḅ nauman len ginau ale nimasgole ḅos nəvanuan gail p̄isi, nəvanuan nab̄iltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləḅon nəb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədanjan siGot ḅos nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadəlomian: ḅos naJu gail a ḅo, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naḅisal hən aGot b̄igol datb̄inor len nəhon. Naḅisal enan etuḅat len nadəlomian van van, inoḅ len nadəlomian. Hum natosian siGot toke, “Len nadəlomian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nəlol paḅpaḅ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlol paḅpaḅ san. Nəlon epəḅas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4

19 Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iþarþar hən galito. 20 Naut kəmas lotodədas ləberis nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruþarþar len natit piŋsi togole. Husur len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi ləbetətas gol galito. 21 Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsal suh nəyalyalan san sumān tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. 22 Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail. 23 Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.*

24 Imagenan, aGot eriŋ gaḅulan galito hən ləbigoł natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nəbiŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. 25 Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgale-nan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

26 Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gaḅulan galito hən ləbigoł naḅide tobiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatrəhaḅut salit tu lupair dan naḅisal hən naitian mai asoalit gail hən ləbigoł naitian mai galit gabag. 27 Len naḅide tomaienan alalumān lupair dan naitian mai alatrəhaḅut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalumān loḅur kotov naḅide tonor, lugol tobiŋbiŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit səbolit lotogole ibar galito.

28 Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriŋ gaḅulan galit hən ləbitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən ləbigole. 29 Logəm pul hən nəsaan tiltile gail: nəboruan sasa, na-ləŋon-masuḅ-hən-natite-an hən natite, nəsaan, lutəbulol bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgoł nəmatan, lopul hən naḅitvituhan mai nagəgərasan. Loḅəhaḅur hən ləbigoł na-ləŋon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, 30 lusor mədas nahəsəsalito. Lomətahun bun aGot, len naḅivan salit ləsənanu avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən ləbinau tabtab hən naḅisal toveveu hən ləbigoł nəsaan. Ləsəgol nəsa atata mai anana artokele. 31 Len naḅide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḅur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḅuer len galito, nəlolit sətaŋis avan ideh,

* 1:23: Deu 4.16-18

ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naṽide lotomaienan limasmat. Avil lohusr naṽide galen sal. Savi natenan ŋai, be lohəhəṽur hən ləberis nəvanuan gail am ləbehusur naṽide salito.

2

AGot inor len nə-sab̄-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḅ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsaləboi gəbetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa suñan galito. Nəboŋ gotosaḅ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḅ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toḽitḽitoṽ.* ² Datoləboii ke, nəboŋ aGot tosaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-sab̄-səhoti-an san inor hən nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəboŋ gotosaḅ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naṽide toḽitoṽ hum galito, gunau ke gotoləboi gəbigam yav dan nəpanismen siGot a? Ao! ⁴ Gəsaləboii ke aGot tovoi masuṽ hən gaiug a? Gai satutut hən bəmətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsaləboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən bəsəhar gaiug van hən nəpairan dan nəsaan, gəsənu səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduñ iṽonṽon, gomətahun gəḽipair dan nəsaan sañ. Bathut gotomaienan gugol ke nəpanismen sañ gabag evivi məhat am, husur nəboŋ hən nəlol paŋpaŋ dereh tegəmai. Evi nəboŋ aGot bikel vəhot nə-sab̄-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.* ⁶ AGot dereh tilav naḽurḽuran mai nəvanuan ḽisi tinor hən nəsa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləḽigol navoian, lotodaŋ len aGot hən bəviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltilol paŋpaŋ san, dereh nəlon aGot tepəŋas alat lotonau galit səbolito ŋai, ləsagol nəsa nakitinan tokele, be lotopul hən nəsaan len nəmauran salito. ⁹ Na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaŋ dereh aribar nəvanuan ḽisi lotogolgol nəsaan: naJu gail a m̄o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsalito, teriŋ natəmat len nəlolito: naJu gail a m̄o, beti alat ləsavi Ju. ¹¹ Husur naṽide siGot eḽitoṽ van hən nəvanuan ḽisi, ideh satile.*

¹² Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nəsaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro

24.12 * **2:11:** Deu 10.17

nəsaan, nalo dereh tisaḅ səhoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotosəsəloŋ hən nalo aGot togol lotonor len nəhon; be alat lotogol nəsa nalo tokele, dereh aGot teriŋi ke galit linor len nəhon. ¹⁴ Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, ləbēhusur nəboruan salito ale gol nəsa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas ləsəsəloŋ həni boŋ ideh. ¹⁵ Len naṽide salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səḅolit arukel vəhot nəsaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigoł natgalenan len nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsaan len natit gail nəvanuan pisi lotosusuani. Napəpəhunian enan, dereh teriŋi len navəlan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaŋ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amaheam. ¹⁸ Gaiug goləboi nəsa Nasuḅ toləŋoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eṽusan gaiug. ¹⁹ Len nənauan samŋ gunau suluṽi ke gotoləboi gəḅesəhar nəvanuan gail, lotovi metḅesw len nənauan salito. Gunau suluṽi ke gotohum namial toləboi bəmias napisal mōs alat lototoh len nəmargobut. ²⁰ Gunau suluṽi ke gotovi hai pusan mōs alat lotovi hoṽon mai alat ləsəmatmatu len nadələmian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien həni husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, gəḅeṽusan avan ideh gail, imabe gəsəṽusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian toḅur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian toḅur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlablab gail, be naim nalotuan hən nəlablab gail, govənah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be goḅur kokotov nalo enan mədas nahəsən aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsən aGot sil gamito.”†

²⁵ Gəḅigol husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəḅeḅur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an samŋ savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŋ ideh. ²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləḅigol husur nəsa nalo tokele, len nabunusian siGot esumŋan lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esumŋan lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisaḅ səhoti ke, gaiug

† **2:22:** Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nəlablab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhaṽur hən nəvat lotokade len nəboŋ lotopur həni. † **2:24:** Isa 52.5.

gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸ Savi nɛpasian o na-tiv-dalusi-an nɛvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju m̄au len nɛlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nɛlon. Na-gol-husur-nalo-an edədas b̄igol na-tiv-dalusi-an kitin len nɛlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nɛvanuan tomaianan. Nɛvanuan gail asike ləb̄isal suhi, be aGot m̄au dereh tisal suhi. §

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh b̄evi Ju? Ivoi mabe hən b̄ikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit p̄isi! Metəkav ikad natsua: aGot erij nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləb̄idaŋ len aGot, gunau ke nɛ-par-dəlomi-an salito igol aGot sɛdaŋ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəs̄a tokele, naut kəmas nɛvanuan p̄isi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKiŋ tokele sutuai ke, “Nasub̄ aGot, natit p̄isi gotokele m̄au, ekitin.

Avan ideh b̄ike b̄isor tas gaiug len nakotan, dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin, ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəs̄aan sidat b̄ɛvusan p̄arḅar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datb̄ike aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nɛvanuan lotonau tomaianan, ⁶ be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nəs̄aan hən navile a pan.

⁷ Ikad nɛvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw b̄igol p̄arḅar hən nakitinan siGot gol nɛvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan san, b̄imaienan, imabe aGot ipansem ginou sal sil nalibli-boŋan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nɛvanuan galevis lusor m̄edas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəs̄aan hən nəs̄aan b̄igol navoian!” Alat lotokəmaianan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləb̄ipanis!†

Səkad nɛvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvoyi səhor nɛvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaianan. Noil hirhir len nəs̄a notokele tia ke, nɛvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgol nəs̄aan. Nəs̄aan iwol hən nəmauran salito. ¹⁰ Hum natosian siGot toke,

§ 2:29: Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nɛ-sal-suhi-an. Gen

29.35. * 3:2: Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * 3:4: Psa 51.4 † 3:8: Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nələlit

topəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas.

- “Səkad nəvanuan nanoran ideh,
sasua kasi.
11 Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləjon ke teləboi aGot
12 Galit p̄isi lupair dani,
nəvide salit p̄isi isa batbat.
Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”[†]
13 “Nasoruan salit isa hum nəbōn nabirimat tobos nətan.
Namealito igol nagəgərasan.
Nəsa lotokele igol nasənahan,
hum nabehi hən nəmāt togole nəboj tohat
nəvanuan.”^{*}
14 “Nabuŋolit epul hən nasoruan namədasian mai na-
mətahun-buni-an.”^{*}
15 “Lusaŋsaŋut hən ləbigol nəmatan.
16 Lugol namədasian mai na-ləjon-isa-an len naut p̄isi lo-
tovi lan.
17 Ləsaləboi ləbitoh mai nəvanuan tile ideh len natəmāt.”[§]
18 “Ləsamətahw len nəyalyalan siGot. Ləsə nau.”^{*}
19 Gidat datoləboi ke natideh nalo tokele, ikele van hən
alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləbələboi
ləbətətətas gol galit am, ale hən bimasil ke nəvanuan p̄isi len
navile a pan dereh likot len nakotan siGot. 20 Imaienan, avan
ideh saləboi b̄inor len nəhon aGot husur togol husur nalo.
Nalo ipat ŋai hən datb̄ebunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhon aGot?

- 21 Be gagai, aGot evəhot naŋisal hən datb̄inor len nəhon, ale
na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Naŋisal enan, nalo
siMoses mai ahai kelkel ur gail lopəhav utaut həni sutuai tia.**
22 AGot erinji ke dattonor len nəhon nəboj dattorin̄ nəlodat len
aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian.
Nəvanuan p̄isi loŋitp̄itov̄, 23 husur nəvanuan p̄isi lugol nəsaan,
ŋa lutoh a tut, a tut masuŋ dan aGot, ləsənor kasi hən ləb̄ibar
nəyalyalan san. 24 Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol
kəmas həni, len aKristo aYesu toŋur nəmakuvan sidato, aGot
erinji ke dattonor len nəhon. 25 AGot eviol hən aYesu hum
naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san b̄idakuv nəlol
paŋpaŋ siGot, nəlon topəŋas nəvanuan gail sil nəsaan salito.
Len nadəlomian lotokade len nəmatan siYesu m̄os galito, aGot
erub̄at nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol

[†] 3:12: Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * 3:13: Psa 5.9, 140.3 * 3:14:
Psa 10.7 § 3:17: Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * 3:18: Psa 36.1 * 3:20:
Psa 143.2; Kal 2.16 *** 3:21: Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake
siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi nalobulat torim aMoses totos gail.

nanoran siGot iþarþar, bathut ke, satutut hæn tomætahun galito, ekæta səhor nəsaan silat ta mō, ta sutuai, səpansəm galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hæn nanoran san bimasil len nəboŋ ta daməŋai. Igol tomaienən hæn gai gabag bīnor, ale hæn biŋol nəvanuan ləbīnor len nəhōn, ləbīkad navoivoian maii nəboŋ lotokad nadəlōmian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenən, datoləboi datbisor patpat gidat məhat hæn natideh a? Aoa! Datoləboi datbīkad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadəlōmian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadəlōmian dattokade, aGot eriŋi ke dattonor len nəhōn, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ŋa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! ³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadəlōmian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhōn, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† ³¹ Namilen ke nadəlōmian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienən! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlōmian siAraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hæn namtbīnau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datbisor husur naþisal hæn nəvanuan bəgəm bīnor len nəhōn aGot, aAraham isaþi ke imabe? ² AGot təsab aAraham tanor len nəhōn husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hæn tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienən. Avən ideh saləboi bisor patpat gai məhat len nəhōn aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlōm na-kel-gati-an siGot, ale husur natenən aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naþurþuran san savi naviolan, be evi þurþuran hæn nauman san.* ⁵ Be datsəmaienən mai aGot. AGot evi aGot toriŋi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhōn. AGot sariŋi ke galit lunor len nəhōn hum tovi naþurþuran hæn nauman salito, be eriŋi ke lunor len nəhōn hum tovi naviolan husur nadəlōmian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienən, nəboŋ tosor husur nahəhaʋuran silat aGot toriŋi ke galit lotonor len nəhōn, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruþat na-þur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

†† 3:30: Deu 6.4; Kal 3.20. * 4:3: Gen 15.6; Kal 3.6 * 4:4: Gəbeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman saŋ igol gai ikabut saŋ. Natenən igol naþurþuran saŋ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail,
navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaḥur həni,
husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum
nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaḥuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ḡa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriḡi ke tovi vanuan nanoran.”* ¹⁰ Be natenan evisi ḡais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siApraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriḡi ke tovi nəvanuan nanoran nəboḡ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toḡarḡar ke, aGot toriḡi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aApraham evi atəmalit ḡisi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriḡi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləbikad nadəlomian toḡitoḡ hum nadəlomian aApraham atəmadat tokade nəboḡ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nəpasusan san gail. Nəboḡ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aApraham tokade lan, aGot eriḡi ke inor len nəhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ḡai, nadəlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotoḡur kotovi. Be nalo taḡuer, na-ḡur-kotov-nalo-an am taḡuer.†

¹⁶ Imaienan, len nadəlomian ḡai aGot eriḡi ke gidat datunor len nəhon, hən datḡikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham ḡisi ləbikad nəsa aGot tokel gati. Ale datḡikad nadəlomian len aGot sumān aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat ḡisi dattokad nadəlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluḡoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad

* **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eḡusan nəsaan sidato, be saləboi ḡilav kuv nəpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5

nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa tobuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aAraham ikad nadəlomian hən bəgəm vi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sam̄ dereh lisobur maienan.”* ¹⁹ Ale nadəlomian siAraham sateh naut kəmas nədaṽ hən pəpadaṽ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadaṽ hən tomat mai aSarah tobutoh.* ²⁰ Gai sariṽ gaḅulan na-kel-gati-an siGot. Eriṽ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idaṽ am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AAraham inau ləboii ke aGot eləboi biḡol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriṽ ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriṽ ke tovi vanuan nanoran” səpat m̄os aAraham ṽai. ²⁴ Natosian enan ipat m̄os gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datḅeriṽ nəlodato lan, dereh teriṽ ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idaṽ hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datḅinor len nəhon aGot.*

5

Navit nadəlomian

¹ Len nadəlomian sidato, aGot eriṽ ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan ṽai. Datikemkem habat len na-ləḡon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləḡon-isa-vəsa-an iṽan hən nə-daṽ-ḅuri-an. ⁴ Nə-daṽ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən navide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaṽur hən navide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idaṽ am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoḡ. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboḡ datsaləboi datbiḡol navoian sal, len nəboḡ tonor həni, aKristo imat m̄os gidat datsənaṽ aGot. ⁷ Nəvanuan evis ṽai ludaṽ hən ləḅimat m̄os nəvanuan tile, be ludaṽ hən ləḅimat m̄os nəvanuan nanoran ṽai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən biḡmat m̄os nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iparḅar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboḡ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat m̄os gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriṽ ke

* **4:18:** Gen 15.5 * **4:19:** Gen 17.1, 15-22 * **4:22:** Gen 15.6 * **4:25:** Isa 53.4-5

datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nələl paŋpaŋ siGot. ¹⁰ A n̄o, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulur̄an hən bimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaienān, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datbikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nələl paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan ŋai, be datukemkem husur datsəkad nəsasān am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohehaṽur masuṽ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan ebis len navile a pan, ale naṽit nəsaan evi nəmatan. Imaianan len nəsaan siAtam, nəpasusan san p̄isi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan p̄isi.* ¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito. ¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi. Naut kəmas ləsəbur kotov nakelean today siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat suŋan aAtam.

Datoləboi datbenənoṽ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuṽ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən naruḅatian dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur. ¹⁶ Ale naṽit na-viol-kəmas-an etile masuṽ hən naṽit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iṽan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iṽan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuṽ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot eriŋi ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləbinor len nəhon maienan, dereh likad nədaŋan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naṽit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan p̄isi. Len naṽide tomagenan, naṽit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləbinor len nəhon aGot mai ləbikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoḅur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tiḅur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan beḡəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŋ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuṽ am səhori,

* 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

21 hən navoian b̄esəhor n̄esaan. A m̄o, n̄esaan mai n̄ematān aruwol hən n̄əvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol k̄emas h̄eni, iwol hən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len n̄əhon, ale datukad n̄əmauran vi sutuai.

6

N̄esaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

1 Ale datek̄əməbe? Ivoi hən datb̄igol n̄esaan tabtab hən navoian aGot toviol k̄emas h̄eni b̄etibau am a?* 2 Aoa! Satimagenan! N̄əmauran hən n̄esaan dattokade a m̄o imat ebun. Imabe datutoh lan sal? 3 Gidat p̄isi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, n̄əb̄oŋ dattobaptais, datumat b̄onb̄on maii len n̄ematān san. M̄ətsaləboi natenan a? 4 N̄əb̄oŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nabur n̄ematān hən datb̄ikad n̄əmauran veveu hən datb̄itohtoh lan. Imaienan hən datb̄esur̄ian aKristo tole m̄əhat dan n̄ematān len n̄ədaŋan seTəman toyalyal.*

5 Husur, datb̄ib̄on mai aKristo maienan len n̄ematān san, dereh datib̄on maii len na-le-m̄əhat-an dan n̄ematān san. 6 Datoləboii ke, n̄əmauran sidato ta m̄o itah̄ətah maii len n̄əhai balbal. Ehum n̄ələdato itah̄ətah ei, imat maii. Imagenan, n̄ədaŋan n̄esaan tokade hən towol hən n̄əmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən n̄esaan. 7 Husur n̄əb̄oŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan n̄ədaŋan hən n̄esaan. 8 Ale husur dattomat mai aKristo, datodələmi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. 9 Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole m̄əhat dan n̄ematān, edədas b̄imat t̄etas am. N̄ematān asike iwol h̄eni b̄oŋ ideh am. 10 N̄əb̄oŋ aKristo tomat, imat v̄əha-vis? Imat v̄əha-sua ŋai hən tob̄ur kotov n̄ədaŋan hən n̄ematān. Be ile m̄əhat, imaur. Ale gagai len n̄əmauran enan, itoh m̄os n̄əyalyalan siGot. 11 Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, n̄əmauran hən n̄esaan samit ta m̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os n̄əyalyalan siGot len n̄əmauran veveu m̄əttokade.

12 Imagenan, n̄esaan satiwol hən nibemito. Samtigol husur naləŋonian hən nibemito lotosa. 13 Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa hən b̄igol n̄esaan. Aoa! M̄əteviol hən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan n̄ematān. M̄əteviol hən nahudhubemit gail p̄isi mai aGot hən ləb̄igol navide lotonor len nabunusian san. 14 Husur n̄esaan asike iwol hən gamit am, husur m̄ətsatoh len navəlan nalo be m̄ətutoh len navoian aGot toviol k̄emas h̄eni.

Datovi slev hən nanoran siGot

* 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kəmas həni. Imabe? Namilen ke inor hən datbigol nəsaan a? Satimagenan! ¹⁶ Nəboŋ məttodañ hən mətbigol natit pisi avan ideh tokele, mətogəm vi slev san. Mətsaləboii a? Mətbilekis hən mətbigol nəsaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan nəmatan. Mətbilekis hən mətbigol nəsa aGot tokele, ilav gamit vi lan nəmauran hən nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi təban aGot! A nio məttovi slev sinəsaan, be gagai, len nəlomit kavkav, mətugol husur nakitinan hən naŋusanan məttokade. ¹⁸ AGot eŋur kuv gamito dan nəsaan tia. Mətsavi slev sinəsaan am. Mətogəm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokəmaienan len nasoruan kəta hən mətbeləboi səhot naŋusanan sagw. A nio mətudañ hən gamit kavkav hən mətbevi slev hən naŋide tosa totaŋtaŋor mai nəsaan nios mətbigol nəsaan van am. Gagai mitimasdañ hən gamit kavkav hən mətbevi slev sinanoran nios mətbikad naŋoruan siGot.

²⁰ A nio, nəboŋ məttovi slev sinəsaan, mətsatoh len nanoran, nanoran sawol hən gamito. ²¹ Be naŋit nəmauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan məttogol gail. Naŋit natgalenan evi nəmatan! ²² Be gagai aGot eŋur kuv gamito dan nəsaan, hən asike nəsaan biwol hən gamit am. Mətovi slev siGot beti. Husur natenan, mətulav naŋoruan siGot, ale naŋit naŋoruan siGot len gamito evi nəmauran vi sutuai. ²³ Husur naŋurpuran hən nəsaan evi nəmatan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-kəmas-an siGot evi nəmauran vi sutuai.

7

Nasoruan kəta togəm len nəlahan

¹ Bathudud nadəlomian, gamit mətoləboi nalo. Mətoləboii ke nalo ikad nədaŋan hən na-il-a-nio-an nəboŋ nəvanuan tokad nəmauran ŋai. ² Len nalo, napəhaŋut tolah itoh len navəlan nəhaŋut san nəboŋ atenan tokad nəmauran sal. Be atenan bimət, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo hən nəlahan. ³ Imaienan, nəboŋ ahaŋut san tomaur sal, alitenan bilah mai togon, dereh lekis alitenan hən napəhaŋut togol naitian tosa tobur kotov nəlahan. Be ahaŋut san bimət, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas bilah tətəs mai nəhaŋut tile, aliten sagol naitian tosa tobur kotov nəlahan.

⁴ Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ məttobon mai niben aKristo len nəmatan san, mətumakuv dan nalo.* Ale gagai mətubon mai atenan tole məhat dan nəmatan hən

* **6:16:** Jon 8.34 * **7:4:** Len naut egai ehum dattovi pəhaŋut ale nəhaŋut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

gidato datbīvan hən nāvīt siGot. ⁵ Nāboruan dattokade a mō evi nāboruan hən nəsaan. Nəboŋ nāboruan enan towol hən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datoləŋon masuŵ hən datbigole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit pīsi dattogole luŵan hən nəmatan. ⁶ Be gagai, gidat dattoŋon mai aKristo len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobanjīs gat gidato. Imaienan datsahusur naŵisal ta mō, datsagol husur na-tos-gati-an hən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naŵisal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai nəsaan

⁷ Datekəmahe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaienan! Nalo taŵuer, asike nətaləboi səhot nəsaan sagw gail. Nəsaləboii ke naləŋonian len nəlogw tovi nəsaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləŋonian tiltile gail. Husur nalo taŵuer, nəsaan asike təkad nədaŋan tomaienan. ⁹ A mō, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboŋ notosəsələŋ hən nakelean todaŋ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numad-haləboii ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpəhun ginau dan aGot. Imaienan, nunau səhoti ke nakelean enan todaŋ topat hən bilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaŋ nəsaan isaŵ naŵisal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaŋ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaŋ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaienan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovoi nəsaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpəhun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw iŋarŋar, ale noləboii ke nəsaan isa batbat.

Nəbalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad nāboruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan. ¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogole, husur nəsa notoləŋon nəbīgole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəbīgole. ¹⁶ Be nəsa notogole bevi nəsa notomətahun nəbīgole, nudaŋ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len nāboruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi.

* 7:7: Exo 20.17; Deu 5.21 * 7:10: Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * 7:11:

Gen 3.13 † 7:16: Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun bebur kotovi, namilen ke eləŋon bīgol husuri.

¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəb̄igol nəsaaan, be enan evi nəsaa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəb̄igol nəsaa notomətahun nəb̄igole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusaḅ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboᅇ notoləᅇon nəb̄igol navoian, nəsaaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaᅇan† tile am len ginau toᅇal mai nalo nənauan sagw toləᅇoni. Ale nədaᅇan enan igol nəsaaan topat len ginau, iᅇaᅇis gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhəᅇuran eᅇuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səᅇon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len nəᅇoruan sagw hən nəsaaan novi slev hən nəsaaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaᅇan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaᅇan hən nəsaaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas ᅇilav kuv gidato dan nəsaaan, husur len nədaᅇan sidat səᅇodato, datsaləᅇoi datᅇigol husur nalo. Avil nəsaa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulum̄an matmat san hən ᅇegəm vi vanuan. Ikad niben mai nəᅇoruan sun̄an gidat dattovi vanuan nəsaaan gail. Ale aGot eriᅇ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan m̄os nəsaaan sadit gail. Igol nədaᅇan hən nəsaaan inoᅇ. ⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləᅇisarpoh len gidato m̄au, hən datᅇeləᅇoi datᅇigol piᅇ naᅇide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləᅇonion sidat gail lotosa am, gagai datohusur naləᅇonion seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur nəᅇoruan nəsaaan salito, lunau tabtab hən nəsaa nəᅇoruan nəsaaan toləᅇoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsaa aNunun aGot toləᅇoni. ⁶ Husur nəboᅇ nəᅇoruan nəsaaan towol hən nənauan, naᅇite evi nəmatan. Be nəboᅇ aNunun aGot towol hən nənauan, naᅇite evi nəmauran mai natəmat. ⁷ Bathut nəboᅇ nəᅇoruan nəsaaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boᅇ ideh, savi enan ᅇai, be edədas ᅇigol

† **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaᅇan. * **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaᅇan hən nəsaaan mai nəmatan.

husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur nabōruan nēsaan salito lēsālēboi lēbigol aGot ðehēhāvur.

⁹ Be gamito, mētsagol husur nabōruan nēsaan, mētugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike ðikad aNunun aKris̄to lan, gai savi seKris̄to. ¹⁰ Be aKris̄to ðitoh len gamito, naut kēmas nibemito dereh limat sil nēsaan, aNunun aGot evi nēmauran veveu mōs gamito husur nanoran, navoivoian mēttokade mai aGot. † ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole mēhat dan nēmatan ðitoh len gamito, namilen ke, naut kēmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nēlomito, atenan togol aKris̄to tole mēhat dan nēmatan dereh tilav nēmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadēlomian, datimasgol nēsa aGot tolēḡoni. Sadatehusur nalēḡonian hēn nabōruan nēsaan sidato. ¹³ Husur mētēhusur nalēḡonian hēn nabōruan nēsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mētēbigol navide samit tosa gail lēbimat ebun, dereh mitikad nēmauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hēn galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot sēlav aNunun mai gamito hēn mētēbevi slev hēn namētahwan hēn namētahwan ðiwol hēn gamit tētas am. Aoa! Ilavi hēn mētēgēm vi natun san gail. Ale gagai datukai van hēni ke, “Appa, Tata.” † ¹⁶ Nabōnan hēn aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale datēbevi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut hēni mōs anatun gail sumān aKris̄to tokade. Imaienan, datēbihan katēḡol mai aKris̄to len na-lēḡon-isa-vēsa-an san, dereh datikatēḡol maii len nēyalyalan san.*

Nēyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datēbenēnoḡ hēn na-lēḡon-isa-vēsa-an dattokade gagai mai namēnas hēn nēyalyalan aGot ðevēhoti mai gidato balai, na-lēḡon-isa-vēsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit p̄isi aGot togole, nēmav, nētan mai nētas mai natit p̄isi lotosuh lan, natgalen p̄isi losuh vir aGot ðevēhot anatun gail lēbip̄arḡar. ²⁰ Husur natgalen losuh kēmas, lēsalekis hēn lotomaianan be aGot igol lumaienan. § Igole len nē-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail p̄isi limakuv dan nēbaḡisian hēn nēmatan mai namōman mai nabōan, hēn lēbikad nēmakuvan

† **8:10:** Len naut egai namilen sēmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nēsa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nēmauran husur aGot erinji ke mētunor len nēhon. † **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13 § **8:20:** Nēboḡ aGot togol navile a pan, igol natit p̄isi hēn lēbigol nēsa tolēḡoni, hēn lēbikad navite. Be nēboḡ aAtam togol nēsaan, aGot igol natgalenan asike luḡan am hum ta mō, ale losuh kēmas maienan.

toyalyal anatum aGot gail lotokade. ²² Husur datoləboii ke natit pisi aGot togole lokilob vəbar daməŋai, lois bənbəon len napəŋasan, hum napəhaʋut topasus. ²³ Savi natenan ŋai, be gidat am datokilob naut kəmas dattokad aNunun aGot hum naʋit nametəkav hən natit pisi aGot bəviol həni mai gidat balai. Datoŋarir, datutoh vir nəbəŋ aGot bəgol datbēvi anatum san gail, nəbəŋ bəgol nibedat ləbimakuʋ dan natit pisi tosa hən ləbēgəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəbəŋ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be datbikad nəsa datbivatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? ²⁵ Be datbivatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daŋ-buri-an datutoh mədau viri.

²⁶ Len naʋide tomaienən, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaŋ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən datbisor tuʋ məsi. Be len nakiloban nasoruan todədas bikel namilen, aNunun aGot isor tuʋ sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəʋanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləŋonian siGot.

²⁸ Ale datoləboii ke len natit pisi tovisi hən galito, aGot eum məs navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-utaut-an san.** ²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbēvi esan gail. Len nənauan san eriŋi ke legəm surŋan aNatun, hən ke aYesu bēvi hai a mə tokad aʋan mai aʋavinen tosobur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm surŋan aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriŋi ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləbiyalyal maii.

Na-ləmas-masū-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienan, datekəmabe am? AGot bitah mai gidato, bēvi sidato, aʋan ideh saləboi bəwin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol həni hən bimat məs gadit pisi. Imagenən, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit pisi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi bēil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi bikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot məs gidato. Evi aKristo tomat məs gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenən, ase eləboi bəpəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo enan? Naut kəmas aʋan ideh bəgol nasənahən len gidato,

* 8:23: 2Kor 5.2-4 ** 8:28: Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboii ke natit pisi loum bənbəon hən navoian məs alat lotoləmas bun aGot.

naut kəmas nəmauran sidat bidaŋ, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədas tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian bəbuer, naut kəmas datbimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaŋ hən bīpat len nəmatan, naut kəmas nəbu nəbalan bīgol datbimat, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an seKристо! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab

mōs gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKристо toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen pīsi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ bəgəmai arodədasi, nədaŋan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit pīsi tosu h toləboi bəpəpəhun gidato dan naləmas-buni-an siGot topat len aKристо aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKристо nukel nakitinan, nəsaliboŋ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləŋon isa masu v be sasib. Nəlogw itaŋis nəbathudud sagw, naJu lotomətəhun aKристо. ³ Nohəhəvur hən aKристо tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətarin nəlolit len aKристо. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idam hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋan san toseh natit pīsi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaianan! Husur len nəpasusan seIsrael pīsi, isoður ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len aIsak

* **8:36:** Psa 44.22 * **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1

dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* 8 Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aAraham ləsavı anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san ηai, galit lovi anatun aAraham kitin.* 9 Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboη han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun ulumān.”*

10 Savi natenan ηai. Anatun aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmalaru esua ηai, tovi aIsak, atəmanamit ta sutuai. 11-12 Be nəboη naməlav arsavisi sal, arsagol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a təhw.” AGot ekəmaienan hən bimasil ke nəboη tolekis hən nəvanuan, salekis həni bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ηai mōs nəsa toləηoni.* 13 Hum natosian siGot toke, “Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

14 Datekəməbe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! 15 Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəbīlolosa həni.

Dereh ginau nəlogw titanis avan ideh nəlogw bītanisi.”*

16 Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləηoni, savi husur lotoum todaη mōsi, ipat len nalolosaan siGot. 17 Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəbēvi kiη hən nədaηan sagw bīpərpə, naut kəmas nəkadum tohaihai, hən nəvanuan ləbīkel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* 18 Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləηon bīlolosa həni. Ale nəkadun avan ideh aGot toləηon bīhaihai, aGot igol ihaihai.

19 Hum ma gəbēus ginau ke, “AGot bīgol nəkadun nəvanuan bīhaihai, limasmagenan. Nə imabe aGot toke lugol nəsaan?” 20 Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəbisor tas aGot! Nau nategai. Nəbīlikoro saus nəvanuan toum həni hən nətan bīlau ke, “Imab gotoum hən ginau hən nəbīmagegai?”* 21 Nəvanuan toum hən nəbīlikoro len nətan bīlau, nəboη tolav nəkobhutan bīlau sua, eləboi bēum hən nəbīlikoro sua həni topəhas mai nəbīliwai sual am hən bēriη nəpahsago lan. Ipat len gai.*

22 Ale aGot eləboi bīgol bīmaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot bīgol nəlol paηpaη mai nədaηan san bīpərpə, len nə-daη-būri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaηpaη, alat gai toutaut hən galit mōs ləbīmasig,

* 9:7: Gen 21.12 * 9:8: Kal 4.22-23 * 9:9: Gen 18.10, 14. Len nalobulat Natubatan, nəboη aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboη enan len nasihau togəmai. * 9:11-12: Gen 25.23 * 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Exo 33.19 * 9:17: Exo 9.16 * 9:20: Isa 29.16, 45.9 * 9:21: Jer 18.6

nəpanismen ipat vir galito. ²³ Igol tomaianan hən natibauan hən nəyalyalan san bīparṣar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləbīḅon maii len nəyalyalan san. ²⁴ Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju. ²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

²⁶ “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

‘anatum aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*

²⁷ Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,

“Naut kəmas alat a Israel lusəḅur

hum nabion bitas,

evis ḡai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

²⁸ Bathut, husur nə-səḅ-səhoti-an san len nakotan,

Nasub aGot dereh tetutut hən bīpansem ṣis alat navile a pan.”*

²⁹ Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,

“AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav

asike tariḡ nəpasusan sidat galevis tasuh,

dattasumān naut a Sotom,

dattasumān naut a Komorraḡ

artomasig ṣisi.”*

Israel ipar dəlomian

³⁰ Beti datekəməbe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaḡ hən ləbīkad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. ³¹ Avil alat a Israel lotoum todaḡ hən ləbīgol husur nalo hən ləbinor, ləbīkad navoivoian mai aGot, lodədasi. ³² Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariḡ nəlolit len aGot, lorḡ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len “nəvat hən na-pes-həbetw-an.” ³³ Hum natosian siGot toke,

“Məteris! Len naut a Sion norḡ nəvat

togol nəvanuan lotopes həbetw,

nəbiltivat enan togol nəvanuan lototeh,

ale alat lotoriḡ nəlon lan

asike loləḡon isa sil lotoriḡ nəlolit lan.”†

* 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9;

Gen 19.23-28 † 9:33: Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo.

10

¹ Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuŵ hən aGot bilav kuv alat seIsrael dan nəsaan salito, ale nusor tuŵ mōs natenan vi təban aGot. ² Ginau noləboi nəbikel koti ke, ludan len na-lotu-hən-aGot-an, be naŋisal lotohusuri savi len naləboian kitin. ³ Lotətan hən naŋisal aGot togole hən ləbikad navoivoian maii, ale ludas piŋisal salito. Bathut natenan lomətahun naŋisal siGot, lotəgau gat naŋisal hən na-gol-husur-nalo-an. ⁴ Be aKristo igol nalo inoŋ.* Imaienan nəvanuan piŋisi lotoriŋ nəlolit len aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol hən evi sinəvanuan piŋisi

⁵ AMoses itos husur naŋisal hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan binor len nəhon aGot, ike, “Nəvanuan togol piŋis nəsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”* ⁶ Be naŋisal hən nadəlomian hən nəvanuan binor len nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nələm ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’ ”† (hən bəsəhar aKristo vi pan hən bevi tarhət sam). ⁷ Ikele am ke, “Sagikele len nələm ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’ ” (hən biŋol aKristo bile məhat dan nəmatan). ⁸ Be savi hən gəbimasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasuruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋom, ipat len nələm.” Enan boh nasuruan hən nadəlomian namttokel uri. ⁹ Nasuruan imaiegai ke: Gəbikel koti len nabuŋom ke, aYesu evi Masta, mai gəbedəlomi len nələm ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. ¹⁰ Husur len nadəlomian enan dattokade len nəlodato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriŋ nəlon lan asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”* ¹² Nasuruan enan ipat mōs nəvanuan piŋisi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit piŋisi, ale ivoi masuŵ hən galit piŋisi lotousi hən bevi tarhət salito. ¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan piŋisi lotous Nasuŵ aGot hən bevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

¹⁴ Be asike ləbikad nadəlomian len aGot, leus mab hən bilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləbesəseloŋ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlomian lan mabe? Ale asike avan ideh bikel ur aGot, lesəseloŋ hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵ Ale asike aGot bəsəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuŵ nəboŋ

* **10:4:** Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi. * **10:5:** Lev 18.5

† **10:6:** Hən naves 6-8, Deu 30.12-14 * **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32

nəvanuan toḡəm hən b̄ikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶ Be savi nəvanuan p̄isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasub̄ aGot, nəvanuan evis ηai lodəlom na-kel-uri-an sinamito!”* ¹⁷ Imagenan, nasəsəlon̄an evi nəkadun nədəlomian, ale nəvanuan gail loləboi ləbesəsəlon̄ ηai nəboŋ avan ideh b̄ikel na-kel-uri-an husur aKристо.

¹⁸ Be nous nategai, losəsəlon̄ m̄au a? Evoi! Losəsəlon̄ boh! Hum natosian siGot toke,

“Nadololito ibar
naut p̄isi len navile a pan,
nasoruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

¹⁹ Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsaləboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a m̄o len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,

“Len navoian sagw
van hən naluʋoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititaʋulol bulos galito;
len navoian sagw
van hən naluʋoh hən nəvanuan lototətan
dereh nigol nəlomit tipaŋpaŋ.”*

²⁰ Ale aIsaiah ikad na-il-ḡuri-an, isor siGot, ike,

“Alat ləsadon̄ ginau lusab̄ ginau,
novisi hən alat ləsaus kitev ginau.”*

²¹ Be isor husur alat a Israel ke,

“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav
nosəsah hən navəlagw ḡəlaru
van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,
nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

¹ Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siApraham.* ² Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³ Ike, “Nasub̄ aGot, lugol ahai kelkel ur sam̄ gail lumat. Lulaʋuʋul nəmel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau səbogw ηai nutoh, ale gagai ludon̄ ginau hən ləb̄igol nəb̄imat.”* ⁴ Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alalun̄ian sagw lotovi 7,000 ləsalotu hən aPaal tovi got ḡəḡaras, boŋ ideh.”* ⁵ Imaienan len nəboŋ

* 10:15: Isa 52.7 * 10:16: Isa 53.1 * 10:18: Psa 19.4 * 10:19: Deu 32.21

* 10:20: Isa 65.1 * 10:21: Isa 65.2 * 11:1: Flp 3.5 * 11:2: Psa 94.14

* 11:3: 1Ki 19.10, 14 * 11:4: 1Ki 19.18

ta daməŋai. Len navoian aGot toviol kəmas həni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. ⁶ Ale aGot bilekis hən galito len navoian gai toviol kəmas həni, namilen ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas həni asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi naþurþuran hən nəsa lotogole.

⁷ Ale imabe? Alat a Israel ləsəsab nəsa lotodoŋi, ləsəkad nəsa lotoləŋoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit þisi am nəkadulit iþonþon. ⁸ Hum natosian siGot toke,

“AGot igol nənauan salit ipat buŋbuŋol,
igol namətalit ləsəkəta,
nədariŋalit ləsəsəseloŋ,

van vəbar nəboŋ daməŋai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiŋ ike,

“Nəhanian halit len natev tegəm vi hai tata,

nalevlev ləb̄ibat lan,
nəvat hən na-þes-həbetw-an
mai nəpanismen salito.

¹⁰ Namətalit timoŋtmot

hən asike ləb̄əkəta,

letəmadehw tabtab

len naməlasan hən nəsaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg həni ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləb̄iteh vəmasig m̄au a? Aoa! Be bathut nəsaan salito, aGot igol naþisal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsaan salito, hən alat seIsrael ləbitaþulol bulos galito husur lotoləŋon nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan. ¹² Len nəsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuŋ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuŋ hən alat ləsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəboŋ galit þisi ləberin̄ nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mətsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat ləsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̄os gamito. ¹⁴ Nuke nigol nəbathudud sagw gail a Israel nəlolit tevənoh nəsa məttokade, hən aGot bilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ¹⁵ Nəboŋ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləb̄ikad navoivoian maii. Be nəboŋ bilav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləb̄ikad nəmauran dan nəmatan!

¹⁶ Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləberin̄ nahudhubəta hum nəhanian metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi

* **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomətahun aGot ale len namətahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləberin̄ nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua bivoi masuŋ səhori am.

siGot.† Ale dat̃inau n̄hai, n̄harh̄ete ðevi siGot, namilen ke n̄pash̄ete gail am lovi siGot. ¹⁷ Be n̄hai oliv aGot tomabule len n̄hol, tolaḅur n̄pash̄ete galevis dani, lohūm alat seIsrael. Ale gamit m̄tsavi Ju, m̄tohum n̄hai oliv lototov lilihai. AGot es̄ehud h̄en gamit mai n̄hai tomabule h̄en m̄t̃bigel n̄pash̄et lotomaḅur. Ale gagai m̄tūmaur len n̄bathuhai oliv enan. Ehum m̄tukad n̄mauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai n̄pasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samtīpatpat gamit m̄hat husur m̄ttogel n̄pash̄ehai len naut lotomaḅur lan. M̄tovi n̄pash̄ehai ŋai. N̄kaduhai s̄maur len gamito, gamit m̄tūmaur len n̄kaduhai. ¹⁹ Hum ma g̃bike, “N̄pash̄ehai gail, aGot ilaḅuḅur gail h̄en n̄bigel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilaḅuḅur galit husur l̄s̄ekad nad̄lomian lan, ale gūmaur husur gotokad nad̄lomian lan. Sagīpatpat gaiug m̄hat, be gem̄t̃ahw. ²¹ Husur aGot ḅilaḅuḅur n̄pash̄et gail lototov len n̄hai husur l̄s̄ekad nad̄lomian lan, asike g̃bikad nad̄lomian lan, dereh tilaḅur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai n̄daŋan aGot togole h̄en n̄vanuan. Igol idan̄ h̄en alat lototeh, be g̃berīŋ n̄loḿ tabtab len n̄gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian h̄en gaiug. Asike g̃bimaianan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael l̄ḅipair dan n̄-par-d̄lomi-an salito, dereh aGot tesuhud h̄en galit len n̄hai. Husur aGot el̄boi ḅes̄ehud t̄lmam h̄en galito len n̄hai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum n̄pash̄et n̄hai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud h̄eni len n̄hai gai tomabule len n̄hol san. Savi naḅide kitin h̄en n̄hai h̄en n̄pash̄ehai sua ḅitov len n̄hai tile am. Be n̄hai oliv aGot tomabule len n̄hol san, alat seIsrael lohūm n̄pash̄ete gail. Ale em̄dm̄dau ŋai h̄en aGot ḅesuhud t̄lmam h̄en n̄pash̄et gail len n̄hai lototov matmat lan.

N̄lon aGot itaŋis n̄vanuan ḅisi

²⁵ Bathudud nad̄lomian, nom̄t̃ahun m̄t̃bet̃etan h̄en nakitinan sua tosusuah, be nuke m̄tel̄boii h̄en asike m̄t̃ḅipatpat gamit m̄hat len namitisau samito. Alat seIsrael, n̄kadulit ihaihai, ale dereh t̃haihai van v̄bar galit ḅisi aGot tolekis h̄en galit l̄s̄avi Ju, l̄berīŋ n̄lolit lan. ²⁶ Len naḅide tomaien an aGot dereh tilav kuv aIsrael ḅisi dan n̄saan salito. Hum natosian siGot toke, “Atesua ḅilav kuv n̄vanuan san gail,

† 11:16: Num 15.19-21. Len naut egai n̄boŋ tosor husur nab̄eta, isor husur naḅide aGot tokel mai alat seIsrael ke, n̄boŋ lotomabul n̄hol, len n̄matuan, n̄hanian met̄kav evi siGot, mai nab̄eta met̄kav lotopani evi siGot. Ale nab̄eta met̄kav ðevi siGot, namilen ke nab̄eta ḅisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatum mai am̄haib̄en l̄bevi siGot, ale n̄pasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

dereh tegəm len naut aSion,
dereh tipair hən nəpasusan siJakop,
nəlolit toβov hən ginau, aGot,
dan nəsaan salito.

27 Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito
notota gati len nahəsagw, ke,

dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

28 Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahuni, lovi
enemi siGot. Be gamit mətšavi Ju, mətukab hən natenan,
mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun
galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siApraham,
aIsak mai aJakop. 29 Husur nəboŋ aGot tolekis hən nəvanuan
toviol maii, nənauan san sagəgel boŋ ideh. 30 A mō gamit
mətšavi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləŋoni. Be gagai ilolosa
hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun
nəsa toləŋoni. 31 Len naŋide tomaienən, gagai alat seIsrael
ləmətahun nəsa aGot toləŋoni, gol ke, len naŋide aGot tololosa
hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətəs am. 32 Husur
nəvanuan p̄isi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale iban̄jis gat galit
len naŋide enən, hən bilolosa hən galit p̄isi.

Nə-sal-suh-aGot-an

33 O numan̄man̄ len namitisau mai naləboian siGot artotibau
masūv, artoyalal habat! Datodədas datβeləboi nə-sab̄-səhoti-
an mai naŋisal san gail.* 34 Hum natosian siGot toke,
“Ase eləboi nənauan siNasuβ aGot?

Nasoran sise eləboi βevi tarhət san?*

35 Ase ilav natideh mai aGot
tonor hən aGot βisar gele?”*

36 Husur aGot igol natit p̄isi, ale len nədan̄an san natit p̄isi
losuh hən ləβevi esan. Mitisal suh nəyalyalan san vi sutuai!
Ganan.

12

Naviolan hən natutumavan tomaur

1 Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totan̄is
gidato, noŋir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum
naviolan hən natutumavan tomaur, hən βevi esan səβon,
hən gai βehəhāvur masūv həni. Enən evi naŋisal kitin hən
məβilotu hən aGot. 2 Samtigol tətəv̄ hən naŋide gail hən navile
eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naŋisal hən
nənauan samito hən βiveveu. Bimaienən, dereh mitinau kitev
nəsa aGot toləŋoni, mətələboi səhoti, hən mətβigol nəsa tovoi,
nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhāvur həni.*

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9

* 11:35: Job 41.11

* 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6

* 12:2: 1Pit 1.14

* 11:34: Isa

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit v̄isusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadəlomian aGot tolav mai gamit v̄isusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səbomito. ⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isoḅur, ale nahudhut v̄isusua ikad nauman san totile. ⁵ Imaienan hən alat lotoriŋ nəlolit len aYesu. Gidat dattosoḅur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat v̄isusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəḅikad naviolan hən gəḅikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadəlomian sam̄. ⁷ Gəḅikad naviolan hən gəḅevi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəḅikad naviolan hən gəḅepusan, gepusan. ⁸ Gəḅikad naviolan hən gəḅigol nəvanuan gail ləḅeləŋon ḅivoi am len nəlolito, gigol leləŋon tivoi am len nəlolito. Gəḅikad naviolan hən gəḅeviol, geviol habat. Gəḅikad naviolan hən na-il-a-m̄o-an, len na-il-a-m̄o-an sam̄ geum tivoi. Ale gəḅikad naviolan hən nələm̄ ḅitanj̄is nəvanuan gail, gigole len nahəhaḅuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuḅ hən gamit gabag hum məttovi alatmiḅan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətam̄ hum aNunun aGot toḅuy vivi məhat len nələm̄. ¹² Bathut nə-vatvat-iri-an gotokade len aGot, gehəhaḅur. Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an ḅibar gaiug, gidan ḅuri len na-toh-mədau-an sam̄. Gidan len na-sor-tuḅ-an. ¹³ Nəboŋ nəvanuan siGot ləḅem̄idol, gevi tarhət salito. Gehəhaḅur hən nametḅos gail ləḅebis lohoim sam̄.

¹⁴ Geus aGot hən ḅivoi hən alat lotomədas gaiug gol gotoləŋon tosa vəsa. Geusi hən ḅivoi hən galito, sageusi hən ḅemədas galito.* ¹⁵ Gehəhaḅur mai alat lotohəhaḅur. Geləŋon tisa, gitanj̄ mai alat lotoləŋon tosa, lototanj̄. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum məttoḅitoḅ ŋai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam̄, be gehəhaḅur hən gəḅitah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam̄ səḅom̄ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəḅigole, gol husur naḅisal nəvanuan ḅisi lotoləḅoi ləḅəkəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len

* 12:8: Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * 12:14: Mat 5.44; Luk 6.28 * 12:16: Isa 5.21; Pro 3.7

gaiug, gə̀beləboi gə̀bigole, gikad natə̃mat mai nəvanuan ɸisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ɸisi, samtigol nasisilan. Riŋi hən nəlol paŋpaŋ tonor siGot ɸigole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̃ ɸimalkəkət, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hən ɸemuni. Nəboŋ gə̀bigol natenan, nahurun dereh tisa masuḅ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

13

Riŋ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan ɸisi lerin galit sə̀bolito len navəlan nəgavmen lotoil a m̃o. Husur nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an ideh topat, aGot idam̃ həni. Ale alat lotoil a m̃o, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a m̃o, emətahun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag. ³ Husur alat lotoil a m̃o ləsagol namətahwan len alat lotogol tonor be len alat ləsagol sanor. Gə̀beləŋon ke asike gə̀bemətahw len nabiltivanuan hən nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot m̃os navoian ɸivan hən gaiug. Be gə̀bigol ɸisa, gemətahw! Husur ikad nədaŋan hən ɸipansəm gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən ɸipansəm alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, gerin gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gə̀ɸipanis. Ale natsual am, gole hən nələm̃ ɸimasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, geḅur nətaks sam̃. Husur alat lotoil a m̃o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen. ⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gə̀ɸilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ḅur nətaks, ḅur nəlaisens. Binor hən gə̀berin avan ideh a məhat len nənauan sam̃, riŋi a məhat. Binor hən gə̀beputsani len nənauan sam̃, putsani.*

Məteləmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gə̀beləmas bun nəvanuan, gugol ɸis nəsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian toḅur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nələm̃ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur ɸis gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun

* **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22 * **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17;

Luk 20.25 * **13:9:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̃ o naləŋonian sam̃ ŋai.

nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suñan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsə hən avan ideh. Image-nan, na-ləmas-buni-an igol pīs nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətələboi namityal ipair pīsi tia. Evi namityal hən mətibilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo bilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egəm pəpadaŋ səhor ta mō, nəboŋ datomadhakad nadəlomian lan. ¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ bevisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol len gidato nahurabat nəbalan hən namial. ¹³ Len nəmauran sidato datitoh len naŋvide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totaŋtaŋvor len nabiltihanan mai natərogan, sadatetərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol naŋvide tosa totaŋtaŋvor hum nalipah, sadateŋitvituh, sadatitaŋbulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴ Mitilav kot nəboruan siMasta sidato, aYesu Kristo suñan tovi nahurabat dattosuni, hən gai biwol hən nəmauran sidato. Samtinau naŋisal ideh hən mətbigol nəsa nəboruan nəsaan samito beŋəloni.

14

Alat, nadəlomian salit sədaŋ

¹ Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaŋ, mətəhəhaŋur hən ləbitah mai gamito. Samteŋitvituh mai galit husur nənauan salit səbolito.* ² Nəvanuan, len nadəlomian san, eləboi bihan natideh, be togon nadəlomian san sədaŋ, ihan nəhanian totov len tan ŋai. ³ Nəvanuan tohan natit pīsi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit pīsi gai satisaŋ səhoti ke togon tohan natit pīsi timaspanis, husur aGot ehəhaŋur hən atenan totah maii. ⁴ Gaiug ase hən gəbisəŋ səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hən bikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasuŋ eləboi bevi tarhət san hən bigole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loŋitpitoŋ ŋai. Ipat len gamit viususua hən mətbinau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmariboŋ sua tovoi buni, igole hən beŋeputsan Nasuŋ. Ale gai tohan naməŋod, ihani mōs Nasuŋ, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməŋod, igole hən beŋeputsan Nasuŋ, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səboŋ ŋai, gidat ideh səmat mōs gai səboŋ ŋai. ⁸ Datbitoh, datbikad nəmauran,

* **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

* **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33

* **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16

datukade hən datbeputsan Nasub̄. Datbimat, datumat hən datbeputsan Nasub̄. Imagenan, datbitoh o datbimat, datovi siNasub̄. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən bevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməḡod, imabe gotosaḡ səhoti ke awawa sam̄ len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməḡod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat p̄isi dereh dateil len nəhon aGot hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasub̄ aGot ike, “Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan p̄isi dereh letəḡedur bathuriegw;

nabuḡon nəvanuan p̄isi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaianan gidat p̄isi dereh dateil len nəhon aGot hən datbikel ur nakitinan husur natit p̄isi gidat səḡodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḡ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən ḡigol awawa len nadəlomian ḡipes habetw hən ḡiteh len nəsaan. ¹⁴ Len naḡonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian p̄isi ivoi. Avan ideh ḡihani asike igol eḡiḡiḡal len naḡunusian siGot. Be avan ideh ḡinau ke nəhanian sua toḡiḡiḡal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḡiḡiḡal. ¹⁵ Awawa len nadəlomian ḡeləḡon ḡisa husur nəsa gotohani, len nəmauran sam̄ gəsahusur naḡisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəḡihani sagemədas awawa sam̄, aYesu tomat m̄osi. ¹⁶ Natsua ḡivoi len nabunusian sam̄, be ḡemədas nadəlomian siwawa sam̄, sagigole. Gəḡimaienan avan ideh edədas ḡisor ḡisa hən naḡide sidato. ¹⁷ Husur natoḡan pipi-habəlan aGot səpat len nəsa datḡihani o datḡemuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəmat, maḡ nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəbeum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaḡur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəmat mai natit gail lotogol gidat gabag datḡidan am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemədas nauman siGot sil nəhanian ḡai. Nəhanian p̄isi iveveu, be gəḡihan natideh ḡigol awawa len nadəlomian ḡipes habetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike gəḡihan naməḡod o gəḡemun nəwain o gəḡigol natideh ḡigol awawa sam̄ len nadəlomian ḡiteh len nəsaan. ²² Ale nəsa gotodəlomi husur natgalenan, təgau gati len gaiug mai aGot səḡoməru. AGot ehəhaḡur hən alat lotogol nəsa lotoləboi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Gəḡikad nə-lon-uri-an, be gəḡihan natsua

* 14:11: Isa 45.23

gəsənaŋ ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur nəsa gotogole sahusur nəsa gotodələmi. Gəbigol natideh gotodələmi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadələmian, len nə-daŋ-ḅuri-an datimasbulatut dan natideh ḅigol galit ləsədaŋ len nadələmian ləḅigol nəsaan. Sadatehusur naḅide togol gidat səḅodat ŋai datohəhaḅur. ² Gidat ḅisusua datimashusur naḅide togol nəvanuan tile ḅehəhaḅur lan, hən ḅevi tarhət san, hən nadələmian san ḅidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naḅide gai səḅon tohəhaḅur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədəsi-an silat lotokele hən ləḅemədəs gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit ḅisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naḅusanan mōs gidato hən datḅikad nəvatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḅuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit ḅisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḅuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naḅonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən məḅesua len nənauan mai nakelean, hən məḅisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaḅur hən totah mai gamito, məteḅhaḅur hən məḅbitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ḅimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ḅigol na-kel-gati-an galenan ləḅisarḅoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləḅisal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug
len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəḅe gail
hən nəḅeputsan nahəsaḅ.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit məttovi naluḅoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,

məteḅhaḅur ḅonḅon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,

“Gamit məttovi naluḅoh

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49 * 15:10: Deu 32.43

hæn nəvanuan naut tiltile gail,
mitisal suh Nasuþ aGot.

Nəvanuan gail þisi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,

dereh tile məhat

hæn naluṽoh hæn nəvanuan naut tiltile gail

ləbitoh pipihabəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hæn nakemkeman þisi mai natəmat husur məttoriŋ nəlomit lan. Hæn ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətepul səsəhov hæn nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hæn navoian mōs nəvanuan, mətopul hæn naləboian þisi ale mətoləboi mətḃeṽusan gamit gabag.

¹⁵ Ginau nəsaməmau hæn nototos husur natgalevis van hæn gamito hæn nəḃeliv nənauan samit təlmam hæn galenan.

Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosumian

ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hæn alat ləsavi Ju ləḃegəm vi naviolan hæn natutumavan aGot ḃehəhaṽur

həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səḃon ŋai.

¹⁷ Imaienan, len nauman þisi sagw mōs aGot, noṽiv husur evi aKristo aYesu ŋai togole. ¹⁸ Asike nusor husur natideh

am, be nukel nəsa ŋai aKristo togole nəḃon notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKristo esəhar alat ləsavi Ju

hæn ləḃigol husur nəsa aGot tokele. ¹⁹ Loriŋ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaŋmaŋ lan, namerikel gail notogole len

nədaŋan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel þis na-kel-uri-an tovoi seKristo, tuḃat len naut a Jerusalem van van van

vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəḃon nototuḃat len nauman egai van vəbar daməŋai, noləŋon masuṽ hæn nəḃikel ur na-kel-uri-

an tovoi len naut ləsaləboi aKristo lan ḃon ideh. Nəsaləŋon nəḃikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be

hum natosian siGot tokele husur aKristo, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,

ale alat ləsasəsəlon,

dereh leləboii.”*

* **15:11:** Psa 117.1 * **15:12:** Isa 11.10 * **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike,

nəsaləŋon nəḃeum hæn naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15

22 Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

23 Be gagai nunon len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḅur lotovan, noləḅon masuḅ həni sal ke negəm ris gamito. 24 Nunau utaut hən nəḅevi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəḅon nəḅitoh kəkereh ḅinoḅ len nahəhaḅuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len naḅisal van. 25 Be nevi Jerusalem bai hən nəḅevi tarhət silat lotovi siGot ei. 26 Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhaḅur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. 27 Lohəhaḅur hən lotomaienan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləḅihan katəḅol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol həni, inor hən ləḅevi tarhət salito len natit lotokade.† 28 Na nəḅon nəḅitariv nəvat egai mai galito, nəḅon nəḅigol nauman eg ḅinoḅ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. 29 Noləḅoi ke nəḅon nəḅibar naut samito, aKristo dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

30 Bathudud nadəlomian, husur dattoriḅ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idaḅ ke, mitiḅon mai ginau len nəḅalan sagw len na-sor-tuḅ-an samito mōs ginau van hən aGot. 31 Mitoris tuḅ hən aGot ḅilav kuv ginau dan nəvəlan alat a Jutea lotomətahun ləḅigol husur nəsa aGot tokele. Sor tuḅ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləḅehəhaḅur hən nəvat nəḅilav mai galito. 32 Beti, aGot ḅeləḅoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw ḅimaaur təlmam len natohan sagw mai gamito. 33 Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

1 Nuke nisor husur napəhaḅut sua tovoi ḅegəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aḅavinenamito len nadəlomian, nahəsan aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* 2 Nəḅon ḅegəm hən gamito, len nahəsan Nasuḅ, len naḅide tonor hən alat siGot, mətehəhaḅur həni hum tovi pəhaḅut siNasuḅ. Bəmidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḅur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

* 15:22: Rom 1.13 † 15:27: Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * 16:1: Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadaḅ hən nabiltivile a Korint.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKристо, aYesu.*

⁴ Arorin gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan n̄os nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotoḅonḅon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia torin nəlon len aKристо.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru suḡan ginau, artotoh len naim bəbaŋis mai ginau.‡ Arovi ḅiltivanuan len ahai pispisul gail ale arorin nəlolaru len aKристо a n̄o, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḅ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanu toum seKристо mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStaku notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKристо. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulu.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju suḡan ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarissu lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhaḅut eru artoum todaŋ siNasuḅ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaŋ siNasuḅ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufu, Nasuḅ tolekis həni hən ḅevi esan səḅon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosuḡan tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aSinkritu, aFleku, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotoḅonḅon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFiloloku, aJulia, aNereu mai aḅavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan pi siGot lotoḅonḅon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot mətesuḡan nətarhomit gabag hən məḅikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut pi si luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpəhw, napusanan salit togol nəvanuan ḅiteh

† 16:3: Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * 16:3: Uman

18.2 ‡ 16:7: Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi

pəhaḅut sua, hum ma tovi asoan aAdroniku. * 16:13: Mak 15.21

dan nadəlomian, naʔusanan salit gail ləsanor hən naʔusanan məttokeade a m̃o; mətələləgau hən asike ləbēmədas gamito. Mətebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loum m̃os nabəhaʔulit ʔai. Len nasor-malumlum̃-an mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsənau nagəgərasan.* ¹⁹ Nəvanuan ʔisi losəsəloŋ tia hən na-kel-uri-an ke məttoŋol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaʔur masuʔ. Be nuke mitikad namitisau hən nagol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanən hən nəsa tosa. ²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju surman ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginau, aTertius nototos nalobulat napisulan egai siPol, ginau notovi nəvanuan siNasuʔ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luʔonʔon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi ʔigol mətʔidaŋ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluʔoh ʔisi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləberin nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səʔon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:18:** Flp 3.19 * **16:21:** Uman 16.1-3 § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit ʔisi. Ganan.

1 Korint

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən bevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboŋ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboŋ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaʔolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eʔusan husur aYesu. Nəboŋ aPol toriŋ naut ideh, isor tuv mōs alat siYesu ei, ale itos naloʻbulat napisulan van hən galito hən ləbinau gat naʔusanan san ale hən aPol biḡol ləbikad nədaŋan hən ləbeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəbonan lotokade sumian alat siYesu. Naloʻbulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu lovitvituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10–4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naʔide aGot toləmasi len naʔide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len naʔide hən naitian mai nəmauran naitian toʔuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməŋod nəvanuan gail lotoviol həni mai nələblab gail len natutumavan (8.1–11.1)

8) Naʔide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2–14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaur len nəboŋ ta tahw balai o teʔuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

- 10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ðeviol hənī mai galito? (16.1-4)
 11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləberis alat siYesu ei (16.5-12)
 12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudəlañian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naləbulat napisulan egai. Len naləjonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos naləbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətḃevi esan səbon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot səbon, gamit mai nəvanuan pisi len naut pisi lotoriñ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

⁴ Akis nosipa vi təban aGot hən gamito. Nosipa vi təban hən navoian san gai toviol kəmas hənī mai gamito len aKristo aYesu. ⁵ Len aKristo, len naḃisal pisi, aGot igol mətəpul hən naviolan san gail, nasoruan pisi mai naləboian pisi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-ke-urī-an husur aYesu Kristo namtokel mai gamito, iparpar. ⁷ Imaienan, nəboñ mətətətoḃ vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (nəboñ mətətoḃ masuṽ hən natəlmaman san), mətəsañidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidañ van vəbar nagilen, hən asike mətḃikad natideh tosa len gamito tonor hən mətḃipanis sile len nəboñ siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan mōs gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətḃiḃon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.*

Napəpəhwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, noñir gamit ke, mətəsua len nəsa mətḃikele, hən asike ḃikad napəpəhwan len gamito, be hən mətḃesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaienan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel parpar hənī mai ginau ke mətətosor ḃalḃal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siApollos,” sual am ike, “Novi

* 1:1: Uman 18.17 * 1:2: Uman 18.1 * 1:9: Deu 7.9

sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKristo.”* 13 Mætunau ke mættolæboi mætberæpehun aKristo maienan a? Mætunau ke ginau, aPol numat len nêhai balbal m̄os gamito a? Mætubaptais len nahêsan aPol a? Aoa!

14 Nosipa vi tēban aGot ke nəsəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ηai.† 15 Imaienan, avan ideh edədas ðike tobaptais len nahəsagw. 16 (O nəlogw ibon̄bon̄ hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nəsənuu gat ideh am notobaptais hən galito.) 17 Be noil hirhir ke, aKristo sasəvat ginau hən nēbibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nēbikel uri len namitisau hən nasoran. Nətakəmaienan, nəmatan seKristo len nêhai balbal tagəm vi ut kəmas.

18 Husur namilen nəmatan seKristo len nêhai balbal savi natideh len alat lotohusur nap̄isal van hən nəmasigan. Be evi nədaŋan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaa sidato. 19 Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kəmas, ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit teḅuer.”*

20 Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməηai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kəmas.*

21 Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləbeləboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhaḅur hən tolav kuv alat lotoriŋ nəlolit lan, dan nəsaa salito. 22 NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludon̄ kitev namitisau. 23 Be ginamit m̄au, namtukel ur nəmatan seKristo len nêhai balbal. NaJu, nəlolit ipan̄pan̄ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ηai.* 24 Avil aKristo evi nədaŋan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor m̄os alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. 25 Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idan̄ səhor nədaŋan sinəvanuan.

26 Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəbon̄ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ηai len gamito lukad namitisau, evis ηai lovi vanuan totibau, nəbon̄ lotopas gamito, evis ηai luḅat nəhes. 27 Avil aGot ilekis hən nəsaa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən ðigol alat

* 1:12: Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas.

† 1:14: Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * 1:19: Isa 29.14 * 1:20:

Job 12.17; Isa 19.12, 44.25 * 1:23: Luk 2.34; Kal 5.11

lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədan len nabunusian silat navile a pan hən bigol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən bigol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas bisor patpat gai məhat len nəhən aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbənən mai aKristo aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKristo, aGot erinji ke datunor len nəhən, igol datovi esan səbən ŋai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len naṽivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kristo ŋai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədan, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norin gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, namtusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbēbuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaṽos gat Nasuḅ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike, “Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədariŋan nəvanuan ideh sasəsəloŋ ləboii,
nənanuan sinəvanuan ideh sənau səhot
nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit pisi, eləboi natit gail siGot am,

* 1:31: Jer 9.24 * 2:3: Uman 18.9 * 2:9: Isa 52.15, 64.4

nəvanuan todədas bələboi səhoti. ¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbōn ŋai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbōn ŋai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datbələboi natit p̄isi aGot toviol kəmas həni mai gidato. ¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi p̄usanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi p̄usanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas bələboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit p̄isi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bēbunus ləboi nəlodata hən bike tovoi o tosa. ¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke, “Ase eləboi nənauan siGot

hən bələboi bikel na-sor-p̄usp̄usan-an maii?”*

Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəpəhwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttoamatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suŋian məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, suŋian məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKristo. ² Nəboŋ notoŋusan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədədas mətbihani. Kitin, mətodədədas mətbihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutaḅulol bulos gamit gabag, mətoviṭvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mət̄sasūŋian alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətōhusur naṽide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa? APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mət̄bikad nadəlomian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navəlanamər ṽisusua hən namr̄bigole. ⁶ Ehum ginau

* 2:16: Isa 40.13

* 3:2: Ipru 5.12-13

* 3:4: 1Kor 1.12

* 3:5: Uman

notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nəlomito, ale aAḗollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot māu togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi aroum mōs natsua ḡai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonḗurḗuran tonor hən nauman səlaru vīsusua. ⁹ Ginaməru namroum ḥonḥon siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriḡ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən naḡide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas ḥeriḡ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh ḥeum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi ḥeum həni hən nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan ḥeum hən naim maienan, nauman san dereh tiḗarḗar. Husur Nəboḡ siNasub dereh tigol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan ḗisi, səbi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum həni asike ḥiḗarḡ len nəhab, gai dereh tikad nakonḗurḗuran san. ¹⁵ Be nəhab ḥiḡan ḗis nəsa nəvanuan toum həni, dereh asike ikad natideh. Gai ḡai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehum tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶ Gamit māu mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənu səhoti a? ¹⁷ Avan ideh ḥemədas bun naim siGot, aGot dereh temədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbon ḡai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegəras gamit səbomito. Gamit ideh ḥinau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən ḥikad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmellan ḡai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasub aGot eləboii ke nənanuan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ḡai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən məḥiḗatpat gamit məhat lan; husur natit ḗisi evi samito. ²² APol, aAḗollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməḡai mai natit gail lotogəm sal, natit ḗisi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

¹ Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləbinau ke namttovi vanuan nauman seKristo, aGot toriŋ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito. ² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san bisabi ke todaŋ len gai. ³ Gamit mətbisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan bisabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəbisabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səḅon ŋai bisabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən mətbisab səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəḅoŋ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriŋ natgalen len namial hən ləbiparpar; ale dereh tevəhot naləŋonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan visusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadələmian, nusor husur ginau mai aAḗollos hən mətbələboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷ Hum ma məttonau suluvi ke məttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot beviol hən natit pi si mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa məttokade?

⁸ Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natit pi si tia məttoləŋoni. Hum ma məttonau suluvi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluvi ke məttovi kiŋ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttoḅuer. Oo noləŋon masuḅ ke mətavi kiŋ gail, hən ginamit tu namttavi kiŋ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhən nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaŋisan lotoyar vi lan nəmatan. Esumian toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel mōs aKristo. Be gamit māu, mətunau suluvi ke məttokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit māu mətunau suluvi ke məttodaŋ. Mətunau suluvi ke məttoḅat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mədas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtoun idaŋ hən navəlanamit səḅonamito. Nəḅoŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən bivoi hən galito. Nəḅoŋ lotomədas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ ḅuri.* ¹³ Nəḅoŋ lotosor mədas nahəsanamito, namtoŋir galit

* 4:12: Uman 18.3

hən ləbehusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit b̄isa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit mət̄tosuŋan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄bimagenan am. ¹⁵ Naut kəmas mət̄təkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mət̄ukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətōv hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasub̄.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən naṽide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Naṽide enan notokade, inor hən naṽusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub̄ b̄idam̄ həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədaŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nəbilitdaŋan san. ²¹ Mət̄oləŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mət̄uke nipat nəhai hən nəb̄iṽas gamit həni, o mət̄uke negəm len na-ləmas-buni-an mai len naṽide b̄emədau?

5

Mitikai hən naulum̄an togol naitian tosa hən b̄evivile

¹ Noləŋon isa masuṽ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ həni. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor naṽide silat ləsəkad nadələmian: aulum̄an sual ei igol naitian mai asoan atəman.*

² Imabe mət̄upatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusab̄ səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nəbonbonan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mət̄eriŋ atenan len navəlan aSetan, m̄os

* **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17 * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2 * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulum̄an sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman.

naboruan san topul hən nəsaaŋ beβuer buni, hən aYesu b̄ilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŋ siNasub.†

6 Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.‡ 7 Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaaŋ, dan gamito, hən mətβegəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətohum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən b̄ilav kuv gidat dan nəsaaŋ sidato. Ehum natuhsipsip lototumav həni len nəPasova.§ 8 Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu toβuer, nayis hən nəsaaŋ mai naləŋonian hən nəsaaŋ. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

9 Len nalobulat napisulan nototosi van hən gamit a m̄o, nuke, samtita mai alat lotogolgol naitian tosa. 10 Nəboŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogolgol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuṽ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətebulatut dan galito, gamit p̄isi məttəmasgam dan navile eg a pan. 11 Be gagai nukel p̄arp̄ar hən namilen natosian sagw a m̄o. Imaiegai ke: samtita mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaŋ sal. Bigolgol naitian tosa, bələŋon masuṽ hən natite, b̄ilotu hən nəlablab gail, b̄isor mədas nahəsən nəvanuan gail, βətərog akis, o βevənvənah, samtita maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boŋ ideh.

12-13 Husur səpat len ginau hən nəbisaβ səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit məttokad nadələmian, ipat len gamito hən məbisaβ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit məttokad nadələmian

1 Ideh len gamit siYesu b̄ike b̄ikot hən gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən beβətaβ len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləb̄ikot hən gəlaru? 2 Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh leβətaβ

† 5:5: 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: m̄os naboruan san topul hən nəsaaŋ beβuer buni, togon ike: m̄os na-mədas-niben-an. ‡ 5:6: Len naṽide tomaienən, avan sua

togol nəsaŋ emədas nəvanuan gail hən galit am lebigol nəsaŋ enən. § 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmariboŋ toməlevru. * 5:8: Exo

13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

len nakotan hən ləbepəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mət̃bēbətah hən mət̃bepəpəhun navoian dan nəsaan silat navile a pan, imabe mət̃saləboi mət̃bisab̃ səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? ³ Dereh datebətah hən dat̃bepəpəhun navoian dan nəsaan siaŋel gail mai len natit gail hən nəmauran egai. Mət̃saləboii a? ⁴ Imagenan, mət̃bike mət̃bikad nakotan husur natideh hən nəmauran egai, savoi hən mət̃beus amatsistret savi siYesu hən bēbətah len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hən nəmauran tonor, hən bēbətah sum̃an nəmatsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nəvanuan nadələomian sua ikot hən nəvanuan nadələomian togon—be igole len nəhon nəmatsistret gail ləsəkad nadələomian len aGot!

⁷ Bathut ke mət̃tokad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̃isi mət̃sawin kasi, mət̃sasəhor natideh! Nəvanuan togon b̃igol nəsa sanor hən gamito, riŋi ŋai, samtikot həñi. Ivoi am hən mət̃bidam̃ hən gai togol nəsa sanor hən gamito. Ivoi am hən mət̃bidam̃ hən gai tovənoh natit p̃isi samito! ⁸ Be gamit gabag m̃au, mət̃ugol nəsa sanor hən gamito. Mət̃ogəras gabag hən gamito hən mət̃bevənoh natit samit gail. Ale mət̃ugol natgale- nan van hən awawa samit len nadələomian! ⁹ Nəvanuan ləsənor asike asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot. Mət̃sə nau səhoti a? Mitimasnau hən asike mət̃bisab̃. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hən nəlablab̃ gail, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, alalum̃an lotopur hən nibelit hən naititian, alalum̃an lotogol naitian mai alalum̃an, ¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masuṽ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mēdas nahəsən nəvanuan mai alat lotogol nasənahən hən ləbevənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot togəm balai. ¹¹ Ale a m̃o gamit galevis lovi vanuan lotomaianan. Be aGot igol mət̃toveveu dan naṽide galen lotosa, igol mət̃tokad nəboruan san, mət̃tovi esan səb̃on, ale eriŋi ke mət̃tonor len nəhon len nahəsən Nasub̃ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh b̃ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəb̃igol natideh.” Be ginau nuke, naṽide galevis ləsavoi hən ginau. Hum ma avan ideh b̃ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəb̃igol natideh.” Be ginau nuke, asike nudam̃ hən natideh b̃iwol hən ginau hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh b̃ike, “Nəhanian ipat m̃os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̃os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areb̃uer. Avil nibedato ləsətəh

mōs naitian tosa, lutoh mōs Nasuḅ ale Nasuḅ evi Masta hən nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nədaḅan san, aGot igol niben Nasuḅ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKристо. Mətsaləboii a? Datḅeləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKристо, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKристо, ḅiḅon mai napəhaḅut toḅurḅur hən niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nəvanuan toḅon mai apəhaḅut toḅurḅur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natuḅatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua suḅan niben tosua ḅai.”* ¹⁷ Avil nəvanuan toḅon mai Nasuḅ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail ḅisi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mətsavi samit səḅomito,* ²⁰ husur nəsa aGot toḅur gamit həni, etibau masuḅ.* Image-nan, len nibemito, len natit ḅisi məḅbigole, mitimasputsan nəyalalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len nalobulat napisulan məttotosi van hən ginau. Mətuke, “Ivoi hən naulumān ideh hən asike ḅibar niben napəhaḅut.” ² Avil bathut nəvanuan isoḅur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulumān tolah tikad naitian mai asoan səḅon, ale napəhaḅut tolah tikad naitian mai asoan səḅon. ³ Asoan aulumān ḅeləḅon naitian, aulumān tigole maii. Asoan apəhaḅut ḅeləḅon naitian, apəhaḅut tidamḅ həni maii. ⁴ Niben apəhaḅut savi esan səḅon ḅai, be evi sisoan. Ale len naḅide tomaienān, niben aulumān savi esan səḅon ḅai, be evi sisoan. ⁵ Samretəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag. Be mərḅike mərḅisor tuḅ husur nəmariboḅ galevis, ale mərḅidamḅ mai gamər gabag, inor hən mərḅetəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag. Nəboḅ nəmariboḅ galenan ləḅinoḅ, miriḅon tətās. Asike mərḅigole, dereh aSetan tidās ḅisal hən ḅeliv gaməru hən mərḅiteh husur mərsədaḅ. ⁶ Nəsakel nakelean todaḅ ke mirimastəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag mōs na-sor-tuḅ-an; ao nudamḅ hən ḅimaienan ḅai. ⁷ Beti

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nəsa aGot toḅur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNatun tosua səḅon.

noləŋon ke nəvanuan p̄isi lətasuŋan ginau. Be len nakitinan, gidat p̄isi datukad naviolan aGot toviol hən v̄isusua mai gidato. Nəvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nəvanuan sual am ikad naviolan tomaienana.

⁸ Ale nukel mai alaluŋan asoalit lotomat mai nəbatunau pəhaŋut gail ke, asike ləb̄ilah be ləbitoh maienan ŋai, suŋan ginau, ivoi. ⁹ Be asike ləbetəgau gat nəlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hən ləb̄eləŋon masuŋ hən naitian; ivoi səhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaŋ m̄os nəvanuan nadələmian lo-tolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napəhaŋut sateriŋ asoan. ¹¹ Be alitenan b̄eriŋ asoan, satilah mai naluŋan ideh am. Alitenan titoh maienan ŋai o tigol nəsasaa tokade mai asoan tinoŋ ale tiŋon təlmam maii. Ale naluŋan sateriŋ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean m̄os nəvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuḅ. Nekəmaiegai ke: naluŋan ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələmian, ale alitenan b̄ehəhaŋur hən b̄itoh maii, auluŋan satetiŋos həni. ¹³ Ale napəhaŋut ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələmian, ale atenan b̄ehəhaŋur hən b̄itoh maii, apəhaŋut satetiŋos həni. ¹⁴ Husur nəlahan apəhaŋut siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian selitenan. Ale nəlahan auluŋan siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian sitenan. Asike təmagenan, natətai samit gail lətatoh len nəbathudud tob̄iŋbiŋjal len nəhon aGot. Be gagai lutoh len nəbathudud tonor len nəhon. ¹⁵ Be gai səkad nadələmian b̄eləŋon natiŋosan, tehusur naləŋonian san. Nəboŋ tomaienana, nəlahan enan səbaŋis gat asoan tokad nadələmian. Be b̄eləboi b̄igole, nəvanuan tokad nadələmian tetəgau gat nəlahan səlaru bathut aGot ekis gidato m̄os natəmat. ¹⁶ Latpəhaŋut məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləb̄eriŋ nəlolit len aYesu. Ale laluŋan məttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləb̄eriŋ nəlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit v̄isusua, asoam̄ b̄imat o asoam̄ b̄ikad nadələmian o asoam̄ asike b̄ikade, len natohan ideh gototoh lan nəboŋ aGot tokis gaiug, gitoh maienan lan. Nukel nakelean enan todaŋ mai alat siYesu len naut p̄isi. ¹⁸ Avan ideh b̄ikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satesusuan nabuŋon hum səkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike b̄ikad na-tiv-dalusi-an nəboŋ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datb̄ikad na-tiv-dalusi-an o datb̄ipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datb̄igol husur nakelean todaŋ aGot tokele, enan nab̄ilitite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan nəboŋ aGot tokisi, titoh maienan lan. ²¹ Govi slev nəboŋ aGot tokis gaiug a? Bimagenan, sa-nələm̄ tetuhatu hən. Avil

* 7:11: Hən naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

gæbelæboi gæbikad nêmakuvan hæn asike gæbevi slev am, gigole. ²² Husur nêvanuan tovi slev nêboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasub̄. Len naŋide tomaienan, nêvanuan savi slev nêboŋ aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Nêsa aGot toŋur gamit hæni, etibau masuŋ. Samtehusur nêvanuan gail sum̄an mættovi slev salito. Mætehusur Nasub̄. ²⁴ Bathudud nadêlomian, len natideh mættotoh lan nêboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat læsêlah

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nêsekad na-kel-buni-an ideh siNasub̄, be nukel nê-nau-sêhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasub̄ igol notodaŋ len gai. ²⁶ Imaienan, bathut nêmauran todaŋ mættotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hæn naulum̄an b̄itoh hum̄ totoh gagai. ²⁷ Gæbilah mai napêhaŋut tia, sagidas p̄isal hæn gæbimakuv dan nêlahan samêru. Asike gæbilah, sagidas pêhaŋut hæn gæbilah maii. ²⁸ Be gæbilah, savi nêsaan; ale navensus b̄ilah, savi nêsaan. Be alat lotolah dereh lisab̄ nêmauran egai tidaŋ len nêboŋ gail, ale nomêtahun mætbelêŋon b̄isa maienan.

²⁹ Bathudud nadêlomian, nekêmaiegai ke: namityal em̄idol. Gagai van, naulum̄an tokad asoan, nêlahan sêlaru satiwol hæn nêmauran san. ³⁰ Nêvanuan totaŋ, nêtaŋan san satiwol hæn nêmauran san. Nêvanuan tohêhaŋur, nahêhaŋuran san satiwol hæn nêmauran san. Nêvanuan toŋurŋur tite, natit gail gai topul hæn saliwol hæn nêmauran san. ³¹ Ale nêvanuan toumum mai natit gail hæn navile a pan, navile a pan satiwol hæn nêmauran san. Husur navile eg a pan hum̄ topat gagai, satovan vêmasig.

³² Nolêŋon ke mitimakuv dan natit gail len nêmauran egai nêlomit totuhatu hæn. Naulum̄an sêlah elæboi b̄inau masuŋ hæn Nasub̄ mai naŋide b̄igol Nasub̄ b̄ehêhaŋur lan. ³³ Be naulum̄an tolah inau masuŋ hæn navile a pan mai naŋide b̄igol asoan b̄ehêhaŋur. ³⁴ Ale sêdaŋ kavkav len gêlar p̄isi, Nasub̄ mai asoan. Napêhaŋut sêlah, navensus, inau masuŋ hæn Nasub̄ hæn gai b̄evi siNasub̄ sêbon len niben mai nanunun. Be napêhaŋut tolah inau masuŋ hæn navile a pan mai naŋide b̄igol asoan b̄ehêhaŋur. ³⁵ Nokêmaienan m̄os nêbevi tarhêt samito, savi hæn nêbiwol hæn nêmauran samito. Nokêmaienan hæn naŋide samit b̄inor, hæn mæt̄bigol tabtab hæn nêsa Nasub̄ tolêŋoni, hæn asike natideh b̄eliv nênauan samit dani.

³⁶ Be naulum̄an ideh b̄inau ke sagol sanor hæn navensus tokel gati ke b̄ilah maii, ale nêlon atenan b̄esursuru hæn

(hum bīmasmagenan), tilah maii hum toləḡoni. Savi nəsaan.†
 37 Be nauluḡian beil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike
 bətəgau gati, be nəsa bīgole bīpat len gai səḡon, ale bīnau
 səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi.
 38 Imagenan, nauluḡian tolah mai navensus san igol natit
 tovoi, ale nauluḡian səlah maii igol natit tovoi am səhori.†

39 Napəhaḡut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar
 asoan bīmat. Be asoan aliten bīmat, imakuv dan nəlahan
 enan, ale eləboi bīlah mai avan ideh bələḡoni. Be natsua,
 nauluḡian bīlah maii timasvi siYesu. 40 Len nabunusian
 sagw, napəhaḡut asoan tomat bītoḡ səḡon maienan ḡai, dereh
 tehəhaḡur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən
 notokəmaienan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

1 Gagai nuke nisor husur naməḡod nəvanuan gail lototutu-
 mav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat
 p̄isi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən
 naḡivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idan
 am. 2 Avan ideh bīnau suluḡi ke toləboi natit tosoḡur; gai
 saləboi natit lotokitin aGot toke bīkel vəhot gail maii sal. 3 Be
 avan ideh bələmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

4 Ale, nəhanan hən naməḡod lototutumav həni van hən
 nəlablab beti: Gidat p̄isi datoləboii ke nəlablab savi natideh len
 navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ḡai. 5 Ikad
 nagot gəḡeras tosoḡur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke
 nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorin
 gail hum lotovi got mai masta salit gail.* 6 Avil naut kəmas
 natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ḡai, aTata tovi
 nəkadun natit p̄isi. Ale gidat datutoḡ m̄osi. Ale ikad aMasta
 tosua ḡai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit p̄isi toum
 həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

7 Be savi nəvanuan p̄isi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan
 nadələmian galevis ləsənau səhoti sal ke nəlablab ləsəkad

† 7:36: Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai
 nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len nauluḡian
 egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus bīke bīlah maii.
 Ale evəlo. Nəboḡ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasoruan
 ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen
 toru enan, aPol ike inor hən arbīlah. † 7:38: Len naut egai aPol ike,
 nauluḡian tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəboḡ
 gail (geris 7.26), nauluḡian səlah mai navensus san igol ivoi am səhori. *

* 8:3: Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh bīnau suluḡi ke tokad naləboian, gai
 səkad naləboian kitin. 3 Be nəvanuan bīkad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin.

* 8:5: 1Kor 10.20-21

nədaŋan ideh. Ale nəboŋ lotohan naməŋod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaŋ len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit ebiŋbiŋjal. ⁸ Be nəhanian edədas biŋgol datbiŋkad navoivoian mai aGot. Husur datbiŋhani o asike datbiŋhani, gəlar piŋi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaŋan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaŋ len nadəlomian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat bəris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaŋan sam̄ bəliv nənauan san gol bihan naməŋod lototutumav həni tia van hən nəlablab. Biŋgol biŋmaianan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian sam̄, gomədas awawa sədaŋ len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat m̄osi. ¹² Mətbiŋgol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaŋ len nadəlomian, mətugol nasənahən len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəbiŋhani biŋgol awawa len nadəlomian biŋteh, sanihan naməŋod boŋ ideh am. Husur nomətahun nəbiŋgol awawa ideh len nadəlomian biŋteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəbiŋgole səpat len navəlagw a? Mətunau ke nəsavı ahai pispisul a? Mətunau ke nəsarıs aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətısavı navit nauman sagw len Nasuḅ a? Gıнау m̄au novi ahai pispisul notoris aYesu, ale gamit, navit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavı ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətısaləboi mətbiŋkəmaianan. Husur nəmauran samit len Nasuḅ eḅusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavı ahai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətbeḅəŋan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətoləboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadəlomian ləbitah mai ginamit sum̄an ahai pispisul tile am mai aPita mai aḅan Nasuḅ gail lotogole a?* Ao inor! ⁶ Gıнау mai aParnapas, mətunau ke ginamər ŋai inor hən namrtoum m̄os nəvat hən namrbimaaur a? Be inor hən məttaəkətkəta təban ginaməru sum̄an ahai pispisul tile gail am. Mətısaləboii a?* ⁷ Mətunau ke

* **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboŋ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toḅur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab sanor.

Ale nəlon səmasil am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsən len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30

nasoltia ideh naḡurḡuran san tobuer, eṽur natit san gail hən nəvat san səbon a? Ao, səmaienan boḡ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan naṽit nakrep han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, emun nasus halito. Mətsaləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ḡa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibanḡis gol nabuḡon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboḡ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau nabuluk ḡa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan toruḡruḡ kuv namisurhuwit gəlar ḡisi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mətbəkətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləbikad nədaḡan hən na-il-a-mō-an hən məttakətkəta təban galit maienan, inor hən mətbəkətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaḡan enan hən gamit boh məttakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətbḡigole. Ao namtudaḡ ḡur natit ḡisi hən asike namtbḡipon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mətoləboii ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəḡol hən nəsa lototutumav həni. ¹⁴ Len naṽide tomaienən, Nasuḡ isor idaḡ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləbimaṽur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boḡ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən ḡimagenan hən ginau. Noṽiv ke nəsaus natgalenan, nəsaḡon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəbehusur naḡisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor naḡisal tile am. ¹⁶ Husur, nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəbisor sal suh ginau həni. Ao, len naləḡonian siGot, aGot eriḡi len navəlagw hən nəḡimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, nəbiltipanismen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləḡoni, taḡor hən nətəkad nakonḡurḡuran həni. Be aGot ḡeriḡi len navəlagw hən nəḡigole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonḡurḡuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboḡ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəḡeviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nədaḡan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

* 9:9: Deu 25.4; 1Tim 5.18 * 9:11: Rom 15.27 * 9:13: Lev 6.16, 26; Deu

18.1-3 * 9:14: Mat 10.10; Luk 10.7

19 Naut kēmas nēsavi slev sivan ideh, nugol gabag hēn ginau notovi slev sinēvanuan p̄isi hēn nēbeliv nēvanuan isob̄ur am gēm hēn aKristo. 20 Nēboŋ nototah mai naJu gail nosuñan naJu gail hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Naut kēmas nēsatoh len navēlan nalo, nēboŋ nototah mai alat len navēlan nalo seJu gail, nosuñan alat len navēlan nalo hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. 21 Nēboŋ nototah mai alat lēsēkad nalo, nosuñan alat lēsēkad nalo hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Be nēsēmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hēn ginau. 22 Nēboŋ nototah mai alat lēsēdaŋ, nogēm suñan nēsēdaŋ, numaienan hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Nogēm suñan nēvanuan gail p̄isi hēn, len naŋisal ideh nēbeliv galit gēm hēn aKristo hēn bilav kuv galit galevis dan nēsaan salito. 23 Nugol natgalen p̄isi hēn na-kel-uri-an tovoi b̄ibar nēvanuan bisob̄ur am, hēn nēbikatēpol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

24 Mētōlēboii tia ke len nēgangaman, galit p̄isi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam sēhor galit am hēn bilav nēprais. Mitigam magenan hēn mētbewin, hēn mētbikad nēprais! 25 Nēvanuan gail p̄isi lotoke ligam len nērañrañean, loutaut idaŋ tabtab len natit p̄isi. Galit ludaŋ bur nautautan enan, hēn lēbikad naprais tovi ut kēmas asike idareh. Avil gidato datugole mōs naprais topat vi sutuai. 26 Imagenan, hum nēgangaman, nēsēgam taŋtaŋvor. Hum natuhtuhan, nēsatuhtuh taŋtaŋvor hum nototuh namēsav ŋai. 27 Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut hēni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hēn ke, nēboŋ nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nēvanuan gail binon, nēprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta mō lumabe?

1 Nokəmaienan bathudud nadələmian, husur nomətahun mētbētətan hēn nategai. Atəmadat ta sutuai p̄isi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nēmavukasw, galit p̄isi luyar tukot len tas.* 2 Len nēmavukasw mai nētas, ehum galit p̄isi lotobaptais hēn lēbēvi ahai susur siMoses. 3 Ale galit p̄isi luhan nēhanian tosua ŋai togēm len aGot.* 4 Ale galit p̄isi lomun nēwai tosua ŋai togēm len aGot, husur lomun nēwai hēn nēvat siGot totah mai galito, ale nēvat enan evi aKristo.* 5 Avil aGot sahəhaŋur

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nēboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nētas torus dani gol ke tokad naŋisal tommas rivuh be nētas ipat tarhəte tarhəte.

* **10:3:** Exo 16.35

* **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11

hæn galit lotosoþur, ale lumat, nabirimat halit gail losuh taŕtaŕor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalələgauan hæn asike datþeləŕon masuŕ hæn natit tosa gail suŕnan galito.* ⁷ Samtilotu hæn nəlablab gail suŕnan galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hæn ləb̄ihan, ləb̄emun. Ale lule məhat hæn ləb̄isav, ram̄ram̄e taŕtaŕor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa suŕnan galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŕ tosua ŕai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nədaŕan siNasuþ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmat gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen suŕnan galit galevis lotokoblen, gol aŕel hæn nəmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hæn galito hæn datþeləboi səhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-þusan-an m̄os gidat dattotoh len nəboŕ hæn nanoŕan hæn navile a pan. ¹² Avan ideh þinau ke toil gəgat, telələgau hæn asike þiteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, eþitoŕ hæn nəsa togəm hæn nəvanuan gail þisi. Be aGot igol tabtab hæn nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idam̄ hæn ideh səhor nəsa məttoləboi mətþidaŕ þuri. Nəboŕ natideh þitaltal ke mətþigol nəsaan, dereh aGot tigol naþisal dan natenan hæn mətþidaŕ þuri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit þisi, mitigam dan nalotuan van hæn nəlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum məttokad nənauan; nəbekitin o asike nəbekitin, mitinau hæn mətþinau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasuþ, nəboŕ dattosipa vi təban aGot hæn nabiliwai, datomun katəþol hæn nəda heKristo. Ale nəboŕ dattoþur nabəta, datuhan katəþol hæn niben aKristo. Mətsaləboii a?* ¹⁷ Naut kəmas dattosoþur, gidat þisi datovi niben tosua ŕai, husur datuhan katəþol hæn nabəta tosua ŕai.

¹⁸ Mitinau naŕide silat a Israel. Galit ŕisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav həni van hæn aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəþol, ale luþon len nalotuan van hæn aGot.* ¹⁹ Namilen ke nəlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav həni van həni evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nəvanuan ləsəkad nadələmian lototutumav həni, lotutumav həni van hæn natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mətþikatəþol mai natəmat gail.* ²¹ Mətsaləboi mətþemun len nabiliwai hiNasuþ ale mun len nabiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mətþihan len

* **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6 * **10:10:** Num 16.41-49 * **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15 * **10:20:** Deu 32.17

natev siNasuḅ ale han len natev setəmat gail am. ²² Datḅigol ḅimagenan, dereh datigol Nasuḅ aGot titabulol bulos gidato. Datunau ke datudaḅ səhori a? Aoa!*

²³ Gamit məḅbike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namḅigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsavi hən nəvanuan tile gail. Gamit məḅbike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namḅigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaḅ am len nadələmian san.*

²⁴ Samteləḅon nəsa tovoi hən gamit səḅomit ḅai, be məteləḅon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mətoləboi məḅbihan natideh lotoḅur həni len nəmaket hən naməḅod. Ləḅetutumav həni van hən nəlablab gail o asike ləḅigole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuḅ həni. ²⁶ Naḅide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit ḅisi topul lan lovi siNasuḅ aGot.”*

²⁷ Nəvanuan səkad nadələmian ḅeus gaiug hən gəḅihan maii, ale gəḅeləḅon gəḅivan, gihan nəhanian ideh gai ḅilavi mai gaiug. Ləḅetutumav həni van hən nəlablab o asike ləḅigole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuḅ həni. ²⁸ Be avan ideh ḅikel mai gaiug ke, “Naməḅod egai, lotutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan samḅ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəḅihani, hum ma gəḅetunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isaḅi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəḅesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəḅihani, imabe avan ideh isor mədas ginau bathut nəsa notosipa həni tia?

³¹ Imaianan, məḅbihan o məḅḅemun o natideh məḅḅigole, gol natit ḅisi hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hən məḅḅiḅon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləḅikad nadələmian. Samtigol natideh hən məḅḅemədas nadələmian silat siYesu. ³³ Məteḅusur naḅide sagw. Len natit ḅisi notogole, nohisi hən nəḅigol nəvanuan ḅisi ləḅehəḅavur lan. Nəsədas ḅisal hən nəḅikad na-vi-tarhəte-an mōs ginau səḅogw ḅai, nudas ḅisal hən nəvanuan ḅisobur ləḅikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan salito.

* 10:22: Deu 32.21 * 10:23: 1Kor 6.12 * 10:26: Psa 24.1 † 10:29: Len naves 28 nəḅoḅ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəḅoḅ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadələmian.

11

1 Mitigol tətov̄ hən ginau suṃṃan notogol tətov̄ hən aKристо.*

Len nalotuan

2 Nusor sal suh gamit bathut məttonau gat ginau len natit p̄isi. Ale mətotəgau gat naṃide hən nalotuan, suṃṃan ṅai notolav gail mai gamito. 3 Be noləṅon ke mətələboii ke aKристо evi kadun nəmauran sinəvanuan p̄isi, nauluṃṃan evi kadun nəmauran sinapəhaṃut, ale aGot evi nəkadun aKристо. 4 Nauluṃṃan ideh tokabut gol nəkadun nəboṅ tosor tuṃ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKристо. 5 Be napəhaṃut ideh səkabut gol nəkadun nəboṅ tosor tuṃ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Eṃṃṃan apəhaṃut tosir nəkadun toṃarṃar. 6 Napəhaṃut ḃemətahun ḃikabut gol nəkadun, ep̄itov̄ ṅai hum togut kotov̄ p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən ḃegut navurun o hən nəkadun ḃiṃar, tikabut gol nəkadun ṃṃau! 7 Nauluṃṃan satikabut gol nəkadun husur nəboṅ aGot togol nauluṃṃan, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsan aGot ḃiyalyal. Be napəhaṃut igol nahəsan nauluṃṃan iyalyal.* 8 Husur nauluṃṃan metəkav sagəm len napəhaṃut, be napəhaṃut metəkav egəm len nauluṃṃan. 9 Husur aGot sagol nauluṃṃan ṃṃos napəhaṃut, be igol napəhaṃut ṃṃos nauluṃṃan.* 10 Husur natenan, bathut aṅel gail, napəhaṃut tikad nədaṅan hən na-il-a-ṃṃo-an len nəkadun.* 11 Avil len Nasuḃ, napəhaṃut satoh səḃon hum asoan toḃuer, mai nauluṃṃan satoh səḃon hum asoan toḃuer. Nauluṃṃan ikad asoan hən ḃevi tarhət san ale napəhaṃut ikad asoan hən ḃevi tarhət san. 12 Husur naut kəmas napəhaṃut metəkav togəm len nauluṃṃan, alaluṃṃan lukad nəpasian salito len napəhaṃut. Avil natit p̄isi logəm len aGot.

13 Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaṃut ḃisor tuṃ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a? 14 Len naṃide ta daməṅai, navurun nauluṃṃan ḃebəlav, nəvanuan p̄isi loləboii ke sanor kasi. Navurun emədas gai. 15 Be navurun napəhaṃut ḃebəlav, igol napəhaṃut ikab masuḃ. Husur navurun toḃəlav, aGot eviol həni mai napəhaṃut hən ḃikabut gole. 16 Be avan ideh ḃike ḃevitv̄ituh husur natenan, namtohusur naṃide

* 11:1: 1Kor 4.16; Flp 3.17

* 11:7: Gen 1.26-27

* 11:9: Gen

2.18-23 * 11:10: Galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhaṃut ikad nədaṅan hən ḃigol nəsa ḃeləṅoni hən nəkadun, be datḃehusur napusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhaṃut timasnau asoan hən asike ḃemədas. Namilen ke ivoi hən napəhaṃut tikabut gol nəkadun, husur asike ḃigole, dereh temədas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboi namilen nasoruan gegai toke bathut aṅel gail.

enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut p̄isi, galit am lohusur nāvide enan.

Natev siNasub̄

(*Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20*)

¹⁷ Len n̄esa n̄abikel mai gamit gagai, n̄esator sal suh gamito, husur nabon̄bonan samit gail l̄esavi tarh̄et samito be lom̄edas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nos̄esal̄on̄ h̄en nasoruan sua toke, n̄abon̄ m̄ettokad nabon̄bonan hum alat siYesu, m̄etop̄ep̄ehw gail. Ale nod̄elom̄ k̄ekereh h̄en nasoruan enan, ¹⁹ husur nap̄ep̄ehwan gail limasvisi len gamito h̄en alat aGot toh̄ahāvur h̄en galito l̄eb̄ip̄ar̄par̄. ²⁰ N̄abon̄ m̄ettob̄on̄bon len naut sua h̄en m̄et̄bihan len natev siNasub̄, savi n̄ehanan siNasub̄ m̄ettohan lan. ²¹ Husur n̄abon̄ m̄ettoḡem h̄en n̄ehanan, gamit galevis m̄etotub̄at v̄elaut s̄eb̄omito. Namilen ke galevis lumalk̄ekat, galevis lot̄erog. ²² M̄ets̄ekad naim samit h̄en m̄et̄bihan mai m̄et̄bemun lan a? M̄etom̄etahun alat siYesu a? M̄etuke mitigol nam̄esal gail nahurulit tisa a? Nek̄emabe h̄en gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit h̄en nāvide enan.

²³ Husur n̄esa Nasub̄ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasub̄ aYesu, len nalenmariug aJutas torin̄i len nav̄elan aenemi san gail, aYesu ilav nab̄eta, ²⁴ esipa vi t̄eban aGot h̄eni, ale ēburi. Ike, “Egai nibegw notoviol h̄eni n̄os gamito. Mitigol nategai h̄en m̄et̄binaunau gat ginau.” ²⁵ Len nāvide tomainen, n̄abon̄ lotohan tonon̄, aYesu ilav nab̄iliwai topul h̄en n̄ewain. Ike, “Nab̄iliwai egai evi na-kelgati-an veveu aGot tota gati len n̄eda hagw; mitigol nategai h̄en m̄et̄binaunau gat ginau len n̄abon̄ p̄isi m̄et̄bemuni.”* ²⁶ Husur len n̄abon̄ p̄isi m̄et̄bihan nab̄eta egai mai mun len nab̄iliwai h̄en n̄ewain; m̄etokel ur n̄ematan siNasub̄ van v̄ebar n̄abon̄ b̄eḡamai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nab̄eta o tomun len nab̄iliwai hiNasub̄ len nāvide tom̄edas nah̄esan Nasub̄, inor h̄en b̄ipanis sil niben Nasub̄ mai n̄eda han; ehum avan enan togol n̄ematan siNasub̄. ²⁸ Imagenan, n̄evanuan timasbunus vahvatur n̄emauran san a tahw h̄en b̄ihan nab̄eta mai mun len nab̄iliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be s̄enau s̄ehot niben aYesu tovi alat siYesu, len n̄ehanan mai namunian gai togole, ilav n̄epanisten vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isob̄ur l̄esad̄an savoi, lom̄esah, ale galevis lupat len n̄ematan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvatur n̄emauran sidat s̄eb̄odato len alat siYesu lotovi niben, asike datt̄elav n̄epanisten galenan siGot vi lan gidato. ³² Be n̄abon̄ Nasub̄ tobunus vahvatur n̄emauran sidato; igol n̄epanisten ta dam̄erjai

* 11:25: Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

hən bigol datbinor, hən asike bisab səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəboŋ mət̃b̃ib̃oñb̃oñ hən mət̃bihan len natev siNasuḅ, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh b̃imalkəkət, tihan a im bai, hən asike nəbonbonan samit magenan bilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəb̃ikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw boŋ ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan. ² Mət̃oləboii ke a m̃o, nəboŋ mətsəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotoḅut. ³ Imagenan nuke mət̃eləboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi bisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləboi b̃ike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datbigole m̃os aMasta, be aMasta tosua ŋai. ⁶ Ikad naṽit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan p̃isi san luṽan hən naṽit galen p̃isi. ⁷ AGot eviol mai galit ṽisusua hən aNunun, hən nəsa aNunun bigole len galito b̃evi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nab̃iltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən bigol alat lotoməsah ləb̃imaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən bigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən b̃ikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən b̃eləboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən b̃isor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən b̃eləboi b̃ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen p̃isi. Epəpəhun natgalenan mai nəvanuan ṽisusua husur naləŋonian san.*

Niben aKristo ikad nahudhut isobur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isobur, be nahudhuben galen lotosobur lovi niben tosua ŋai. Niben aKristo

* 12:11: Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8

imagenan.* ¹³ Gidat p̄isi datubaptais len aNunun aGot tosua ηai hən datβegəm vi niben aKристо tosua ηai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ηai mai gidat p̄isi hən datβepul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ηai, ikad nahudhuben isoβur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan b̄ike, “Husur ke nəsavı vəlan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədariηan nəvanuan b̄ike, “Husur ke nəsavı mətan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariηan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətan səlani, nasəsəloηan han gai be? Niben kavkav tavi dariηan səlani, nam̄unusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben p̄isi, etuan p̄is gail husur niben, len naut v̄isusua toləηon ləβ̄ipat lan. ¹⁹ Nahudhuben galen p̄isi lətavi hudhut sua səlani ηai, asike lətabon len niben tosua, niben taβuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoβur, be niben tosua ηai.

²¹ Namətan saləboi bikel mai navəlan ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səβogw noləboi nəβ̄igol natit p̄isi.” Ale nəkadun saləboi bikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səβogw noləboi nəβ̄igol natit p̄isi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədan, datumaskad gail hən nibedat b̄imaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləβ̄eris gail, datususuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləβ̄eris gail, losuh p̄arp̄ar maien ηai.

Be aGot esuhud p̄is nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien həni hən asike b̄ikad napəpəhwan len nibedato, hən nahudhubedat p̄isi ləβ̄ekətkəta təban galit gabag β̄epitp̄itov̄. ²⁶ Nahudhubedat ideh β̄eləηon b̄isa masūv̄, nahudhubedat p̄isi loləηon isa masūv̄ maii. Bikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat p̄isi lohəhāvur maii.

²⁷ Gamit māu mətovi niben aKристо, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai p̄ispisul gail a m̄o; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəhatōr-an, ahai p̄usan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləβ̄igol alat lotoməsah ləβ̄imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləβ̄ehusur naβ̄isal tonor, mai alat lotosor len nasoruan

* 12:12: Rom 12.4-5 † 12:13: Namilen ke datukatəp̄ol len aNunun aGot tosua ηai

tiltile gail.* ²⁹ Mætunau ke gidat þisi dattovi ahai pispisul a? Mætunau ke gidat þisi dattovi ahai kelkel ur a? Mætunau ke gidat þisi dattovi ahai þusan a? Mætunau ke gidat þisi dattogol namerikel a? ³⁰ Mætunau ke gidat þisi dattokad naviolan gail hæn datþigol alat lotoməsah læbimaaur a? Mætunau ke gidat þisi dattolæboi datþisor len nasoruan tiltile gail a? Mætunau ke gidat þisi dattolæboi datþikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit n̄au, mæteləŋon masuŵ hæn naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil naþisal notoke næþisor husuri, ivoi habat səhor naþisal ideh datolæboi datþenənoŵ hæni maii.

13

Naþisal hæn na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətəsor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aŋel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ŋai hum nəþe o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaŋan hæn næþikel napisulan siGot, mai nətalæboi səhot natit þisi aGot tosusuan gail mai naləboian þisi, ale nətəkad nəþiltidelomian hæn næþigol naŵehuh læberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ŋai.* ³ Nətaviol hæn natit þisi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hæn nibegw hæn næþisor sal suh ginou len Nəboŋ siNasuþ,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Naŵide hæn na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəbeləmas bun avan ideh, len nə-daŋ-þuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian bevi tarhət san, gəsətəbulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəbeləmas bun avan enan gəsəsor sal suh masuŵ hæn gaiug, gəsapul hæn naŵivan, ⁵ gəsagol natideh þigol nahurun avan en bisa, gəsənu gaiug gabag n̄os naləŋonian sam̄ ŋai, nəloŋ səpaŋpaŋ tutut, len nəloŋ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hæn gaiug. ⁶ Gəþikad na-ləmas-buni-an gəsahəhaŵur hæn nəsaan, be guþon mai alat lotohəhaŵur hæn nakitinan. ⁷ Gəþikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-þuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hæn napisulan siGot dereh teþuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəŋ. Naləboian hæn nəsa aGot

* **12:28:** Efe 4.11 * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hæn nibegw hæn þipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

tosusuan gail, dereh tebuer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboŋ aYesu bəgəmai hən aGot bigol vurvur natit p̄isi, navi-olan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh lebuer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor suŋan natətai, nabunusian sagw esuŋan nabunusian setətai, nunau suŋan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haʋut, noriŋ gaʋulan naʋide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta suŋan nəvanuan tokəta tur len nakəlas tobanubanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav suŋan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləbisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuʋ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuʋ hən mət̄bikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sator mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsəloŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludan am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludan am len nəmauran salito.

⁵ Noləŋon ke gamit p̄isi mətoləboi mət̄bisor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuʋ səhori am hən mət̄bikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egai bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləbeləboii səhoti, igol galit ludan am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadəlomian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəbikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəbikel naləboian, nəbikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəbikel naʋusanan seNunun aGot, natgalen p̄isi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau naʋuvimal mai navus beltan; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datbiraŋraŋe hən gəlar binor, avan

ideh teləboi mab hən nəbe dattoram̃ram̃e həni? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan bəvuv suluvi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai m̃os nabiltibalan? ⁹ Imaienan hən gamito. Mətbisor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mətbisor maienan, ehum məttosor kəmas len naməsav ŋai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isobur, ale gail p̃isi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh bisor mai ginau, asike nəbeləboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi metb̃os, ale len nabunusian san, ginau novi metb̃os. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke məttoləŋon masuŋ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mətbidaŋ am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləbidaŋ am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədaŋan hən bikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəbisor tuŋ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuŋ, be nənauan sagw ipat kəmas ŋai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuŋ. Ale dereh nisor tuŋ am hən nəvanuan ləbeləboi səhot na-sor-tuŋ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbeləboi səhot nəsa notokəkai həni. ¹⁶ Asike bimagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̃ totoh len nələm̃ bisor len nasoruan tile hən gəb̃isal suh aGot, nəvanuan totətan həni, saləboi bike “Ganan” hən nasipaan sam̃, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasipaan sam̃ bivoi, asike igol avan enan idaŋ am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit p̃isi məttogole. ¹⁹ Be len nəbonb̃onan silat siYesu, len naləboian sagw, nəbisor b̃em̃idol ŋai len nasoruan lotoləboii, hən ləbesəsələŋ səhot naŋusanan sagw, ivoi masuŋ səhor nəbisor b̃ebəlav len nasoruan tile lototətan həni.

²⁰ Bathudud nadələmian, samtesum̃an alahutai len nənauan samito. Mətesum̃an atuhlahutai ləsaləboi naŋide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesum̃an nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasub̃ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,
 len nabuŋon nametb̃os gail,
 dereh nisor mai alategai,
 be naut kəmas notogol tomagenan,

asike losəsəlonj hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma məttonau suluvi ke nasoruan tiltile gail igol p̄ar̄p̄ar hənı ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat mōs alat lotokad nadəlomian, be hən alat ləsəkad nadəlomian ləbipes habetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsə aGot tokele, igol p̄ar̄p̄ar hənı ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. İpat mōs alat lotokad nadəlomian, savi mōs alat ləsəkad nadəlomian.

²³ İmaienan, gamit siYesu p̄isi mət̄b̄ı̄bon̄bon, gamit p̄isi mət̄b̄isor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadəlomian o ləsəkade, ləbēb̄is lohoim, dereh like mət̄tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄b̄ikel ur nəsə aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadəlomian o səkade bēb̄is lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timabur, teləboi səhot nəsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon lip̄ar̄p̄ar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən b̄ilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nap̄isal hən nabon̄bonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəmabe? Nimaris kotov nəsə notokele maiegai. Nəboj mət̄b̄ı̄bon̄bon hən mət̄b̄ilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh tēpusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mət̄b̄igole limasgol gamit p̄isi siYesu mət̄b̄ı̄danj am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh b̄eləjon̄ b̄ikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ηai lisor, salesəhor totor. Limassor v̄ı̄susua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mət̄b̄ıkad avan ideh toləboi b̄ikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len nabon̄bonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ηai. ²⁹ Gamit ideh b̄eləjon̄ b̄ikel ur nəsə aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəlonj, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləb̄eləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o ebuer. ³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot b̄egəm hənı, nəvanuan tosor tesib hən tobətah b̄isor. ³¹ Len navide tomagenan, galit p̄isi ləb̄ikel ur nəsə aGot tokel mai galito, lisor v̄ı̄susua hən gamit p̄isi mət̄b̄eləboi səhot nap̄usanan, ale hən gamit p̄isi mət̄b̄eləjon̄ b̄ivoi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsə aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi b̄isor o b̄esib len nasoran san hən avan ideh

* **14:21:** İsa 28.11-12. Nəboj aİsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

am bisor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit p̄isi mət̄bisor taṽtaṽor bonbon len namityal tosua ηai. AGot savi aGot hən nət̄aṽtaṽoran, ao, evi aGot hən nat̄emat. Timagenan len nabonbonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len nabonbonan gail silat siYesu latp̄ehaṽut lemədausur sanor hən ləb̄isor, be lith mədaus, səsəloŋ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləb̄eləŋon ke ləb̄eləboi səhot natideh, leus asoalit a im səbolito. Evi hur sasa hən nap̄ehaṽut b̄isor len nabonbonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mət̄ovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səb̄omito ηa? ³⁷ Gamit ideh b̄inau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean todan siNasub̄. ³⁸ Be avan ideh b̄emətahun b̄eləboi natenan, aGot dereh temətahun b̄eləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadələmian, mətələŋon masuṽ hən mət̄bikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len nabonbonan, mitigol natit p̄isi len naṽide tovoi, mətəhusur nəyah hən nalotuan notomad-hakele, samtilotu b̄ular.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

¹ Bathudud nadələmian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-urian tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-urian tovoi mət̄tokade, na-kel-urian tovoi mət̄toil gəgat lan gagai. ² Len na-kel-urian enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mət̄betəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadələmian samit tavi nadələmian kəmas ηai.

³ Husur nəsa Nasub̄ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nab̄ilititit səhor natit p̄isi am imaiegai ke: aKristo imat m̄os gidato hən b̄ilav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.* ⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmariboŋ na-vəha-toran. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəŋavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadələmian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ηai. Galit galevis lupat

† **14:35:** Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19

len nĕmatan, be isobur lumaaur sal vĕbar damĕŋai. ⁷ Ale evisi hĕn aJemes torisi, beti evisi hĕn ahai pispisul gail p̄isi lotorisi.

⁸ Namĕkot hĕn galit p̄isi, aKris̄to evisi hĕn ginau am no-torisi, naut kĕmas tohum lotopas ginau len nĕboŋ sanor hĕni.*

⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nĕsĕnav hĕn lĕbĕkis ginau hĕn ahai pispisul, husur notomĕdas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kĕmas hĕni, nogĕm surĕan ginau gagai notoŵat nĕhes enan. Ale navoian san van hĕn ginau sĕpat kĕmas. Ao, noum habat sĕhor ahai pispisul gail p̄isi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kĕmas hĕni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kĕmas ginau o galito, ginamit p̄isi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit mĕttodĕlomi.

Na-le-mĕhat-an dan nĕmatan

¹² Ale ginamit p̄isi namtbikel uri ke, aGot togol aKris̄to tole mĕhat dan nĕmatan, imabe gamit galevis luke na-le-mĕhat-an dan nĕmatan eĕbuer? ¹³ Na-le-mĕhat-an dan nĕmatan tabuer, namilen ke, na-le-mĕhat-an dan nĕmatan seKris̄to am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-mĕhat-an seKris̄to dan nĕmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kĕmas, ale nadĕlomian samit am tavi ut kĕmas. ¹⁵ A mĕhat hĕn natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibibon husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKris̄to ile mĕhat dan nĕmatan. Be na-le-mĕhat-an dan nĕmatan tabuer, aGot asike tagol aKris̄to tale mĕhat dan nĕmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lĕtale mĕhat dan nĕmatan, namilen ke, na-le-mĕhat-an dan nĕmatan seKris̄to am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKris̄to tale mĕhat dan nĕmatan, nĕbathudĕlomian samit tabuer, mĕttatoh len nĕsaan samit sal. ¹⁸ Tĕmaienan, alat lotokad nadĕlomian len aKris̄to, lotopatmari len nĕmatan, galit am lĕtĕmasig. ¹⁹ Husur dattĕkad nĕ-vatvat-viri-an len aKris̄to len nĕmauran egai ŋai, na-le-mĕhat-an sidato dan nĕmatan tabuer, tanor hĕn nĕvanuan gail lĕtalolosa masuŵ hĕn gidato sĕhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be sĕmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu mĕau, nĕboŋ aGot togol tole mĕhat dan nĕmatan, igol tovi metĕkav hĕn tole mĕhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadĕlomian lotopatmari len nĕmatan, galit tu dereh lile mĕhat.* ²¹ Bathut ke nĕvanuan sua tovi p̄isal hĕn nĕmatan togĕmai, nĕvanuan sual am evi p̄isal hĕn

* **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3 * **15:20:** Len naves egai, nĕboŋ toke aKris̄to tovi metĕkav hĕn tole mĕhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKris̄to tole mĕhat metĕkav, esurĕan na-kel-gati-an siGot ke, nĕvanuan p̄isi lotokad nadĕlomian dereh lile mĕhat dan nĕmatan.

na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Surmān nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKристо; husuri, nəboŋ aKристо бегəmai, alat seKристо dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, aKристо dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKристо teil a m̄o m̄au hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKристо bigol bimasig. Dereh nəmatan tebuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “erij natit p̄isi len navəlan aKристо, hum aKристо tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, erij “natit p̄isi” len navəlan aKристо, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot torij natit p̄isi len navəlan aKристо.* ²⁸ Be nəboŋ aGot bəriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо binəŋ, beti aNatun aGot dereh terij gai gabag len navəlan aTəman torij natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au biyalyal səhor natit p̄isi, hən naləŋonian san səbən bevisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan tabuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§ ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadəŋ hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadəŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoŋiv masuŋ hən gamito len nəmauran məttokade len aYesu Kристо, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau surmān nəvanuan navile a pan ŋai, nuḅal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nəboruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi

† 15:22: Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ 15:24: Nəboŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * 15:25: Psa 110.1 * 15:27: Psa 8.6 § 15:29: Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naŋide enan savi naŋide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadələmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todam hən naŋide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * 15:32: Isa 22.13

hum tonor hən mə̃bigole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit bisa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol məb hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoʋon! Namisurhut natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən bimaur, hən bitov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben bəgəmai, savi nəhai bitov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be aGot beṭi eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləbikade. Ale v̄isusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̄on ŋai.

³⁹ Len naʋide tomaienana, niben natit p̄isi lotokad nəmauran ləsaṗit̄p̄itoʋ. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalyalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalyalan hən natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad nam̄ialan san, nahəbati ikad nam̄ialan san, mai nam̄eso gail lukad nam̄ialan tile am. Ale len nam̄eso gail, nam̄ialan hən nam̄eso sua etile, nam̄ialan hən nam̄eso tile am etile.

⁴² Imaienan ŋai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, iḃo len tan, be nəboŋ aGot b̄igol b̄ile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike iḃos nətan boŋ ideh. ⁴³ Gagai niben nəvanuan evi ut kəmas, be nəboŋ b̄ile məhat dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ b̄ile məhat, dereh tidaŋ. ⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ b̄ile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən bitoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am. ⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai.* ⁴⁶ Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a m̄o, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a m̄o, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav. ⁴⁷ AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKristo, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav.* ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losum̄an nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losum̄an nəvanuan

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31

nəməv tokad nəmauran hən nəməv. ⁴⁹ Surmian gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len nəvide tomaienən, datimaslav kot aKristo, nəvanuan nəməv.

⁵⁰ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməḡod mai nəda saləboi bıkad nəmauran mai aGot len natan pipihəlan. Bathut nibedat bıbos nətan, saləboi bıkad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat pısi datbıpatmari len nəmatan. Be gidat pısi, aGot dereh tegəgel hən gidat pısi ⁵² vəha-sua ḡai, len namityal toḡitol ḡai hum nəmet tokavəmat, len nəwalan hən nətrampet hən nanoḡan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləbımaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hən gidat maienən.** ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai bıbo, timasḡəm vi bedat togon asike bıbo boḡ ideh. Ale nibedat dattokade gagai bımat, timasḡəm vi bedat togon bımaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat bıbo, nəboḡ ləbēḡəm vi bedat tile asike bıbo, ale, nibedat bımat, nəboḡ ləbēḡəm vi bedat tile bımaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nəmatan imasig, eḡuer, aGot ıbal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasəhorian samḡ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaḡan samḡ gai be? Godədas ḡəbevin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hınəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaḡan nəsaan tokade, eḡəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan eḡur kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor ḡəlar pısi.

⁵⁸ İmaienən bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit pısi, məteıl ḡəgat. Samterus dan nadəlomian məttokade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nələomit tidəḡ masuḡ len nauman siNasuḡ, husur mətoləboii ke nauman samit len Nasuḡ evi mōs natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nəsa notokel mai alat siYesu len naut tıtile gail len naprovens Kalatia.* ² Len nəmarıboḡ metəkav hən nəwik, gamit vısusua məterıḡ nəvat ideh gail tıpat, nahudhuvat hən nəpırpıuran samito. Ale sahsah tuan nəvat enən hən bəutaut vır nəḡəman sagw, savi hən nəboḡ en beti

** 15:52: Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * 15:54: İsa 25.8 * 15:55: Hos 13.14 * 16:1: Rom 15.25-26

mæt̃bebulah vat. ³Ale nəboŋ nəbēgəmai, mitilekis hən gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav nalobulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləbītariv naviolan samito vi Jerusalem. ⁴Ale bīnor hən ginau am nəbīvan ei, dereh galit litah mai ginau len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəboŋ nəbīyar tur len naprovens Masetonia bīnoŋ, dereh negəm hən gamito.* ⁶Hum ma nəbītoh mai gamit bēbəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləbīnoŋ hən mət̃bevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəbevi lan. ⁷Husur nomətahun nəbīyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot bīdam̃ hənī, nuvat-vat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.* ⁹Husur aGot esəŋav hən nabiltipisal hən nəbīgol nabiltiuman bīvan hən navit bīsobur, naut kəmas nəvanuan tosobur lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰Nəboŋ aTimoti bēgəmai, samtigol natideh hən bēmətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub̃ sum̃an ŋai ginau notogole.* ¹¹Gamit ideh sateŋit nəhon van hənī, satinau ke tovi ut kəmas. Be mət̃bevi tarhət san len nəyaran san hən bētəlmam gəm hən ginau, nəlon topul hən natəmat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis am.

¹²Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aApollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadəlomian gail am ləbīvan hən gamito, be savi naləŋonian san hən bīvan gagai. Nəboŋ bīkad napisal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³Mət̃ehulahul. Mət̃eil gəgat len nadəlomian. Mət̃eil bur namətahwan. Mitidan. ¹⁴Nəsa mət̃bigole, mitigol galen p̃isi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵Bathudud nadəlomian, mət̃oləboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləbevi tarhət silat siGot.* Nous gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶len na-ləmas-buni-an mət̃erīŋ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan p̃isi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat m̃os na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷Nohəhəṽur masũ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalum̃an galegai lovi tarhət sagw,

* **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmaribon̄ tovi 50 husur nəPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10

* **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24 * **16:15:** 1Kor 1.16

gel gamit mætsaləboi mæt̃bigole. ¹⁸ Lugol noləŋon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, mæteputsan nəvanuan lotomaienan len nənauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonbon len naim səlaru lohəhəvur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub̃.* ²⁰ Gegai nəbathudud p̃isi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuṃ gabag hən nətarhomit gail hən mət̃bikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̃ogw ŋai.

²² Avan ideh asike b̃eləmas bun Nasub̃—tipanis sile! Masta sidato, gegəmai!†

²³ Nasub̃ aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit p̃isi.

* **16:19:** Uman 18.2 † **16:22:** KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegəmai.

2 Korint

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loṗəpehw dani. APol eləṗon isa be eləmas bun galito, eləṗon masuṽ hən bıkad navoivoian mai galito. Ale nəboṗ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhaṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ṗais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaṗ hən nasihau tovi A.D. 58 nəboṗ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a mō (1.12-2.4)

3) APol eṗir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəbonan mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-marıs-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloʻbulat napisulan egai. Len naləṗonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səbon len naut pisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaṗis gidato, evi nəkadun navoian pisi togol nəlon nəvanuan toləṗon tovoi am.* ⁴ Igol nəlonamit eləṗon ivoi am len na-ləṗon-isa-vəsa-an pisi sinamito.

* 1:1: Uman 18.1-18 * 1:3: Psa 94.19; Isa 40.1

Igole hən namtbələboi namtbigol alat lotoləjon tosa vəsa, ləbeləjon bivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləjon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəpol hən na-ləjon-isa-vəsa-an san, len navide tomaienən, len aKristo, aGot igol namtoləjon ivoi am len nəlonamito, igol na-ləjon-ivoi-an len nəlonamito epul səsəhov. ⁶ Namtbələjon bisa vəsa, nəmauran sinamit bidaŋ, imagenən hən namtbigol mətbeləjon bivoi am len nəlomito, imagenən hən mətbiƙad nə-lav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot bigol namtbələjon bivoi am len nəlonamito, imagenən hən namtbigol mətbeləjon bivoi am len nəlomito. Ale na vit natenən evi nə-daŋ-buri-an len gamito, hən mətbeləboi mətbiidaŋ bur na-ləjon-isa-vəsa-an toŋitoŋ hən namttoləjon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudaŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum məttokatəpol hən na-ləjon-isa-vəsa-an sinamito, len na vide tomaienən dereh aGot tigol mətələjon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadəlomian, namtomətahun mətbetətan hən na-ləjon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləjon isa vəsa batbat səhor masuŋ hən nədaŋan namttokade hən namtbidaŋ buri. Nəlonamit išov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namtbimat. Naten evisi hən asike namtbəriŋ nəlonamit len ginamit səbonamito, be hən namtbəriŋ nəlonamit len aGot togolƣol alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorin nəlonamit lan hən bilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuŋ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Na nəvanuan bisobur ləbisor tuŋ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuŋ hən ginamito, ale nəvanuan tisobur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŋiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len na vide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləjonian siGot. Na vide sinamit sagəm len namitisa sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətədədas mətbeləboii. Namtutos nəsa məttoleboi mətbeŋurun ləboii, mətbeləboi səhoti. Ale naut kəmas məttoleboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mətələboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasuŋ,

* 1:8: 1Kor 15.32

aYesu, dereh mæteiv len ginamito len navide toþitov hum namttoiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau læboi natgalen tia, a mo nunau utaut hæn næbegam ris vaha-ru hæn gamito, hæn næbevi tarhæt samit vaha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nayaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negam ris gamito. Ale næboŋ næbetælmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tætas, hæn mæbevi tarhæt sagw len nayaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma mættosor isa hæn ginau husur notogægel hæn næ-nau-utaut-an sagw. Næboŋ notonau utaut maienan, mætunau ke nælogw emælala hæni a? Mætunau ke len nænauan sagw nohusur navide silat navile a pan lotogægaras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be surian aGot togol tabtab hæn næsa tokele, nasoruan sinamit van hæn gamito sagægel, sakel þonþon hæn “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagægel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” þonþon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol næsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an þisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit þisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hæn datþisal suh næyalyalan san. ²¹ Be evi aGot mau togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hæn datþeil gægat len aKristo. Itabtabuh len gidato hæn datþevi esan sæbon. ²² Evi aGot mau tota gat nahæsan len gidato, ke dattovi esan sæbon, eriŋ aNunun len nælodato hum toririŋ gol gidato, hæn datþelæboii ke, natit þisi tokel gati, dereh timagenan.

²³ Nous aGot hæn þisor vi tarhæt sagw ke notokitin. Næsatælmam vi Korint husur nomætahun næbetunus gamit am. ²⁴ Namtomætahun namtþipatpat ginamit mæhat len na-il-a-mo-an hum nadælomian samit topat len navælanamito. Husur ipat mau len gamito. Ale len nadælomian samito, mætoil gægat tia. Be namtuke namteum þonþon mai gamito mos nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nænauan sagw, nunau sæhoŋ ke, asike nogam hæn gamito, husur nomætahun næbigol mæþelæŋon þisa tætas. ² Husur ginau mau nætagol mættalæŋon tæsa tætas, tækad ase am tagol nætahæhaður? Gamit ŋai notogol mættolæŋon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos nalobulat ta mo van hæn gamito. Nutosi hæn ke, næboŋ næbegæmai, asike næbelæŋon þisa len natit

* **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

mættoḡol tosa gail, husur sanor hən mət̃bigol nəbeləḡon bisa, inor hən mət̃bigol nəbehəhāvur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, nəboḡ nototos nalobulat enan van hən gamito, noləḡon isa vəsə masuṽ, nəlogw etuhathuh, namətarur sagw isel habat. Be nəsatosi hən mət̃beləḡon bisa, nutosi hən mət̃beləboi səhoti ke notoləmas masuṽ hən gamito.

Məterubət nəsaan dan nəvanuan nəsaan

⁵ Mitinau nəvanuan toḡol tosa, atenan igol noləḡon isa, be savi ginau ḡai, nomətahun nəbisor vəhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̃isi mət̃oləḡon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mət̃tosobur mət̃toḡol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Məterubət nəsa toḡole dani, ḡol teləḡon tivoi am len nəlon, hən nə-ləḡon-isa-an san asike bigol nəlon b̃ibov hən nəmauran san. ⁸ Nous taltal hən gamit ke, mət̃eləmas buni hən b̃eləboii len nəlon ke mət̃toləmas buni.

⁹ Nutos nalobulat van hən gamito hən nəb̃isab̃ nakitinan len gamito, ke mət̃toḡol natit p̃isi notokel mai gamito, o mət̃sagole.

¹⁰ Gamit mət̃berubət natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̃ikad natideh hən nəberubati, nəsa nəberubati dan avan enan, norubati m̃os gamito, len nəhon aKristo, ¹¹ hən aSetan asike b̃eḡaras gidato. Husur datsatətan hən nənauan gail siSetan.

¹² Nəboḡ notovi lan nabiltivile Troas hən nəb̃ikel ur nakel-uri-an seKristo, nusabi ke Nasub̃ tosəḡav hən nap̃isal hən nəbeum ei. ¹³ Avil nəlogw etuhathuh sal husur nodədas nəb̃isab̃ aTitus, aṽagw len nadələomian ei. Imaienan, nukel nasudələm̃ian sagw mai galit ei, ale noriḡ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKristo

¹⁴ Be sipa vi təban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namt̃tovi enemi san a m̃o, hən nəvanuan gail p̃isi ləberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKristo, ale naləboian enan ehum nəbon susau tobar naut p̃isi. ¹⁵ Husur namt̃tovi nəbon aKristo tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit p̃isi lom̃unus nəbon enan. ¹⁶ Nəboḡ alat lotovan hən nəmasigan lotom̃unus ginamito, namt̃tovi nəbon nəmatan toḡol lotomat. Nəboḡ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito lotom̃unus ginamito, namt̃tovi nəbon susau hən

* 2:13: Uman 20.1

nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi biḡol nau-
man tomaianan? ¹⁷ Namtsasumiñ nəvanuan tosoḡur lotoḡur
hən nasoruan siGot m̄os nəvat. Be aGot esəvat ginamito, ale
len aKristo, len nəlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an
tovoï len nəhon aGot.

3

Nalobulat napisulan tomaur

¹ Mətunau ke namtotuḡat sal suh ginamit gabag a? Mətunau
ke namtimaskad nalobulat napisulan tivan hən gamito o
togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit
m̄au mətovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito.
Nəmauran samit m̄au lovi nalobulat napisulan aKristo to-
tos gati len nəlonamito, hən nəvanuan p̄isi ləḡevuruḡ ləboii,
ləḡeləboi səhoti. ³ Imasil ke məttovi nalobulat napisulan togəm
len aKristo, məttovi naḡit nauman sinamit namttokel na-kel-
uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKristo satosi hən
napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Satosi len
nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan
gail.*

⁴ Namtokəmaianan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len
aKristo, namtorinḡ gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsənaui ke
namttoləboi namtb̄igol natideh len ginamit səḡonamito, avil
naləboian hən namtb̄igol nəsa namttogole, egəm len aGot.
⁶ AGot igol namttoləboi namtb̄evi tarhət san, hən namtb̄ikel ur
na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san
toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun
aGot. Datḡinaui ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an
tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datḡigol husur
nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun
aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinaui nategai. Nəḡon aGot totos nalo ta sutuai, nəḡon
tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad
namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas
ləḡeris nəhon, husur em̄ial habat, naut kəmas nam̄ialan han
totuḡat hən ḡəḡuer. Ale, nalo togol nəmatan ḡegəm mai
namənas hən nəyalyalan maianan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu
siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat
səhor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta m̄o ḡiyalyal, nalo tosaḡ
səhoti ke nəvanuan toḡur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an
veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot
igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a m̄o, be gagai ehum
səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor

* 3:3: Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26

* 3:6: Jer 31.31

* 3:7: Exo
34.29

masuŵ hēni. ¹¹ Husur nalo ta m̄o totuŵat hēn ƒeŵuer, naut kēmas togēm mai nēyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal sēhor masuŵ hēni.

¹² Imagenan, husur namtukad nē-vatvat-viri-an len nēsa topat vi sutuai, namtosēman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasum̄an aMoses, tokabut gol nēhon hēn nēkaliko manivēniv, hēn nēpasusan seIsrael asike lēbēkēta mētaltal hēn namēnas hēn nēyalyalan han, naut kēmas togēm ƒeŵuer balai.* ¹⁴ Be nēkadulit iŵonŵon. Ale van vēbar damējai, nēboŋ lotoŵuruŋ na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nēkaliko tokabut gol nēnauan salito hēn asike lēbēlēboi sēhot nakitinan. Ale nēkaliko ipat, husur len aKristo ŋai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vēbar damējai, nēboŋ lotoŵuruŋ nalo siMoses, lukad nēkabut-gole-an len nēlolit sal. ¹⁶ Avil nēboŋ galit ideh topair van hēn Nasuŵ, aGot idakuv nē-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuŵ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nēvanuan aNunun Nasuŵ totoh len nēlon, nēvanuan enan imakuv dan natit p̄isi topēphuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat p̄isi datsēkad nēkabut-gole-an len nēhodato, datoris namēnas hēn nēyalyalan siNasuŵ, ale nēvanuan gail loris Nasuŵ len gidato. Ale Nasuŵ, aNunun aGot, egēgel tabtab hēn gidato hēn datŵesum̄an gai len nēyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hēn nētan ƒulau

¹ Imaienan, namtudaŋ tabtab hēn namt̄bikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nēlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navēlanamito. ² Namtomētahun navide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagēras sēsa hēn avan ideh, namtsagēgel hēn nasoruan siGot hēn asike ƒekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel p̄arƒar hēni. Namtukel maien hēni len nēhon aGot hēn nēvanuan p̄isi lēbēlēboi sēhoti ke savi liboŋan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri ƒesusuah, esusuah dan alat lotohusur naƒisal van hēn nēmasigan ŋai. ⁴ ASetan, nagot sasa hēn navile eg a pan, igol nēnauan silat lēsēkad nadēlomian evisivis hēn asike lēbēdēlom na-kel-uri-an tovoi. Nam̄ial han sam̄ias nēlolito, imaienan lēsālēboi na-kel-uri-an tovoi hēn nēyalyalan seKristo, aKristo top̄itoŵ hēn aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit sēbōnamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail m̄os aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Nam̄ial tem̄ial len nēmargobut!” igol nam̄ial san em̄ial len nēlonamito, hēn namt̄bēlēboi sēhot nēyalyalan siGot len nēhon aYesu Kristo.*

* 3:13: Exo 34.33

* 3:16: Exo 34.34

* 4:4: Jon 12.31

* 4:6: Gen 1.3

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namttohum nabilikoro tan ĩulau, hən ĩimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Napiŋsal piŋsi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋabu be nəlonamit sabov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaĭulan ginamito. Luparu ĩuĭur ginamit van namtuteh, be lodədas ləbigol namtĭimat. ¹⁰ Len naut piŋsi namttovi lan, akis ehum namttokatəpol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləberis nəmauran siYesu ĩiparpar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsən aYesu. Imaienan hən nəmauran san ĩiparpar len nibenamit ləĭimat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naĭit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³ Natosian ike, “Noriŋ nəlogw len aGot, imaienan nusor.”* Len aNunun nadələmian enan ŋai, ginamit am, namtusor husur namtoriŋ nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasuĭ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən ĩesəhar gidat piŋsi, ginamit mai gamito, hən datĭeil len nəhon. ¹⁵ Namtudaŋ ĩur natgalen piŋsi məs gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni ĩeliv nəvanuan ĩisobur van vasobur am gəm hən aKristo. Ale len galito, nasipaən dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləĭisal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtĭikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən ĩimat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail piŋsi. ¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naĭit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nabiltiyalyalan məs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənau masuĭ hən nəsa namttoləboi namtĭerisi gagai, husur asike idareh tinəŋ. Be namtunau masuĭ hən nəsa namttodədas nəmtĭerisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaĭolen egai namtotohtoh lan ĩemətartar, nəboŋ namtĭimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni məs ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit ĩitoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtu-petəmas həni, namtoləŋon masuĭ hən namtĭesun nibenamit

* 4:13: Psa 116.10

hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* 3 Husur nəboŋ namtbesun nibenamit hən nəmav binon, asike namtumal mal hum nibenamit tobuer. 4 Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan bēbuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav. 5 AGot boh igol ginamit mōs natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtbələboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

6 Imagenan namtoil b̄ur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. 7 Husur, naŋisal hən nəmauran sinamito ipat len nadələmian, savi len nəsa namttorisi. 8 Evoi, namtopul tabtab hən na-il-b̄uri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtbivan hən namtb̄itoh a im mai Nasub̄. 9 Imagenan, namtb̄itoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtb̄imat, a mēhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasub̄ tehəhaʋur hən ginamito. 10 Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKristo hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad naŋurp̄uran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

11 Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasub̄, namtohisi hihi hən nəvanuan gail ləbələboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsa topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am mətələboi kitin hən ginamit maienan. 12 Namtsakəmaienan mai gamit hən namtb̄isor sal suh ginamit tətəs, be hən mətəb̄iv len ginamito, hən mətəb̄ələboi mət̄isor var alat lotov̄iv len nəsa nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsa topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. 13 Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtb̄evinvinu, namtumaienan mōs nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtb̄evi tarhət samito. 14 Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. 15 Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləb̄ehusur naləŋonian salit səbolito, be hən ləb̄ehusur naləŋonian siYesu tomat salito, aGot togol tole mēhat dan nəmatan.

* 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A m̄o namtohusur navide enan. Namtunau ke aKřisto tovi vanuan tin ŋai sum̄an gidato. Be gagai namtsənanu səmaienan am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKřisto, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta m̄o ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot m̄au igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad nəsaasan mai aGot, be len aKřisto, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtbəliv alat lotokad nəsaasan maii, gəm həni, hən ləb̄ikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKřisto, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit b̄evi nəkabut salit am hən ləb̄ipanis sile, be hən ləb̄ikad navoivoian maii. Ale erin̄ napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsən aKřisto. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsən aKřisto, namtous gamit hən mət̄begəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹ AKřisto səkad nəsaan ideh. Avil aGot erin̄ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKřisto egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, dat̄begəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idan̄ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike,

“Len namityal tonor həni,
nosəsəlōŋ hən gaiug.

Ale len nəboŋ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,
novi tarhət sam̄.”*

Mətesəsəlōŋ! Gagai evi namityal tonor. Daməŋjai evi nəboŋ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes habet lan, teh dan nadələomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike b̄isor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləb̄erisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsa-an nəboŋ nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudaŋ b̄ur natit gail lotogol na-ləŋon-isa-an, mai namtudaŋ b̄ur nəmauran todaŋ. ⁵ Nəvanuan gail luvas habat hən ginamito, loriŋ ginamit len naim bəbaŋjis, loluʋoh hən ləb̄emədas bun ginamito. Namttoum idan̄ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad

* 6:2: Isa 49.8 * 6:5: Uman 16.23

na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran today. Namtugol navoian hən namtbəvi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naβu nəbalan len navəlanamit nəmatu hən namtbibəl həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadəŋ, be məteris, namtumaaur sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be namtugol nəvanuan isoβur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit m̄au namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuŋ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttovi anatugw gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit sum̄an namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian sum̄an məttopitpitoŋ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bibon mai nəsaan boŋ ideh, mai nan̄ial edədas bikad nəbonan mai nəmargobut. ¹⁵ Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nədəlomian aroləboi arbesua mabe? Arodədasi! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bilotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat m̄au datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuβ aGot ikele am ke,

“Mətepəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

* **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai toβospos gototəgau len navələm̄ nəmair hən gəbesusuah lan len nabiltibalan. Asike gəbesusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug. † **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial. * **6:16:** 1Kor

3.16 * **6:16:** Lev 26.12; Eze 37.27

Samtibar natideh tobĩnĩnjal len nabunusian sagw.
Mætbigol ħimagenan,

dereh nehəhaʋur hən mætbitoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətēvi anatumgw gail mai anatvavigw gail.”

Nasub aBiltidaŋan ekəmaienan.*

7

¹ Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit pisi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit pisi tobĩnĩnjal dan nibedat mai nanunudato hən datbiveveu buni. Len namətahwan len nəyalyalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən naħoruan san ħikavkav len gidato.

Nahəhaʋuran siPol

² Sa-nəlomit temətahun ginamito, be mətələmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtbikad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a mō, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuʋ. Naut kəmas namtbikad nəmauran o namtbimat, namtoləmas bun gamito vəsa. ⁴ Nukad na-il-ħuri-an hən nəħesəman nakitinan len gamito, ale noʋiv masuʋ len gamito. Naut kəmas na-ləŋon-isa- vəsa-an pisi namttokade, mətugol noləŋon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboŋ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəŋavŋavan ideh. Len naʋide pisi nəvanuan lugol namtoləŋon isa vəsa. Naʋitvituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhatuħ.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləŋon tosa lotoləŋon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhaʋur hən nagəmaian san, be savi enan ŋai, namtohəhaʋur masuʋ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttoŋol toləŋon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoŋoləŋon masuʋ hən mətberis ginau, hən mətbitoh navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoŋoləŋon masuʋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaienan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas naləbulat napisulan sagw ta mō togol məttoŋoləŋon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A mō nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nohəhaʋur. Nəsaħəhaʋur husur naləbulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naʋide samito. Natunusian samito igol

* 6:17: Isa 52.11

* 6:18: 2Sam 7.14; Isa 43.6

* 7:5: 2Kor 2.13

mættololosa hum aGot toləŋoni, hən asike natideh namttogole bəmēdas gamito. ¹⁰Husur nalolosaan togəm len aGot iŋan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaienən. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ŋai, iŋan hən nəmatan. ¹¹Nalolosaan enən samit togəm len aGot, iŋan masuŋ. Mitinau naŋite len gamito. Mətoləŋon masuŋ hən mətbigol nəsa tonor. Mətoləŋon masuŋ hən asike mətbigol natideh hən bigol nahurumit bisa. Nələmit epəŋas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləŋon masuŋ hən mətberis ginəu, hən mətbigol navoivoian mai ginəu tətəs. Mətoləŋon masuŋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətbigol pansem avan ideh togol tosa, hən behusur naŋide tovoi. Mətugol natit pisi hən tomasil ke məttogol tonor len natən tovisi.

¹²Imaienən, naut kəmas nototos naləbulat napisulan enən, nəsatosi mōs atenan togol tosa, nəsatosi mōs nəvanuan atenan togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəbigol pəpəp hən gamit ke, məttoləŋon masuŋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.* ¹³Imagenən namtoləŋon ivoi habat am len nəlonamito. Be savi enən ŋai. Namtohəhəŋur masuŋ len nakemkeman seTitus, husur gamit pisi mətugol nənəuan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴Nəbəŋ notosor mai aTitus a mō husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaŋi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit pisi namttokel mai gamit tia tokitin, len naŋide tomaienən, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵Inəu təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətəhəhəŋur hən totoh mai gamito. Nəbəŋ tonəu təlmam hən natgalenan, eləmas masuŋ am hən gamito.

¹⁶Husur natgalenan, gagai nukemkem masuŋ. Noləboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹Bathudud nadələmian, namtuke mətələboi naŋit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ²Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an togol kitev nadələmian salito, nakemkeman epul səsəhov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat.

* 7:12: 2Kor 2.5

³ Nukel nakitinan, nēsa lotolēboi lēbēviol hēni, loviol habat am sēhori. Be avan ideh sētaltal hēn galito. Lugole len nalējonian salit sēbolit ņai. ⁴ Lous taltal hēn ginamito hēn namtbīdam̃ hēn lēbīkatēpōl hēn na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nēsa ginamit namttonau ke lotolēboi lēbīgole, lugol habat hēni am sēhori. Galit māu, loviol metēkav hēn galit sēbolito mai aGot, ale len nalējonian siGot, lorin galit len navēlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totubāt vi tarhēt samit a Korint hēn mētēbubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetēlmam van hēn gamito hēn bēvi tarhēt samito, hēn mētbigol nauman enan togēm len navoian samito, bīnoŋ. ⁷ Gamit mētopul sēsēhov hēn natit pīsi tia. Mētopul hēn nadēlomian, nasoruan, nalēboian, nalējonian hēn mētbigol nēsa tonor, mai nalēmas-buni-an len gamito togēm len ginamito. Husur mētopul hēn natgalen maienan, samteviol kinit be mēteviol habat.

⁸ Nēsakel natenan hum nakelean todaŋ. Be nuke nelēboi nakitinan husur na-lēmas-buni-an samito. Imaienan nonēnoŋ hēni mai na-lēmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotolējon masuŋ hēn lēbigol na-vi-tarhēte-an. ⁹ Husur mētolēboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kēmas hēni. Naut kēmas topul hēn natite, gamit māu, aYesu egēm vi mēsāl mōs gamito, hēn ke, len nē-par-tite-an san, mētēpūl hēn nēmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nēsa mēttotubāt hēni, ivoi ke mitigol tinōŋ. Len nasihau tovan tia, gamit mēttotubāt bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mētohehāŋur hēn mētbigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Imagenan, hum mēttolējon masuŋ hēn mēttotubāt hēni, ivoi ke mētelējon masuŋ hēn mētēvurvuri. Ale mēteviol len nēsa mēttokade. ¹² Husur, mētbelējon masuŋ hēn mētēbēviol, aGot ehēhāŋur hēn naviolan samito. Husur aGot saus nēsa datsēkade, eus gidat hēn datēbēviol len nēsa dattokade.

¹³ Nēsakel natenan hēn nēmauran samit bīdaŋ o hēn mētēbēmidol, ale nēmauran sinēvanuan tile gail bīmalum̃lum̃. Ao nolējon ke tikad naŋitpitoŋan. ¹⁴ Gagai nēsa mēttopul hēni elēboi bēvi tarhēt silatenan lotom̃idol. Ale nēboŋ mētēbēmidol be lēbēpūl hēn natite, dereh lelēboi lēbēvi tarhēt samito. Ale bīmaienan, ikad naŋitpitoŋan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nēvanuan topisan nēmanna tosōbur, nēhanian han sēmasuŋ.

Ale nēvanuan topisan nēmanna sasōbur, nēhanian han sam̃idol.”*

* **8:4:** Hēn naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29 * **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8

* **8:15:** Exo 16.18

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləjonian toḗitoḗ hən naləjonian notokade—naləjonian hən bevi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhaḗur hən todam hən bigol nəsa namtokel maii. Ale husur toləjon masuḗ hən bevi tarhət samito, len naləjonian san gabag, eriḗ naut egai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut ḗisi lusor sal suhi hən nau-man san mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḗai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən biyar mai ginamito, hən namtbipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtbekətkəta təban, hən nəvanuan gail ləḗisal suh nəyalyalan siGot, ale hən bimasil ke, namttoləjon masuḗ hən namtbəvi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh bisor bisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. ²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ḗai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən bitah mai gəlaru. Ate-nan evi awawa nadəlomian sinamito. Len navide isoḗur namtobunusi ke tovoi. Namtusaḗ vəha-sobsoḗur həni ke toləjon masuḗ hən bigol nəsa tonor. Ale gagai eləjon masuḗ hən bevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. ²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iḗon mai ginau, namroum bonḗon hən namrbəvi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsən aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut ḗisi ləḗeləboi səhoti ke, nəboḗ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan mōs alat aJutea

¹ Naloḗulat napisulan egai nototosi husur naviolan mōs alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ḗai,* ² husur noləboii ke mətḗtoləjon masuḗ hən mətḗbevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləjonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləḗbeviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləjon-masuḗ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḗur nəlolito, gol isoḗur len galit lotuḗat viol. ³ Ale alatmiḗan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləḗbevi tarhət samito, hən naviolan samit beutaut. Ale

* 8:21: Pro 3.4; Rom 12.17 * 9:1: 2Kor 8.1-7

nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito ðevi libli-boŋan. Be nuke mətəutaut hum notokele tia ke məttomaienan.

⁴Husur, gamit asike mət̃bigole, ale nəboŋ nəbegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləbitah mai ginau, ale ləbisəb̃ na-utaut-həni-an samit ðeβuer, nahurunamito dereh tisa husur namt-toriŋ nəlonamit len gamito, be mət̃sautaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəbegəmai, hən ləb̃igol naviolan mət̃tokel gati ðeutaut. Noləŋon ke naviolan enan, egəm len nahəhaʔuran, sagəm len nə-təbulol-bulosi-an.

⁶Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoβur, len nəmatuan dereh tiban hanian.

⁷Gamit p̃isi mət̃eviol hən nəsa gamit ṽisusua mət̃todaŋ hən tia len nəlomito. Samteviol len namət̃ahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan tohəhaʔur hən ðeviol. ⁸Ale aGot eləboi ðeviol habat mai gamito, hən mət̃bepul səsəhov, hən asike mət̃bermidol hən natideh boŋ ideh. Ale len nəsa mət̃topul hən, mət̃oləboi mət̃bevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹Hum natosian siGot toke, “Len nahəhaʔuran san, akis eviol hən natit isoβur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən ðegəm vi bəta hən nəvanuan ðihani. Len naʔide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail ðisoβur am hən mət̃bevi tarhət sinəvanuan hən. Ale dereh titov hən ðiʔan masuʔ hən naʔit nanoran len gamito.* ¹¹AGot dereh tigol mət̃epul səsəhov hən natit p̃isi tovoi, hən mət̃beviol habat akis. Ale nəboŋ namt̃bilav naviolan samito mai alat lotom̃idol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹²Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naʔit teru. Alat siGot a Jerusalem lotom̃idol, asike lom̃idol am, ale len nahəhaʔuran, dereh lesipa vəha-sobsoβur vi təban aGot.

¹³Len naʔit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut mət̃togol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail mət̃tokel ke na-kel-uri-an tovoi husur aKris-to ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut mət̃toviol masuʔ hən nəvat mai galito mai nəvanuan p̃isi. ¹⁴Ale len naləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuʔ n̄os gamito, husur nabiltivoian aGot toviol kəmas hən mai gamito. ¹⁵Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datbikel vəsvəsaii.

* 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

10

Nədaŋan siPol hən na-il-a-mō-an

¹ Ginau māu, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw emədau, nəsavı natideh, be nəboŋ nototoh a tut naŋide sagw idaŋ van hən gamito, nitos nalobulat todaŋ van hən gamito. Be len AKristo, nəlon tomədau, toŋol tomədau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naŋide samit tinor, hən asike naŋide sagw biđan van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naŋide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len nabiltibalan namttoḅal lan, namtsəḅal suŋan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəḅalan namttoḅal hən gail lukad nədaŋan siGot, hən ləḅitohtoh naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan topat kəkol həni dan aGot. Namtoḅiḅitas nagəgərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh.

⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləḅeləḅoii, namtoḅiḅitasi. Nənanuan ḅisi, namtubaŋis gat gail hən ləḅigol nəsa aKristo tokele. ⁶ Ale nəboŋ məḅigol kavkav hən naləŋonian seKristo, dereh namteutaut hən namtbipansəm nəvanuan ḅisi lotomətahun ləḅigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh ḅinau ləḅoii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag tətəs am ke, ginamit am namtovi seKristo suŋan gai. ⁸ Hum ma məttonau suluvi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mō-an Nasuḅ toriŋi len navəlanamito. Be eriŋi len navəlanamito hən namtbigol məḅiđan am len nəmauran samito, savi hən namtbemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsa lan. ⁹ Nomətahun məḅḅinau ke, notoləŋon ke, məḅbemətahw len nalobulat napisulan nototos gail.

¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idaŋ, be nəboŋ totoh mai gidato, gai sədaŋ, ale nasoruan san savi natideh.”

¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəboŋ namttotoh a tut, eḅitoḅ hən nəsa namtbigole nəboŋ namtbegəmai.

¹² Namtomətahun namtbepitoḅ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səḅolito. Namtomətahun namtbənənoḅ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoḅ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən ləḅeləḅoi səhot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. AGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar

gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namtokel na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman bətibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuβ aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaʋur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaʋur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

¹ Noləŋon ke mitidaŋ hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsəloŋ husur ginau. ² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuŋan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluŋan tosua ŋai, aKristo. ³ Be nomətahw ke mətosuŋan aIv, nəmat togərası len naʋide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədas nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətbidaŋ lan am len nəlomit toveveu.* ⁴ Husur mətohəhaʋur hən məttodaŋ hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas məttokad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot məttokade a nŋo, naut kəmas məttodəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi məttokad nadəlomian lan a nŋo.

⁵ Be alat məttonau suluʋi ke lotovi “biltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nəsekad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len naʋide pisi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw emədau hən nəbeputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸ Noum kəmas nŋos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat nŋos ginau. Ehum notovənvənah dan galito hən nəbevi tarhət samito. ⁹ Nəboŋ

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

* **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13

nototoh mai gamito, nəboŋ notom̃idol, nəsaus natideh ben gamit ideh. Husur nəbathudud nadəlomian lotogəm len naut a Masetonia, loviol p̃is nəsa notom̃idol həni. Nomətahun nakətkəta-təban-ginau-an tovi nauman ideh todaŋ len gamito. Nəsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boŋ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKристо topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia biŋol na-sor-sal-suhi-an egai sagw biŋoŋ. ¹¹ Mətunau ke notokəmaianan husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuŵ hən gamito!

¹² Naŵide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi biłtihaz pispisul seKристо, asike ləbiƙad naƣisal ideh hən ləbiƣor sal suh galito hum lotoƣitoŵ hən ginamito len natideh. ¹³ Nəvanuan lotomaienan lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len naŵide salito, logəgəras ke lotovi hai pispisul seKристо, be ləsəmaianan.* ¹⁴ Nəsasəhoŵut len naŵide enan! Husur aSe-tan mau egəgəras ke tovi aŋel hən namial. ¹⁵ Imaianan, sadatesəhoŵut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləŋon-isa-an siPol m̃os aKристо

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mətbiŋau ke notomaienan, mətesəsəloŋ husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbiƣor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa NasuƔ toləŋoni, be nusor suŋian nahoŵon. ¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naŵide silat navile a paŋ, ginau am dereh nimaienan. ¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətoħəhaŵur sal hən məttosəsəloŋ husur nahoŵon gail! ²⁰ Husur avan ideh biŋol gai beil a m̃o hən gamito hum məttovi slev san, mətudaŋ həni! Avan ideh beŋeras gamito hən bihan p̃is nəvat samito, biƣatpat gai məhat hum məttovi ut kəmas, o biŵos nətarhomito, gamit mau mətudaŋ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur naŵide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləbiƣad na-il-ƣuri-an hən ləbiƣal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ƣuri-an hən nəbiƣal suh ginau həni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKристо a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am

* **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 * **11:22:** Flp 3.5

səhor galito. Noum idañ habat səhor galito, nutoh len naim bəbaŋis vəha-sobur səhor galito, nosəsəlon hən nabus hən nabibilas-masuŭ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-sobur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-³⁹ len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luvas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməburbur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliŭol mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isobur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvnənah lotohəhaŭur hən ləbigol nasənahan. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas tobbəsw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idañ mōs Nasuŭ, noum habat len nədaŋan sagw p̄isi, nəsəpat savoi vəha-sob̄sobur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-sobur. Naut esusus habat hən ginau, nom̄idol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau sobuer hən naŋisal hən nəbəkətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike bidaŋ, ginau am nəsədaŋ. Nəvanuan bəliv galit ideh hən bipes haŋet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰ Nəmətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəbimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsaliboŋ. AGot, aTəman Nasuŭ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A mō, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis lorin ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Nə nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idañ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuŭ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi naulunian sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaŭul

* 11:24: Deu 25.3 * 11:25: Uman 16.22, 14.19 * 11:26: Uman 9.23, 14.5

* 11:33: Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * 12:2: Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

atenan vi mēhat vi lan nēmaṽ.† Nēsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ṽai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ṽai eləboii ke totoḅ len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi mēhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəlōḅ hən nasoruan, nēvanuan səkad nasoruan hən ḅikele; nasoruan aGot sēdaṽ hən avan ideh ḅikele. ⁵ Dereh nisor sal suh nēvanuan tomaiēnan. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəsēdaḅ ṽai. ⁶ Nətake nətasoṽ sal suh ginau, asike nətamelmel husur nətakel nakitinan ṽai. Be asike nusor patpat ginau mēhat, husur nomətahun avan ideh ḅipatpat ginau mēhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ṽai len nəsə toris notogole mai nəsə tosəsəlōḅ hən notokele.

⁷ AGot emətahun nēḅipatpat ginau mēhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiēnan eriḅ natesua todaḅ masuṽ len nēmauran sagw. Natenan ehum nasunit nēhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən ḅemədās ginau. ⁸ Nonḅir Nasuḅ vəha-tor, nousi hən ḅilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas hēni mai gaiug eləboi ḅetəgau gat gaiug, husur nəboḅ gəsēdaḅ, nədaḅan sagw epul masuṽ len gaiug.” Husur tokəmaiēnan, nohəhaṽur hən nēḅisor sal suh nədaḅan sagw toḅuer, husur nəboḅ nəsēdaḅ, nədaḅan seKriso ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohəhaṽur hən nəsēdaḅ; nəboḅ nēvanuan lotosəvar ginau, nohəhaṽur; nohəhaṽur hən natit lotogol notoləḅon tosa; nəboḅ nēvanuan lotomədās tabtab hən ginau, nohəhaṽur; nəboḅ nototoḅ len nēmauran todaḅ, nohəhaṽur. Nohəhaṽur hən natgalen ḅisi mōs aKriso, husur nəboḅ nəsēdaḅ, len aKriso, nudaḅ.

APol inau masuṽ hən alat a Korint

¹¹ Nusor maiēnan hum ahoṽon, be gamit māu mətugol notomaiēnan. Gamit māu, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluṽi ke lotovi “ḅiltihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toḅ-mədau-an nudaḅ ḅur nēmauran sagw todaḅ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttonaḅmaḅ len gail, mai natit lotogol nədaḅan siGot tomasil. ¹³ Nəsə notogole len gamito epitoṽ hən nəsə notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ṽai nəsagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaḅ len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsəan, mətərubati dan ginau bai!

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nēmaṽ na-vəha-tor-an, be nēvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nēmaṽ aGot totoḅtoḅ lan. Len nənauan salito datukad nēmaṽ dattoləboi datḅerisi, datukad nēmaṽ narḅeso gail lotopat lan, mai datukad nēmaṽ aGot totoḅtoḅ lan. * **12:4:** Luk 23.43

14 Gagai noutaut hən nəbegəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaŋ len gamito, husur nəsaləŋon natit samit gail, be noləŋon gamito. Nokəmaienan husur savi hən natətai beum hən bekətkəta təban anan mai atəman bivoi, be ipat len anan mai atəman hən arbəkətkəta təban natətai bivoi.* 15 Imaienan, nohəhəvur hən nəbeviol hən ginau gabag mai natit pisi notokade mōs gamit. Ginau nəbeləmas masuŋ hən gamito, gamit dereh mətələmas kinit ginau a? Naten sanor!

16 Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito, be gamit galevis luke, len naŋide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. 17 Mətbinau ke tomaienan, kel mai ginau naŋide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəbikad nəvat samito. 18 Nous aTitus idaŋ hən bivān hən gamito, ale nosəvat awawa nadələomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naŋide sinaməru epitpitoŋ ŋai.*

19 Hum ma məttonau ke, namtotətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsan aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətbidaŋ am. 20 Husur nomətahw ke nəboŋ nəbegəmai asike nəbisəb gamit hum noləŋoni, ale gamit am asike mətbisəb ginau hum məttoleŋoni. Nomətahw ke mətbikad naŋitvituhan, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səbomito-an, nasoruan tomədəs nəboruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaŋtaŋoran. 21 Nomətahw ke, nəboŋ nəbegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isoŋbur lotogol nəsaan a mō tia, be ləsəpair dan nəbiŋbiŋjalan salito, naitian tosa, mai naŋide hən naitian taŋtaŋor.

13

Nalələgauan naməkot siPol

1 Nəboŋ nəbegəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh bikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil pəpəpə len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* 2 Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw,

* 12:14: Uman 18; 2Kor 13.2
Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

* 12:18: 2Kor 8.6, 16, 18

* 13:1: Deu 19.15;

nukel nalələgauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaan a m̄o, mai gamit p̄isi am məttoğol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³ Husur məttołəɲon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKris̄to tosor, ale dereh nigol t̄p̄ar̄p̄ar hən gamito len nəpanismen galenan. AKris̄to səpar daɲan len nəsa togole van hən gamito, be nədaɲan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboɲ lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədaɲan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaɲ, be len nədaɲan siGot, namtukad nəmauran mai aKris̄to. Ale nəboɲ namtbegəmai, dereh məteris nədaɲan enan.

⁵ Mətebunus kitev nadəlomian len gamit səbomito. Mətukad nadəlomian kitin o eɓuer? Mətsənau səhoti ke aYesu Kris̄to totoh len gamito a? Asike b̄imaienan, mətsəkad nadəlomian kitin. ⁶ Be nuke mitisaɓ ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKris̄to. ⁷ Ale gagai namtusor tuɓ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuɓ maienan hən nəvanuan gail ləbələboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətb̄igol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləboi namtb̄igol natideh b̄emədəs nakitinan, avil natit p̄isi namttogole, namtugole m̄os nakitinan. ⁹ Nəboɲ məttoɲaɲ, namtohəhaɓur, naut kəmas namtsədaɲ. Namtusor tuɓ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nəboɲ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəb̄idaɲ taltal hən gamito nəboɲ nəb̄egəmai. Husur, len nədaɲan hən na-il-a-m̄o-an Nasuɓ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaɲ am len nəmauran samito, nomətahun nəb̄emədəs nadəlomian samito.

¹¹ Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehəhaɓur. Mitimatmatu len aKris̄to. Məteləɲon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuɓ gabag hən nətarhomit gail hən mətb̄ikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot p̄isi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasuɓ aYesu Kris̄to teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi, aGot teləmas bun gamit p̄isi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nəlomit p̄isi.

Kalatia

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin̄ nəlolit biɖan̄ len aYesu ɲai, savi nahusurian hən nalo.

Itos naloʻbulat egai m̄os ase?

Naloʻbulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos naloʻbulat egai ɲais mai len naut a be?

APol itosi pəpəɖan̄ hən nasihau A.D. 49 nəboŋ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəlon̄ hən naʻpusanan tosa (1.6-9)

3) Nəɖan̄an hən na-il-a-m̄o-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10–2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboŋ məttogəm vi natun aGot gail (3.26–4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8–5.1)

7) Mətb̄igol mətb̄ikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətb̄evi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naʻvide tosa samit gail (5.13–6.5)

9) Nakelean toɖan̄ naməkot: naʻvit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, b̄ebuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlaʻmian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos naloʻbulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasub̄ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin̄ gai len nəmatan m̄os bilav kuv gidat dan nəsaan sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməɲai. Igole husur naləɲonian siGot

* 1:2: Uman 16.6

aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ηai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətəbimaur len navoian aKристо toviol kəmas həni, wake mətəpair tutut dani van hən naṣusanan totile. Nosəhoṽut len gamito! ⁷ Naṣusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatur, lotoləṅon ləbəmədas na-kel-uri-an tovoi seKристо. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aṅel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot m̄au tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot m̄au tibar həni len nəhab nəmatan!

¹⁰ Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail ləbehəhəṽur hən ginau. Nələṅoni ηai ke aGot bəhəhəṽur hən ginau! Nətahishisi ke nəvanuan gail lətəhəhəṽur hən ginau, asike nətavi aslev seKристо.

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadəlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nəvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavı mai ginau, saṽusani hən ginau. Ao, aYesu Kристо səbən, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nokəmaianan husur mətosəsəloṅ ləboi tia nəvide hən nəmauran sagw nəboṅ notohusur nəvide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nəmədas tabtab hən alat siGot hən ləbimasiḡ. ¹⁴ Len nəvide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor nəJu isoḅur len naur hagw. Nudaṅ habat len nəvide setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəboṅ notopat len nabəhəṽun anagw sal. Beti aGot ehəhəṽur hən togol ke noləboi p̄ar̄p̄ar hən aNatun san hən nəbikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəboṅ togol tomaianan, nəsəsəṽsaṽut hən nəbisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavi məhat vi Jerusalem hən nəberis alat lotovi ahai pispisul gail a m̄o hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notəlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasiḡau totor notəlmam vi Jerusalem hən nəbeləboi aPita mai nəbinau səhot nəsa bikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmariboṅ tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḅ ηai.*

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

* **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhon aGot nukele, nəsaliboŋ.

²¹ Beti husur nəboŋ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKrisito len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsələboi ginau. ²³ Losəsəloŋ hən na-kel-uri-an ŋai toke, "Atenan tomədas tabtab hən ginamit a mō, gagai ikel ur nadəlomian egaii tomədasi a mō." ²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohəhaʋur hən aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tətəs vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəboŋ enan namrosəhar aTitus am.*

² Novi Jerusalem husur aGot toʋusan ginau həni ke nimasvan. Len nəbonʋonan mai nəvanuan totibau gail səbolit ŋai, nukel vəsvəsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaienan husur nuke lidan hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ŋai, hum nauman pisi sagw savi natideh. Be ludan hən. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən bīkad na-tiv-dalusi-an, naut kəmas tovi uleKris. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tiltile gail logəgəras ke lotokad nadəlomian. Ale loliligis hən galito len ginamito, hən ləbīsəb ləboi nəmakuvan dattokade dan nalo, len nəbonan sidato mai aKrisito aYesu. Luke lisaʋ ləboii hən ləbīgol gidat datʋevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoil gəgat, namtsasəsəloŋ hən nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotəgau gat nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi mōs gamito.

⁶ Ale nəboŋ notokel nəsa notokel uri tonon, alat lotoil a mō ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-mō-an salito, nəhes totibau lotoʋati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan pisi loʋitʋitoʋ. Riŋ naten tipat.)* ⁷ Alat lotoil a mō ləsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju surnan gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naJu gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luʋat nəhes hum lotoil a mō hən alat siYesu len naut a Jerusalem.* Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas həni, topat len nauman sagw, galit lolələv mai ginau mai aParnapas hən ginamit pisi

* 2:1: Uman 11.30, 15.2 * 2:4: Kal 1.7; Jut 4 * 2:6: Deu 10.17 * 2:9: Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

namtbikad nabonan len aYesu. Ludam̄ ke ipat len ginaməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naJu gail. ¹⁰ Lous ginamər ɲai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləɲon buni hən nəb̄igole.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboɲ aPita togəm hən ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgole. ¹² A mo ihanhan mai alat lotokad nadələmian ləsavi Ju. Galit ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Nəboɲ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətəhw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naJu gail lotokad nadələmian am luḅon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehuser naḅide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboɲ notoris ke ləsahuser nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam̄ gutoh sum̄an alat ləsavi Ju, gəsatoh len nalo sum̄an naJu gail. Imabe gudaɲ len alat ləsavi Ju hən ləbitoh sum̄an naJu lotohuser nalo? Sagimagenan!

¹⁵ “Gidaru, nəboɲ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seJu gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadələmian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sariɲi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadələmian len aYesu Kristo ɲai aGot toriɲi ke nəvanuan inor len nəhon.† Imagenan, gidat am datoriɲ nəlodato len aYesu Kristo, hən aGot ḅeriɲi ke datḅinor len nəhon, len nadələmian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-huser-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi ḅinor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datḅeləɲon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datḅisabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəḅeum təlmam hən nalo notogol tomasig, noḅusan səhoti ke ginau gabag noḅur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ɲa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot ḅiwol hən nəmauran sagw. Esuḅan notomat len nəhai bal-bal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo māu itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadələmian len aNaton aGot, gai toləmas bun ginau, toviol

* **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Röm 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadələmian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriɲi hən bigole.

hən nəmauran san hən bimat, mōs ginau. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi nabiltitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKристо təmat mōs naut kəmas ηai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətumelmel! Ehum avan sua todəlañ gamito hən mətβətətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətorisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ηai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətohusur nalo seJu gail a? Ao mətukade husur mətorij nəlomito len na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlon həni. ³ Mətumelmel o mətumabe? Nəboη məttotubət, mətohusur aGot len nədaηan seNunun, be gagai mətunau ke mətevvurvvur nəmauran toveveu enan len nədaηan samit ηai. Mitimabe? ⁴ Len nadəlomian samito, mətoləηon isa vəsa len natit isəbur. Savi mōs natideh a? Ao! Evi mōs natite! ⁵ Nəboη aGot tolav aNunun mai gamito, nəboη togol namerikel gail len gamito, igole husur mətohusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mətorij nəlomito len na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlon həni.

⁶ Mitinau aApraham ke: “Gai eriη nəlon len aGot, ale aGot eriη gat aApraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti məteləboii ke, alat lotorij nəlolit len aGot, galit lovi anatun aApraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriηi ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləberij nəlolit lan. Natenan ipat a mō nəboη aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aApraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluṽoh pisi hən nəvanuan naut tiltile.”*

⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotorij nəlolit lan, suñan aApraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaianan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsgol tabtab hən natit pisi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotorij nəlolit len aGot.”* ¹² Naṽisal hən nadəlomian enan etile len naṽisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit pisi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eṽur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriηi len gadito. Eṽur nəmakuvan sidato nəboη tolav namiledato,

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:**

Hab 2.4; Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5

topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh to-tahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eʋur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol hənı tia mai aAraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datbikade lan, datoləboi datbikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməŋai ima-iegai: Nəboŋ nəvanuan ʋeru arbıke, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arbıtos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ʋəbur kotovi o riŋ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len nəvide tomaianan, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəbur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aAraham ipat husuri van nasıhau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən ʋəbuer.* ¹⁸ Husur nalo ʋevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avıl len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aAraham.

¹⁹ Ale, aGot erıŋ nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriŋi mōs ʋəʋusan nəvanuan gail pısi hən nəsaan salıt gail. Eriŋi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siAraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, tıum siGot, ale tıum sınəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eıl rivuh len nəvanuan eru hən arbıta gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaianan saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avıl aGot səbōn ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aAraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, eʋuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhōn aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanıis gat gadıt pısi, gol ke ikad nəpısal sua ŋai hən datbikad naviolan aGot tokel gati. Nəpısal imaiegai ke: datʋeriŋ nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkōl hən gidato. İpōn gol gidato vəbar aGot tovəhot nəpısal hən nadəlomian. ²⁴ İmaianan, nalo ehıum ahai pısan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datʋeriŋ nəlodat lan, ale hən aGot ʋeriŋi ke datunor len

* 3:13: Deu 21.23 * 3:16: Gen 12.7 * 3:17: Exo 12.40 * 3:19: Uman

7.53 * 3:20: Deu 6.4

nəhon. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorin̄ nəlodat len aKris̄to tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit p̄isi, len nadəlomian məttoKade len aYesu Kris̄to, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit p̄isi məttoBaptais hən məttoTəh len aKris̄to, ehum məttoKol nahurabat len gamito tovi nəmauran seKris̄to. Len nəhon aGot mətosuḿan aKris̄to. ²⁸ Səkad nəJu, səkad auleKris̄ o nametbəs am; naslev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaḿut, səkad nauluḿan. Səkad natideh am togol məttopəpəhw, husur gamit p̄isi mətosua len aKris̄to aYesu. ²⁹ Mətbevi seKris̄to, mətovi anatun siApraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aApraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit p̄isi san, eriḿi hən anatun. Be naut kəmas natit p̄isi evi sinatun, nəboḿ tovi tuhtətai sal, esuḿan naslev ḿai van vəbar totibau. ² Nəboḿ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədaḿ han ḿinor hən nəsa atəman toriḿi. ³ Len nəḿide tomaienān, gidat am, nəboḿ datokəkereh, nəboḿ datsaləboi aKris̄to sal, datovi slev sinədaḿan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədaḿan galenan.* ⁴ Be len nəboḿ tonor həni, aGot esəvat aNatun uluḿan. Apəhaḿut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən ḿeḿur nəmakuvan sidato dattotəh len navəlan nalo, hən ke datbevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur məttovi anatun gail, aGot esəvat aNunūn aYesu aNatun aGot, vi lan nəlodato tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaienan gəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit p̄isi aGot tokel gati hən ḿevoli həni mai anatun gail.

APol inau masuḿ hən alat a Kalatia

⁸ Nəboḿ mətosaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* ⁹ Be gagai, nəboḿ məttoLəboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai nəboḿ aGot toləboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədaḿan gail ləsavi natideh, ləsədaḿ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətəvi slev salit tətəs am? ¹⁰ Mətudaḿ len nəboḿ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nasihau. Mətuḿau ke aGot ehəhaḿur həni natəlmaman samit van hən nalo a?* ¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətahw ḿos gamito. Hum ma notoum sobuer

* **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23

samito. ¹² Bathudud nadəlomian, mətəsuñman ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətəsamədas ginau boŋ ideh. ¹³ Be husur ke notoməzah, natoŋan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito. ¹⁴ Naut kəmas naməzah sagw igol idaŋ len gamito, mətəsaŋit nəhomit van hən ginau, mətəsamətəhun ginau. Wake mətəhəhəvur hən ginau. Mətəkətəkəta təban ginau suñman notovi aŋel sua siGot o suñman notovi aYesu Kristo gabag. ¹⁵ Be nakemkeman samito, nəsa evisi həni? Imabe? Nukel koti ke nəboŋ nototoh ei, mətəhəhəvur hən mətəbigol natideh mōs ginau. Nətausi, mətəkis kuv namətəamito hən mətəviol hən gail mai ginau. ¹⁶ Nəsa evisi togol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan mai gamito, mətəunau ke notomətəhun gamito?

¹⁷ A mō, nusor husur alat lotopusan hən nəpusanan totile. Galito ludəŋ hən ləbeliv gamito hən mətəbitah mai galito, be savi mōs navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətəbidaŋ len galito. ¹⁸ Ivoi hən mətəbidaŋ len natsua, bevi mōs nəsa tovoi. Ivoi hən mətəbiməgenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. ¹⁹ Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len nəpəŋasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo beŋəm kavkav len gamito. ²⁰ Noləŋon masuŋ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nəsoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhəhəhə hən gamito, nənəuan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit mətətoləŋon ke mətəbitoh len navəlan nalo, mətəosəsoləŋ husuri mōau a? ²² Husur len natosian ike aApraham ikad anətan ulumian eru. Nəpəhəvut tovi slev, nəhəsan aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* ²³ Naslev ipas anətan aApraham len nəvide sinəvanuan ŋai, be asoan aApraham ipas anətan tovi nəsarpoŋan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* ²⁴ Natənan ehum nəsoruan kəta. Nəpəhəvut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nəhəsan. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Nəvəhuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbikel aHakar ehum nəvəhuh Sinai. ²⁵ Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Nəvəhuh Sinai len naut a Arapia. Suñman aHakar mai anətan gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† ²⁶ Be aSarah tovi asoan kitin,

* 4:22: Gen 16.15, 21.2 * 4:23: Gen 17.16; Rom 9.7-9 † 4:25: Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naŋu gail lotohusur nalo siMoses.

savi slev, ehum a Jerusalem a mēhat, ale evi anana sidato.

²⁷ Hum natosian seIsaiah toke,

“Pēhañut gotobutoh, gēsēpasus, gikemkem,

gaiug gēsēkad napējasan hēn nēpasusan, getuñat kēkai habat;

husur napēhañut tobutoh, dereh tikad anatun isōbur

sēhor napēhañut tokad asoan.”*

²⁸ Be bathudud nadēlomian, mētosuñan aIsak; mētovi anatun na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham. ²⁹ Sutuai,

aIsmael, anatun naslev, emēdas tabtab hēn aIsak, anatun na-kel-gati-an. Imaien sal damēñai. Alat lotoke datñevi slev

hēn nalo, lomēdas gidat, datsavi slev, dattokad nēpasian len aNunun aGot. Lugol datolēñon isa vesa.* ³⁰ Avil natosian siGot

ikel nēsa? Ike, “Kai hēn naslev pēhañut mai anatun uluñan dan gaiug hēn arñemēsev, husur anatun naslev pēhañut asike

ikad nahudhutan setēman, be anatun napēhañut savi slev dereh tikade.”*

³¹ Imaienan, bathudud nadēlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatun napēhañut tovi slev, datovi anatun napēhañut savi slev.

5

Nēmakuvan dattokade len aKristo

¹ Nēmakuvan, aKristo isah rubat nēsa tobañis gat gidato hēn datñikad nēmakuvan enan. Imagenan, mēteil gēgat hēn asike mētovi slev tētas am hēn nalo tobañis gat gamito a mō.

² Sēsēloñ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mēñbikad na-tiv-dalusi-an hēn mēñbinor len nēhon aGot, nēsa aKristo togole mōs gamito savi natideh. ³ Nukel ðuli hēn gamit tētas. Nauluñan ideh todamñ hēn ñikad na-tiv-dalusi-an hēn ñbinor len nēhon aGot, atenan timasgol husur natit ðisi

nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit mēttoke mēñbinor len nēhon aGot ale mēttohusur nalo mōsi, mētugol gamit sēbomito mētomēsev dan aKristo. Mētuteh dan navoian aGot toviol kēmas hēni. ⁵ Nokēmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisañ sēhot gidato, suñan dattonor, bathut dattoriñ nēlodat len aKristo. ⁶ Husur nēboñ dattoriñ nēlodat len aYesu Kristo, datñikad na-tiv-dalusi-an o asike datñikade savi natideh. Avil nēsa tovi natsua mñau evi nadēlomian tovi nēkadun na-lēmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A mō mētugam ivoi len nēgamgaman. Ase eil gol gamito hēn asike mēñbehusur nakitinan? ⁸ Nagēgelan hēn nēnauan samito, sagēm len aGot tokis gamito. ⁹ Napusanan gēgēras emēdas nēvanuan isōbur, ehum nasoruan kēta toke, “Nayis tokēkerekh igol nabēta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nadēlomian

* 4:27: Isa 54.1 * 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10 * 5:9: 1Kor 5.6

dattokade len Nasuḅ, nunau ləboii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttoḁədarḅāḅu, məttonau tuhatuh hən naḅusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalunian limaskad na-tiv-dalusi-an, naḅu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ḅai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naḅu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləḅon ke letiv kotov ḅisi, hən asike ləḅevi ulunian am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mətḅevi slev am. Mətesəsəloḅ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mətḅehusur naləḅonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mətəvi tarhət samito sunian məttovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ḅai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpədarḅ hən gaiug sunian gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be mətḅesunian nalipah nalililai tohat gamit gabag, tosaḅ pəpas gamito, mətələḅgau hən gamito hən asike mətḅemədas masuḅ hən gamit gabag hən mətḅimasig.

Nəmauran len nəḁarḅan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaienan, asike mətəhusur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito lomətahun naləḅonian seNunun aGot; ale naləḅonian gail seNunun aGot lomətahun naləḅonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artəḅal, gol ke məttoḁədas mətḅigol nəsa mətḅələḅoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot ḅiwol hən gamito, mətəsatoh len navəlan nalo.

¹⁹ Nəḅoḅ məttohusur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan toḅiḅiḅiḅal, naḅide tosa totaḅtaḅor hum nalipah, ²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabehi-an, nəḅalḅalan, naḅitḅituhan, nəḅəbulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləḅoni, nəlol paḅpaḅ, naləḅonian hən nə-patpat-gaiug-səḅonḅ-məhat-an, naḅəpəhwan, naluḅoh gail lotopəpəhw husur nənauan totitile, ²¹ nələm tovənvənah, natərogan, naitian totaḅtaḅor len naḅiltihanan mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel naləḅəgauan mai gamito hum notokele a mō tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihəḅəlan aGot.

²² Be nəḅoḅ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iḅan hən naḅit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nakemkeman,

* 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

natəmat, nə-darj-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an len na-ləḅon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mōs nəvanuan, navoian, nadəlomian, ²³ nāḅoruan tomədau, na-təgau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luḅos bun nāḅoruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləḅonian nəsaan hən nibelito mai na-ləḅon-buni-an tosa gail ḅisi ləḅimat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveu mai gidato, datimashusur gat naləḅonian seNunun aGot tosəhar gidato. ²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nəlodat ḅitabulol bulos gidat gabag, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləḅoni be datsəkade.

6

Dereh datilav navit nəsa dattomabule

¹ Bathudud nadəlomian, mətbisaḅ gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit məttomatmatu len aNunun aGot, len navide tomədau, vi tarhət san hən ḅetəlmam van hən naḅisal tonor. Be mətelələgau hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh məḅinau tuhatuh həni o məḅisaḅi len nəmauran samito ke todaḅ o toməlas habat hən məḅbevusi. Len navide tomaienən, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. ³ Avan ideh ḅinau ke totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. ⁴ Nəvanuan tebunus kitev nakitinan husur nauman san səḅon. Bisabi ke ḅivoi, satenənoḅ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi ḅəviv len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan ḅisusua timasgol nauman san səḅon ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloḅ hən naḅusanən hən nasoruan siGot, li-maskatəḅol hən natit ḅisi tovoi lotokade mai ahai ḅusan salito.

⁷ Samtegəras gamit səḅomito. Mətsaləboi məḅbegəras aGot, ḅit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan navit nəhai səlani ḅai, gai tomabule.* ⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləḅoni, tohusur naləḅonian tosa san gabag, dereh tisah tuan navit nəmatan han. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləḅoni, dereh tisah tuan navit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datḅigol natit tovoi, husur datḅidaḅ hən datḅivan am, len nəḅoḅ tonor həni, dereh datisah tuan navit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienən, nəḅoḅ dattoləboi datḅigole, datigol tivoi van hən nəvanuan ḅisi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadəlomian.

Nalələgauan naməkot mai nasudələmian

* 6:7: Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7

¹¹ Mæteris nabiltosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səb̃ogw! ¹² Alat lototaltal ke mət̃bikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləberisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləb̃emədas bun galito sil nadələmian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləb̃isor patpat galit məhat hum mət̃tavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an mət̃təkade. ¹⁴ Be ginau m̃au, sanəṽiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maienan, natit p̃isi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsaṽi natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Dat̃bikad na-tiv-dalusi-an o asike dat̃bikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan m̃au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natə̃mat, mai nəlon aGot titañis galito. AGot ilekis hən galito hən ləb̃evi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuh am. Husur namel̃bol notokad gail len nibegw, loṽusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadələmian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, alsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboii ke alsrael siGot evi naluṽoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Efesus

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bəvʻusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsə tokele.

Itos naloʻbulat egai mōs ase?

Naloʻbulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Efesus.

APol itos naloʻbulat egai ʻəais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) AYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum həni len alat siYesu (1.3–3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1–6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadələmian len aKristo aYesu.* ² AGot aTəmadato mai Nasuʻb aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nələmit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəbonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuʻv hən gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satuʻbat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuʻbon mai aKristo hən datbēvi esan səbōn. Ilekis hən gidato hən datbīnor len nəhōn, nəsaan bēbuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke bīpat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsə aYesu Kristo bīgole, ale gagai aYesu igole tia. AGot igol tomaienən husur eləŋon togole, igol gai ehəhaʻvur. ⁶ Igol natgalen pisi hən datbīsal suhi hən nəyalalan hən navoian toviol kəmas həni mai gidato len aNaturan gai toləmas buni.

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

⁷ Len nēda hēn nēmatan siNatun, aGot igol datukad nēmakuvan. AGot erubāt nēsaan sidat gail dan gidato husur topul masuŵ hēn navoian. ⁸ Na-viol-kēmas-an san hēn navoian mai gidato epul sēsēhov. Len namitisau hēn nēmauran tonor mai na-lēboi-sēhoti-an san p̄isi, ⁹ aGot ehēhāvur hēn tokel vēhot nē-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nē-nau-utaut-an gai toke tigole len nēsa aKristo bigole. Ale aGot ikel vēhot nē-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nē-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nēboŋ b̄inor hēni balai, aGot dereh tigol natit p̄isi len nēmav mai natit p̄isi len navile a pan libonbon pipihabēlan aKristo. AKristo dereh tikad nēdaŋan hēn na-il-a-mō-an hēn natgalen p̄isi. ¹¹ Len aKristo, aGot ilekis hēn dattovi esan gail. Ilekis hēn gidato sutuai tia tonor hēn nē-nau-utaut-an san. Ale igol natit p̄isi ehusur nē-nau-utaut-an hēn nalēŋonian san ¹² hēn ke, ginamit, namttovi nametēkav hēn namttoriŋ nēlonamito len aKristo, namtb̄itoh hēn namtb̄isal suh nēyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mētsavi Ju mēttosēsēloŋ hēn nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nēsaan samito. Ale nēboŋ mēttoriŋ nēlomit len aKristo, aGot eviol hēn aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahēsan len gamito hēn mēttovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nē-ta-gati-an ke natit p̄isi aGot tokel gati ke, teviol hēni mai gidato, datikade balai, nēboŋ nēmakuvan silat lotovi esan b̄ihav. Datisal suh nēyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŵ-an

¹⁵ Imagenan, nēboŋ notosēsēloŋ hēni ke mēttokad nadēlomian len Nasuŵ aYesu, mai mēttolēmas bun alat siGot p̄isi, len nēboŋ enan vēbar damējai, ¹⁶ nosipa vi tēban aGot tabtab hēn gamito, nanonjan eBuer. Nusor tuŵ mōs gamit akis ¹⁷ van hēn aGot Tata toyalyal, aTēman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hēn namitisau hēn nēmauran tonor, mai tikel vēhot aGot mai gamito, hēn na-lēboi-bun-gai-an b̄etibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol mētelēboi buni len nēlomit hēn nē-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hēn mētb̄ikade. Nuke mētelēboi sēhot na-pul-masuŵ-an hēn navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol hēni mai nēvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuŵ ke mētelēboi nēyalyalan hēn nēdaŋan san tosēhor bun natideh dattolēboi datb̄inau sēhoti, nēdaŋan enan san tovi tarhēt sidat dattoriŋ nēlodat len aKristo. Evi nab̄iltidaŋan gai toum lan ²⁰ nēboŋ togol aKristo tole mēhat dan nēmatan, nēboŋ toriŋi tobētah len navēlan nēmatu len nēmav.* ²¹ Len naut enan, aKristo eil a mō sēhor

* **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail. * **1:20:** Psa 110.1

aŋel o natemat ideh toil a m̄o tokad nedarjan hən na-il-a-m̄o-an. Ivat nəhes tosəhor masuŵ hən nəhes ideh lotoləboi ləbikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot erinj natit p̄isi len navəlan aKристо, ale itabtabuh lan hən beil a m̄o hən natit p̄isi m̄os nəvanuan san gail.† Esum̄an gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKристо epul len nəvanuan san gail, gai togol natit p̄isi len naut p̄isi topul p̄isi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKристо

¹ A m̄o mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A m̄o mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur nəp̄isal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a m̄o hən natemat gail hən naməsav, iwol hən nəlon alat lotomətahun ləb̄igol nəsa aGot toləŋoni. ³ A m̄o gidat p̄isi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosum̄an nəvanuan gail p̄isi am; datunor hən nəlol paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-buni-an san toləmas masuŵ hən gidat həni, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKристо. (Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKристо hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKристо ale erinj gidat datobətah mai len nəmav. ⁷ Igole hən beŵusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosəhor bun natideh dattoləboi datb̄inau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit p̄isi togole m̄os gidato len aKристо aYesu. ⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋinj nəlomit len aYesu. Gamit mətsgol natideh hən mət̄bimakuŵ, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədas datb̄igol natideh hən datb̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datb̄eləboi datb̄ipatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kристо aGot igol gidato hən datb̄igol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datb̄igole.

Datosua len aKристо

* **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot erinj natit p̄isi pipit narien aKристо. * **1:23:** Kol 1.18-19

¹¹ Sa-nəlomit tibonjon hən nategai ke, nəbon lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad nativ-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəbon ta mo enan. ¹² Len nəbon enan mətutoh, aKristo ebuer len gamito. Mətovi metbos gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ebuer len nəmauran samit gail. ¹³ A mo mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A mo ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Namətahun-buni-an tohum napsibile topəpehun gidato, igol ebuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail toban kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienan hən bigol naluvoŋ toru enan arukad natəmat, arosua, naluvoŋ veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluvoŋ eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluvoŋ eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttoŋ a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.* ¹⁸ Len nəsa aKristo togole, gidat piŋi, naJu mai nametbos gail, datoləboi datbegəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienan, mətsavi metbos am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasuḅ esuhud hən gidato hən datbiḅon maii len naim, hən naim enan bevi məhat hən begəm vi naim siNasuḅ tolo. ²² Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mətbiḅon maii len naim toum həni, hən begəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol moŋ alat ləsvi Ju

¹ Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

* 2:17: Isa 57.19

² Surñan mættosæsəlon̄ hēni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nə̄beum m̄os gamito. ³ Hum nototos kəkereh hēni a m̄o tia, aGot ikel vəhot nə̄-nau-utaut-an san to-susuah mai ginau. ⁴ Nə̄boŋ mət̄bēvurūŋ nəs̄a notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə̄-nau-utaut-an enan husur aKристо. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nə̄-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail lopit̄pitōv̄. Galit̄ p̄isi lukad natit̄ p̄isi aGot totəgau gati m̄os anatun gail. Nalūvoh eru en p̄isi losua hum niben aKристо, lukad b̄onb̄on hən nə̄-lav-kuvi-an dan nəs̄aan aGot tokel gati a m̄o, ale tosarpoŋ len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas hēni mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nə̄bikel na-kel-uri-an tovoi m̄osi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan p̄isi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas hēni, ilekis hən ginau hən nə̄bikel mai gamit mət̄savi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi dat̄beləboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit̄ p̄isi, ilekis hən ginau hən nə̄bigol nəvanuan p̄isi lə̄beləboi husur nə̄-nau-utaut-an egaii san, nə̄-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natūbatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaienān hən bēvusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a m̄o mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəboŋ lə̄beris alat siYesu. ¹¹ Enan evi nə̄-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoŋ len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKристо mai nadəlomian dattokade lan, datoləboi dat̄begəm tabtab, il len nəhon aGot, namətahwan ēbuer. ¹³ Imaienān, nukel mai gamit ke sa-nələomit tetuhatuh hən na-ləŋon-isa-vəsā-an sagw m̄os gamito. Ao, ivoi hən mət̄bēv̄iv hēni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tūv-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen p̄isi, notəjedur, sor tūv vi təban aGot Tata, ¹⁵ nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsaliit lan. ¹⁶ Nusor tūv ke, len nəyalyalan aGot topul hēni, mai len aNunun, aGot dereh

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nə̄boŋ toke alat lotoil a m̄o mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai abiltiŋel lotoil a m̄o o lotokad nədaŋan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a m̄o o lotokad nədaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar p̄isi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar p̄isi.

teviol hən nədaŋan hən mət̃bidaŋ habat am len nəlomito. ¹⁷ Nusor tuŵ ke, bathut məttoriŋ nəlomit lan, dereh aKriſto titoh tin len nəlomito. Nusor tuŵ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mət̃beləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tuŵ ke, gamit mai nəvanuan p̃isi siGot, dereh mitikad nədaŋan hən mət̃beləboi səhot naŋosŋosan, nabəlavan, nə-sahsaŋ-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKriſto. ¹⁹ Nuke məteləboi na-ləmas-buni-an seKriſto toseh̄or bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mət̃bepul səsəhov hən naŋoruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədaŋan san toum len gidato, aGot eləboi biŋol natit gail səhor masuŵ hən natideh dattoləboi dat̃beusi həni o dat̃binau hən biŋole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur p̃isi lisal suh nəyalyalan san len aKriſto aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nəbonan len niben aKriſto

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaŋis gat ginau sil nauman notogole m̄os Nasuḅ, ginau nous gamit ke, naŋisal hən nəmauran samit gail tinor hən nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ² Nəlomit temədau, samtinau gamit səbomit ŋai; len natideh mət̃biŋole hən nəvanuan gail, mətemədau lan; len nə-daŋ-ḅuri-an samito, mititoh mədau tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ ḅur naḅide tiltile mai naŋoruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol mətosua. Len nədaŋan samit p̃isi, mətətəgau gat nəbonan en məttokade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKriſto tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat m̄os dat̃bikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nadəlomian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a m̄o hən gidat p̃isi, toum len gidat p̃isi, totoh tin len gidat p̃isi.

⁷ Be aKriſto eviol kəmas hən naviolan mai gidat v̄isusua. Epəpehun naviolan galenan tonor hən naləŋonian san.

⁸ Bathut enan, natosian siGot ike,

“Nəboŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,

alat gai toseh̄or galit len nabiltibalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”*

⁹ Nəboŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a m̄o aKriſto evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKriſto tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nəmav hən b̄epul len natit p̃isi.

¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKriſto “eviol hən naviolan gail

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Psa 68.18

mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a mō, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai pusan gail.* ¹² Igol natenan hən ləbeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən navi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləbidaŋ am len aKристо. ¹³ Timaienan vəbar gidat pisi datbikad naḃonan len nadəlomian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datbēgəm matmatu am vəbar datbəsurnan aKристо len naḃoruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosurnan atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naḃusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbēgəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbəsurnan aKристо len natit pisi datbigole, husur aKристо tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-mō-an san igol nəvanuan san gail luḃon gəm sua, hum nənau pisi lotoudud mai nahudhut niben gail pisi.* Nəboŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbigole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbigol niben kavkav ḃimaur, ḃetibau am.

Nəboruan veveu len aKристо

¹⁷ Imagenan, len nahəsan Nasuḃ nusor idaŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am surnan alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmarginobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanən topat len galito, bathut nəkadulit iḃonḃon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludam hən naḃide naitian taḃtaḃor ḃiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naḃide tiltile lotoḃiŋḃiŋal.

²⁰ Be enan savi naḃisal seKристо tohum məttoḃəboi səhoti. ²¹ Nəboŋ gamit məttoḃəsəloŋ hən nakelean husur aKристо, mətorij nəlomit lan, ale loḃusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²² Naḃide hən nəmauran məttoḃəkaḃe ta mō, naləŋonian lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidaŋ hən aNunun aGot ḃigol məḃiveveu len nənauan samito mai nəlomito. ²⁴ Mitimasgəm vi vanuan veveu gail məḃikad naḃoruan veveu aGot toum həni hən məḃəsurnan gai. Imagenan,

* **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənau evi nastriŋ gail len niben nəvanuan. Galevis

lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri. * **4:22:** Kol 3.9

mitinor kitin, toh a tut dan nēsaan len naŵide aGot tohēhaŵur hēni.*

²⁵ Imaienan, mitinor hēn nalibliborān, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ŵisusua nahudhuben aYesu, datosua űai.* ²⁶ Len nēlol paűpaű samito, samtigol nēsaan. Sa-nēlomit tipaűpaű tebēlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hēn natēmat asike bīkad kas naut ideh len nēmauran samit gail. ²⁸ Nēvanuan vēnvēnah satevēnah am, be ivoi ke teum tidāű, teum hēn natit tovoi hēn navēlan gabag, hēn bēlēboi bīkad natit hēn bēviol hēni mai alat lotomīdol. ²⁹ Nasoruan ideh tomēdas nēvanuan, samtikele. Satevivile len nabuűomito. Mitikel nasoruan tovoi űai, hēn bēsusupah mai nēvanuan, gol nadēlomian salit bīdāű am. Mitikel nasoruan tonor hēn lēbēlēboii mai tovi tarhēte sivan ideh am bēsēsēlor hēni. ³⁰ Len naŵide samito samtigol aNunun aGot nēlon tisa; husur aGot eriű aNunun len gamito, hēn tota gat nahēsan len gamito ke mēttovi esan, van vēbar nēbor bīgol pīs nēmakuvan samito.* ³¹ Mitinor hēn na-mētahun-buni-an, nē-tābulol-bulosi-an, nēlol paűpaű, nē-kai-walwal-an, na-sor-mēdasi-an hēn nahēsan avan ideh, mai nēsaan pīsī. Mitinor hēn galen pīsī. ³² Avil mitivoi hēn gamit gabag, nēlomit titaűis gamit gabag, mēterubāt nēsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torubāt nēsaan samito.*

5

Mititoh len namial

¹ Imagenan, bathut aGot tolēmas bun gamit mēttovi natun gail, mitigol tētōŵ hēn aGot.* ² Na-lēmas-buni-an tiwol hēn gamito, nēmauran samit tepul hēni. Mētesuűan aKristo tolēmas bun gidato, toviol hēn nēmauran san mōs gidato hum naviolan, hum natit gototutumav hēni nēbōn tosusau van hēn aGot.*

³ Be naitian tosa, naŵide tosa totaŵtaŵor pīsī, mai nalēűon-masuŵ-an hēn natite tebuer kaskasi len gamito. Nēsaan tomagalēnan lēsanor hēn nēvanuan siGot gail. ⁴ Sanor hēn mētbikel nasoruan pahsago, na-sor-mēlmel-an mai nasoruan sohsoh tobīűbīűal. Be inor hēn mētbikel nasīpaan vi tēban aGot. ⁵ Mitinau lēboi natesua ke, nēvanuan togolgol naitian tosa, nēvanuan togolgol naŵide tosa totaŵtaŵor, mai nēvanuan tolēűon masuŵ hēn natite, alat lotomaiēnan lodēdas lēbēbīs len natohan pipihabēlan aKristo mai aGot. Lodēdas lēbīkad naviolan tovoi aGot totēgau gati mōs nēvanuan san gail.

* **4:24:** Gen 1.26-27; Kol 3.10 * **4:25:** Zec 8.16 * **4:26:** Psa 4.4 * **4:30:** Isa 63.10 * **4:32:** Mat 6.14-15 * **5:1:** Lev 19.2; Mat 5.48 * **5:2:** Exo 29.18

(Nəvanuan lotoləŋon masuŵ hən natite, lulotu hən natit lotoləŋon masuŵ həni. Egəm vi got salito, evi nagot gəgəras.)

⁶ Alat lotoke nəsaan galenan savi natideh, salegəras gamito hən nasoruan tomaienən nakitinan toβuer lan. Husur nəlol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat ləsagol nəsa tokele sil natgale-nan. ⁷ Samtitah mai galit len nəsa lotogole. ⁸ A m̄o mətutoh len nəmargobut, be gagai mətovi siYesu ale mətutoh len nam̄ial. Mititoh hum nəvanuan hən nam̄ial.* ⁹ Husur naŵit nam̄ial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰ Mitisab̄ səhot nəsa togol Nasuβ tohəhaŵur. ¹¹ Naŵide hən nəmargobut ləsəŵan hən natideh tovoi, mətəbulatut dan gail. Ivoi am hən mətβikel vəhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenən evi natit hən nahur sasa hən avan ideh b̄isor husuri. ¹³ Avil nəboŋ nam̄ial tom̄ias natit p̄isi, nəvanuan gail p̄isi loləboi ləberis nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi nam̄ial tom̄ias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,
“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile məhat dan nəmatan,
ale aKristo tem̄ias gaiug.”

¹⁵ Imaienən, mətələləgau hən natohan samito. Samtitoh sum̄an alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh sum̄an alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mətβigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməŋai nəvanuan lusa. ¹⁷ Imagenən samtimmel, avil mətələboi səhot nəsa Nasuβ toləŋoni. ¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən naŵide gail lototaŵtaŵor. Avil mətəpul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mətekəkai hususur hən nəbe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəbe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienən hən nəbe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəbe len nəlomito vi təban Nasuβ.* ²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²² Latpəhaŵut məttołah, məteriŋ gamit len navəlan asoamito hum məttořiŋ gamit len navəlan Nasuβ. ²³ Husur ahaŵut ehum nəkadun asoan, eil a m̄o həni; sum̄an ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a m̄o hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKristo; len naŵide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi

* 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12 * 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

hən abareab gail māu ləbəriŋ galit len navəlan ahaʋut salit gail.

²⁵ Lalumian məttoḷah, mətələmləmas bun asoamito suñan ŋai aKристо toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san mōs galito. ²⁶ Igol natenan hən biḡol ləbevi esan səbōn ŋai, ləbīnor buni. Len nasoruan siGot igol luveveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKристо tolišov galit həni hən ləbiveveu.*

²⁷ Igol natgalenan hən bəsəhar nəvanuan san gail hən ləbevi esan səbōn len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nabiŋbiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi bikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaʋut togomah topəhas hən bilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalumian məttoḷah, miṭimasləmləmas bun asoamito hum məttoḷəmas bun nibemit səbomito. Naulumian ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səbōn. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, suñan aKристо tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKристо. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulumian dereh teriŋ atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ale areḡəm sua suñan niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKристо mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulumian timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbōn, ale napəhaʋut timasputsan ahaʋut san len nənauan san.

6

Gamit məttovi lahutai, gamit məttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuḅ. Inor hən mətbiḡol bimagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anañ len nənauan sañ.” Len nakelean todaŋ gail, enan evi nametəkav tokad na-kel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəbeputsan atəmañ mai anañ len nənauan sañ, “dereh natoħan sañ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naʋide tosa tabtab hən anatomit gail nəlolit bisa van vəpaŋpaŋ. Avil mətəhis galit hən ləbiyar husur naṗisal tonor, vusan galit mōs naʋide tonor, naṗusanan eruenan aroḡəm len Nasuḅ.

* 5:26: Tit 3.5 * 5:31: Gen 2.24 * 6:3: Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmañ mai anañ len nənauan sañ hən natoħan sañ bivoi, mai hən gəbitoh bebəlav len navile a pan.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nēsa amasta sam̄ len navile a pan b̄ikele. Gemētahw lan, len nēlōm̄ kitin geputsani len nēnauan sam̄. Gigol husur nēsa amasta tokele hum gotogol husur nēsa aKristo tokele. ⁶ Gigol tabtab hēni, savi hēn b̄ebunusi ŋai, hēhāv̄ur hēn gaiug, be len nēlōm̄ todaŋ len aKristo, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot. ⁷ Len nēsa gotogole, timaur mētām̄ hum gotogole m̄os Nasuḅ savi hēn nēvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasuḅ dereh teviol hēn nakonp̄urp̄uran mai gidat v̄isusua hēn navoian dattogole, naut kēmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hēn naslev sam̄ gail. Sagesəhob hēn naslev sam̄ ke asike b̄igol husur naləŋonian sam̄ gigol tisa hēni. Nau gati ke gaiug mai galito mētukad aMasta tosua ŋai totoh len nēmav, ale nāv̄ide san ep̄itoṽ van hēn nēvanuan p̄isi, ideh satile.*

Nahurabat nēbalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidaŋ tabtab! ¹¹ Geriŋ p̄is nahurabat nēbalan siGot len gaiug hēn gēb̄eil gəgat, naut kēmas nēhai tata setəmat gail mai nagərasian san gail. ¹² Husur datsəb̄al mai nēvanuan lotokad nibelito. Avil datubal mai alat lotoil a m̄o, mai alat lotokad nēdaŋan hēn na-il-a-m̄o-an datsaləboi datberis gail. Datubal mai abiltidaŋan gail hēn nēmargobut hēn navile eg a pan mai nanunun nēmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriŋ nahurabat nēbalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nēboŋ nēsaan, dereh geləboi gēb̄idaŋ b̄ur alatenan lotokad nēdaŋan hēn nēsaan nēboŋ ləb̄ib̄al mai gaiug. Ale nēboŋ nēbalan b̄inoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nēhau tutuṽ hēn nakitinan. Ale gesun nahurabat nēbalan hēn nanoran, hum nasoltia toriŋ nahurabat metəlai len nēmabun hēn b̄ipat gol niben.* ¹⁵ Ale len narieṁ, gevəlas naributbut hēn nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hēn natəm̄at dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadəlomian hum nasilt tovi nahudhut nētarhai topat gol gaiug hēn gēb̄eləboi gēb̄igol nēwei setəmat p̄isi lotopaŋ ləb̄imat.† ¹⁷ Goləboii ke aGot ilav kuv gaiug dan nēsaan sam̄, ale nē-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nēbalan gotoriŋi len nəkaduṁ. Lav nabu nēbalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hēn gēb̄ib̄al hēni.* ¹⁸ Ale

* **6:9:** Deu 10.17 * **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurhuḅuluk ale gol tomosmos. Imagenan nēboŋ gotopati eləboi b̄ipat gol gaiug ale eləboi b̄igol nēhab len nēwei ideh topaŋ, b̄imat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17

len aNunun aGot, gisor tuv̄ tabtab hən na-sor-tuv̄-an mai nañirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuv̄ tabtab mōs nəvanuan siGot gail p̄isi. ¹⁹ Ale gisor tuv̄ mōs ginau am. Geus aGot ke nəboŋ nəbisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəbēmətahw hən nəb̄ikel natetətan hən na-kel-uri-an tov̄oi aGot tokel v̄hoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim bəbañis, lubañis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tov̄oi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuv̄ mōs ginau hən nəb̄igole.

Nasudəlañian

²¹ Nuke mətələboi natit p̄isi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, av̄agw notoləmas buni len nadəlomian, todaŋ len Nasub̄ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mət̄bələboi natit gail husur ginamito, ale hən b̄igol mət̄bələŋon b̄iv̄oi am len nəlomito.

²³ Wawa gail len nadəlomian, nəlomit tikad natəmat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadəlomian, aGot aTata mai Nasub̄ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit p̄isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

* 6:21: Uman 20.4

Filippi

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

Len naloḅulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən naləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit napısal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos naloḅulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hənı len naim bəbaŋis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos naloḅulat egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbaŋis.

Len naloḅulat egai aPol idaŋ hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, nəbonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuḅ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1–4.23)

1) APol etuḅat hən naloḅulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuḅ mōs galito (1.1-11)

2) APol ehəhaḅur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaŋis, ivatvat viri ke nəsa tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)

3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsa tokele hən naḅide aGot toləŋoni biḅarḅar len galito (1.27–2.18)

4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)

5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naḅide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot ḅeriŋi ke linor len nəhon. APol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1–4.9)

6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hənı maii (4.10-20)

7) APol imaris kotov naloḅulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos naloḅulat napisulan egai van hən nəvanuan piısi

siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ p̄isi notonau təlmam hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuṽ-an sagw m̄os gamit p̄isi, nusor tuṽ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai māu ke, aGot totuḅat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigoigole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit p̄isi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbaŋis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoṽusan koti ke tokitin, gamit p̄isi mətukatəpol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.*

⁸ AGot eləboi b̄ikel koti ke notoləŋon masuṽ hən nəb̄eris gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nusor tuṽ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh mətələboi mət̄bekuṽol hən naḅisal tovoi buni, hən mət̄biveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naṽit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləb̄eputsan mai sal suh nəyalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-baŋis-aPol-an

¹² Bathudud nadələmian, nuke mətələboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəbaŋis sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobaŋis gat ginau, nəbathudud nadələmian isoḅur loil gəgat len Nasub. Gagai, len na-il-ḅuri-an tosəhor ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaḅulol bulos ginau mai lotopul hən naṽitṽituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəb̄eil gəgat, nəb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaḅulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləḅipatpat galit məhat husur

* **1:1:** Uman 16.12 * **1:5:** Uman 16.12-40 * **1:6:** 1Kor 1.8 * **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13 * **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

lunau ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen tobaŋis gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len naŋisal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəb̄imakuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh biḡol nahurugw bisa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil b̄uri gagai suŋan akis, hən ke, len natit p̄isi nəb̄igole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəb̄imat, ivoi masuŋ am. ²² Be nəb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŋan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənau ləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuŋ həni ke nerih nəmauran egai hən nəb̄imat hən nəb̄itoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəb̄itoh mai gamit tətəs, dereh məteləboi mətb̄isal suh aYesu Kristo səhor ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŋide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəb̄egəm ris gamito o nəb̄itoh a tut dan gamito, dereh nesəsələŋ həni ke mətoil gəgat suŋan məttosua ŋai ale len nəlomit to-sua mətuḡal tabtab m̄os nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mətb̄eil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttoləŋon isa vəsə m̄osi, ³⁰ husur gagai mətutoh len nəb̄alan toŋitoŋ hən nəb̄alan məttorisi ke notodaŋ b̄uri a m̄o. Evi nəb̄alan məttosəsələŋ həni gagai ke notodaŋ b̄uri sal.*

2

Gol tətəŋ hən aYesu nəlon tomədau, sənau gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nəlodato len nəb̄onan mai aYesu, nələmas-buni-an san etəŋov nəlodat vi pan, datukad nəb̄onan len aNunun, nəlon aYesu itaŋis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur

* 1:30: Uman 16.19-40

natgalen p̄isi, mitimaskad n̄anauan tesua ηai, m̄etel̄emas bun gabag h̄en gamito, mitikad n̄elomit tesua, mitikad nal̄əjonian tesua ηai. M̄ətb̄igol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul s̄əs̄əhov h̄en nakemkeman. ³ Samtehusur nal̄əjonian samit s̄əb̄omit ηai, samtapatpat gamit s̄əb̄omit m̄əhat, avil len n̄elomit tom̄ədau hum m̄əttovi ut k̄emas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau s̄əhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau n̄esa tovoi h̄en gai s̄əb̄on ηai be tinau n̄esa tovoi h̄en n̄əvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad n̄anauan tōp̄itoṽ h̄en n̄anauan aK̄risto aYesu tokade, ke:

- ⁶ Naut k̄emas tokad nāboruan siGot, naut k̄emas tovi aGot, s̄ə nau ke tonor h̄en β̄et̄əgau gat nāp̄it̄p̄itoṽan mai aGot.*
- ⁷ Be erij gabulan n̄əhes toṽati mai n̄əyalyalan san, ilav nāboruan sinaslev sua,* eḡəm vi vanuan suṽan n̄əvanuan gail, ikad n̄ənah̄ənah h̄en n̄əvanuan.
- ⁸ Igol n̄əl̄on em̄ədau, s̄ə nau gai gabag, igol husur p̄is n̄esa aGot tokele, naut k̄emas togol n̄əmatan san. Be savi n̄əmatan ηai, imat ebun len n̄əhai balbal.
- ⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a m̄əhat p̄isi, eviol maii h̄en n̄əhes toyalyal s̄əhor n̄əhes p̄isi,
- ¹⁰ h̄en ke nah̄əsan aYesu β̄igol natit p̄isi l̄əbet̄əgedur, len n̄ə mav mai len navile a pan mai len naut n̄əmatan,
- ¹¹ mai nabūj̄olit p̄isi lis̄or v̄əhoti ke, aYesu K̄risto evi Masta, h̄en l̄əb̄isal suh n̄əyalyalan siGot Tata.*

Mitigol n̄esa tonor h̄en n̄əvanuan gail l̄əbet̄ətoṽ h̄əni

¹² Gamit notol̄emas bun gamit p̄isi, natgalen l̄əb̄imaienan, len n̄əl̄omito mitidañ len aGot, len nam̄ətahwan h̄en n̄əyalyalan san, m̄ətehisi h̄en m̄ətb̄igol n̄esa tonor h̄en n̄əmauran aGot tolav kuv gamit dan n̄esaan samito m̄osi. Mitigol natgalegai suṽan m̄əttogol akis h̄en n̄esa notokele, (savi n̄əb̄oñ nototoh mai gamit ηai, be n̄əb̄oñ n̄əsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol nal̄əjonian samit inor h̄en esan mai igol m̄ətol̄əboi m̄ətb̄igol husur nal̄əjonian enan san.

¹⁴ Len natit p̄isi m̄ətb̄igole, mitigole, samtikoblen, samteṽit̄vituh, ¹⁵ h̄en asike β̄ikad natideh tosa avan ideh tol̄əboi β̄ikel husur gamito. Len n̄əmauran samito mitivevu ηai, namesian teb̄uer, suṽan anatun aGot gail, naut k̄emas

* 2:6: Jon 1.1, 5.18

* 2:7: Isa 52.13–53.12; Mat 20.28

* 2:11: H̄en naves

10-11, ris Isa 45.23

navile a pan nēmarginbut mēttotoh lan, topul hēn nēvanuan nēlolit tokabkabus, topul hēn nēsaan.* Be gamit mitimasnial hum namial lotomial len margobut hēn navile a pan, ¹⁶ nēboŋ mēttotēgau gat nasoruan hēn nēmauran. Mētbimaienan, len nēboŋ seKristo dereh nelēboi nēbisor sal suh ginau ke nēsēgam soḅuer, nēsaum soḅuer.

¹⁷ Avil naut kēmas lēbigol nēbimat, naut kēmas nēda hagw bisel hum nēwain ahai tutumav toḅiri len naviolan totutumav hēni van hēn aGot, nohēhaḅur. Gamito, mētukad nadēlomian len aKristo ale mētoviol kavkav hēn gamito mai aGot hēn mētbigol nēsa tolēḅoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hēn nabuluk totutumav hēni van hēn aGot. Husur ke notoviol kavkav hēn ginau mai aGot ale gamit mēttoviol kavkav hēn gamito mai aGot, naut kēmas lēbigol nēbimat, nukemkem, nuḅon mai gamit pisi len nahēhaḅuran.† ¹⁸ Surman ginau, gamit am mitimashēhaḅur, ḅon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi nalēḅonian siNasub, nuvatvat viri ke asike dereh nesēvat aTimoti van hēn gamito. Ale nēboŋ ḅetēlmam nēlogw tevi pan len nēsa ḅikel uri husur gamito. ²⁰ Nēsēkad avan ideh surman aTimoti tolēmas bun gamito, tonau masuḅ hēn gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hēn natit salit gail sēbolit ŋai, savi natit gail siYesu Kristo. ²² Gamit mētolēboi aTimoti tia, nabōruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hēn na-kel-uri-an tovoi hum tovi natētai toum mai atēman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nēboŋ nēbelēboi nēsa ḅevisi hēn ginau, len nēboŋ en ŋai dereh nesēvat aTimoti van hēn gamito. ²⁴ Avil len Nasub nodēlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hēn gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mēttosēvati hēn ḅevi tarhēt sagw. Evi wawa nadēlomian sagw toḅon mai ginau len nauman, toḅon mai ginau len nēbalan hum nasoltia. Be len nēboŋ egai ginau māu nunau ke nēḅesēvati van hēn gamit bai.* ²⁶ Husur elēḅon masuḅ hēn ḅeris gamito ale elēḅon isa husur mēttosēsēlōŋ hēni ke tomēsah. ²⁷ Nokitin ke emēsah habat, pēpadan imat. Be nēlon aGot itanjsi, savi gai ŋai be nēlon itanjsi ginau am hēn asike nēḅikad nalolosaan vēsa batbat tomaienan. ²⁸ Ŋa nēnauan sagw idan am hēn nēḅesēvati

* **2:15:** Deu 32.5 † **2:17:** 2Tim 4.6. Datolēboi datḅikel namilen len nasoruan toḅitol maiegai: Nēboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mētodēlomi, ale mētoviol hēn nēmauran samito mai aGot hēn mētbigol nēsa gai tolēḅoni. Imagenan, naut kēmas lēbigol nēbimat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuḅon mai gamit pisi len nahēhaḅuran. * **2:25:** Flp 4.18

van hən gamito, hən ke, nəbōŋ mət̃berisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike bətuhatuh maiegai am. ²⁹ Nəbōŋ bībar gamito, kel nahəhaṽuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasuḅ. Nəvanuan lotosum̃an gai, mətēputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadaŋ imat m̃os nauman seKристо. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən ðevi tarhət sagw, gel gamit mət̃todədas mət̃bigole.

3

Nanoran tokitin

¹ Bathudud nadələomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len naḅōnan samit mai Nasuḅ. Savi natideh hən ginau hən nəbītos nategai tətəs; be nutosi hən bīhavhav gol gamito. ² Mətēlələgau. Mitinaunau nəvanuan lotosum̃an alat ləsəkad nadələomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* ³ Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKристо aYesu togole m̃os gidato. Be datsəkad nadələomian len nativ-dalusi-an nəvanuan bīgole hən nibedato mai naṽide hən nalotuan. ⁴ Naṽide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh bīnau ke bələboi bēil gəgat len nəsa togole, ginau nosəhori. ⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmaribōŋ toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† ⁶ Tarhət nail-gəgat-an sagw, nudaŋ len nəsa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuṽ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaḅur kotovi bōŋ ideh. ⁷ Avil natgalenan, a m̃o nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsa aKристо togole. ⁸ A məhat hən natenan, nunau səhot natit p̃isi ke tovi ut kəmas nəbōŋ notonənoṽ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kристо-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit p̃isi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit p̃isi tovi pahsago hən nəḅevi seKристо, ⁹ hən nəbībōn maii, hən nəḅevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səbōgw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadələomian len

* **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləbīmakuv dan nəsaan salito, surm̃an naju gail ta m̃o. * **3:5:**

Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəbōŋ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo

seJu gail, ludaŋ len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

aKristo. ¹⁰ Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niβon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm suŋian gai len nəmatan san ¹¹ hən nəbikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəbегəm suŋian aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau mōs natenan. ¹³ Bathudud nadələmian gail, nəsənaυ ke noto-suŋian aKristo kavkav sal, avil nunau mōs natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw iboŋboŋ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail bīpat a mō. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nəbikad nasəhorian lan, nəbibar nagilen ale nəbilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav mōsi.

¹⁵ Imaienan, gidat p̄isi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maienan. Nənaυan samit b̄etile, nategai am, aGot dereh tigol tiŋarŋar mai gamito. ¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toŋarŋar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadələmian, mitigol tətōv̄ hən ginau, ale mətebunus vahvahur alat lotohusur nəvide hən nəmauran namttogole mōs gamito. ¹⁸ Husur ikad isoβur lototoh suŋian lotovi enemi hən na-kel-uri-an tovoi hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-səsoβur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəboŋ notokel tasi. ¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loviv hən nəsa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua b̄egəm len nəmav hən bilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuβ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi b̄igol natit p̄isi b̄ipat pipihabəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləbesuŋian niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadələmian, məteil gəgat len Nasuβ. Noləmas bun gamito, noləŋon masuṽ ke neris gamito. Mətuḡol nukemkem, noviv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənaυan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noŋir gamər ke samrepəpəhw am be məregəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoβon mai

ginau len nauman, ke gevi tarhät sêlaru.* Husur aroum idan mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gêlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahêsalit lotopat len nalobulat hên nêmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nabonan samit mai Nasub, nukel têtas hêni, mêtêhêhêvur masuv!

⁵ Mitigol ke nêmauran samito tomêdau, tiparpar hên nêvanuan pîsi lêberis lêboii. Nasub egêm pêpadaŋ! ⁶ Samtinau masuv hên natideh, avil kel natit pîsi mai aGot len nasipaan.

Len na-sor-tuv-an mai nanjirian, us aGot hên nêsa mêttopar.*

⁷ Ale aGot tigol nêlomit tikad natêmât tosêhor na-lêboi-sêhoti-an pîsi. Natêmât enan tekêtkêta gol nêlomito mai nênauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nê-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadêlomian, mitigol nênauan samit tepul hên natgaleg tovoi: tepul hên nêsa tokitin, nêsa tonor hên naboruan tovoi, nêsa tonor, nêsa toveveu sêkad natit tosa lan, nêsa togol aGot mai nêvanuan lotohêhêvur, mai nêsa nêvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh bivoi, natideh binor hên aGot bisal suhi, mitinau natideh tomaienân. ⁹ Mitigol natit pîsi notopusan hêni, notolavi mai gamito; natit pîsi mêtôsêsêlêŋ hên notokele, mêttoris notogole. Mêtbigole, aGot toviol hên natêmât mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hên naviolan

¹⁰ Len nêmauran sagw len Nasub nukemkem habat, husur naut kêmas nototoh a tut dan gamit tobêlav tia, gagai mêtôsêvat na-vi-tarhête-an gêm hên ginau, mêtunau ginau têtas am. Nêsake nêlomit tobêŋbêŋ hên ginau, be mêtodêdas mêtbisab napîsal ideh hên mêtbêkêtkêta têban ginau. ¹¹ Nêsakêmaienân husur notomîdol, aoa, len nêmauran sagw nolêboi sêhoti ke nohêhêvur hên nêsa notokade ŋai. ¹² Nutoh lêboi nêmauran hên nê-par-tite-an tia, nutoh lêboi nêmauran hên na-pul-hên-natite-an tia. Nusab natsua tosusuah dan nêvanuan gail. Nusab nêmauran hên nahêhêvuran, naut kêmas natideh bêvisi. Nolêboi nêbitoh bivoi naut kêmas nêbepul o nêbimalkêkat, naut kêmas nêbepul hên natite o nêbipar tite. ¹³ Nolêboi nêbigol natit pîsi len nêdaŋan seKristo togol notodaŋ am. ¹⁴ Be mêtugol ivoi nêbêŋ mêttovi tarhêt sagw len na-lêŋon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mêtolêboii ke, nêbêŋ notorin naprovens Masetonia ei, nêbêŋ nototubât kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu pîsi, gamit sêbômît ŋai mêtulav naviolan

* **4:3:** Len naut egai, nêbêŋ toke nêvanuan nauman kitin, nêvanuan galevis lotokad namitisau hên nasoruan siGot, lunau ke tovi nêhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34

mai ginau.* ¹⁶ Husur nəboŋ nototoh len naut a Tessalonika ale notom̄idol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaianan hən nəḃeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan m̄os gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit p̄isi, nubaŋ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həni mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan məttotutumav həni, nəḃon tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhaṽur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoḃur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit p̄isi məttoḃidol həni. ²⁰ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit p̄isi lotokad nadəlomian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadəlomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan p̄isi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanun-umito. Ganan.

* **4:15:** 2Kor 1.16 † **4:16:** Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9 * **4:18:** Exo 29.18; Flp 2.25 * **4:22:** Flp 1.13

Kolosse

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Itosi hən ʔeʋusani ke aYesu iyalyal masuʋ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an gail ʔisi. Ale len aYesu datukad ʔis nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi ʔəpaɗan hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis len naut a Rom.

Len naut a Kolosse ikad ahai ʔusan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai ʔusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seju tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naʔusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot ʔilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naʔusanan galenan, itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləʔbeləboi nakitinan.

- 1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)
- 2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an (1.3-12)
- 3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an gail ʔisi. APol eum idaŋan m̄os galito (1.13–2.5)
- 4) Limastoh sun̄an lotoʔon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuʋ hən natit len nəmav. Natit ʔisi ləʔbigole limasgole len naʋide aYesu ʔehəhaʋur həni (2.6–3.17)
- 5) Nəmauran lohoim timasnor hən ʔigol Nasuʔ ʔehəhaʋur. Lisor tuʋ tabtab, lisor tuʋ m̄os aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələomian leləŋoni (3.18–4.6)
- 6) Nə-maris-kotovi-an (4.7–4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aʋagw len nadələomian, ²namrutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələomian

len aKristo mættodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuŋ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadəlomian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke mættoləmas bun nəvanuan p̄isi siGot. ⁵ Nadəlomian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsa aGot toutaut həni mōs gamito len nəmav, tuŋat len nəboŋ mættosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.* ⁶ Len naut p̄isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toŋan. Evivi məhat ale iŋan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len navide tomaienən, len nəboŋ mættosəsəloŋ həni metəkav, nəboŋ mættoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iŋan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKristo hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKristo mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹ Imagenan, nəboŋ namrtosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŋ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hən biŋol mətəpəl hən naləboian hən naləŋonian san, len namitisaŋ hən nəmauran tonor mai naləboian togəm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hən nəmauran samit bəputsan nahəsən aGot, ale hən mətbiŋol bəhəhaŋur hən gamito len natit p̄isi. Namrusor tuŋ ke, len nəmauran samito mai len natit p̄isi mətbiŋole mitiŋan hən navit tovoi, ale mətələboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuŋ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hən mətbiŋidaŋ bur nəmauran biŋidaŋ, toh mədaŋ bəbəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləbiŋol mətbeləŋon bisa vəsə. Be nəboŋ mətbiŋimaganan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̄isi, akis mətəsipa vi təban aGot Tata togol məttonor, hən mətbiŋkad nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natoŋan pipihabəlan len namial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navəlan nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natoŋan pipihabəlan aNatun, aNatun gai toləmas buni.* ¹⁴ Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, eruŋat nəsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a məhat p̄isi

* 1:5: 1Kor 13.13 * 1:7: Kol 4.12 * 1:13: Luk 22.53 * 1:14: Efe 1.7

¹⁵ Datoləboi datberis aKristo tolav kot aGot datsaləboi datberisi, aKristo iʋat nəhes tosəhor natit ʋisi aGot togole.*

¹⁶ Husur len aKristo, aGot eum hən natit ʋisi len nəmav mai len navile a pan.* Eum hən natit datoləboi datberis gail mai natit datsaləboi datberis gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, naut kəmas aŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai abiltiŋel gail. Natit ʋisi, aGot eum hən gail len aKristo, eum hən gail mōs aKristo. ¹⁷ Nəboŋ aGot saum hən natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit ʋisi esuh husur nədaŋan san etəgau gat gail. ¹⁸ Imaienan, gai ŋai eil a mō hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohūm niben, aYesu evi nəkadun. Gai evi natubatan mai nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan hən tokad namilen toyalyal səhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehəhaʋur hən gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit ʋisi lukad navoivoian maii tətəs, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail ʋisi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.*

²¹ A mō len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvi enemi san gail bathut nəvide tosa vəsa samito. ²² Naut kəmas natgalenan, aGot igol mətukad navoivoian maii len nəmatan hən niben aNatun. Igole hən ke nəboŋ mətbeil len nəhon, dereh tisəb səhot gamit hum ke məttoveveu buni, hum mətsəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail lodədas ləbikel natideh bīsa husur gamito. ²³ Be mitimasdəlom nakitinan enan tabtab, il gəgat lan. Samterus dan nə-vatvat-viri-an hən na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlōŋ həni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperŋan naut ʋisi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw mōs gamito. Na-ləŋon-isa-vəsa-an aKristo toriŋi hən nəbikade len nibegw, nudan ʋuri van van hən bīhav mōs alat siYesu lotosumŋan niben.* ²⁵ Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəbevi tarhət silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hən nəbevi tarhət samito len navəlagw. Igole hən nəbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboŋ ta daməŋai hən lototətan həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehəhaʋur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san bevi tarhət silat

* **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3 * **1:20:** Efe 2.16

* **1:24:** Ehum na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian veveu ale len nəvide tomaienān, na-ləŋon-isa-vəsa-an siPol igol lovivi məhat, lotibau.

læsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKristo itoh len gamit mætsavi Ju, gol ke mættovatvat vir mætbevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan p̄isi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləbeil len nəhən aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idan̄ m̄osi, noum taltal lan len nabiltidan̄an seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke mæteləboii ke notoum, notoʋal m̄os gamit mætsaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian p̄isi ləsar̄is ginau sal.* ² Noum idan̄ ma-genan hən ləbeləŋon b̄ivoi am len nəlolito mai hən ləbesua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləbeləboi buni, ləbeləboi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səb̄on. ³ Navoi-buni-an p̄isi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səb̄on.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh b̄egəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhəʋur hən naʋide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKristo.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, sun̄an mættoriŋ nəlomit len aKristo, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idan̄. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notoʋusan həni tia. Mətepul masuʋ hən nasipaan.

⁸ Samtidam̄ hən avan ideh b̄esəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras tobəbesw, togəm len naʋide sinəvanuan mai nəbathut nədan̄an gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.*

⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit mətogəm kavkav. aKristo, gai ikad nədan̄an hən na-il-a-m̄o-an hən aŋel mai natəmat p̄isi lotokad nədan̄an mai na-il-a-m̄o-an.

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus nəboruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ mættobaptais ehum mættomat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan̄ nəmatan mai aKristo, husur mættoriŋ nəlomit len nabiltidan̄an siGot togol aKristo

* 2:1: Kol 1.29, 4.12-13 * 2:8: Kal 4.3

tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A m̄o m̄ətumaur len nibemito be m̄əumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən nəboruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke m̄əttomaur mai aKris̄to. Erub̄at nəsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tob̄ur kotov nalo gol tonor hən datb̄ipanis. Ehum aGot toṗos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboṗ lotoṗos gat aKris̄to lan. ¹⁵ Len naṗide tomagenan, len nəmatan seKris̄to len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəb̄alan dan natəmat gail lotodaṗ, lotoil a m̄o. Igol ip̄arṗar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̄isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu m̄əttob̄ur kotovi, hum nəsa m̄əttohani, o nəsa m̄əttomuni, o husur m̄ətsagol nəhanan ideh tolo, o m̄ətsagol nab̄iltiboṗ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.*

¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKris̄to. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaṗur hən ləḃegəgəras ke ləsaṗiv. Lulotu hən aṗel gail. Avil gamito, samti-danṗ hən nənauan salito. M̄ətb̄ehusur nənauan salito asike m̄ətb̄inor hən naviolan aGot totəgau gati m̄os gamito. Lusor-sor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loṗiv len nənauan kəmas salito lotogəm len nəvanuan ṗai. ¹⁹ Ləsasibətah len aKris̄to tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKris̄to evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən b̄etibau, nənau mai nabələseh̄w gail lotəgau gat niben hən b̄esua. AKris̄to imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləḃetibau hum aGot toləṗoni.

²⁰ Gamit m̄əumat mai aKris̄to tolav kuv gamit dan nəbathut nədaṗan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe m̄ətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”? ²² Be nalo galenan lovi naṗusanan sinəvanuan ṗai. Loṗusan husur natit gail ləsəpat sabəlav, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboṗ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nəmauran tonor, ləsəmagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludaṗ len gail, logəgəras ke ləsaṗiv, mai ludaṗ taltal van vamədas nibelito hən asike ləḃinau nəsaan lotoləṗon ke ləḃigole. Be nalo galenan ləsagol natideh, ləsavi tarhət sivan ideh hən b̄inor dan nənauan mai naləṗonian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhaṗur hən̄i

* 2:12: Rom 6.4 * 2:15: 1Kor 15.24 * 2:16: Rom 14.1-6 * 2:20: Kal 4.3,

¹ Bathut ke aGot togol mættole mæhat mai aKristo, mætukad nēmauran veveu. Imagenan, mitigol nēlomit tekir gēgat len natit lotokitin len nēmav, len naut aKristo tobētah len navēlan nēmatu siGot, len nēdaŋan mai nēyalyalan.* ² Samtelēŋon natit hēn navile a pan, samtinau, mētelēŋon natit hēn nēmav, mitinau tabtab hēni. ³ Husur mētumat dan natit hēn navile a pan, nēmauran kitin samito esusuah mai aKristo totoh len nēmav mai aGot. ⁴ Nēmauran kitin samito, nēkadun evi aKristo, ale nēboŋ bēvisi, gamit am dereh mētevisi maii len namēnas nēyalyalan san.

Nēmauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, naŋide tosa samit gail hēn navile a pan, mitimasgol limat ebun. Kel “Ao,” hēn naitian tosa, nagolean tobīŋbīŋal, nalēŋonian hēn naitian towol hēn nibemito, nalēŋonian hēn nēsaan, mai na-lēŋon-masuŋ-hēn-natite-an tovi nalotuan hēn natit mēttolēŋoni, savi aGot. ⁶ Nēlol paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, lēsagol nēsa aGot tokele. ⁷ A nō len nēmauran samito hēn navile a pan, gamit am mētugol husur naŋide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gaḅulan naŋide tomagegai. Sa-nēlomit titabtabulol, sa-nēlomit tipaŋpaŋ, samtehēhaŋur hēn na-lēŋon-isa-an sivan ideh mēttomētahun buni, samtisor mēdas nāḅoruan sivan ideh, sa-nabūŋomito tikel nasoruan tobīŋbīŋal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur mēttokol nāḅoruan samit ta nō mai naŋide han pīsi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mētosun nāḅoruan veveu tia togēm veveu tabtab. Nēboŋ mēttolēboi tabtab hēn aGot igol nāḅoruan veveu enan len gamito hēn mētbegēm suŋan gai.* ¹¹ Len nēmauran toveveu, savi natideh hēn mētbēvi Ju o mētsavi Ju, savi natideh hēn mētbikad na-tiv-dalusi-an o mētsəkade, savi natideh hēn mētbēvi auleut o mētbēvi auleSkitia totohtoh len nēmargobut, savi natideh hēn mētbēvi slev o mētsavi slev am, natilean galenan lēsavi natideh, avil aKristo esēhor natit pīsi, ale itoh len galit pīsi lotokad nadēlomian lan.

¹² Imaianan, husur aGot tolekis hēn gamito hēn mētbēvi esan, ale husur tolēmas bun gamito, mitimasmaiegai: nēlomit titaŋis gamit gabag; mitivoi hēn gamit gabag; nēlomit temēdau, samtinau gamito; mētemēdau len gamit gabag; mitikad na-toh-mēdau-an tebēlav naut kēmas na-lēŋon-isa-vēsa-an. ¹³ Sa-nēlomit tipaŋpaŋ tutut nēboŋ gamit gabag ideh bīgol natideh totile, be mitivoi hēn gamito. Gamit ideh bīgol bīsa hēn gaiug, givoi hēni, ruḅat nēsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuḅ

* **3:1:** Psa 110.1 * **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24

erubat nēsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasrubat nēsaan samit dan gamit gabag.* 14 Ale na-lēmas-buni-an samit tipat a mēhat hēn natgalen pīsi husur na-lēmas-buni-an igol natgalenan lubon hum lotosua ŋai. 15 Ale natēmat togēm len aKristo, tiwol hēn nēlomito, husur mētovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hēn gamit hēn mētbikad natēmat mai gamit gabag. Mētesipa vi tēban aGot. 16 Nasoruan seKristo tepul sēsēhov len gamito; len namitisau hēn nēmauran tonor, mēteṽusan gamit gabag hēni, kel nalēlēgauan mai gamit gabag. Mētekəkai hēn nēbe gail len nasoruan siGot, nēbe hēn nalotuan mai nēbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nēlomito vi tēban aGot.* 17 Natideh mētbigole o natideh mētbikele, gole len nahēsan aYesu Nasub.* Ale len aYesu datimassipa vi tēban aGot Tata.

Nēmauran lohoim samito

18 Bareab gail, mēterin gamito len navēlan asoamito hum tonor hēn alat siNasub.

19 Haṽut gail, mētelēmas bun asoamito, sa-namētahunian tipat len nēlomito.

20 Lahutai, mitigol husur nēsa atata, anana artokele len natit pīsi, husur natenan igol Nasub ehēhāṽur.

21 Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Mētbigole, asike ludan hēn lēbigol nēsa tonor am.

22 Slev gail, mitigol nēsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit pīsi. Samtigole ŋai nēboŋ lotokēta ris gamito hēn lēbehēhāṽur hēn gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke mēttomētahw len nēyalyalan siNasub, gole len nēlomit kitin. 23 Natit pīsi mētbigole, um len nēlomit todaŋ lan, hum mēttoum siNasub, savi sinēvanuan. 24 Mēteum van, husur mēttoum lēboii ke, dereh Nasub tilav mai gamito nahudhut nēsa aGot totēgau gati mōs alat lotovi esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit mēttoum san.* 25 Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naṽit nēsaan san. Ale naṽide siGot inor van hēn nēvanuan pīsi, ideh satile.*

4

1 Masta mēttokad naslev gail, mitimaslav nēsa tonor, toṽitov mai naslev samit gail pīsi. Husur mēttolēboii ke gamit tu mētukad aMasta sua len nēmav.

* **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20 * **3:17:** Nēboŋ toke len nahēsan Nasub, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit pīsi lēbigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tētov hēn aYesu, gol nēsa tolēŋoni. Lēbisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu bēlēŋoni. Lēbeum, leum siYesu, leum hum aYesu bēlēŋoni. Natideh lēbigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu bēlēŋoni. * **3:24:**

Sor tuṽ mōs a Pol

² Mitisor tuṽ tabtab, mitidaŋ ḅuri, ale len na-sor-tuṽ-an samito, mətēhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ mətḅisor tuṽ, sor tuṽ mōs ginamit am, hən aGot ḅesəŋav hən nabopita mōs nasoruan san, hən namḅikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan no-totoh gegai len naim ḅəbaŋis. ⁴ Mitisor tuṽ mōs nəḅikel ur ƆarƆar hən napisulan enan hum tonor hən nəḅigole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran toŋor len naṽide samito təban alat ləsəkad nadəlomian. Nəboŋ ləḅeris nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit Ɔisi mətḅigole, teliv nəvanuan tomaianan van hən aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mətḅigol ḅimaienan, avan ideh ḅeus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mətḅikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suŋan ginaməru toḅon mai ginaməru len Nasub.* Nosəvati van hən gamito hən ḅikel ur mai gamito natit Ɔisi husur ginau. Nosəvati hən mətḅeləḅoi natit Ɔisi husur ginaməru mai hən ḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadəlomian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suŋan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit Ɔisi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim ḅəbaŋis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaianan. Hum notokele mai gamit tia, aMak ḅegəm hən gamito, mətēhəhaṽur hən ḅəḅis lohoim samit gail.† ¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ŋai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai mōs natohan pipihəḅəlan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuṽ-an san mōs gamit akis, ehisi hən mətḅeil gəgat len naləŋonian Ɔisi siGot mai mətḅidaŋ, mətḅimatmatu, nə-lon-uri-an ḅəḅuer.* ¹³ Nukel

* **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan.

* **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNaton aGot, be aYesu

tile am. * **4:12:** Kol 1.7

koti ke gai eum idaŋ m̄os gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierap̄olis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namr-toləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito. §

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotobonbon len naim san. ¹⁶ Nəboŋ mətbeŋurun̄ nalobulat napisulan egai binoŋ, lavi mai alat siYesu len naut a Laotisea hən ləbeŋurun̄i. Ale natsual am, ivoi hən gamit mətbeŋurun̄ nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasub̄ tolavi mai gaiug hən gəb̄igole, gol p̄isi van, nauman kavkav bəsəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̄ogw. Mitinau gat natsen gail lotoban̄is ginau. Navoian aGot toviol kəmas hən̄i tipat len gamito.

§ 4:14: Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24. * 4:17: Flm 2

1 Tessalonika

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naŵide hən ləbigol aGot behəhaŵur.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 51 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttodəlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhaŵur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhaŵur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasub (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasub, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəboŋ p̄isi namttosor husur gamito len na-sor-tuŵ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəboŋ namttosor tuŵ len nəhon aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-daŋ-ŵuri-an məttokade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit p̄isi, namtoləboii ke ilekis hən gamito hən mət̄bevi esan. ⁵ Namtoləboii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ŋai, be egəm len nədaŋan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləboi naḅoruan namttokade nəboŋ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namt̄bevi

* 1:1: Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulurŋan sua ŋai.

† 1:1: Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1

* 1:3: 1Kor 13.13

tarhæt samito. ⁶ Ale mätosəsəlonj səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləŋon-isa-masuŵ-an mättokade. Len naŵide tomaianan, mätugol tətōŵ hən ginamito mai mätugol tətōŵ hən Nasuḅ.* ⁷ Husur natenan, galit p̄isi lotokad nadəlomian len navile p̄isi len naprovens Masetonia mai a Akaia, loləboi ləḅeris gamito, gol tətōŵ hən gamito.† ⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut p̄isi a Masetonia mai a Akaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut p̄isi, gol ke səkad natideh am hən namtbikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaḅuran mättokade nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel uri ke mättopair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mətḅevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mättotoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii ḅilav kuv gidato dan nabilitol paŋpaŋ siGot ḅegəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətoləboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŵite. ² Mətoləboii ke a mō, len naut a Filippi, lomədas masuŵ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-ḅuri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəḅur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtḅevi tarhæt samito, nagəgərasan eḅuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosabi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale erinji len navəlanamito. Imagenan namttosor, savi hən nəvanuan gail ləḅəhəhaḅur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, ḅəhəhəhaḅur. ⁵ Mətoləboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi ḅikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit həni. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttōvati, inor hən məttaum tədaŋ hən məttakətkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokətkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŵ hən gamito gol ke namttokatəḅol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi

* **1:6:** Uman 17.5-9 † **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1 * **2:2:** Uman 16.19-24, 17.1-9

enan ŋai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuŵ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtoun habat mōs nəvat, hən asike natohan sinamit bəməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttokad nadəlomian, mətoləboi mət̃bikel koti ke, naŵide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naŵide sinamit inor, nəsaan ebuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mətoləboi nategai ke, naŵide namttokade mai gamito esuŋan naŵide atata ideh tokade mai anatur gail. ¹² Suŋan atata, akis namtusor hən namtbəbur nəlomito, hən namtb̃igol mət̃beləŋon b̃ivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudəŋ hən mət̃bitoh b̃inor len naŵisal aGot bəhəhaŵur həni. Husur evi aGot tokis gamito hən mət̃bevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit mət̃torij nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm p̃itoŵ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədəs bun gamito hən mət̃beləŋon isa vəsa p̃itoŵ hən naJu galevis a Jutea lotomədəs bun alat siYesu ei.* ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomədəs masuŵ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaŵur, ale lukad nəsaan van hən nəvanuan p̃isi* ¹⁶ husur lotohisi hən ləb̃ip̃on gol ginamito hən asike namtb̃isor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləb̃ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naŵide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorij gamito, avil nəlonamit sarij gamito. Len na-ləŋon-masuŵ-həni-an sinamit, namtohis, hisi, hən namtb̃eris gamito tətəs am. ¹⁸ Husur namtoləŋon ke namtb̃etəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, nohis van ale nohis tətəs həni am, be aSetan ip̃on gol ginamito. ¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mət̃eil gəgat

* **2:14:** Uman 17.5-6 * **2:15:** Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

len aKristo. Namtukemkem hæn gamito, mætosuñan næprais namttokade, namttoñiv hæni len næhon aMasta sidato, aYesu, næboñ begæmai. ²⁰ Kitin, mætugol namtoñiv hæn gamito, namtohæhævur masuñ hæn gamito.

3

¹ Næboñ namtsatoh mai gamito, namtoləñon isa van van namtsaləboi namtbidañ ðuri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hæn ginau mai aSilas namrðitoh sæbonaməru len nabiltivile Atens.* ² Ale namrosəvat aTimoti van hæn gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru næboñ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hæn ðigol gamit mætbidañ am, ale hæn ðigol mætbələñon ðivoi am len nəlomito mōs nadəlomian samito, ³ hæn na-ləñon-isa-vəsa-an mættokade asike ðigol gamit ideh ðipair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətoləboii ke aGot itabtabuh len gidato hæn datðikad na-ləñon-isa-vəsa-an. ⁴ Husur, næboñ namttotoh mai gamito, namtukel nalələgəuan dañir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suñan mættoləboii. ⁵ Imaienan, næboñ nəsaləboi nəbidañ ðuri am, nosəvat aTimoti hæn ðeus kitev nadəlomian samito hæn ðələboii. Nunau masuñ hæni ke natəmat təsəb nəpīsal ideh hæn asike mættəkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hæn mætbikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hæn ginamito len nahəhəvuran, ale mətoləñon bun mætbəris ginamito suñan namttoləñon bun namtbəris gamito.* ⁷ Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləñon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləñon isa vəsa, namtoləñon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. ⁸ Gagai namtohəhəvur hæn nəmauran sinamit husur mətəoil gəgat len Nasuð. ⁹ Namtuke namtesipa masuñ vi təban aGot tinor hæn nəsa togole mōs gamito, be nasipaan sinamit enīdol. Namtosipa hæn nakemkeman namttokade len næhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuñ habat. Namtous aGot hæn namtbəris gamit tətəs, hæn namtbigol kavkav hæn nəsa toñidol len nadəlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tēpul pīsal hæn namtbegəm hæn gamito. ¹² Nasuð tigol naləmas-buni-an samito mōs gamit gabag mai nəvanuan pīsi tepul

* 3:1: Uman 17.15-16 * 3:6: Uman 18.5

səsəhov, sunñan na-ləmas-buni-an sinamit m̄os gamito topul səsəhov. ¹³ Nasuḅ tigole hən nələomit ḅidaŋ am lan, hən asike mətḅikad nəsaan ideh len gamito, be mətḅinor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu ḅegəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhaṽur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtḅikele sal. Bathudud nadələomian, namtukel uri tia naṽide mətḅikade m̄au hən aGot ḅehəhaṽur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad naṽide galenan. Be len nahəsan Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtoŋir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mətələboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsan Nasuḅ, aYesu. ³ Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike mətugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləḅeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsaləboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadələomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansem nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat ḅiwol hən gidato taṽtaṽor, be ekis gidat hən datḅikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh ḅemətahun nəpusanan enan, gai samətahun nəpusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəḅitos natideh husur na-ləmas-buni-an mətḅokade hum nəbathudud nadələomian, bathut aGot eṽusan gamit hən mətḅoləmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mətələmas bun nəbathudud nadələomian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas məttomaianan, namtudaŋ ke mətələmləmas masuṽ hən galito van am. ¹¹ Mətəhisi hən mətḅitoh məḅau, mitigol nəsa topat len navələmit səḅomito, ale um m̄os natohan samito hən navələmit səḅomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadələomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mətḅipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi ḅikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadələomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike ḅipat len avan ideh am hən ḅekətkəta təban gamito.

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən mət̃bələboii. Namtuke mət̃ləboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̃bepul hən nalolosaan, suñan alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. ¹⁴ Husur datoləboii ke aYesu tomat, tole məhat tət̃as; imagenan, datoləboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu b̃egəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəboŋ aYesu b̃etəlmam, asike datovi məhat a m̃o len alat lotopatmari len nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon abiltiŋel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadəlomian len aKristo nəboŋ lotomat, dereh lile məhat a m̃o. ¹⁷ Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vəha-sua ŋai aGot tisaḅul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən dat̃iḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. Ŋa datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mət̃eləŋon tivoi am len nəlomito.

5

¹ Bathudud nadəlomian, sanor hən nəḅitos natideh husur nəboŋ o namityal hən natgalenan ləḅvisi. ² Husur mət̃oləboi buni tia ke, nəboŋ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug.* ³ Nəboŋ nəvanuan gail ləḅbike, “Datukad natəmat, natit p̃isi ivoi, səkad natideh b̃eməd̃as gidato,” vəha-sua ŋai na-məd̃as-masuḅ-həni-an dereh tibar galito suñan napəŋasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadəlomian, mətsatoh len nəmargobut, gol ke Nəboŋ siNasuḅ asike igol mətosəhoḅut hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit p̃isi mət̃ovi anatun nam̃ial gail, anatun nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmarginobut. ⁶ Imaienan, datelələgau, sadatipatmari suñan alat lototətan hən Nəboŋ enan ḅvisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səḅodato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səḅodato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an, suñan nasoltia tokol nametəlai len nəmabun hən ḅipat gol nəviyesyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nəvatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, suñan nasoltia

† 4:17: Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * 5:2: Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit

3.10 * 5:3: Jer 6.14, 8.11

torij nabəhad nametəlai hən bīpat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətəbtəbuh len gidato hən datbīpanis len nabīltilol paŋpaŋ san. Ao, itəbtəbuh len gidato hən datbīkad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat mōs gidato hən datbītoh bōnbon maii vi sutuai, naut kəmas datbīpatmari len nəmatan o datbīlele sal len nəmauran nəboŋ bətəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaŋ am, hum məttoŋolgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaŋ təban gamito, lotoil a mō hən gamito len naŋvide siNasub, lotokel nalələgəuan hən gamito hən asike mət̃bisa. Namtous gamit hən mət̃beputsan galit len nənəuan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, mət̃eputsan galito len nənəuan samito. Mititoh mədau, samtibal mai gamit gabag. ¹⁴ Namtoŋir gamit ke mitikel nalələgəuan mai nəvanuan petəmas gail hən ləbeum; alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, mət̃esusupah mai galit hən ləbidaŋ am; mət̃evi tarhət silat ləsədaŋ; len nə-daŋ-ḅuri-an mititoh mədau mai nəvanuan p̃isi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh toŋol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mət̃bivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail p̃isi am.

¹⁶ Akis mət̃epul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuṽ tabtab, nanəŋan təbuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləŋonian siGot mōs gamito bathut mət̃tovi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiŋon gol aNunun aGot hum mət̃tokabut gol nəhab hən bimat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mət̃ebunus kitev natit p̃isi ke imabe. Mət̃etəgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol mət̃egəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan təbuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mət̃oləboi mət̃berij nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuṽ mōs ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mət̃esuṽ nətarhon nəbathudud nadəlomian p̃isi hən mət̃bikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsən Nasub, nukele hən gamito ke, mət̃əvuruŋ naləbulat napisulan egai van hən galit p̃isi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

* **5:8:** Isa 59.17 * **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi beum am, be mitidaŋ hən beum husur naləŋonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulat napolisulan na-və^{ha}-ru-an aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlaguan mai galito ke salesəsəlonj hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadan hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsə toutaut həni mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naḅusanan sinamito. Samtinau masuŋ hən napolisulan ideh toke Nəboŋ siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhathuh həni (2.1-17)

4) Mitisor tuŋ ke tisoḅur am ledəlom napolisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətbeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-marīs-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napolisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuŋ, mai na-ləmas-buni-an samit vīsusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaianan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumān sua ŋai.

mai mətudaŋ len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an samito namtuke mətələŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiŋarŋar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətbitoh len natohan pipihabəlan məttoləŋon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansem alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoləŋon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiŋavŋav mai ginamito, len nəboŋ Nasuḅ, aYesu ʒegəm len nəmav. Dereh tegəm mai aŋel san gail lotodaŋ ⁸ mai nəhab towunwun, hən ʒilav nəpanismen mai alat ləsələboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepərehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigol natenan nəboŋ ʒegəmai, hən nəvanuan san gail ləbīsal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləbīmaŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am mətəputsan nahəsən ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisab səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit ʒisi hən navoian, mai natit ʒisi məttoogle len nadəlomian samito, liṽan hən nəvite. ¹² Namtusor tuṽ maŋenan hən nəvanuan ʒisi ləbēputsan nahəsən aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu ʒəputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Nauluman tomətahun nalo

¹ Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ʒigol datbībōnḅon hən datbitoh mai aYesu.* Namtoŋir gamit ke, ² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləbulat napisulan lotoke namttotosi, samtedəlomi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ʒisəbur ʒipair dan aGot, ʒal maii. Beti dereh aGot

* 1:8: Isa 66.15 * 1:9: Isa 2.10, 19, 21 * 2:1: 1Tes 4.15-17

tevəhot Naulumān tomətahun nalo*, aGot bigol bimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səbon tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənu gati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot bəvəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot bīlav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulumān tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu bəgəmai, dereh tevuv bun nəmauran sitenan hən bimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan tebuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulumān tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləbīpəŋ lan, gol ləbīnau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigol natit gail pisi sanor togəras alat lotoyar len naḫisal tovi lan nəmasigan. Eləboi bəgəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi bīlav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən naḫisal enan, aGot dereh tesəvat nənau-suluvi-an todaŋ van hən galito, hən ləbedəlom nagərasian galen pisi. ¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən ləbīpanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhaḅur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit pisi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot mōs gamit akis. Husur len natubatan aGot ilekis hən gamito† hən bīlav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səbon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttokade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel nakel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən bīlav kuv gamito, hən mətbikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, məteyl gəgat, təgau gat naḫusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-

* **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulumān hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36;

Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24 † **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naḅit nametəkav san gail.

vatvat-*vir*-an *to*v*oi* mai *gi*dato. ¹⁷ *G*əlaru arigol mətələḡon *ti*v*oi* am len nəlomito, arigol mitidaḡ am *m*ōs natit *ḡi*si *to*v*oi* mətḡigole mai mətḡikele.

3

Sor tuḡ mōs ginamito

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-*maris*-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuḡ mōs ginamito. Sor tuḡ ke nasoruan siNasubḡ *ti*perḡan naut *ḡi*si tutut, nəvanuan *gai* lisal suhi len naut *ḡi*si ḡevi lan sumān mətḡogole nəboḡ tobar gamito. ² Sor tuḡ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan *gai* *ḡi*si lotokad nadəlomian.

³ Be Nasubḡ, gamit mətələboi mətḡeriḡ gat nəlomit lan, *gai* dereh tigol mitidaḡ am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasubḡ namtoləboi buni ke *gai* mətugol nəsa namttokele todaḡ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasubḡ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḡisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-dəḡ-ḡuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaḡ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḡusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələboii ke miti-masgol tətōḡ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boḡ ideh. ⁸ Namtoḡur nəhanian *ḡi*si namtotohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoum idaḡ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtḡihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaḡan hən na-il-a-*m*ō-an hən namtḡeus gamit hən mətḡevəḡan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naḡide sua tonor hən mətḡigol tətōḡ həni. ¹⁰ Nəboḡ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḡeum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsəlḡ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taḡtaḡor. ¹² Namtukele idaḡ mai galito ke, len nahəsan Nasubḡ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um *m*ōs nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian mətḡogole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit bisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike ḡigol nəsa namttokele len naləbulat naḡisulan egai, mətəkəta ləboii. Ale mətəbulatut dani hən nahurun bisa.

* **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15

* **3:6:** Natosian galevis ta situai luke

gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9

* **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

¹⁵ Samtinau hum tovi enemi, be kel nalələgauan maii hum tovi wawa samit len nadələmian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəḿat teviol tabtab hən natəḿat mai gamito len napisal p̄isi. Nasuḅ titoh mai gamit p̄isi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səbögw, hum nototosi len naləbulat napisulan p̄isi hən mət̄beləboii ke tovi ginau nototos naləbulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo ḿau, teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi.

1 Timoti

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai ikel mai aTimoti naḡisal hən ḡehusuri hən ḡigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḡusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasvusan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naḡide seTimoti hən ləḡigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nəloḡ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonḡir gaiug nəboḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḡikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke salevusan naḡusanan gəgəras am. ⁴ Kel ḡuli van hən galit ke salinau masuv hən nəḡol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau soḡuer həni ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən ḡehusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaianan hən datḡepusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toḡuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḡisal enan, lupair van hən naholan kəmas.

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

⁷ Luke læbegəm vi hai þusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh behusur binor hən naləjonian siGot. ⁹ Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsaləboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsalotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulumān togol naitian mai naulumān, napəhəvut togol naitian mai napəhəvut, alat lotovənoh nəvanuan hən beþur həni sumān naslev, nəvanuan nalibibonjan gail, alat lotolibonj len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naþusanan tokitin. ¹¹ Ale, naþusanan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginou tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginou, husur len nənauan san nudaŋ lan, ale gai eriŋ ginou len nauman san. ¹³ Naut kəmas a mō nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napesəvaran;* aGot, nəlon itaŋis ginou husur notətan hən nəsa notogole mai nəsəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŭ-an san, aMasta sidato eruþat nəsaan sagw dan ginou, ale eviol masuŭ hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginou. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan þisi læbedəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginou nusa vəsa səhor galit þisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginou, be nəlon itaŋis ginou. Imaienan hən ke, len ginou notosa səhor galit þisi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo biþarþar. Igole hən ke alat læbikad nadəlomian lan, læbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi læberis nəyalyalan san len nəsa togole len ginou. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan þisi limasputsan nahəsan aGot mai kel ur natit þisi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan þisi lodədas læberisi mai gai səbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən na-pəhav-utaut-an gail husur gaiug a mō, hən gəbeləjon bivoi am len nəloŋ hən gəbiþal len nəbalan tovoi. ¹⁹ Hən gəbimaienan, gimastəgau gat nadəlomian, nəloŋ timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan,

* 1:13: Uman 8.3, 9.4-5

ŋa nadəlomian salit ibat, imaburbur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arbələboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləŋon masuŵ ke gigol nanjirian, nasor-tuŵ-an, gisor mai aGot mōs nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaam mōs nəvanuan pisi. ² Gigol timaienan mōs nakin gail mai alat lotoil a mō, hən datbitoh mədau len natəmat, mai len naboruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuŵ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhaŵur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləŋon ke nəvanuan pisi limakuv dan nəsaan salito* mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulumian, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən bisar gel nəkabut hən nəsaan tobanjis gat nəvanuan pisi.* Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsaliboŋ), itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi ahai pusan silat ləsavi Ju, hən nəbėpusan hən nadəlomian mai nakitinan.*

⁸ Ŋa noləŋon ke alalumian len naut pisi limasnor masuŵ, hən ləbələboi ləbisar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuŵ-an, nəlol paŋpaŋ mai na-sor-bəlbə-an tebuer.*

⁹ Be alatpəhaŵut limabe? Noləŋon ke alatpəhaŵut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan pisi, tosusuan nibelit, sagol alalumian hən ləbələŋon galito. Salevir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.*

¹⁰ Avil ivoi hən ləbėvəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaŵut lotokel ke lotokad naboruan siGot.

¹¹ Apəhaŵut ideh timassəsələŋ husur nasoruan siGot hən bələboii, toh mədau, riŋ galit len navəlan alat lotopusan.

¹² Nəsədam hən napəhaŵut ideh hən bėpusan. Sateil a mō hən naulumian ideh, mai aulumian satitoh len navəlan, be apəhaŵut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv.

¹⁴ Mai savi aAtam todəlom naliboŋan; avil napəhaŵut, bathut edəlom naliboŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatpəhaŵut, ləbitoh len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an mai

† 1:20: 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * 2:4: Eze 18.23

* 2:6: Mat 20.28 * 2:7: 2Tim 1.11 * 2:8: Exo 9.29; 1Ki 8.22 * 2:9: 1Pit

3.3 * 2:14: Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6

lẽbehusur masuŵ hæn naŵisal siGot len naŵide tovoi len nẽhon nẽvanuan gail, dereh limakuv dan nẽsaan salito len nẽpasusan salito.

3

Alat lotoil a nẽo mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh ßelẽjon ßegẽm vi vanuan na-il-a-nẽo-an sua hæn alat siYesu, elẽjon nauman sua tovoi.” ² Nẽvanuan na-il-a-nẽo-an imaiegai tia ke: ikad naßoruan tonor ñai len nẽhon nẽvanuan gail, etẽgau gat nẽmauran nẽlahan tokade mai asoan tosua ñai, sagol tẽmẽhav hæn natideh, etẽgau gat nẽlon gabag, ikad nẽnauan tovoi. Ehẽhaŵur hæn nametßos gail lẽbẽbis lohoim san ale kẽtkẽta tẽban galito. Ikad namitisau hæn naŵusanan. ³ Satẽrog, sagol nasẽnahan be ikad naŵide tomẽdmẽdau, saŵitŵituh mai salẽjon masuŵ hæn nẽvat. ⁴ Iwol hæn nẽbathudud san ivoi, hæn anatun gail lẽbesẽsẽlon ßusuri, gol nẽsa tokele len nahẽhaŵuran. ⁵ (Avan ideh asike ßelẽboi ßiwol hæn nẽbathudud san, gai tekẽtkẽta tẽban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhapair van hæn aGot. Bimagenan, hum ma ßipatpat gai mẽhat ale aGot tipansẽm gai hum natẽmat. ⁷ Len nẽnauan silat lẽsẽkad nadẽlomian, ikad naßoruan tovoi hæn asike nahurun ßisa len nẽholito mai asike ßiteh len nẽhai tata setẽmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nẽnauan sinẽvanuan gail, lẽsasumãn nahit togẽgel hæn gai, lẽsatẽrog, lẽsalẽjon masuŵ hæn natit lotogẽgẽras hæn lẽbikade. ⁹ Len nẽlolit toŵarŵar lotẽgau gat nakitinan hæn nadẽlomian aGot toŵehoti. ¹⁰ Hæn gẽbitabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus lẽboi galit bai, beti avan ideh asike ßisaß natideh tosa len galito, riñ galito hæn lẽbekẽtkẽta tẽban nẽvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nẽbareab salit lumaiegai tia ke: lukad naßoruan tovoi len nẽhon nẽvanuan gail, lẽsasor mẽdas naßoruan sivan ideh, lẽsagol tẽmẽhav hæn natideh, lutha mai aGot len natit ñisi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotẽgau gat nẽlahan lotokade mai asoalit tosua ñai, luwol hæn anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokẽtkẽta tẽban nẽvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legẽm vi vanuan tonor masuŵ len nẽnauan sinẽvanuan gail, ale leil gẽgat tidan len nadẽlomian len aKristo aYesu.

Nakitinan hæn nadẽlomian sidato

* **3:7:** Hæn naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2

14 Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nuṭos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, 15 nəbedədas nəbegəm tutut, gaiug geləboi nəvide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. 16 Səkad nə-lon-uri-an. Datuṭaŋ len nəbathukitinan dattokad nadələmian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,

aNunun eṽusan səhoti ke inor,*

aŋel gail lori,

nəvanuan nadələmian lukel uri mai naluṭoh gail len naut totiltile,*

len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadələmian lan,

ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4

Nalələgauan husur ahai pusan gəgəras gail

1 ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbegəmai nəvanuan galevis dereh leriŋ gabulan nadələmian len aKristo balai, ale leriŋ nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naṭusanan setəmat gail. 2 Naṭusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa surŋan natəlai topud togol nəlolit totabtabu.

3 Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaan mōs alat lotokad nadələmian mai lotoləboi nakitinan ləbihani.

4 Bathut natit pisi aGot togole ivoi, ale datbilavi len nasipaan, sadatəmətahun natideh.* 5 Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuṽ-an igole iveveu, igole ivoi.

6 Timoti, gəbekəmaienan mai nəbathudud nadələmian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadələmian mai hən naṭusanan tovoi goto-hushusuri tia. 7 Wake gemətahun nəbəl gail ta sutuai ləsakitin mai nəbəl taṽtaṽor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad nəboruan siGot tabtab. 8 Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəboruan siGot ivoi mōs natit pisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. 9 Nasoran enan ekitin, goləboi gəberin nələm lan, ale inor hən gəbedələmi bathut nasoruan ekitin. 10 Natenan māu datohisi, datoum todaŋ mōsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi bilav kuv nəvanuan pisi dan

* 3:16: Rom 1.4; Jon 1.14

* 3:16: Kol 1.23

* 4:4: Gen 1.31; Mat 15.11; Mak

7.19; Rom 14.6, 14-18

nəsaan salito. Be nəvanuan nadələomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai geʔusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naʋide tovoi hən alat lotokad nadələomian ləb̃erisi, ləb̃igol tətəṽ həni, gigol naʋide tomaienən len nasoran, nagolean, naləmas-buni-an, nadələomian mai naveveuan sam̃. ¹³ Geʋuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadələomian gail, kel namilen mai ʔusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sageriŋ naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotoriŋ navələlit len gaiug. ¹⁵ Nələm̃ tidan akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan ʔisi ləb̃eris ləboii ke nauman sam̃ ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naʔusanan sam̃ hən b̃inor, his tabtab həni. Gəb̃igole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsəloŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaʋut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaʋut ideh, nədam̃ han tosəhor eham̃, be nəboŋ gəb̃igole b̃inor, gisor malum̃lum̃ maii sum̃an tovi atəmañ.* Sor mai alalum̃an, nədam̃ halit səbar eham̃, sum̃an lotovi aʋam̃ gail. ² Sor mai abareab gail sum̃an lotovi anam̃ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaʋut, nədam̃ halit səbar eham̃, sum̃an lotovi aʋavinem̃ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaʋut lotom̃idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh b̃ikad anatun gail o aməhaibən gail, galit m̃au leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləb̃isar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləb̃ehusur naʋide tomaienən, aGot ehəhaʋur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̃idol, nəbathudud san tobuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən nanjirian van hən aGot mai na-sor-tuʋ-an m̃os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səb̃on ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodan mai alat siYesu hən ləb̃ikad nəboruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̃ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̃ekətkəta təban amahean gail, asike b̃ekətkəta təban nəbathudud san, b̃imagenan, gai emətahun nadələomian len aKristo, ipair dan nadələomian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadələomian.

* 4:13: Luk 4.16-21 * 5:1: Lev 19.32

⁹ Nəbən̄ gəb̄itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhəv̄ut ideh, nədām̄ han tosəhor 60. Hən gəb̄itos gati, image-gai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad nəv̄ide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̄ikel ur nəv̄ide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhəv̄ur hən b̄ekətkəta təban nametb̄os gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̄isi todaŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienən hən alat siYesu ləb̄evi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədām̄ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄an igol ke eləŋon b̄itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaienən, dereh aGot tisab̄ alitenən ke tosa bathut ke toriŋ gabulan na-kel-gati-an nametəkav̄ gai tokele a m̄o. ¹³ Sual am, dereh alitenən tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesulsul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̄isor husuri. ¹⁴ Imaienən, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̄isor mēdas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenən galevis lupal sob tia hən ləb̄ehusur aSetan. ¹⁶ Napəhəv̄ut nadələmian ideh b̄ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləb̄ekətkəta təban galito. Bimaienən, alat siYesu loləboi ləb̄evi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a m̄o hən alat siYesu, b̄eil a m̄o b̄ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, lov̄uri inor. Timaienən hən aelta topusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhəvhəte husur nahudhuwit tohani evi nəpurpuran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad nəpurpuran tonor hən nauman san.”* ¹⁹ Sagedələm̄ avan ideh səbon tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləb̄ikel koti.* ²⁰ Be səhar alat lotoil a m̄o lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu p̄isi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləb̄emətahw.

²¹ Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aŋel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol tēpitp̄itoṽ hən nəvanuan p̄isi, sagivoi hən tesua səhor togon. ²² Sagisohotut hən gəb̄eriŋ navələm̄ len avan ideh hən b̄eil a m̄o. Husur b̄iteh, ehum gotob̄on maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam̄.

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9

* 5:19: Deu 19.15

²³ Sagemun nēwai ŋai, be mun kəkereh hən nēwain mōs nabəhaṽurṁ tosa sil naməsahan gotokadkade.

²⁴ Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan p̄isi lotoləboi gail, loləboii am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵ Len naṽide tomaienān, nəvanuan p̄isi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləḃeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləḃesusuah.

6

¹ Naslev gail lotokad nadələmian lukad nəmauran todaŋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləḃeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienān hən avan ideh asike ḃemədas nahəsān aGot mai naṽusanan san. ² Naslev ḃikad amasta tokad nadələmian, sateŋjit nəhən van həni husur evi wawa len nadələmian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadələmian, gai toləmas buni.

Naləḃonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malunṁlunṁ hən nəvanuan ləḃehusur gail. ³ Avan ideh tokel ur naṽusanan totile, sədaṁ hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədaṁ hən naṽusanan tonor hən naḃoruan siGot, ⁴ gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienān imalkəkāt hən ḃisor levlev, hən ḃeṽitṽituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-tabulol-bulosi-an, napəpəhwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, ⁵ mai na-sor-ḃalḃal-an. Nəvanuan gail lotomaienān, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan eḃuer lan. Lunau ke loləboi ləḃehusur naḃoruan siGot hən ləḃikad nəvat tosoḃur.

⁶ Avil datḃehəhaṽur hən nəsa datḃikade, datḃikad naḃoruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. ⁷ Husur nəḃoŋ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəḃoŋ datḃimat, dereh datedədas datḃilav natideh van. ⁸ Be datḃikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəhaṽur hən nəmauran sidato. ⁹ Avil avan toke ḃikad natite, natəmat igol ke naləḃonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tiḃoḃur tomelmel togol nasənahan. Naləḃonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰ Husur na-ləḃon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləḃon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuŋ topəŋas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹ Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, naboruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-dan-ḅuri-an tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹² Dan ḅur nəbalan tovoi mōs nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəbikade nəboŋ gotokel kot nadəlomian sam̄ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosəḅur. ¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit p̄isi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate, * nukele hən gaiug ke, ¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan tēḅuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ḅevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səḅon iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKin hən nakin gail, Nasuḅ tovi masta hən natit p̄isi.* ¹⁶ Gai səḅon edədas ḅimat, itoh len nam̄ial nəvanuan gail lotodədas ləḅegəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ḅerisi boŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədanjan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel p̄uli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ḅimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuḅ hən natit p̄isi hən datḅehəḅur.* ¹⁸ Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəḅur hən ləḅeviol, len nəsa lotopul həni lehəḅur hən ləḅevi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹ Len navide tomaienən, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navələm̄. Pair dan nasoruan totaḅtaḅor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluḅi hən naləboian. ²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **6:13:** Jon 18.36-37 * **6:15:** Deu 10.17; Psa 136.3 * **6:16:** Exo 33.20; Psa

104.2 * **6:17:** Luk 12.20 * **6:19:** Mat 6.20

2 Timoti

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totesi van hən aTimoti

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len naloḅulat napolisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloḅulat napolisulan egai van hən aTimoti, naulumian sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboḡ totoh len naim bəbaḡis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṽ ḡosi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboḡ nəmauran todaḡ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naṽide sinəvanuan gail len nəboḡ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naṽusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudəlamian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəḅevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəḅikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo ḅeviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos naloḅulat napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nələm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəḡm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuṽ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṽ ḡos gaiug. ⁴ Nunau gat nətaḡan samḡ nəboḡ notoriḡ gaiug, ale noləḡon masuṽ hən nəḅeris gaiug tətəs hən nəḅepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a ḡo len aLois,

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Rom 1.8, 10

atabəm pəhaʋut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan ɓegəm daŋ am.* ⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datɓemətahw, eviol həni hən datɓidaŋ, datɓeləmas bun nəvanuan gail, ale datɓetəgau gat nəlodat gabag ɓinor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəɓikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum̄ tisa len ginau husur nototoh len naim ɓəbaŋjis m̄osi.* Be len nədaŋan siGot, ɓon mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datɓevi nəvanuan san səɓon gail ŋai. Savi len nəsa dattogole, be len naləŋonian san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan toɓuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datɓikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Igol ke nəmatan səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas ɓesəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəɓegəm vi ahai pispisul sua, ahai ɓusan sua hən nəɓikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim ɓəbaŋjis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi ɓetəgau gol nəsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsələŋ tia hən naɓusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəɓigol tətəʋ həni len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm̄, havhav həni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia ɓisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuʋ ke Nasuɓ tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-səbur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən ɓeŋədoŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋjis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaɓ ginau. ¹⁸ Nusor tuʋ m̄os aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasuɓ tilolosa həni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len naʋide tosoɓur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

* **1:6:** 1Tim 4.14 * **1:8:** 2Tim 1.16 * **1:11:** 1Tim 2.7

¹ Imaienan, gaiug m̄au, anatumgw len nadəlomian, gidan̄ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni. ² Ale naʔusanan gotosəsəlon̄ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosoʔur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəʔberin̄ nəloṃ len galito, galit lotoləboi ləʔeʔusan həni mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidan̄ ʔur na-ləŋon-isa-vəsa-an sum̄an gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienən hən nakomada tolekis həni hən ʔegəm vi soltia, ʔehəhaʔur həni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, ʔehusur nalo hən nəgamgaman, eləboi ʔigam səhor galit lotogam hən ʔilav nəpraɪs.* ⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol ʔiʔvan, ʔimatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nəsa notokelkele, ale Nasuʔ dereh tevi tarhət sam̄ hən gəʔbeləboi səhot natgalen ʔisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, to-sua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa m̄osi, ale luban̄jis gat ginau m̄osi hum notovi nəvanuan toʔur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi ʔiban̄jis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudaŋ ʔur natit ʔisi m̄os alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləʔbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəʔberin̄ nəloṃ len nasoruan egai, ke:

Datʔimat tia mai aKristo,

dereh datitoh maii balai am.

¹² Datʔidaŋ ʔur na-ləŋon-isa-vəsa-an m̄osi,

dereh dateil a m̄o maii sum̄an nakiŋ gail.

Datʔikele ke datsaləboi gai,

dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datʔipair dan gai boŋ ideh,

atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,

husur naʔoruan san imagenan.

Gai edədas ʔimakuv dan naʔoruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhaʔur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləʔbinau təlman hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, saleʔitʔituh husur nasoruan. Naʔitʔituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəlon̄ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəʔegəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toʔusan tonor

* 2:5: 1Kor 9.24-27

* 2:13: Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9;

Num 23.19

hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan to-taṽtaṽor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan naṽide tonor hən naḃoruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaiengan emədas alat siYesu hum nəmanuṽ togəm tibau van gol ke toḃos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaiengan.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaṽ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasuḃ aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasuḃ aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riṽ gabulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloh mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale lorin nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan ḃulau, ale lorin nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh ḃigol gai ḃiveveu dan nəsaan, dereh tehum nabiliwai, aGot toləboi ḃetəgau hən ḃigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səḃon ḃai, toutaut həni mōs nauman tovoi ḃisi san. ²² Imaiengan, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasuḃ. Gam dan naləṽonion tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələmḃ ḃikade. ²³ Gam dan na-sor-ḃalḃal-an tomelmel, totətan, husur goləboii ke legəm vi ḃalḃalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboii ke dereh liḃal sile. ²⁴ Avil naslev siNasuḃ māu, satibal be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan ḃisi, teḃusan hən nasoruan siGot tiḃarḃar, satikad nəlol paṽpaṽ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma ḃegəgel hən nəlolito hən ləḃipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nənauan tonor tetəlmam hən galito hən ləḃigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləḃigol nəsa gai toləṽoni.

3

Nəboṽ hən nanonṽan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboṽ hən nanonṽan hən navile a pan, dereh tikad nəboṽ todaṽ gail, nəlon nəvanuan gail ḃetuhathuh len gail. ² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisaḃ suh galit gabag, leṽiv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran

* **2:17:** 1Tim 1.20 * **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi ulumṽan, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, aḃiltilathutai mai aḃiltilatəbārehreh.

salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas naḃoruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənahān, lemətahun natit p̄isi tovoi, ⁴ lerin̄ na-ke-ṽan-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləḃigole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səḃolito, leləmas bun naləḃonian salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətətas gol nədaḃan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaianan. ⁶ Bathut alatenan galevis ləḃis lohoim gail hən ləḃiwol hən nəmauran silatpəhaṽut ləsail gəgat, latpəhaṽut nəlolit totuhatuh buni hən nəsaan, naləḃonian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəhaṽut lotomaianan ludon naḃusanan toveveu akis, be lodədās ləḃeləḃoi səhot nakitinan. ⁸ Ahai p̄usan gəgəras lotomədās alatpəhaṽut maienan, nənauan salit itaṽtaṽor vavinu, ale len nətarhət hən nadələmian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai p̄usan gəgəras galenan, asike loləḃoi ləḃivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan p̄isi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta n̄o.

Təgau gat naḃusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḃusanan sagw; naṽide hən nəmauran sagw; nəsa notoke nigole, nəmauran sagw topat m̄osi; gugol husur nadələmian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləḃoi ke nəvanuan gail lomədās tabtab hən ginau, lugol noləḃon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləḃoi na-ləḃon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaḃ buri, be Nasuḃ ilav kuv ginau dan gail p̄isi.† ¹² Be savi ginau ḃai, avan ideh toke ḃikad naḃoruan siGot len nəmauran san, ḃiḃon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədās tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsa səhor ta n̄o, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləḃedələm nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug māu, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləḃoi səhoti husur goləḃoi alat lotop̄usan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəḃon gotovi natətai sal goləḃoi natosian siGot tia, toləḃoi ḃilav mai gaiug naləḃoian hən gəḃehusur naḃisal tonor m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sam̄ len nadələmian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulum̄an nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman

13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

siGot p̄isi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvoï hən naṗusanan hən nakitinan, luvoï hən læbesivoh len nəvanuan tokad nəsabān ideh, luvoï hən læḡigol naṽide hən nəvanuan ḡinor, luvoï hən naṽusānian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nəvanuan siGot ḡikad namitisau, eləboi ḡigol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo ḡepəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiṅ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, dan ḡuri, naut kəmas læḡeləṅoni o asike læḡeləṅoni. Len na-toh-məḡau-an hən nasusumaran mai naṗusanan, mitikel vəhot nəsaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail læləṅon tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəḡoṅ ḡegəmai, nəvanuan gail asike læsəsəloṅ hən naṗusanan tokitin, be dereh lehusur naləṅonian tosa salito, dereh litariv aḡai p̄usan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkāt hən læḡesəsəloṅ hən. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəḡol gəgəras gail. ⁵ Be len natit p̄isi, gaiug māu, getəḡau gat gaiug gabag. Gidaṅ ḡur na-ləṅon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol p̄is nauman aGot tolavi mai gaiug hən ḡihav.

⁶ Nokəmaienan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehūm nəḡa ḡagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḡal len nəḡalan tovoi tia, nuḡam len nəḡamḡaman tonəṅ tia, notəḡau gat nadələmian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəḡau nəṗrais hən nanoran m̄os ḡinau. Nasuḡ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol hən mai ḡinau len nəḡoṅ totibau enan. Be savi ḡinau ṅai, dereh teviol hən mai alat lotoləmas buni, toh vir natələmaman san.

Nə-marīs-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəḡegəm hən ḡinau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ḡinau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṽide silat navile a ṗan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ṅai itoh mai ḡinau. Nəḡoṅ gəḡegəmai, gesəhar aMak husur eləboi ḡevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriṅ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut a Troas. Nəḡoṅ gəḡegəmai, ṗati ḡəmai ale ṗat naləḡulat gail, noləṅon masuṽ hən naləḡulat nototubāt tos len gail.§

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosobur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit p̄isi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaḅan mai ginau hən nəḅikel ur p̄is na-ke-uri-an tovoi, ale hən galit p̄isi ləsavi Ju ləḅesəsəloḅ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion ḅikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan p̄isi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅeḅis len natohan pipihəḅəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudəlaḅian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus. ^{**} ²⁰ AErastus itoh tin aKorint, be noriḅ aTrofimus toməsah itoh len naut aMiletus. ^{††} ²¹ Nahəḅati hən naut susus dereh tegəmai, gisaḅsaḅut gəm a mō. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəḅathudud nadəlomian p̄isi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nəloḅ. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

**** 4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 **†† 4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimus: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napisulan aPol totesi van hən aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Nalobulat egai eṽusan aTitus hən naṽide tovoi hən na-il-a-mō-an mai naṽusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən naulumān sua tovi tarhət san, nahəsən aTitus.

APol itos nalobulat egai ṽais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpədaṽ hən nasihau tovi A.D. 65 nəbōṽ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuṽ ṽosi (1.1-4)

2) Naṽusanan hən naṽide hən na-il-a-mō-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naṽusanan hən naṽide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaṽ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəbeum ṽos nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəṽilav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən nəbōruan siGot.

² Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuṽatan hən nəbōṽ gail ta sutuai. ³ Be len nəbōṽ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaṽ mai ginau hən nəṽikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nələṽ tikad natəṽat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəbōṽ notoriṽ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəṽigol tinor nahudhuuman topat sal, mai hən gəṽitabtabuh len aelta gail len navile ṽisi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəṽitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran

* 1:4: 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10

nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, anatum gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaŋtaŋor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hən bəkətkəta təban alat siYesu, hən aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh ŋai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənahān mai saləŋon masuŋ hən natite. ⁸ Avil ehəhaŋur hən nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoŋusani həni tia, hən bələboi bəpusan bīnor, hən bīgol nəvanuan ləbələŋon bivoi am len nəlolito, ale hən bikel vəhot nəsaban silat lotosor tas naŋusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoŋur ei len naut a Krit, lotomətahun naŋusanan tonor, lotosor walwal kəmas ŋai mai lotogəgəras. Galit isoŋur ludan len na-tiv-dalusi-an hən ləbīnor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuŋolito husur lomədəs nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoŋusan hən nəsa sanor hən ləbēpusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eŋitoŋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel ŋuli idan len galito hən ləbīmaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbēsəsələŋ am hən nəbəl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit ŋisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobīŋbīŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu eŋuer, nənauan salit mai nəlolit eŋīŋbīŋal. ¹⁶ Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətətas gole. Lusa vəsə tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədəs ləbīgol natideh tovoi.

2

Naŋide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naŋusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaŋut gail hən asike ləbīgol təməhav hən natideh, hən ləbīnor hən nəvanuan gail ləbēputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nədan-ŋuri-an tobəlav. ³ Len naŋide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbēhusur masuŋ hən naŋisal siGot len naŋide salito,

* 1:9: Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

hən asike lə̀belibon̄, sor mēdas nahəsan avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limaspušan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən lə̀bigol alatpəhaʋut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən lə̀beləmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən lə̀betəgau gat galit gabag, hən lə̀biveveu, hən lə̀beum a im salit gail, hən lə̀bivoi, hən lə̀bitoh len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike biŋsor biŋsa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naʋisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən lə̀betəgau gat galit biŋvoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit piŋsi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail lə̀bigol tətəʋ hən gaiug. Len naʋusanan sam̄ geʋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sam̄, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail lə̀bedədas lə̀bisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit biŋsa, bathut ləsəkad natideh tosa hən lə̀bisor husur gidato.

⁹ Len natit piŋsi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaʋur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len naʋide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail lə̀beləboi lə̀berin̄ nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit piŋsi lə̀bigole, ligol naʋusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nəkəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan piŋsi dan nəsaan salito. ¹² Eʋusan gidat hən datbikē “Aoa,” hən naʋoruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eʋusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai naʋoruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datbitoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag m̄os gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan toban̄is gat gidato mai hən biŋgol datbiveveu m̄os gai gabag suŋan nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən lə̀binor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan sam̄ hən na-il-a-m̄o-an.

3

Naʋide tonor

* 2:14: Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbinau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a m̄o mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbīgol nauman p̄isi tovoi.* ² Salisor mēdas nahəsan avan ideh, salev̄itv̄ituh, be len nəsa ləbīgole limasgol mēdau həni, lerin̄ galit a pan van hən nəvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a m̄o datovi nahov̄on gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləṅon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləṅon tovoi lan losəhar gidato len naṗisal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləṅonian hən nasənahān mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag v̄esa. ⁴ Avil nəboṅ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totaṅis gidato. Elisov gidat hən nədaṅan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḅatan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas həni, aGot erin̄ gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboṅ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datb̄ikade.

Nagugunian hən nalobulat egai

⁸ Goləboi gəḅeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan̄ hən gəḅikel natgalenan, hən alat lotorin̄ nəlolit len aGot ləḅeməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləḅidan̄ len gail. Natgalenan luvoī buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gebulatut dan naṗitv̄ituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* na-sor-ḅalḅal-an mai nəḅalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh ḅigol ḅikad nətarhəḅalan ḅeru, kel maii vəha-sua ale vəharu, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaianan, nəlon ikab̄kabur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboṅ nəḅesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəḅegəm hən ginau len naut a Nikoṗolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboṅ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəḅevi tarhət siSenas, naulum̄an hən nalo, mai aAṗollos, hən asike arḅipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nadəlomian sidat gail salitoh kəmas, be limasdan̄ len nauman

* **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13 * **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

tovoi gail. Beti loləboi ləbēvi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadəlomian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit p̄isi.

Filemton Nalobulat napisulan aPol totesi van hæn aFilemton

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

Nalobulat napisulan egai eus aFilemton hæn bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahæsan aOnesimus, egæm vi nævanuan nadælomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hæn naKristen sua, nahæsan aFilemton.

APol itos nalobulat napisulan egai ηais mai len naut a be?

Itosi van hæn aFilemton pæpadaη hæn nasihau tovi A.D. 63 næboη totoh len naim bæbaηis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napisulan egai, van hæn nabubur san, aFilemton. Eus aFilemton hæn bikad tas naslev san togam yav dani, nahæsan aOnesimus. Næboη aOnesimus totoh a tut hæn aFilemton, aPol evi tarhæt san hæn bægæm vi nævanuan nadælomian len aYesu. Na aOnesimus, betælmam hæn aFilemton, dereh tevi naslev san tætas, be dereh tevi aŕvan am len nadælomian.

Golæboi gæbepæpehun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahæhaŕuran sælaru mai aFilemton (1-3)

2) APol esipa vi tæban aGot hæn aFilemton, ale isor tuŕ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilemton hæn bilav tælmam hæn aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nævanuan galevis am lukel nahæhaŕuran salit mai aFilemton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hæn aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai; ginau, loto-baηis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aŕadat len nadælomian. Nutosi van hæn gaiug, aFilemton, gotovi aŕanamæru len nadælomian namrtolæmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginamæru.* ² Nutosi van hæn aApfia am, tovi aŕavinenamæru len nadælomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginamæru, mai alat siYesu am len naim sanŕ. ³ AGot aTæmadat mai Nasuβ, aYesu Kristo areviol kæmas hæn navoian mai gamito, arigol nælomit tikad natæmæt tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuŕ-an

* 1:1: Flm 13, 22-23 * 1:2: Kol 4.17

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuŵ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsəlon ke gukad nadəlomian sal len Nasuḅ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san p̄isi. ⁶ Nusor tuŵ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam̄, gol gəḅeləboi navoian p̄isi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an sam̄ enan igole tia ke nukemkem masuŵ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ḅuri-an hən nəḅikel mai gaiug nəsa gəḅimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Nonjir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haŵut tia mai lotobaŋis gat ginau m̄os aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, nonjir gaiug m̄os anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw ulum̄an len nadəlomian nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an sal.* ¹¹ A m̄o Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi ḅigol natit p̄isi ḅivoi, evi tarhət sidar p̄isi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A m̄o, noləŋon ke netəgau gati hən ḅeum esagw len namilen̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəḅigol nəsa gəḅidaḅ həni ŋai. Nomətahun gəḅigol nəsa tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəḅikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesum̄an aŵam̄ gəḅeləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuŵ həni səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aŵam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəḅinau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai sum̄an gəḅivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai ḅigol ḅisa hən gaiug o ḅikabut sam̄, geriŋi len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səḅogw: ginau nisar gele. Noləboi nəḅikele mai gaiug ke, gaiug səḅom̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemton, nuke gevi tarhət sagw bathut nadəlomian dartokade len Nasuḅ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsa notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboii ke dereh

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi ḅigol natit p̄isi ḅivoi.

gigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̃ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuŵ-an sam̃ gail ale tidam̃ hən ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudəlañian

²³ AFilemton, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafrafras totoh mai ginau len nə-baŋis-gati-an husur nauman togole m̃os aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kristo m̃au teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Nalobulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos nalobulat napisulan egai?

Datsaləboi as totesi. Len alat lotokad namitisau, ta mō galevis lunau ke aPol o aParnapas totesi, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos totesi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbīteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən navide seJu gail. Ləbīgole dereh lipanis habat sile.

Itosi mōs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totesi mōs alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isoḅur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totesi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totesi lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4–2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1–4.13)
- 4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav p̄isi (4.14–7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mō tota gati len nəda herivatvat gail (8.1–9.22)
- 6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23–10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot bəhəhaṽur həni? (12.1–13.19)
- 9) Na-sor-tuṽ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səḅsoḅur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanoŋan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit p̄isi ləḅevi esan səḅon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit p̄isi lan.* ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, ep̄itoṽ hən nəḅoruan siGot. Len nasoruan hən nədaŋan san etəgau gat natit p̄isi hum

* 1:2: Jon 1.3

lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsaliŋ gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gaiug govi aNatugw uluŋan,
daməŋai nogəm vi Təmaŋ.”

Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman,
ale atenan tevi Natugw.”*

⁶ Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a mō san bəgəm vi lan navile a pan, ike,

“Aŋel p̄isi siGot lilotu həni!”*

⁷ Nəboŋ tosor husur aŋel gail, aGot ike,

“Nugol aŋel sagw gail losuŋan nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

⁸ Be nəboŋ tosor mai aNatun ike,

“O Got, nəbilitihai bətbətah saŋ hum sekiŋ
ip̄at vi sutuai sutuai,

nanoran saŋ ehum nəhai sekiŋ
gotowol hən esaŋ gail lan.

⁹ Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.

Imaienan, aGot tovi aGot saŋ evəhas gaiug,

ebir naoil hən nahəhaṽuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”*

¹⁰ AGot ikele am ke,

“Nasub̄, len natub̄atan gorin̄ nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum həni hən navələŋ gəlaru.”*

¹¹ Dereh natgalen p̄isi limasig,

hum nahurabat tomatu van van̄om.

Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹² Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan

hum nahurabat naut susus,

ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.

Be gaiug, gəsagəgel boŋ ideh

ale nəmauran saŋ asike inoŋ vi sutuai.”*

¹³ Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gebətah tarhət nəmatu sagw,

* **1:3:** Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19 * **1:5:** Psa 2.7; 2Sam 7.14 * **1:6:**

Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan totos nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru.

* **1:12:** Psa 102.25-27

vir nãberij naenemi sam̃ gail pipit narieñ gëlaru

hãn læbevi ut kãmas.”*

14 Be aņel gail lumabe? Lovi nanunun hãn nauman siGot ņai. Esãvat galit hãn læbevi tarhæt silat, gai tolav kuv galit dan nãsaan hãn læbikad nãmauran vi sutuai.

2

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

1 Husur natenan, datimastãgau gat nakitinan dattosãseloņ hãni tia, hãn asike datbirusrus vi tut dani. 2 Husur, len aņel gail aGot isor, ale nasoruan san egãm vi lo, ipat tin. Ale nãvanuan tobũr kotovi o sagol nãsa tokele, ipanis tonor hãn nãsa togole o sagole.* 3 Imagenan, asike datbinau natenan totibau aYesu togole, nã-lav-kuvi-an dan nãsaan sidato, datigam yav dan nãpanismen siGot mabe? Nasuð m̃au ikel ur metãkav hãn nã-lav-kuvi-an enan dan nãsaan, beti alat lotosãseloņ hãni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. 4 Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nãvanuan lotomaņmaņ len gail, namerikel lotogol nãdaņan san toņarņar, mai naviolan seNunun, aGot toņãpehun gail tonor hãn nalãņonian san, natgalen p̃isi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nãvanuan

5 Navile a pan ðegãmai, dattosor husuri gagai, aGot sariņi len navãlan aņel gail. 6 Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nãvanuan lovi sa hãn gãbinau galito?

Anatun nãvanuan ase hãn gãbekãtkãta tãban?

7 Len namityal tom̃idol ņai gorinji a pan kãkereh len aņel gail, ale goputsani hãn b̃ikad nãyalyalan hum nãkraun sekiņ.

8 Gorinj natit p̃isi len navãlan.”*

Nãboņ aGot toriņ natit p̃isi len navãlan, erinj natit p̃isi, natideh sãpat. Gagai datsaris natit p̃isi len navãlan sal. 9 Be nãsa dattoris imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal tom̃idol ņai aGot “toriņi a pan kãkereh len aņel gail,” egãm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hãn b̃ikad nãyalyalan hum nãkraun sekiņ, husur tolãņon tosa vãsa len nãmatan, hãn ke, len navoian aGot toviol kãmas hãni, ðesãseloņ hãn nabus hãn nãmatan m̃os nãvanuan p̃isi. 10 AGot igol natit p̃isi ale natit p̃isi ipat m̃osi. Inor hãn gai todam̃ hãn aYesu tolãņon tosa vãmat. Husur, len na-lãņon-isa-vãsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egãm vi vanuan tonor hãn toil a m̃o hãn nãvanuan gail. Ale egãm vi p̃isal hãn

* 1:13: Psa 110.1 * 2:2: Uman 7.53. Len naut egai ikel nadãlomian seJu gail ke, aGot ilav nalo mai aņel gail lotolavi mai a Moses. * 2:4: Mak 16.17-18, 20;

Uman 5.12 * 2:8: Psa 8.4-6

bilav kuv nəvanuan bisobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən besəhar galito hən ləbevi natun aGot hən ləbikatəpōl hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luvėvėu dan nəsaan salit gail hən ləbevi siGot səbōn ηai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotovevėu, galit pisi lukad aTəmalit tosua ηai. Husur enan, nahurun aYesu səsə hən bėkis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsəñ mai awawa sagw gail

hən ləbeləboi gaiug.

Len nəhon nəbōnbonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh nerij nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epitoŵ, egəm vi vanuan sunan galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədanjan hən nəmatan, bevi ut kəmas. ¹⁵ Len nəvide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaŋel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesunan nəbathudud nadəlomian san len nəvide pisi hən bėgəm vi biltihai tutumav, nəlon bitanjis nəvanuan gail, ale hən bidanjan len nəsa aGot torinji len nəvəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən bėtutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bėrubat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləŋon tosa nəbōŋ aSetan totaltal sōbuer ke tigol nəsaan, gai eləboi bevi tarhət salito nəbōŋ aSetan bitaltal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud məttovi siGot səbōn, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbevi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idanjan len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, sunan aMoses todanjan len aGot hən bėkəkətə təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum

* **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18 * **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7;
Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11 * **3:2:** Num 12.7

nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴ Husur naim p̄isi ikad nəvanuan na-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit p̄isi. ⁵ AMoses idañ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot b̄ikele balai. ⁶ Be aKристо tovi aNatun aGot idañ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbeil b̄ur namətahwan, datbetəgau gat nəvatvat-viri-an dattokade len aKристо, ale datbēviv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbē 95

- ⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməḡai, mətbesəsəlonḡ hən nadolon aGot,
⁸ nəlomit timaḡur, sa-nəkadumit tihaihai
 suḡnan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboḡ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaḡan sagw ke imabe
 len naut masmas toḡbəsəw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaḡan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaḡan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa
 notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəḡas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot naḡide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paḡpaḡ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike loḡis len naut nəḡavḡavan sagw boḡ ideh.’”^{*}
¹² Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike
 ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nəlomit
 timaienan hən b̄ipair hən gamito dan aGot tovi nəkadun
 nəmauran. ¹³ Be mitigol mətələḡon tivoi am len nəlomit
 gabag akis, len nəboḡ p̄isi dattokisi hən “daməḡai,” sal, hən
 nagəḡərasan hən nəsaan asike b̄igol gamit ideh b̄ihaihai dan
 aGot. ¹⁴ Husur datbetəgau gat nadəlomian dattokade len
 aKристо van vəbar nagilen, hum dattogole nəboḡ dattotub̄at
 riḡ nəlodat lan, namilen ke dattokatəḡol mai aKристо len nəsa
 tovi esan.
¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməḡai, mətbesəsəlonḡ hən nadolon aGot,
 nəlomit timaḡur, sa-nəkadumit tihaihai,
 suḡnan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboḡ lotopair dan aGot.”^{*}

* 3:11: Psa 95.7-11 * 3:15: Psa 95.7-8

¹⁶ Nəvanuan lotosəsəlon hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosəhar galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epənas as galito? Nəlon epənas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəḅesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito? * Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito.* ¹⁹ Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dəlomian lan, ləsaləboi ləḅəḅis len naut nəŋavŋavan san.

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datḅəḅis len naut nəŋavŋavan san ipat sal. Imagenan, datimaslələgau, datemətahw ke gamit ideh asike ḅəḅis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, gidat am datosəsəlon həni suŋan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəlon kəmas həni ŋai, ləsəsəlon həni len nadəlomian.* ³ Husur gidat dattokad nadəlomian lan datobis len naut nəŋavŋavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tonon. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, aGot iŋavŋav dan nauman san pisi.”* ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.”*

⁶ Imaienan, naut enan ipat sal mōs nəvanuan galevis hən ləḅəḅis lan. Ale alat ta mō lotosəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, ləsəḅis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋai.” Len nəboŋ tohusur habat həni, len nəḅə siTevit, aGot ikel nəsa tokele a mō, ike,

“Daməŋai, mətḅəsəsəlon hən nadolon aGot,

nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

⁸ Mitinau aJosua nəboŋ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəŋavŋavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəŋavŋavan.* ⁹ Imagenan, nəŋavŋavan ipat sal

* **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35 * **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadəlomian silat lotosəsəlon husur aGot. * **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2

* **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

m̄os alat siGot, hum n̄əjav̄əvan siGot len n̄əmaribon̄ na-vəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur n̄əvanuan tob̄is len n̄əjav̄əvan siGot, ijav̄əvan dan nauman san, sun̄an aGot ton̄jav̄əvan dan nauman san n̄əbon̄ togol navile a pan tonon̄. ¹¹ Imagenan, datehisi hən datb̄eb̄is len naut n̄əjav̄əvan enan. Gidat ideh satiteh, satigol t̄ətōv̄ hən at̄əmadat ta sutuai l̄əsgol husur n̄əsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol n̄əsa aGot tosor m̄osi. Ikan səhor nab̄u n̄əbalan ideh tokan naut toru. Etiv p̄əp̄əhun n̄əmauran dan nanunun, nakobkob dan n̄əsa topat burhub̄əlashw. El̄əboi b̄əp̄əp̄əhun navoian dan n̄əsaan len n̄ənauan mai natit n̄əvanuan tonaunau gail lotosusuah len n̄əlon n̄əlolito. ¹³ S̄əkad natideh tosusuah dan aGot, be natit p̄isi s̄əkad n̄ə-kabut-gole-an am, ip̄ar̄par hən aGot b̄ək̄əta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit p̄isi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tob̄is len n̄əmav, il len n̄əhon aGot, datet̄əgau gat nad̄əlomian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav tol̄ənon̄ tosa mai gidato n̄əbon̄ dats̄ədan̄. Len nap̄isal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol n̄əsaan, ep̄itōv̄ hən totaltal ke datigol n̄əsaan. Be gai sagol n̄əsaan, eb̄uer lan. ¹⁶ Beti, len na-il-b̄uri-an, dateḡəm p̄əpadañ hən nab̄iltihai b̄ətb̄ətah siGot. Dateḡəm p̄əpadañ hən aGot toviol k̄əmas hən navoian, hən n̄əlon b̄itan̄is gidato, mai hən beviol hən navoian mai gidato n̄əbon̄ datb̄ipar vi-tarh̄əte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan n̄əvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən b̄isor salito len n̄əhon. Abiltihai tutumav evi p̄isal salito van hən aGot. Abiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil n̄əsaan sin̄əvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav el̄əboi b̄ikad nav̄ide b̄əm̄ədaυ van hən n̄əvanuan gail lotot̄ətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol n̄əsaban akis sun̄an galito. ³ Husur enan etutumav m̄au sil n̄əsaan san gail mai n̄əsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh sal̄əboi b̄iv̄at n̄əhes hən b̄eḡəm vi b̄iltihai tutumav gai səb̄on. Be ipat len aGot səb̄on hən b̄ek̄isi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len nav̄ide tom̄aienan, aK̄risto səb̄on səv̄at n̄əhes hən b̄eḡəm vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke, “Govi Natugw,

dam̄əñai noḡəm vi T̄əmañ.”*

* **5:1:** N̄əbon̄ n̄əvanuan togol n̄əsaan, n̄əpanismen tonor hən n̄əsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən n̄əmatan san bigel n̄əmatan tonor hən n̄əvanuan sil n̄əsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7

⁶ Ale len naut tile am ike,
 “Govi ahai tutumav vi sutuai,

suñan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nēmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŵ van hēn aGot toləboi bilav kuvi dan nēmatan. Enjiri hēn ðevi tarhēt san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloŋ hēni.* ⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŋ togol natit pisi aGot toriŋi hēn ðigole tonon, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hēn nəsaan, nəkadun nēmauran vi sutuai mōs nəvanuan pisi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriŋi hēn ðiŵat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hēn asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isobur hēn namtbikel husur natenan, be idan hēn namtbisor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hēn mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mətəsvi hai pusan sal. Hēn nəsa? Be mətoləŋon ke avan ideh teŵusan gamit tətə am, tuŵat hēn nakitinan mətəkav lotomədmədu len nasoruan siGot. Mətosuman natuhtətai ŋai tosus, saləboi bihan nəhanian todaŋ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etətan hēn nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hēn nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenan, naŋusanan mətəkav husur aKristo, dateriŋi husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetuŵat len nəpaudesen hēn naŋusanan tətə am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nēmatan. Datoləboii ke datimasriŋ nəlodato len aGot.

² Datoləboi naŋusanan husur nəbaptaisan*, mai navide hēn dattoriŋ navəladato len nəvanuan hēn bikad aNunun aGot. Datoləboi naŋusanan husur na-le-məhat-an dan nēmatan, mai nəboŋ aGot ðepəpəhun navoian dan nəsaan.* ³ Naŋusanan galenan lipat. Ale aGot ðidam hēni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberin gaŋbulani, naŋisal hēn ləbetəlmam, hēn ləbipair dan nəsaan salit

* **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † **5:13:**

Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian mōs naveveuan evi navide seJu gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisən hēn gəlar pisi. * **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6

tətas am, eɓuer. Nəboŋ namñial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboŋ lototubat ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboŋ lotokatəpəl mai aNunun aGot, ⁵ nəboŋ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboŋ lotosəsəloŋ hən nədaŋan hən nəboŋ ɓegəmai len natohan pipihəbəlan aGot, ⁶ galit lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberinŋ gabulani, naɓisal hən ləbetəlmam, hən ləbipair dan nəsaan salit tətas am, eɓuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoɓos gat aNatun aGot len nəhai balbal tətas, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luŋan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləbihan. Nətan enan aGot ivoi həni, ehəhəvur həni. ⁸ Be nətan ɓisa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləbiov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot ɓisemale həni. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit ɓisi, naut kəmas namtokəmaianan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttoCAD naŋit gail lotovoi am: nadələomian samit mai naŋide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsan. Arumasil nəboŋ məttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum məttoCəle tia, ale hum məttoCəl tabtab həni sal. ¹¹ Be namtoləŋon masuŋ ke, gamit ɓisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mətbeləboi buni ke, dereh mitikad ɓis nəsa məttovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol tətəŋ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadələomian mai na-toh-mədau-an, ludaŋ ɓur nəmauran todaŋ vir ləbikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datbeil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aApraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan gabag. ¹⁴ Ikel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləbegəm vi bathudud ɓisəɓur vəha-səbsoɓur am”* ¹⁵ Beti len nə-daŋ-ɓuri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.* ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii

* 6:6: Ipru 10.26

* 6:8: Gen 3.17-18

* 6:14: Gen 22.16-17

* 6:15: Gen

17.1-2, 18.10, 21.5

ke tovi kitinan, ale læsalæboi læbisor ðalþal husuri am. ¹⁷ Len naðide tomaienana, aGot ita gat na-kel-gati-an san hæn alat læbikad næsa tokel gati læbelæboi buni ke, næ-nau-utaut-an san asike egægel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahæsan. Nateru enan arsalæboi arþegægel boŋ ideh husur aGot salæboi þelibleboŋ boŋ ideh. Imaienana, len eru enana, gidat dattosaþ naut nasusuahan len gai, datolæŋon ivoi habat am len nælodato hæn datþetægau gat næ-vatvat-viri-an len næsa aGot tokel gati ke, datþikade balai.* ¹⁹ Datukad næ-vatvat-viri-an enana hum naga hæn næmauran sidat gail, ekir gægat, ale datolæboi datþeriŋ nælodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad naþiltikaliko totahætah kækol hæn naut tolo dan nævanuan gail. Be len næ-vatvat-viri-an enana, sækad natideh totahætah gol gidato dan aGot,* ²⁰ husur aYesu eil a mō, eþisutur sidato tia. Egæm vi þiltihai tutumav sidato vi sutuai suñan aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiŋ hæn naþiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aAraham næboŋ aAraham totælmam dan naþiltiþalan tosehōr nakiŋ tovat lan, ale eus aGot hæn þivoi hæn aAraham. ² Ale aAraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosæŋavur hæn natit þisi totariv kuv gail dan alat toþal mai galito.* (Nahæsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiŋ hæn nanoran,” ale husur tovi kiŋ hæn naut a Salem, namilen ke, “aKiŋ hæn natæmat.”) ³ Sækad na-tos-gati-an hæn atæmana, anana, nævanuan ideh len næbathuyah san, næboŋ hæn næpasiana san o næmatana san.† Esuñana aNaturan aGot; evi þiltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau næyalyalan siMelkisetek. Bathut næyalyalan siMelkisetek, aAraham, aþiltitæmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosæŋavur hæn natit þisi tokade dan naþiltiþalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len næpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosæŋavur hæn natit þisi nævanuan gail lotokade, naut kæmas lotoþitþitoŵ, lotovi wawa salit gail lotopat len næpasusan siAraham.* ⁶ Be aMelkisetek savi len næpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosæŋavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriŋ navoiana siGot lan. ⁷ Sækad næ-løn-uri-an ideh ke, nævanuan toriŋ navoiana siGot len nævanuan tile, gai ikad næyalyalan

* **6:18:** Num 23.19 * **6:19:** Lev 16.2 * **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4

* **7:2:** Hæn naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † **7:3:** Nasoruan siGot sakel ur atæmana mai anana aMelkisetek, gol ke esuñana sækade. * **7:5:** Num 18.21

səhor enan gai toriŋ navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, lovi vanuan ŋai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboŋ aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəŋavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datbike, nahəmar aLevi len nəpasusan siApraham lototariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboŋ aMelkisetek tobubur mai aApraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siApraham, ale evi aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəŋavur mai aMelkisetek.†

¹¹ Nəboŋ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a m̄o hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən biŋol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən biŋel galito, ahai tutumav tosum̄an aMelkisetek be sasum̄an aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boŋ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboŋ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esum̄an aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosum̄an aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi biimasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke, “Govi hai tutumav vi sutuai, sum̄an aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta m̄o husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi biŋol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol naŋisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbegəm pəpadaŋ hən aGot.

† **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit pisi. * **7:14:** Mat 1.1-3; Luk 3.33 * **7:17:** Psa 110.4

²⁰ Nəboŋ aGot togol naŋisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

“Nasuḅ ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,
ale asike egəgel hən nənauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu māu hən biŋol piŋ na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta mō aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mō. A mō ikad ahai tutumav galenan lotosobur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoŋ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən biŋor salito len nəhon aGot.

²⁶ AYesu māu evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhaḅur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiŋbiŋjal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bilav kuv nəvanuan gail piŋi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ŋai. Ale nəboŋ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol piŋi nəsaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədaŋ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah seKiŋ len nəmav.* ² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətaḅolen kitin hən nalotuan Nasuḅ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav piŋi, aGot itabtabuh len galito hən ləbeviol hən naviolan gail maii, ale hən ləbetutumav van həni. Len navide tomaienana, imasil ke abiltihai tutumav sidat māu, gai am ikad natsua hən bətetutumav həni. ⁴ Gai tatoh gegai len

* 7:21: Psa 110.4

* 7:27: Ipru 5.3; Lev 9.7

* 8:1: Psa 110.1

navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nəvanuan gail tia lototutumav hən naviolan gail van hən aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətoʋan mai nənahənah hən nəsa tohum topat len nəmav. Husur enan, nəboŋ aMoses pəpadaŋ hən beum hən naim nətaʋolen, aGot ikel nalələgauan maii ke, “Gigol vahvahur natit pisi tinor husur nəplan notoʋusan gaiug həni tia len nəvehuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, aʔiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta m̄o. Len nəvide tomaienən, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta m̄o. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta m̄o.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta m̄o təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* ⁸ Be aGot ikel ur nəsaban len nəvanuan seIsrael gail ike,

“Len nəboŋ beŋəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nəvanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nəboŋ nototəgau navələlito,
hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip.

Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta m̄o,
imaienən nəlogw iʔov hən galito.”

¹⁰ Ale ginəu Nasuʔ aGot nekəmaiegai ke,

“Len nəboŋ beŋəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israel ke:
Dereh nerin nalo sagw gail len nənəuan salito,
ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

¹¹ Ale asike lupar ləboian len ginəu,
hən nəvanuan beʋusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,
o hən nəvanuan beʋusan aʋan am ke,
‘Geləboi Nasuʔ aGot!’

Husur nəvanuan pisi dereh leləboi ginəu,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit pisi.

¹² Husur dereh neruʔat galit dan nəsaan salito,
ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh
am.”*

* 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8 * 8:12: Jer 31.31-34

13 Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, tebuer.

9

Navide hən nalotuan ta mō

1 Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. 2 Loum hən naim nətaṗolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, nam̄ial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narum̄ enan lokisi hən Naut Tolo.* 3 Beti narum̄ tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuṽ.* 4 Len narum̄ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotoṗos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* 5 A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlaru lotosəсах gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruḅat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namṭbisor vəsvəsai p̄is natgalen gagai.*

6 Na nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail ləbis akis len narum̄ bopita hən ləḅigol nauman salito mōs nalotuan.* 7 Be abiltihai tutumav səḅon eḅis len Naut Tolo Masuṽ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətanen salito.* 8 Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətaṗolen topat sal, naṗisal hən avan ideh ḅeḅis vi lohoim len Naut Tolo Masuṽ səkamis. 9 Natenan ehum nasoruan kəta mōs nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləḅigol nəlon nəvanuan lotolotu ḅimasil. 10 Husur nəkadun navide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian mōs naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol navide veveu.

11 Nəboŋ aKristo togəm vi ḅiltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḅis len naim nətaṗolen toyalyal mai tonor səhor ta mō. Naim nətaṗolen enan, avan ideh saum həni hən

* 9:2: Exo 26.1-30, 25.23-40 * 9:3: Exo 26.31-33 * 9:4: Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * 9:5: Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru. * 9:5: Exo 25.17-22 * 9:6: Num 18.2-6 * 9:7: Lev 16.2-34

navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKристо tobis len Naut Tolo Masuŵ, sabis len nasihau p̄isi hum abiltihai tutumav ta m̄o lotogole. Ao, ebiŵ vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhb̄uluk vi lohoim hən b̄ekəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səbon, evi lohoim. Ale len nəda han eŋur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A m̄o, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heb̄uluk mai nəmasiav hən natuhb̄uluk pəhaŵut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotob̄iŋb̄iŋal len nalo hən nibelit b̄iveveu dan nab̄iŋb̄iŋalan salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuŵ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKристо, natit tosa tobuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datb̄ilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKристо evi p̄isal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləbikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKристо imat hən ləb̄imakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogole len na-kel-gati-an ta m̄o.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timas̄p̄ar̄p̄ar. ¹⁷ Husur nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta m̄o aGot tolav mai aMoses etub̄at um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur p̄is nakelean todaŋ gail mai nəvanuan p̄isi, ilav navurun nasipsip lotogol tobisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda heb̄uluk mai nəda hinani mai nəwai, ale ebił həni hən nəda b̄egiris nalob̄ulat mai nəvanuan gail p̄isi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡ ²¹ Len navide tomaienan, igol nəda egiris naim nətaŋolen mai natit p̄isi hən nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luvaveu len nəda, pəpadaŋ natit p̄isi. Husur asike nəda bisel, imabe? AGot asike erub̄at nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətaŋolen len navile eg a pan mai natit p̄isi lotosuh lan luvaveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohūm nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən b̄igol ləb̄iveveu, be naviolan tovoi masuŵ səhori ŋai inor həni. ²⁴ Husur aKристо

† 9:13: Natuhb̄uluk pəhaŵut enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat. * 9:13: Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 ‡ 9:20: Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaienan, esəŋav hən na-kel-gati-an siGot ta m̄o. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11

sabis len Naut Tolo Masuŵ nēvanuan toum hēni len navēlalito. Naut enan ehūm nēgarutian ŋai hēn Naut Tolo Masuŵ len nēmav. Be aKris̄to eŋis len nēmav kitin, ale gagai isor sidato len nēhon aGot. ²⁵ Gai etile dan aŋiltihai tutumav tolav nēda savi ehan, ale tobis len Naut Tolo Masuŵ len nasihau p̄isi. aKris̄to sabis len nēmav hēn βetutumav danjir hēn gai. ²⁶ Tēmaienan, aKris̄to tēmasmat vēha-sōbsoβur van, tuβat len natuβatan hēn navile a pan. Be gagai, len nēboŋ hēn nanonjan hēn navile a pan, evisi vēha-sua tovi namēkot hēn βetutumav hēn gai hēn βilav kuv nēsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriŋ nēboŋ tonor hēn gidat v̄isusua datβimat. Len nēboŋ enan dereh dateil len nēhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len navide tomaienān, aKris̄to am imat, etutumav vēha-sua tovi namēkot hēn gai, hēn βilav kuv nēsaan sinēvanuan lotosōbur. Dereh tegām tētas, be savi m̄os nēsaan sidato. Dereh tegām hēn βilav nēmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotolēŋon masuŵ hēn lēberisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehūm nēm̄ol hēn natit gail lotovoi lēbēgēmai, be nēm̄ol savi natgalenan kitin. Naut kēmas ahai tutumav totutumav len nasihau p̄isi, natutumavan galenan lodēdas lēbigol alat lotogām hēn lēbilotu, lēbinor len nēhon aGot. ² Natutumavan galenan lētalēboi lētagol nēvanuan gail lētanor len nēhon aGot, natutumavan lētanonj. Husur alat lotolotu lētanor vēha-sua tovi namēkot len nēhon aGot, asike lētalēŋon tēsa len nēlolit sil nēsaan am. ³ Be nēlolit sēmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ŋai ke, lotonau tēlmam hēn nēsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nēda heβuluk mai hinani edēdas βilav kuv nēsaan boŋ ideh.

⁵ Imagenan, nēboŋ aKris̄to togām vi lan navile a pan, ike, “Gomētahun natutumavan hēn narivatvat mai naviolan, be goutaut hēn nibegw hēn nēbeviol hēni.

⁶ Lopēŋas kavkav hēn narivatvat gail len natutumavan, loviol hēn natit gail hēn lēbekēkas kuv nēsaan salito, wake gēsahēhaŵur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogām hēn nēbigol nēsa gotolēŋoni,
hum lototos husur ginau len nalōβulat tobul.’ ”*

⁸ Metēkav aKris̄to ike, “Natutumavan hēn narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopēŋas kavkav hēni, mai natit lotoviol hēn gail hēn lēbekēkas kuv nēsaan, gomētahun gail, gēsahēhaŵur hēn gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses).

⁹ Beti aKris̄to ike, “Ginau bogai, nogām hēn nēbigol nēsa

* 9:28: Isa 53.12 * 10:7: Psa 40.6-8

gotoləŋoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-kel-gati-an ta n̄o hən besəŋav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol n̄sa aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban n̄emel tutumavan, loun len nalotuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotop̄it̄p̄itov̄. Be natutumavan hən natgalenan saləboi b̄ekəkas kuv n̄saan boŋ ideh.* ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən b̄ikas kuv n̄saan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan n̄matu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot b̄igol naenemi san gail ləb̄evi ut k̄emas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləb̄evi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaiengan. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasub̄ aGot nekəmaiegai ke,
Len nəboŋ b̄egəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.
Dereh neriŋ nalo sagw gail len nəlolito,
ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,
“N̄saan salito mai natit lotogol gail tobur kotov nalo,
asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienan, nəboŋ aGot toruḅat n̄saan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil n̄saan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḅuri-an hən datb̄eb̄is len Naut Tolo Masuḅ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav hən naḅisal veveu, naḅisal nəmauran tolavutur len nab̄iltikaliko vəbar Naut Tolo Masuḅ. ²¹ Ale husur dattokad ab̄iltihai tutumav toyalyal toil a n̄o hən naim siGot, ²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hən nadəlomian kitin. Husur aKristo igol nəda han egiris nəlodato hən datb̄iveveu, asike datoləŋon isa len nəlodat sil n̄saan am. Ale ekəkas nibedato hən nəwai toveveu.* ²³ Datetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datberin nəlodat len aGot hən b̄igol n̄sa tokel gati. ²⁴ Datinau naḅisal

* **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10. A n̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan.
* **10:17:** Jer 31.34 * **10:22:** Eze 36.25

gail hən datbēvi tarhət sidat gabag hən datbēlomas bun gidat gabag mai hən datbigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nəlodat tibov hən nəbonbōnan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləŋon tivoi am len nəlodato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəboŋ siNasuḅ bēgəm pəpadaŋ.

²⁶ Datbēlōboi nakitinan tia, ale datbēlekis hən datbigol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi bēkəkās kuv nəsaan. ²⁷ Be ikad namətahwan ŋai mai nəvatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towunwun hən bihan piis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomətahun bigol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləbikel koti ke tomaianan, imat sile, nalolosaan ebuer.* ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNatun aGot, lotonjit nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan tovi ut kəmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mēdas aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenan imabe? Nəvanuan lotomaienan, inor hən ləbipanis vəsa tibatbat. ³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav nəpurpuran mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasuḅ aGot dereh tisaḅ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o tebuer.”* ³¹ Nəvanuan bitoh len navəlan aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enan bēmətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəboŋ ta mō gail, nəboŋ namial hən na-kel-uri-an tovoi totuḅat mias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəboŋ məttođaŋ buŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³³ Len nəboŋ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomēdas tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəboŋ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomēdas masuḅ hən galito. ³⁴ Mətukatəpōl hən na-ləŋon-isa-an silat lototoh len naim bəbaŋis. Nəboŋ alat lotoil a mō lototariv kukuv piis natit samit dan gamito, mətudaḿ həni len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadələmian samit satimasig husur nakonpurpuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nə-đaŋ-ḅuri-an hən ke, nəboŋ məttoŋol nəsa aGot toləŋon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togəmgəmai dereh tevisi
ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin,
husur eriŋ nəlon len ginau.

Ale ḅerus təlmam, asike nohəhaḅur həni.”*

* 10:27: Isa 26.11
Hab 2.3-4

* 10:28: Deu 19.15

* 10:30: Deu 32.35-36

* 10:38:

39 Be gidato, datsavi silat lotorusrus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadəlomian len aGot, lotokad nəmauran.

11

Nadəlomian

¹ Be nadəlomian evi sa? Nadəlomian evi na-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an ebuer. ² Bathut nadəlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadəlomian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit p̄isi am. Imaienan, len nəsa datsaləboi datberisi, aGot igol natit p̄isi dattoləboi datberisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aʋan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsab niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaʋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian bebuer len nəvanuan, edədas biḡol aGot behəhaʋur həni. Husur avan ideh togəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonp̄urp̄uran mai alat lotop̄usp̄us kitevi hən ləbeləboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən bəsusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaḡ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot eriṅi ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən biḡole. Nəboṅ aGot tokisi hən berin naut totohtoḡ lan hən bevi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut bevi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaḡolen hum ametḡos, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatun aAraham, mai aJakop, aməhaibən, ḡəlar am arutoḡ ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi beḡəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi

* 11:3: Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * 11:4: Gen 4.3-10 * 11:5: Gen 5.24

* 11:7: Gen 6.13-22 * 11:9: Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * 11:10: Ipru 11.16, 12.22

berij nelson len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kemas aAraham tovi haʋut buni tia, be sɛmat sal, gai evi nekadun nɛpasusan tosoʋur. Lusobur hum namɛso gail len nɛmav, ale hum nabion bitas, nɛvanuan edɛdas ʃeʋurun gail.*

¹³ Nɛvanuan galen ʃisi loil gɛgat len nadɛlomian salito van vɛbar lotomat. Lɛsɛkad natit aGot tokel gati ke lɛbikad gail balai; be losuh sutuai hɛn lotoris natgalenan ta tahw buni lɛbegɛmai, ale lohahaʋur. Ale lukel koti ke lotovi metʃos lototoh len navile a ʃan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nɛvanuan lotokɛmaienan, imasil ke lotokɛta doŋ naut hɛn ʃegɛm vi naut a im salito. ¹⁵ Lɛtɛnaunau naut matmat salit lotorinji, lɛtalɛboi lɛtatɛlmam vi lan. ¹⁶ Avil lolɛŋon masuʋ hɛn naut ideh tovoi sɛhori, naut a im len nɛmav. Imaienan aGot nahurun sɛsa hɛn lotokisi hɛn aGot salito, ehahaʋur hɛni, husur eutaut hɛn nabiltivile sua mɛos galit tia.

¹⁷ Nɛboŋ aGot toke ʃebunus tas nadɛlomian siAraham ke ʃimabe, aAraham, len nadɛlomian san, eviol hɛn alsak hɛn ʃetutumav hɛni.* AAraham, aGot tokel gati maii ke tikad nɛpasusan tisobur, gai eutaut hɛn ʃetutumav hɛn anatun tosua ŋai, ¹⁸ naut kemas aGot tokel maii ke, “Nɛpasusan samɛ dereh levi len nɛpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siAraham, inau ke aGot tolɛboi ʃigol nɛvanuan ʃile mɛhat dan nɛmatan. Ale datolɛboi datʃike, ehum aAraham tokad tɛtas hɛn alsak totɛlmam dan nɛmatan.

²⁰ Len nadɛlomian, alsak eus aGot hɛn ʃivoi hɛn anatun gɛlaru, aJakop mai aEsau len nɛboŋ gail lɛbegɛmai.*

²¹ Nɛboŋ pɛpadaŋ hɛn aJakop ʃimat, len nadɛlomian, eus aGot hɛn ʃivoi hɛn anatun aJosef gɛlaru. Ale etur sɛŋar gai len nɛhai tɛbatehw, ilotu hɛn aGot.*

²² Nɛboŋ pɛpadaŋ hɛn aJosef ʃimat, len nadɛlomian, isor husur nɛboŋ alat a Israel lɛbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nɛboŋ lɛbivan lipat nabɛlasun gail van.*

²³ Nɛboŋ lotopas aMoses, len nadɛlomian, anan mai atɛman arosusuan aMoses van vɛbar nahɛbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamɛtahw hɛn arʃeʋur kotov nalo sekinj.*

²⁴ Nɛboŋ aMoses totibau, len nadɛlomian, emɛtahun nɛvanuan gail lɛbekisi hɛn anatun anatvavin aFero.† ²⁵ Emɛtahun nɛsaan husur togol nahahaʋuran tomidol ŋai, be ilekis hɛn ʃikatɛʃol hɛn nɛmauran todaŋ nɛvanuan siGot

* **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20 * **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19
* **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akinj salit gail hɛn aFero.

lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbesəvari, ehəhaṽur hən bələŋon bīsa mōs Kristo bēgəmai, səhor hən bīkad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonpūrṽuran aGot bēviol həni maii balai.

²⁷ Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naṽisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləbəri.† ²⁸ Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike bībar ahai a mō salit gail.*

²⁹ Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbəhusur galito, lomun, lumat pīsi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlvru, len nadəlomian, nəṽod hən nabiltivile enan iteh.* ³¹ Mitinau aRahap toṽur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit pīsi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhaṽur hən artotoh maii. Nə len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² İkad isoṽur am hən nəbīkele, be namityal eṽuer hən nəbisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail.‡ ³³ Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoṽur. Luṽal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbīkade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən naṽu nəḃalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltiḃalan, luṽal mai navəshəsoltia hən nametḃos gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatpəhaṽut lukad tətəs hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

İkad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləḃipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludam hən ləḃimat maienan hən ləḃīkad

† **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpuru gail lomətahun ləbəhusuri hum nəvanuan na-il-a-nōo-an. * **11:28:**

Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1.

* **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37

na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iʋan hən nəmauran vi situai.³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbanjisan hən natsen len naim bəbanjis.*³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən naβu nəβalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idan, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.*³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbītoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toβəbesw mai len naʋehuh gail, losusuah len nəburhuvat mai nəbur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit p̄isi husur nadəlomian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləbīkade balai galit ideh səkade.**⁴⁰ Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səhor ta mō mōs gadit p̄isi, hən ke, len nəbonan mai gidato ŋai, galit loləboi ləbīkad naʋit na-kel-gati-an p̄isi san.

12

AGot igol datupanis hən bəʋusan gidato

¹ Alatenan ta mō, nəmauran salit ikel kot nadəlomian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadəlomian sidat idan am. Imagenan, husur dattokad nəbilituʋoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit p̄isi toməlas gat gidato, mai nəsaan tomədmədau hən datto-visivis lan. Ale len nə-dan-βuri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. ² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadəlomian sidato. Evi gai toʋurʋur nadəlomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idan βur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarhət nəmatu hən nəbilitihai bətbətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaŋ βur nahur sasa len navəlan nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətβikad na-ləŋon-isa-an len nəlomito, asike nəlomit biβov hən nəmauran samito. ⁴ Mətuβal hən nəsaan βinoŋ len nəmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nəβalan enan. ⁵ Ale nəlomit ibonβon hən nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatun gail hən biŋol mətβeləŋon bivoi am len nəlomito. Ike, “Natugw, saginau naʋusanan hən nəpanismen siNasuβ aGot

* **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21

** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləbīkad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot bəsəvat aKristo gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail. * **12:2:** Psa 110.1

hum tovi ut kēmas.
Nəboŋ ʔesivoh len gaiug,
sa-nəloĩ tisa.

⁶ Husur len nəpanismen,
Nasub aGot eʋusan alat gai tolēmas bun galito,
ipanssem galit ʔisi
gai todaĩ hən lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidaŋ ʔur naʔusanan hən nəpanismen, husur naʋide aGot tokade len gamito esuĩan məttovi anatun gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpanssem hən ʔeʋusani a? Ao!

⁸ Anatun aGot gail ʔisi lukad naʔusanan hən nəpanismen. Be ʔeʔuer len gamito, mətovi natətai naʔisal, mətsavi natun kitin.

⁹ Gidat ʔisi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupanssem gidat hən ləʔeʋusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav? Dateriŋ gidat len navəlan hən datbimaur! ¹⁰ Atəmadat gail lupanssem gidato len namityal galevis ŋai mōs nanoran hum tovoi len nənauan salito. Be aGot ipanssem gidato mōs nanoran hən ʔevi tarhət sidato hən datbikatəʔol hən nəʔoruan san. ¹¹ Nəboŋ nəpanismen mōs nanoran tobar gidato, naut kēmas toʋusan gidat o tovi tarhət sidato, datsahəhaʋur həni, husur epəŋas! Be a tahw, iʋan hən natəmat mōs alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nəsa tonor aGot toləŋoni.

¹² Imagenan, navəlamit lotomərav sədaŋ, nakobkob nar-iemit lotogau, lidaŋ! ¹³ “Mitigol naʔisal gail linor mōs nalohriemito,” hən alat lotogau asike narielit ʔetiles, be hən ləbimaur.*

Səsəloŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mətəhisi hən mətbitoh len natəmat mai nəvanuan ʔisi; mətəhisi hən mətbiidaŋ len aGot, mai hən mətʔevi esan səʔon ŋai. Avan ideh asike ʔidaŋ len aGot, asike ʔevi siGot, mətunau ke ʔeris Nasub a? Ao, asike erisi ʔoŋ ideh. ¹⁵ Mətələgəu hən gamit ideh asike ʔetəgau suluʋ navoian aGot toviol kēmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ totov, igol nəmauran samit idaŋ, ale emədas masuʋ hən isoʔur.* ¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesuĩan aEsau tonau ke aGot tovi ut kēmas. Esau evi ahai a mō, be idaĩ hən na-il-a-mō-an san hum ahai a mō, hən ʔihan nasiloh nəhanian sua. ¹⁷ Mətələboii ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot hən ʔeriŋ navoian lan hum ahai a mō, be ikad namətahusian ŋai. Naut kēmas aEsau totaŋisi, edədas ʔegəgel hən naʋit nəsa togole tia.†

* **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26 * **12:15:**

Deu 29.18 † **12:17:** Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40

18 Mətsagəm vi lan naṽehuh məttoləboi mətbibari hum alat seİsrael ta m̃o. Galit lovi lan Naṽehuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iṽas galito. 19 Losəsəlōḡ hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsəlōḡ hənı lōḡir aGot hən asike bikel nasoruan ideh am.† 20 Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. İke, “Avan ideh o narivatvat ideh b̃ibar naṽehuh egai, miti-mastubuni.”* 21 Nəboḡ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan naṽehuh enan. 22 Be gamit mətogəm vi lan Naṽehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aḡel lotosobur vəsa luḡonḡon len nabiltikemkeman. 23 Mətogəm vi lan naḡonḡonan silat lotovi natun aGot, aḡai a m̃o san gail, gai totos gat nahəsəlito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̃isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. 24 Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.Ş

25 Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ḡai, ale alat seİsrael lotomətahun nalələḡauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datb̃ipair dan aGot len nəmav, mai nalələḡauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen boḡ ideh.* 26 Len nəboḡ enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ḡai, be nəmav am.”* 27 Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̃isi ta m̃o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ḡai ləbipat tin.

28 İmagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas b̃ekur, husur natenan, datepul hən nasi-paan, ale datilotu hən aGot len naṽide gai b̃ehəhaṽur hənı, datilotu hənı len namətahwan mai nəmaḡmaḡan hən nəyalıalan san. 29 Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puḡpuḡ natit p̃isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

† 12:19: Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27

* 12:20: Exo 19.12-13 * 12:21: Deu 9.19 Ş 12:24: Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * 12:25: Exo 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Deu 4.24

¹ M̄etel̄em̄l̄emas bun gamit gabag tabtab sum̄an m̄ettovi latmīvan. ² Sa-n̄elomit tibon̄bon̄ h̄en m̄etb̄eh̄eh̄av̄ur h̄en namet̄bos bitoh lohoim samito. N̄evanuan galevis lotogol tomaien̄an h̄en namet̄bos gail, lukad ānel gail lototoh lohoim salito be l̄esal̄eboīi.* ³ Sa-n̄elomit tibon̄bon̄ h̄en alat lototoh len naim b̄ebar̄jis. Mitinau galito, n̄elomit titājis galito hum m̄ettotoh mai galit len naim b̄ebar̄jis. Ale alat n̄evanuan gail lotom̄edas galito van van lotol̄on̄on tosa v̄esa, mitinau gat galito hum nap̄ējasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit p̄isi m̄eterīn̄ n̄elahan a m̄ehat len n̄evanuan samito. Sa-n̄emel h̄en n̄elahan teb̄īn̄bīnal, namilen ke, alarmisoan ari-dan̄ len n̄elahan s̄elaru. Husur aGot dereh tisāb̄ s̄ehoti ke, n̄evanuan togol naitian tōbur kotov n̄elahan, mai n̄evanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len n̄emauran samito samtel̄on̄on masūv̄ h̄en n̄evat, be m̄eteh̄eh̄av̄ur h̄en n̄esa m̄ettokade. Husur aGot ike, “Asike norīn̄ gamit bon̄ ideh,

asike norīn̄ gabulan gamito.”*

⁶ Imaien̄an asike nom̄etahw h̄en n̄eb̄ike, “Nasūb̄ evi na-vi-tarh̄ete-an sagw, asike nom̄etahw.

Asike nom̄etahw len n̄esa n̄evanuan ŋai tol̄eboī bīgole h̄en ginau.”*

⁷ Mitinau t̄elmam h̄en alat lotoil a m̄o h̄en gamito, lotōusan gamit h̄en nasoruan siGot. Mitinau nav̄it n̄emauran salit gail, ale nad̄elomian samito tesum̄an nad̄elomian salito.

⁸ AYesū Kristo saḡegel bon̄ ideh, imaien̄an ŋai nino, dam̄ēnai, vi sutuai. ⁹ Imaien̄an nap̄usan̄an tiltile lotovin̄vinu, m̄ettot̄etan h̄en gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi h̄en m̄etb̄ikad n̄edājan len n̄elomito, n̄edājan toḡem len navoian aGot toviol k̄emas h̄eni, saḡem len n̄ehanian h̄en nalotuan savi tarh̄et silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim n̄etāpolen len navile a pan. N̄emel tutumavan sidat ipat, be galit l̄esal̄eboī l̄eb̄ihan ei.* ¹¹ A m̄o ab̄iltihai tutumav ipat n̄eda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masūv̄ hum naviolan h̄en b̄ek̄akas kuv n̄esaan sin̄evanuan gail. Be lop̄ējas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim n̄etāpolen gail lotokir lan.* ¹² Len nav̄ide

* **13:2:** Gen 18.1-8, 19.1-3 * **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * **13:6:** Psa 118.6 * **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3

* **13:10:** Ipru 9.11-14. A m̄o ahai tutumav gail luhan nahudhutit lototutumav h̄eni. Be “n̄ehanian” h̄en natutumavan len n̄emel tutumavan sidato evi aKristo ale lod̄edas l̄eb̄ihani. Namilen ke, alat lotohusur nav̄ide h̄en nalo ta m̄o h̄en l̄eb̄iveveu, o h̄en l̄eb̄inor len n̄ehon aGot, lod̄edas l̄eb̄ikad n̄emauran kitin aKristo tomat h̄en dat̄bikade. * **13:11:** Lev 16.27

tomaienan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han b̄ikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləb̄evi siGot səb̄on ŋai.* ¹³ Imaienan datevivile dan naut naim nətaʔolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datb̄ikatəʔol hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail lebisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datb̄itoh tin lan vi sutuai; be datudon kitev naut a im b̄egəm balai.* ¹⁵ Imaienan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, navit nabuʔodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nəlomit tibonʔon hən mətb̄igol navoian, mai hən mətb̄evi tarhət silat lotom̄idol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhaʔur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a m̄o hən gamito len Nasub̄ lotokele, məteriŋ gamit len navələlito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləb̄eum len nahəhaʔuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitorisor tuʔ tabtab m̄os ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuʔ hən namtb̄ikad navide tonor ŋai, len natit ʔisi namtb̄igole. ¹⁹ Noləŋon masuʔ hən mətb̄isor tuʔ ke, aGot tidam̄ hən natəlmaman sagw hən nəb̄egəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəmat tigol mətepul hən natit ʔisi tovoi tonor hən mətb̄igol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit ʔisi b̄ehəhaʔur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadəlomian noləŋon masuʔ hən mətb̄esəsəlon husur nasoruan sagw hən b̄igol mətb̄ələŋon b̄ivoi am len nəlomito, husur nalob̄ulat napisulan egai nototosi van hən gamito, eʔitol ŋai. ²³ Nuke məteləboii ke, awawa sidat len nadəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəbaŋis. Gai b̄egəm tutut, dereh nitah maii hən namrb̄egəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan ʔisi lotoil a m̄o hən gamito, mai nəvanuan ʔisi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

* **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16 * **13:23:** Uman 16.1

25 Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamit ʃisi.

Jemes

Nalobulat napisulan aJemes totoni

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJemes, aʋan aYesu matmat, toil a mo hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləbikade hən ləbidaŋ len nadəlomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napisulan egai mo's ase?

Itosi mo's naKristen gail len naut pi'si.

AJemes itosi ŋais?

Hum ma totoni pəpadaŋ hən nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran bidaŋ, daŋ bu'ri. Gəb'ike gəb'igol nəsəan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian sam' igol ke gotogol nəsəan (1.2-18)

3) Nasəsəloŋan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəbilolosa hən nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)

5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o ebu'er (2.14-26)

6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide avan ideh tokade eʋusani ke namitisau hən nəmauran san togəm len aGot o ebu'er (3.1-18)

7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətbəleboi nəsə tovoi be asike mətb'igole, mətugol nəsəan (4.1-17)

8) Alat lotopul hən natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən b'igole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, daŋ bu'ri na-ləŋon-isa-vəsə-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nəsəan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ mo's gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)

10) Gamit ideh b'ipal sob dan nakitinan, vireh təlmam həni hən aGot bəru'bat nəsəan san dani (5.19-20)

¹ Ginau aJames notovi naslev siGot mai siNasub aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar tosəjavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh v̄isusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todaŋ

² Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ mət̄betut len natit tiltile ləbigol kitev nadəlomian samito ke timabe, mitikemkem həni ŋai. ³ Bathut mət̄oləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-dəŋ-ḅuri-an len gamito. ⁴ Nauman hən nə-dəŋ-ḅuri-an timasvan van vəhav, hən ke nəboruan samit binor buni, asike nədaŋan hən nəboruan samito b̄em̄idol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh b̄ipar mitisau hən nəmauran tonor mai naḅide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuḅ mai nəvanuan p̄isi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶ Nəboŋ gəḅeusi, usi len nadəlomian, nəloḿ̄ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətas tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eḅuvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasub b̄ilav natideh maii, ⁸ ikad nənauan toru, edədas b̄ehusur nap̄isal tosua ŋai, nəmauran san ipat lavəlav.

Naməsəl mai nəvanuan topul hən natite

⁹ Nəvanuan nadəlomian ideh b̄evi ut kəmas o b̄evi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaḅur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nəvanuan tokad natite; aGot b̄igol gai b̄evi ut kəmas, ivoi ke tehəhaḅur həni, husur dereh nəmauran san tem̄idol hum nap̄usit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, nap̄usit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehis sōbuer həni van vəmat, imasig maii.†

Nətalalan hən nəsaan

¹² AGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləbigol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəboŋ b̄idaŋ b̄ur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni. ¹³ Avan ideh, natit b̄italtal ke tigol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas b̄italtal ke aGot tigol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləbisa boŋ ideh. ¹⁴ Avil nəvanuan v̄isusua, naləŋonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nəboŋ naləŋonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboŋ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6 * **1:6:**

Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7

16 Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, samtedəlom nagəgərasan husur aGot! 17 Naviolan p̄isi lotovoi, naviolan p̄isi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol narñial p̄isi len nəmav. AGot sagəgel hun nəm̄ol torusərus. 18 Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datb̄ehum navit metəkav len natit p̄isi gai toum həni.

Nasəsəloŋan mai nagolean

19 Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, mətələboi səhot nategai: Gamit p̄isi mətəutaut tabtab hən mətbesəsəloŋ, samtisaṽsaṽut hən mətbīsor, samtisaṽsaṽut hən nəlomit b̄ipanpaŋ* 20 bathut nəlol paŋpaŋ sinəvanuan edədas b̄igol səhot nanoran aGot toləŋoni. 21 Imagenan, bubulan nab̄iŋb̄iŋalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nəlomit temədəu ale səsəloŋ husur nasoruan aGot toriŋi len nəlomito, husur eləboi b̄ilav kuv gamito dan nəsaan samito.

22 Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəloŋ kəmas həni ŋai. Mətbesəsəloŋ həni be asike mətbīgol husuri, mətogəras səbomit hən gamito. 23 Avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esum̄an nəvanuan toleleduŋ, ris nəhon len nakəlas. 24 Nəboŋ toris nəhon tonon, ipair dani: vəhasua ŋai nəlon iboŋboŋ hən nənahənah han. 25 Avil nəvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan b̄ebunus tabtab həni, asike nəlon b̄iboŋboŋ hən nəsa tobunusi, tosəsəloŋ həni, be b̄igol nəsa nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.†

26 Avan ideh b̄inau ke aGot tohəhəṽur hən nalotuan san, avil asike b̄iwol hən nasoran san b̄ivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kəmas. 27 Naṽide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuṽ, imaiegai: Kətkəta təban nəbatunau pəhəṽut gail mai namilesw gail lotoləŋon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran sam̄.*

2

Gigol teṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi

1 Bathudud sagw, husur məttoCAD nadəlomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuṽ toyalyal, naṽide samit gail teṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.* 2 Nəboŋ məttoCAD naḅonḅonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ

* 1:19: Ecc 7.9 † 1:25: Nalo aJames tosor husuri savi nalo p̄isi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu todan ke datimashusur tabtab həni.

* 1:27: Isa 1.17, 23 * 2:1: Job 34.19; Lev 19.15

nagol gail len navəlan ðegəmai, ale togon tovi məsal to-
sun nahurabat tomatu tia, ðegəmai, mitimab hən gəlaru?
³ Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbīkel maii ke,
“Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbīkel mai naməsal ke,
“Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Mətbīgol ðimaienan,
mətopəpəhw husur natilean məttogole len gamit gabag. Na-
nənoŷ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan məttokade.
⁵ Bathudud notoləmas bun gamit pīsi, səsələn! AGot ilekis
hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən
ləḃepul hən nadəlomian, ale hən ləḃikad natohan pipihəbələn
balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake
gamito, mətomədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase
ləmədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat
lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsan aYesu Kristo
tovoi, nahəsan məttoṽati husur məttovi esan.

⁸ Mətbīgol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol
ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun
nəvanuan totoh pəpadəŋ hən gaiug suŋian gotoləmas bun gaiug
gabag.”* ⁹ Avil mətbeputsan avan ideh məhat hum tovoi
səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaḃ
səhoti ke məttovi nəvanuan na-ḃur-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur
avan ideh togol natit pīsi nalo kavkav tokele, be toteh len
nakelean tosua ŋai, gai eḃur kotov nalo kavkav, ale inor hən
ḃipanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toḃur kotov
nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike
gəḃigol naitian toḃur kotov nəlahan, be gəḃigol nəvanuan ḃimat
husur naləŋonian samŋ ŋai, gaiug boh, goḃur kotov nalo.*
¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot
dereh tenənoŷ hən nəmauran samŋ mai nalo hən na-ləmas-buni-
an, nalo togol nəsaan satəgau gat nələm am. ¹³ Husur asike
nələm ḃitanŋis nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ
ḃəkəta bunus nəsa gotogole. Be nələm ḃitanŋis nəvanuan gail,
nəlon aGot dereh titanŋis gaiug nəboŋ ḃepəpəhun navoian dan
nəsaan.

Nadəlomian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəḃikel ke gotokad nadəlomian be
gəsagol natideh hən ḃeṽusani, nadəlomian samŋ evi tarhət
samŋ mabe? Nadəlomian tomaienan edədas ḃilav kuv gaiug
dan nəpanismen. ¹⁵ Aṽamŋ o aṽavinemŋ len nadəlomian ḃipar
hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh ḃikel maii ke, “Ivoi,
natəmat tipat len nələm, gitoh tunətun ale hanukub,” be
asike gəḃilav nəsa tomīdol həni maii, govi tarhət san mabe?

* **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke
sagigol avan ideh timat sil nələl paŋpaŋ samŋ o naləŋonian samŋ ŋai. * **2:11:** Exo
20.13-14; Deu 5.17-18

17 Len naŵide tomaienān, nadəlomian bīpat səbōn, asike bīgol natideh, nadəlomian enān imat, savi natideh.

18 Avil avan ideh bīke, “Gaiug gukad nadəlomian, gināu nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisori vari ke, “Gəbēvusan nadəlomian samī səkad nagolean ideh tovoi lan, ale gināu, len nəsa tovoi notogole, dereh nevusan nadəlomian sagw.”

19 Gəbedəłomi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodəłom natenān, ale lomətahw, lupab lan.* 20 Gumelmel! Gəsələboi səhoti sal a? Nəbōŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enān savi natideh. 21 Atəmadat ta sutuai, aAraham igol nəsa hən aGot toriŋi ke tonor len nəhōn? AGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn nəbōŋ aAraham toviol hən aIsak, anatun, len nəmel tutumavan.* 22 Imaiegai: Nadəlomian san mai nəsa togole aroum bōnbōn. Nəsa togole evurvur nadəlomian san. 23 Ale natosian siGot isarpoh toke, “AAraham edəłom nəsa aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn husur nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.* 24 Imasil ke aGot eriŋi ke nəvanuan inor len nəhōn husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ŋai. 25 Imaienān am hən aRahap, napəhəvut ta Jeriko ta mō toḡur hən niben. AGot eriŋi ke inor len nəhōn husur nəsa alitenān togole nəbōŋ tosusan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naḡisal tile sua.* 26 Nəbōŋ nanunun toḡuer len nəvanuan, niben imat. Len naŵide tomaienān, nəbōŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enān imat.

3

Nawolan hən nameanī

1 Bathudud nadəlomian, gamit isoḡur samtegəm vi hai ḡusan. Mətevis ŋai. Husur mətoləboi ke dereh aGot tebusus kitev nəsaan len nəmauran mai naḡusanan sinamit namttovi hai ḡusan, səhōr nəvanuan tile gail. 2 Len naŵide tosḡur gadit ḡisi datusab van. Avan ideh asike bīsori bīsa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi bīwol hən gai gabag kavkav. 3 Nəbōŋ datḡeriŋ natuhmetəlai len nabuŋon nahos hən bīgol nəsa datḡeləŋoni, datoləboi datḡiwol hən niben kavkav. 4 Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi bīwol hən nəwag enān hən natuhvōs wolwol ŋai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan todaŋ. 5 Len naŵide tomaienān namean nəvanuan evi natuhtit ŋai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

* 2:19: 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * 2:21: Gen 22.1-14

* 2:23: Gen 15.6 * 2:23: 2Chr 20.7; Isa 41.8 * 2:25: Jos 2.1-21

Mitinau nakumashəhab toləboi ɓepəŋas nabiltilihahi.
 6 Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben
 nəvanuan, namean evi nəkadhut naʋide hən nəmauran tiltile
 ɓisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean
 nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas ɓis
 naɓisal hən nəmauran san kavkav. 7 Nəvanuan eləboi ɓigol
 narivatəvat mai nəman mai natit tokələh mai natit tomaur
 len tas lototiltile ləbehusur nəsa toləŋoni. 8 Be səkad avan
 ideh toləboi ɓigol namean ɓehusur nəsa toləŋoni. Evi natit
 nəsaan sua, na-wol-həni-an toɓuer lan. Epul hən nabehi
 togol nəmatan. 9 Nameadato isal suh Nasuɓ, aTəmadato, ale
 nameadat enan ŋai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosuŋan
 gai.* 10 Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar ɓisi arovivile
 len nabuŋon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke
 natenan satimaienan. 11 Nabəko tosua ŋai eʋuv hən nəwai
 tohol mai nəwai tokon a? Ao! 12 Bathudud sagw gail, nəhai
 nafik iʋan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iʋan hən nafik a?
 Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas ɓeʋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

13 Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o
 naləboian a? Bikade, tiɓarɓar len naʋide san tovoi, ke, len
 namitisau san hən nəmauran tonor, natit ɓis togole, igol gail
 len nəlon tomədau, sənau gai. 14 Avil len nəlomito mətɓikad
 nə-taɓulol-bulosi-an, mətɓinau masuʋ hən gamit səɓomito,
 samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboŋ hən
 mətɓisor mədas nakitinan. 15 Husur namitisau tomaienən
 sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh
 lan mai natəmat gail. 16 Husur naut ideh nəlon nəvanuan topul
 hən nə-taɓulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuʋ hən
 galit səɓolito, naut enan ikad nətaʋtaʋoran mai naʋide hən
 nəsaan tiltile ɓisi. 17 Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm
 len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat
 len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be
 eutaut hən ɓesəsəloŋ hən nəvanuan tile. Nəlon itaŋis masuʋ
 hən nəvanuan tile, ale len natit ɓisi togole iʋan hən naʋit tovoi.
 Igol epitoʋ van hən nəvanuan ɓisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras
 avan ideh. 18 Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol naɓonan ke
 səkad nəbalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov,
 toʋan hən naʋite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləŋoni

1 Nəbalkabaŋan mai nəbalan gail len gamito, logəm
 a be? Logəm len naləŋonian samit səɓomit gail lotoliv

* 3:9: Gen 1.26-27

gamito. Naləŋonian galenan luḅal len nibemito mai nəlomito. ² Mətoləŋon nəsa mətsəkade; nəlomit evənohi be mətədədəs mətḅikade; imaienan mətəvītḅituh, mətubal, mətugol nəmatan m̄osi. Mətsəkade husur mətsaus aGot həni. ³ Ale nəboŋ mətḅousi həni, mətsəkade husur mətsausi m̄os navoian; mətoləŋoni ŋai m̄os ḅigol na-ləŋon-ivoi-an len gamit səḅomito. ⁴ Mətsail gəgat len aGot, mətəhum abareab toriŋ asoan hən ḅitoh mai naulum̄an tile! Nəboŋ mətḅogəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemi siGot. Mətsaləḅoii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən ḅevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriŋi len gidato, ilekol masuḅ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədəu, ləsənu galito.”* ⁷ Imaienan, riŋ gamito len navəlan aGot. Mitidaŋ ḅur natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸ Mətegəm pəpadaŋ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaŋ təban gamito. Gamit mətḅovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mətḅokad nənauan toru, mitigol nəlomit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaŋ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taŋan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədəu len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mədəs gamit gabag. Avan ideh ḅisor mədəs nəbathudud nadəlomian ideh, ḅisaḅ səhoti ke ḅisa, gai isaḅ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlaḅ hən gəḅike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ŋai. ¹² AGot səḅon ŋai toviol hən nalo, gai ŋai eləḅoi ḅepəpəhun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ŋai eləḅoi ḅilav kuv gidato hən datḅimaur, gai səḅon eləḅoi ḅigol datḅimasig. Be gaiug savi hən gəḅike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəloŋ, gamit mətḅoke, “Daməŋai o pelan dat-
 evi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasiḅau tesua,
 dateḅur natit gail, p̄ur həni, ale dereh datesəhor nəvat ti-
 soḅur.” ¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləḅoi nəsa ḅevisi
 pelan.* Mətsaləḅoi nəmauran samit timabe. Mətəhum
 nəmavukasw togol naut toḅanuḅanw, ale sədareh toməkaskas.
¹⁵ Ivoi am hən mətḅike, “Nasuḅ ḅeləŋoni, dereh datitoh,

* **4:6:** Pro 3.34 * **4:8:** Zec 1.3; Mal 3.7 * **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1

datigol timaiegai maiegai maiegai.”¹⁶ Be gagai len nēnauan ke mēttovoi sēhor nēvanuan tile gail, mētusor patpat gamit mēhat. Na-sor-sal-suhi-an pīsi tomagenan isa vesa!¹⁷ Imaienan, nēboŋ mēttolēboi nēsa tonor hēn mētbīgole be mētsagole, mētugol nēsaan.

5

Nalələgauan van hēn alat lotopul hēn natite

¹ Mētēsēsəlōŋ, gamit mēttopul hēn natite! Mititan, mēteis husur na-ləŋon-isa-vesa-an gail lotogēm hēn gamito.
² Nasugurtit mēttopul hēni inŋom tia, nahurabat samit gail, nēbarŋom ikat tētar gail gol ke lumadurdur tia.
³ Nagol mai nasilva mēttosah tuani itanŋ tia. Natgalenan dereh likel ur nēsaan samito lihan nibemito hum nēhab. Nēboŋ hēn nanonŋan hēn navile a pan egēmai be mētusah tuan natit samito sal.*
⁴ Nau nēsa mēttogole! Mētsaŋur nēvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nēmarireu samito, gol ke naŋurŋuran salito mētsaŋuri ikel ur nēsaan samito. Ale nēkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivēshəŋel gail len nēmav, esēsəlōŋ hēni.*
⁵ Len nēmauran samit topul hēn nakontite len navile eg a pan, mētugol natideh mēttoləŋoni. Hum nabuluk tokēnoh hēn naliol sēnau nēmatan san, gamito mētugol nəlomit tokēnoh, tohan tēməhav naut kēmas nēboŋ hēn nēmatan.
⁶ Mētusaŋ sēhoti ke nēvanuan nanoran timaspanis, ale mētugol imat, be gai sagol natideh hēn mētbīnoŋ dani.

Toh mēdau husur na-ləŋon-isa-vesa-an

⁷ Imaienan bathudud nadələomian, susumar len na-toh-mēdau-an vir nagēman siNasuŋ. Mitinau nēvanuan tokad nēhol. Itohtoh mēdau vir naus bēus len nēboŋ han, hēn natit pīsi lototov len tan lēbīŋan hēn naŋit tovoi.*
⁸ Gamit am mititoh mēdau tebəlav, mēteil gəgat len Nasuŋ husur nagēman san egēm pəpadaŋ.

⁹ Bathudud nadələomian, samtikoblen mēdas gamit gabag, hēn asike Nasuŋ bīsab sēhoti ke mitimaspanis. Mēteris! Gai bēpəpəhun navoian dan nēsaan sidato egēm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadələomian, hēn mētbēlēboi na-toh-mēdau-an tobəlav len na-ləŋon-isa-vesa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsən Nasuŋ. Ale mitigol tətōŋ hēn galito.
¹¹ Datunau alat lotodaŋ bŋur na-ləŋon-isa-vesa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hēn galito. Mētēsēsəlōŋ lēboi nē-daŋ-ŋūri-an siŋop, ale mētoris lēboii ke husur na-ləŋon-isa-vesa-an tobəlav, Nasuŋ aGot ivoi masuŋ hēni.* Husur nəlōn Nasuŋ

* **5:3:** Hēn naves 2-3, ris Mat 6.19 * **5:4:** Lev 19.13; Deu 24.14-15 * **5:7:** Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23 * **5:11:** Job 1.20-22, 2.10

itanjis masuŵ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit p̄isi, samtikel nəhes ideh hən b̄ita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot b̄isab səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuŵ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh b̄eləŋon b̄isa masuŵ, timassor tuŵ. Gamit ideh b̄ehəhəvur, timassal suh aGot len nəb̄e gail. ¹⁴ Gamit ideh b̄eməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuŵ m̄osi, vəhasi hən naoil len nahəsən Nasuḅ.* ¹⁵ Ale nasor-tuŵ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan b̄igolgol nəsaan, Nasuḅ dereh teruḅati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuŵ m̄os gamit gabag hən məḅbimaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuŵ, na-sor-tuŵ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi b̄igol natit b̄isobur. ¹⁷ AElijah evi nəvanuan sum̄an gidato, ale isor tuŵ idaŋ hən naus asike b̄eus. Ale naus səhan nətan len nasi hau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ B̄eti isor tuŵ hən naus b̄eus, ale nab̄iltius eus, nətan igol nəhanian itov, iŵan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh b̄ipal sob dan nakitinan, ale avan ideh b̄evireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh b̄evireh nəvanuan nəsaan təlmam dan naḅisal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot b̄erub̄at nalilisaan san.*

* 5:11: Psa 103.8 * 5:12: Mat 5.34-37 * 5:14: Mak 6.13 † 5:18: Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * 5:19-20: Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napolisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaṽur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napolisulan egai ḡais?

Itosi pəpadaḡ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuṽ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naṽide alat siYesu ləbimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləḡon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vitarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todaḡ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudələmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametḡos gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.*

² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttokad nəboruan siGot mōs mətḡigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətḡiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaḡis masuṽ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuṽ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boḡ ideh, asike luḡom, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaḡan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadələmian samito van vəbar nəsarpoḡan hən

* **1:1:** Nəboḡ toke metḡos len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metḡos len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuʒat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən ʒevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohəhaʒur masuʒ təban natgalenan, naut kəmas nə-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linəŋ. ⁷ Imaienan hən nə-ləŋon-isa-an galenan ləb̃igol ris nadəlomian samito ke lotovi nadəlomian gəgəras o kitin. Nə-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadəlomian samito hum nəhab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən ʒisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadəlomian samito esəhor masuʒ hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit ʒekitin, dereh aGot tilav nə-sal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətsarisi, mətorij nəlomit idan lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhaʒuran məttokade, nasoruan edədas ʒikel ləboii.* ⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʒit nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan ʒeti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta m̃o lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan ʒegəm hən gamito, aGot ʒeviol kəmas həni mai gamito. Galit ludəŋ vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbeləboii. ¹¹ Len nəboŋ ta m̃o lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot nə-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa ʒehusuri: naputsanian hən nahəsən mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləʒevisi mai ləʒimabe.* ¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta m̃o ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttomadhasəsəloŋ həni. Ale gagai alat lotokel ur nə-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbeləboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, məteutaut hən nənauan samito, mətehulahul, təgau gat nəlomito. Ale mətorij ʒis nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot ʒeviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo ʒevisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Nələŋonian gail lotosa məttokade nəboŋ məttotətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit ʒisi mət̃bigole, mətesuʒan aGot tokis gamito

* 1:8: Jon 20.29 * 1:11: Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26

ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nēsaan gail, mitikad nāboruan san. ¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nēsaan sumān gināu notovoi buni, nototoh a tut dan nēsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, mēttokisi hēn aTēmamito, ebunus nēvanuan gail len nāvide toṽitoṽ van hēn nēvanuan ṽisi, nēboṽ topēpehun navoian dan nēsaan len natit ṽisi lotogole. Imagenan, len nāvide samito, len nēmauran kavkav samito hum nametḃos gail len navile a pan, mētētēṽedur bathurien, mētemētahw len nēyalyalan san. ¹⁸ Husur mētōlōboi tia ke aGot toṽur nēmakuvan samito hēn ḃilav kuv gamit dan nāvide kēmas hēn nēmauran samito togēm len atēmamit ta sutuai. AGot saṽur nēmakuvan samito hēn nagol o nasilva arbisa vēmāsīg. ¹⁹ Ao, eṽuri hēn nēda nēmauran seKris̄to tosēhor natit ṽisi,* aKris̄to tohum natuhsipsip tonor hēn natutumavan, sēkad naut ideh len niben tosa, sēkad natideh tosa lan.† ²⁰ AGot itabtabuh lan tia nēboṽ satuḃat hēn ḃigol navile a pan sal, be aGot esēvati hēn ḃevisi len nēboṽ namēkot galegai mōs gamito. ²¹ Len aKris̄to mētorīṽ nēlōmit len aGot. Evi aGot togol aKris̄to tole mēhat dan nēmātan, toputsan nahēsan, torīṽi toyalyal. Imagenan, mētorīṽ gat nadēlōmian mai nē-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nēboṽ mēttogol tabtab hēn nēsa nakitinan tokele, mētugol nēlōmit gabag iveveu hēn mētḃelēmas bun nēbathudud nadēlōmian len nakitinan. Len nēlōmit tomasil habat, mitidaṽ hēn mētḃelēmas masuṽ hēn gamit gabag, ²³ husur mētukad nēpasian veveu. Nēmauran veveu mēttokade sagēm len nēpasusan sitata mai sinana husur nēmauran artoviol hēni mai gamito dereh tesib len nēmātan. Avil nēmauran veveu mēttokade dereh tipat vi sutuai bathut ke togēm len nasoruan siGot, nasoruan nēmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur nātenan, ike,

“Nēvanuan ṽisi lohum naliol,

nēyalyalan ṽisi lotokade ehun napushēt naliol;

naliol imasmas, napushēte imayoh, erus vi pan,

²⁵ avil nasoruan siNasub aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi nā-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nēsaan ideh am, mitinōṽ dan nēsaan ṽisi togol nasēnahan. Samtelibliboṽ am; samtegēgēras; nēlōmit satevēnoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahēsan. ² Hum amas mai alikob artomaduh

* **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur

natuhsipsip hēn natutumavan. * **1:25:** Isa 40.6-8

tabtab hæn nasus, gamito mitimaslæ̃njon masũ hæn nasus nakitinan togæm ben aGot, hæn mæt̃bemuni hæn mæt̃betibau len næmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mætusab̃ læboi navoian siNasub̃, ke nabus han ivoi.”*

Nævät næmauran mai alat aGot tolekis hæn galito

⁴⁻⁵ Nasub̃ aKristo ehum nævat næmauran sua m̃os naim siGot, nævanuan gail lotomõtahuni hum sanor hæn naim be aGot tolekis hæni husur ivoi sæhor natit p̃isi. Mætegæm hæn aKristo hum gamit gabag mættovi nævat næmauran gail hæn aGot bæum hæn naim san hæn nævat galenan hæn mæt̃begæm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hæn gamito m̃osi. Len aYesu Kristo, mætetutumav hæn naviolan aGot tohæhãvur hæn gail: len aNunun aGot, lotu hæn aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike, “Sæsæløn! Noriñ nævat sua len naut a Sion, toləboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor, nulekis hæni husur ivoi sæhor natit p̃isi, ale avan ideh toriñ nælon lan,

asike elæ̃njon isa sil toriñ nælon lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mættokad nadælomian, nævat enan ivoi sæhor natit p̃isi, wake len alat sækad nadælomian, lomõtahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nævät, nævanuan na-um-im-an gail lotomõtahuni, gai egæm vi vat sua ñai b̃elæboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nævat togol nævanuan gail læ̃bipes hæbetw, nævat totibau togol læ̃biteh.”*

Lupes hæbetw husur læsagol næsa nasoruan siGot tokele. Len næ-nau-utaut-an san, aGot eriñi sutuai tia hæn læ̃bimagenan.

⁹ Be gamito mætovi vanuan aGot tolekis hæn gamit sælani; mætovi hai tutumav siGot tovi kin; mætovi lũvoh hæn nævanuan gai toriñ nahæsan lan, nalũvoh san sæbon. Mætumagenan hæn mæt̃bikel ur næboruan san tovoi mai natit p̃isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan næmargobut vi lan nam̃ial namənas san.* ¹⁰ A m̃o mætsavi alat siGot, be gagai mætovi alat

* **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohæhãvur hæni lovi naviolan hæn nalotuan, næ-sal-suhi-an, na-sor-tũv-an, næ-læ̃njon-isa-an m̃os aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hæn nalæ̃njonian seNunun aGot totoh len nælolito.

† **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi næhes sual am hæn naut a Jerusalem ale nævat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:**

Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21

siGot. A m̄o aGot salolosa h̄en gamito, be gagai aGot ilolosa h̄en gamito.*

¹¹ Gamit notol̄emas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. M̄etosūm̄an namet̄bos gail, m̄etosūm̄an alat lototoh len naut savi salito. Imaienan non̄ir gamito ke, bulatut dan nal̄ejonian gail h̄en nibemito lotob̄al mai n̄emaauran kitin len n̄elomit gail. ¹² Nav̄ide h̄en n̄emaauran samito len n̄ehon alat lotokad nad̄elomian len nagot ḡeḡeras gail, timasvoi, h̄en ke naut k̄emas lotosor tas gamit sūm̄an m̄ettogol natit tosa gail, n̄eboj l̄ēberis navoian ḡēbigole, dereh lisal suh n̄ealyalan siGot len n̄eboj h̄en navisian san.

Gol n̄esa alat lotoil a m̄o lotokele

¹³ H̄en m̄et̄behusur Nasūb̄, m̄eteriḡ gamit len nav̄elan alat lotoil a m̄o len navile a pan, naut k̄emas tovi akiḡ toil a m̄o, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiḡ eriḡ galito hum agavna gail h̄en l̄ēbipans̄em alat lotogol n̄esa tosa, be sal suh alat lotogol n̄esa tovoi.† ¹⁵ Gol n̄esa tovoi, husur aGot el̄ejon ke navoian m̄et̄bigole tek̄ekol h̄en nabuḡon alat lotot̄etan, lotosor len namelmelan salit ḡai. ¹⁶ M̄etsavi slev am be m̄etumakuv tia. N̄emakuvan m̄ettokade, samtinau ke tigol m̄etol̄eboi m̄et̄bigol n̄esaan ideh. Ao, m̄etukad n̄emakuvan h̄en m̄et̄bitoh hum naslev siGot. N̄esaan s̄ebaḡis gat gamit am, m̄etumakuv dani tia. Mititoh tin len n̄emakuvan m̄ettokade. Samtinau ke n̄emakuvan tesusuan gamito h̄en ke m̄etol̄eboi m̄et̄bigol n̄esaan t̄etas. Ao, m̄etukad n̄emakuvan h̄en m̄et̄bitoh hum naslev siGot. ¹⁷ M̄eteputsan n̄evanuan gail p̄isi len n̄enauan samito. M̄etel̄emas bun n̄ebathudud nad̄elomian. Len nalotuan, m̄etem̄atahw len n̄ealyalan siGot. Putsan nakiḡ h̄en n̄ekantri samito len n̄enauan samito.

Naslev gail

¹⁸ Gamit m̄ettovi slev gail, len n̄e-nau-m̄ehat-h̄eni-an, mitidam̄ h̄en na-il-a-m̄o-an simasta samit gail, mitigol n̄esa lotokele. Mitimagenan h̄en amasta gail lotovoi, lotom̄edau, ale mitimagenan h̄en galit am lotodaḡ taltal, lotosa. ¹⁹ Husur, len n̄elomit tol̄eboi nal̄ejonian siGot, m̄et̄bidaḡ ḡur nap̄eḡasan h̄en na-l̄ejon-isa-an sanor, dereh aGot teh̄ehaḡur h̄en gamito. ²⁰ M̄et̄bidaḡ ḡur nabilasian tonor h̄en n̄esaan m̄ettogole, m̄etos̄ehor n̄esa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil m̄et̄bidaḡ ḡur na-l̄ejon-isa-an sil navoian m̄ettogole, dereh aGot teh̄ehaḡur h̄en gamito. ²¹ Husur aGot ekis gamit h̄en m̄et̄bivoi, naut k̄emas na-l̄ejon-isa-an enan. Igol aKristo el̄ejon

* **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25 † **2:14:** H̄en naves 13-14, ris Rom 13.1-7

isa v̄sa m̄os gamito h̄en m̄at̄bigol t̄etōv̄ h̄eni, husur n̄emel rien. ²² Gai sagol n̄esaan ideh, nabuṛṛon sakel naḡeḡerasan ideh, gai saḡeras avan ideh.* ²³ N̄əboṛṛ n̄əvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar t̄əlmam; n̄əboṛṛ tol̄əṛṛon tosa v̄sa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriṇ gai len nav̄əlan aGot top̄əp̄ehw tonor h̄en navoian dan n̄esaan. ²⁴ AKristo evus n̄esaan sadit gail len niben gabag len n̄əhai balbal, h̄en dat̄bimakov dan n̄ədaṛṛan h̄en n̄esaan sadito, hum dattomat, be h̄en dat̄bimaur m̄os nanoran. Evi niben tom̄ətartar togol m̄əttomaur! ²⁵ Husur a m̄io m̄ətohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai m̄ətupair van h̄en atenan tok̄ətk̄əta t̄əban nasipsip gail h̄en m̄ətb̄ehusuri, gai tok̄ətk̄əta gol n̄əlomito mai n̄əmauran kitin topat lan. §

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit m̄əttovi p̄əhāv̄ut m̄əttolah, gerin̄ gaiug len nav̄əlan asoam̄. Ḡəbigol b̄imagenan, naut k̄əmas ahāv̄ut sam̄ asike b̄igol n̄əsa nasoruan siGot tokele, nav̄ide sam̄ dereh tes̄əhor atenan h̄en b̄eriṇ n̄əlon len aGot. Husur naut k̄əmas ḡəsakel natideh,* ² dereh atenan tebusus nav̄ide sam̄ toḡəm len n̄əlōm̄ toveveu, dereh tebusus nalotuan sam̄ van h̄en aGot ke em̄əlas. ³ Nap̄əhasan sam̄, natideh sam̄ tokab, satipat len navurum̄ gotoviri, o nagol gotov̄əhas nibem̄ h̄eni, o nahurabat gotosuni h̄en n̄əvanuan gail l̄əb̄eris gaiug ṛai.* ⁴ Ao, nap̄əhasan sam̄, n̄əsa tokab len gaiug, teḡəm len gaiug kitin gotosusuah len n̄əlōm̄, tevi nap̄əhasan h̄en nanunum̄ mai n̄əlōm̄ tom̄ədau, nat̄əmat topat lan. Nap̄əhasan enan asike iwav̄ boṇ ideh. Nap̄əhasan enan s̄əlan̄i ṛai, aGot eh̄əhāv̄ur masūv̄ h̄eni. ⁵ Alatr̄əhāv̄ut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad nap̄əhasan tom̄aienan. Galito lulotu h̄en aGot ale lugol husur n̄əsa asoalit lotokele. ⁶ Nau t̄əlmam h̄en aSarah togol n̄əsa aAraham tokele, tokisi h̄en amasta san.* Gamit m̄ətoḡəm vi natun aSarah gail n̄əboṛṛ m̄əttodaṛṛ b̄ur nam̄ətahwan h̄en m̄ətb̄igol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit m̄əttovi ulum̄an m̄əttolah, gitoh mai asoam̄ len nal̄əboian ke, s̄ədaṛṛ s̄əhor gaiug, be geputsani len n̄ənauan sam̄, husur asoam̄ am ikad naviolan h̄en n̄əmauran kitin aGot toviol k̄əmas h̄eni. Gigole h̄en asike natideh b̄iṛon gol na-sor-tūv̄-an sam̄.*

Na-l̄əṛṛon-isa-v̄sa-an sil na-gol-na-voi-an

* **2:22:** Isa 53.9 § **2:25:** H̄en naves 24-25, Isa 53.4-6 * **3:1:** Efe 5.22; Kol 3.18 * **3:3:** 1Tim 2.9 * **3:6:** Gen 18.12 * **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19

⁸ Hæn nēbimaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit p̄isi mētegēm sua ηai len nēnauan samito mai nēlomito; len nēlomit totan̄is gabag hæn gamito, lēmas bun gamit gabag; nēlomit temēdau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar tēlmam hæn nēsaan van hæn avan ideh togol tosa hæn gamito. Samtisor tisa tēlmam van hæn avan ideh tosor tosa hæn gamito. Be gol vari len navoian mēt̄tous aGot hæn b̄igole hēni. Enan evi nalējonian siGot tokis gamito, hæn mēt̄b̄ikad naviolan tovoi, gai totēgau gati m̄os gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gēbēlējon nēmauran gēbēhēhāvur lan, hæn ke nēboη sam̄ gail b̄ivoi,

nameam̄ sator tisa,
nabuηom̄ satelibliboη.

¹¹ Gipair dan nēsaan, gigol navoian,

gidōη natēm̄at, gam kitevi hæn gēb̄ikade mai nēvanuan gail.

¹² Husur namētan Nasuβ aGot ekētkēta tēban alat lotonor,
nēdariηan esēsēloη hæn na-sor-tuŵ-an salito,
avil nēhon Nasuβ ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mēt̄bidan̄ m̄os mēt̄b̄igol navoian ηai, as tigol nasēnahan hæn gamito? ¹⁴ Be naut kēmas mēt̄bēlējon b̄isa vēsā m̄os nanoran, aGot dereh tigol navoian van hæn gamito,* ale nēkadumito sateŵurŵur, sagemētahw len avan ideh, nēlomito satetuhatuḥ.* ¹⁵ Be len nalotuan len nēlomito, putsan nēyalyalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh b̄eus gamit hæn mēt̄b̄isor husur nē-vatvat-viri-an mēt̄tokade, mēteutaut tabtab hæn mēt̄b̄isor vahvah hēni. ¹⁶ Sor mēdau sur̄nan atenan totibau sēhor gamito. Gole len nēlomit tomasil. Mēt̄bimaganan, nēboη alat lotosor tas nabōruan samit tovoi, lotoris naŵide tovoi mēt̄tokade husur mēt̄tovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur na-lējon-isa-an samito b̄evi nalējonian siGot, ivoi am hæn mēt̄bēlējon b̄isa sil navoian mēt̄togole, sēhor mēt̄bēlējon b̄isa sil nēsaan mēt̄togole. ¹⁸ Husur aKristo elējon isa vēm̄at vēha-sua ηai sil nēsaan sinēvanuan gail. Gai tonor buni imat m̄os alat lēsānor hæn b̄esēhar gamito van hæn aGot. Nēvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tēt̄as.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabēban̄isan len naut nēm̄atan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai lēsagol nēsā aGot tokelkele nēboη totoh ebēlav vir aNoah toum hæn nabiltibot. Len nabot enan, nēvanuan evis ηai, mēlevtor p̄isi, lēsēm̄at, lumaur len nēwai.*

* **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10

* **3:14:** Isa 8.12-13 * **3:18:** Kol 1.22; Rom 1.4 * **3:20:** Gen 6.1-7.24

21 Enan evi nasoruan kēta hēn nēbaptaisan tolav kuv gamit dan nēsaan len nēboŋ ta damēŋai. Nēbaptaisan savi nalilosan hēn mētbekēkas kuv nabīŋbīŋalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hēn aGot len nēlomit tomasil. Len nēbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nēsaan samito len na-le-mēhat-an dan nēmatan siYesu Kristo. 22 Atenan evi mēhat vi lan nēmav, ebētah len nētarhēt nēmatu siGot, ale aŋel gail mai alat lotoil a mō mai alat lotokad nēdaŋan; galit pīsi lotējedur bathurien.

4

Toh mōs nēyalyalan siGot

1 Imagenan, husur aKristo elēŋon isa vēsa len niben, gamit am, mēteutaut hēn gamit gabag len navide hēn nēnauan toŋitoŋ hum esan. Husur avan ideh tolēŋon tosa vēsa len niben tia, gai sagol nēsaan am, ipair dani.* 2 Nēmauran san tokade sal len navile a pan igol husur nalēŋonian siGot ŋai, sahusur nalēŋonian tosa seniben am. 3 Namityal emīdol! A mō mētohusur ebēlav habat hēn nalēŋonian silat lēsēkad nadēlomian. Galit lohusur navide naitian taŋtaŋor; nēlolit evēnvēnah; lomun tēmēhav van vatērog; len nabiltihanan mai natērogan salito lugol naitian tosa; luŋonŋon vamun taŋtaŋor; lulotu van hēn nēlablab gail tovi navide tosa vēsa batbat. 4 Imaiēnan losēhoŋut len gamito husur mētsatutut hēn mētbītah mai galit am len navide tosa vēsa hun toŋēhas hēn niten, igol losēvar gamito. 5 Be galit limassor vēsvesai navide salito len nēhon atēnan toutaut tia hēn ŋēpēpēhun navoian dan nēsaan silat lotomaur mai lotomat. 6 Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hēn ke naut kēmas lotokad nēpanismen hēn nēmatan len nibelito sunān nēvanuan pīsi, len aNunun aGot lukad nēmauran kitin, to-sunān nēmauran aGot tokade.

7 Nanōŋan hēn natit pīsi egēm pēpadaŋ. Imagenan, mētetēgau gat nēlomito, mētehulahul hēn mētbisor tuŋ. 8 A mēhat hēn natit pīsi, lēmas bun gamit gabag len nēlomit kavkav, gol tabtab hēni husur na-lēmas-buni-an ikabut gol nēsaan isōbur.* 9 Mētehēhaŋur hēn gamit gabag mētbēbis lohoim samit gail, ale kētkēta tēban galito, nakoblenan tēbuer. 10 AGot eviol kēmas hēn naviolan lototiltile mai gamit ŋisusua. Gamit pīsi mētekētkēta tēban na-viol-kēmas-an galēnan hēn lēbēvi tarhēt samit gabag. 11 Gēbisor, tesunān māu aGot tosor len nabuŋom. Gēbēvi tarhēt sivan ideh, gole len nēdaŋan aGot toviol hēni. Hēn ke, len aYesu Kristo, natit pīsi gēbīgole tigol

* 4:1: Rom 6.7 * 4:8: Pro 10.12

nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhoŋut len naləŋon-isa-vəsa-an topəŋas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhoŋut lan hum tovi natsua totile masuŋ tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhəvur hən mətbihan katəpol mai aKristo len naləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san bəvisi, dereh mitikemkem, mətehəhəvur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləbisor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətbeləŋon b̄isa vəsa, satesil natideh tosa məttogole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah, mətugolgol tosa o mətosulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətbi kad naləŋon-isa-vəsa-an bathut məttovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale naləŋon-isa-vəsa-an evi natuŋatan han tobar nəbathudud san a m̄o. Ale bətuŋat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele, “Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor b̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san, nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətbeləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot m̄os gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətbi teh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta suŋan gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris naləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəpol maii len nəyalyalan san bəvisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttoke tkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot suŋan nəvanuan tokətkəta təban navəshəsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh b̄italtal hən gaiug; be gole len nəloŋ tohəhəvur. Sagigole husur goləŋon masuŋ hən natite; be gole husur goləŋon masuŋ hən

* **4:11:** Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23 * **4:18:** Pro 11.31

naləŋonian siGot.* ³ Len nədaŋan sam̄, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm̄; be len nəvide tovoi sam̄, səhar navəshəvanuan hən ləbigol tətəv̄ hən gaiug. ⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip bəgəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəmatmatu, mitigol nəsa ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mətəsun nahurabat hən namədəuan len nəlomito, nəlomit temədəu hən mət̄bevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədəu, ləsənu galito.”* ⁶ Imaienan, gol nəlomit temədəu len nəhon aGot, riŋ gamit len navələn aGot todaŋ habat, hum mət̄tovi naut kəmas, hən gai bəputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaḅulan nənauan samit totuhatu hən mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətətəgau gat gamit səḅomito, mətəhulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toʋun, toyar mət̄mət̄an, das vanuan hən b̄ikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Mət̄eil ḅur atenan, il gəgat len nadələmian samito, husur mət̄oləboii ke, nəbathudud nadələmian len navile a pan kavkav ludəŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotop̄itəv̄ hən gail mət̄tokade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mət̄beləŋon ḅisa vəsa bəbəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol mət̄eil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadələmian samit tidaŋ hən asike mət̄berus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navələn m̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudələmian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ʋan-an nadələmian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhloḅulat napisulan egai topitol. Notosi hən nəbigol mət̄beləŋon ḅivoi am len nəlomito, ale hən nəb̄ikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mət̄beil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Papilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadələmian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mət̄esum̄ nətarhomit gabag hən mət̄bike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit mət̄tovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* **5:2:** Jon 21.15-17 * **5:5:** Pro 3.34; Jem 4.6 * **5:6:** Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * **5:7:** Psa 55.22 * **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Papilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaʋut. Nəvanuan namitisa u hən nasoruan siGot lunau ke Papilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Nalobulat napisulan na-v^{ha}-ru-an aPita totesi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

APita itosi hən bikel nalələgauan mai alat siYesu ke salesəsəlonj husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napisulan egai n̄ais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətesum̄an aKristo len nabōruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətb̄igol nəsə tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3-2.22)

3) Mitidaŋ hən mətb̄ikad nabōruan siGot, husur Nasub̄ aYesu dereh tetəlmam hən bəpəpəhun navoian dan nəsaaan. Len nəboŋ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav biveveu mai navile a pan biveveu, naut alat lotonor n̄ai ləb̄eləboi ləb̄itoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kristo, ginau nutos nalobulat napisulan egai. Nutosi van hən gamit məttokad nakondəlomian toṗitoṽ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaaan sidato, datukad nadəlomian enan.

² Nous aGot hən bilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən natəmat b̄ipat len nəlomito. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato, nous aGot hən bilav tabtab hən gəlar p̄isi mai gamito.

Nabōruan samit timasgəm sum̄an seKristo

³ Len nədaŋan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit p̄isi dattom̄idol həni, hən datb̄ikad nabōruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi datb̄ikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai nabōruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuṽ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḅur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

mətöləboi mətbitah maii len naḃoruan siGot ale gam yav dan naḃiḃalan gail hən navile a pan, naləḃonian gail lotomədas nəlön nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədaḃan kavkav samito, mətəhisi hən mətḃikad na-voi-buni-an hən mətḃesuhud həni mai nadəlomian samito. Mətəhisi hən mətḃikad naləboian hən mətḃesuhud həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hən mətḃikad na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag hən mətḃesuhud həni mai naləboian. Mətəhisi hən mətḃikad nə-daḃ-ḃuri-an ḃebəlav hən mətḃesuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag. Mətəhisi hən mətḃikad naḃoruan siGot hən mətḃesuhud həni mai nə-daḃ-ḃuri-an ḃebəlav. ⁷ Mətəhisi hən mətḃeləmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi bathudud samito hən mətḃesuhud həni mai naḃoruan siGot mətḃokade. Ale mətəhisi hən mətḃikad naləmas-buni-an hən mətḃesuhud həni mai naləmasian mətḃokade van hən alat siYesu.† ⁸ Natgalenan ləḃitov tabtab len nəmauran samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitivān len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike ḃikad natgalenan len nəmauran san, namətan iḃanubānw, egəm vi metḃesw. Nəlön iḃoḃḃoḃ hən ke aGot toruḃat nəsaan san gail ta ḃio tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəmauran samito, mitidaḃ hən mətḃeḃusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətḃigol maien həni asike mətuteh len nəsaan boḃ ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidam, tehəhaḃur hən mətḃeḃis len na-toh-vi-sutuai-an pipihəḃəlan Nasuḃ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəloḃ husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətöləboi gail tia, naut kəmas mətəoil gəgat len nakitinan mətḃokade tia. ¹³ Nəboḃ nəḃikad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəḃeliv təlmam hən nənauan samito van hən natgalenan. ¹⁴ Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasuḃ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hən nəḃigol mətḃinau gat natgalenan. Len nəboḃ lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal teḃəlav.

¹⁶ Nəboḃ namttosor husur nədaḃan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḃol gəgəras avan ideh toḃol həni len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris

† **1:7:** Len naut egai, gəḃikad naləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənuu gaiug be gunau nəsa ḃevi tarhət san.

nəyalyalan san hən namətanamit səḃonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nəḃonj namt-totoh maii len nəḃehuh siGot, aGot Tata eriḃ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuḃ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhəḃur masuḃ həni!” Ginamit māu namtosəsəlonj hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəlonj həni; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləboi datḃeil gəgat len gəlar pisi. Gamit māu mətəsəsəlonj husur nəsa lototosi hun tovi namial tomial len nəmargobut van vəbar nəmav ḃepitau ale namoso lalan (tovi aKristo) ḃevisi len nəlomito. ²⁰ Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḃon.† ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḃonionian sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot ḃisor len nabuḃolito.

2

Ahai pusan gəgəras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh ḃikad ahai pusan gəgəras len gamito. Len naḃusanan salito lotosusuani gəmai loḃusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḃur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut.

² Nəvanuan isəḃur dereh lehusur nəḃide tosa sihai pusan gəgəras galenan, nəḃide selipah totaḃtaḃor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naḃisal hən nakitinan.

³ Len na-ləḃon-masuḃ-hən-natite-an ahai pusan gəgəras galenan dereh legəras gamito hən ləḃilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariḃ aḃel gail lotogol nəsaan hən ləḃitoh kəmas, ao, eriḃ galit len naḃur nəmargobut, baḃis gat galit hən ləḃeləḃon ḃisa vəsa vir nəḃonj gai ḃepəpehun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariḃ alat navile a pan ta sutuai hən ləḃitoh kəmas, ao, eriḃ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləboii. Avil ilav kuv aNoah ḃai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.* ⁶ AGot isaḃ səhoti ke naut a

* **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 † **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləboi ḃikad namilen sual am toke, Mitimasləboi nategai: nəḃonj avan ideh ḃeḃuruḃ na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḃisor vəsvəsaii

len nənauan san səḃon, gai sagol savoi. * **2:5:** Gen 6.1-7.24

Sotom mai a Komorra arimasmasirsir ale epənas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaianan, eṽusan nəvanuan gail nəsa ðevisi hən alat ləbēmətahuni.* 7 Len nəboŋ enan aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən nəṽide silat ləsahusur nalo ideh, nəṽide selipah totaṽtaṽor.* 8 (Husur nəvanuan nanoran enan itoh mai galito, ale len nəboŋ pisi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagolean tosa salito.) 9 Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nəboruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsanor len nəpanismen vir nəboŋ ðepəpəhun navoian dan nəsaan. 10 Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəbələn Nasuḅ ləbigam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil ḅuri hən ləbəsəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən ləbigole. 11 Be aŋel gail, naut kəmas ludəŋ, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail ləsasəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsaan salito len nəhəŋ Nasuḅ. 12 Be ahai pusan galenan ləsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənauan be lototoh ŋai hən nəvanuan ḅisah hən gail ləḅimat; alatenan losəvar natideh lototətan həni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. 13 Dereh tigol likad nasənahən ḅinor hən nasənahən lotogole. Nahurulit səsa hən ləbəhusur naləŋonian təməhav salito; lohəhaṽur hən ləbigol nəṽide tosa len nalennəyal. Len nəṽide tomaianan, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədəs gamito gol nəḅinḅinjalən len nahəsamito hum nəḅal tomes nahurabat.* 14 Lokətkəta husur napəhaṽut ləsələh maii, hən ləbigol naitian maii. Naləŋonian salito hən nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hən ləbəlivi alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuḅ-hən-natite-an salito ivan van am. 15 Nəboŋ lotogam dan naḅisal tonor, lusab, lohūsur naḅisal siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* 16 Be natəŋki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam bəhusur naḅisal san tovinvinu am.

17 Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke ləbēmūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toṽuvi vi tut; naḅusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. 18 Husur

* 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jud 12 * 2:15: Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən ləbeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləjonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nəsaban salito. ¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləbigol nəsa ləbeləjoni. Wake ahai pusan galenan gabag lotogol nəsa lotoləjoni, galit lovi slev gail tia hən nəsaan mai nəvide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato. ²⁰ Nəboj lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit tobiḅbiḅjal. Be ləbevisivis təlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nəmauran salito isa vəsa səhor ta m̄o van vəbar nəpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi naḅisal hən nanoran, səhor lotoləboii ale lotopair dan nakelean todaḅ siGot togəm hən galito. ²² Nəsa tovisi hən galito eḅusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nalipah etəlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etəlmam, etəbtəbah len nəbal.”

3

Natəlmaman seKristo

¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, egai evi naləbulat napisulan na-vəha-ru-an nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətətuḅat nau ḅivoi ḅinor. ² Nuke mitinau təlmam hən nəsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaḅ siNasub tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, nakelean todaḅ gai tokele len nabuḅon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboii ke, len nəboj hən nanonjan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesian ləbisor viles gamito mai ləbehusur naləjonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboj atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboj ta sutuai van vəbar ta daməḅai natit p̄isi lupat hun lotopat len natuḅatan nəboj aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit ibonḅon hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ḅai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab ḅihani len nəboj gai ḅepəpəhun navoian dan nəsaan ale alat ləsaləboi aGot ləbimasig buni.

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboj toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai toḅpəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai.

* **3:6:** Gen 7.11

⁸ Be natesua ηai: Gamit notolomas bun gamit p̄isi, n̄elomit satibon̄bon̄ h̄en nategai. Len Nasuḅ, n̄emaribon̄ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum n̄emaribon̄ tosua ηai.* ⁹ N̄evanuan galevis lunau ke Nasuḅ imanmaneh h̄en ḅigol na-kel-gati-an san gail l̄ebisarpoh, be s̄emaienan. Itoh m̄edau eb̄elav vir gamit sal, husur em̄etahun avan ideh ḅimasig buni, avil el̄ejon ke n̄evanuan p̄isi leḡem h̄en n̄epairan dan n̄esaan salito.

¹⁰ Be n̄ebon̄ h̄en nat̄elmaman siNasuḅ dereh teḡemai hum n̄evanuan v̄en̄v̄nah, n̄evanuan gail l̄ebes̄ehoḅut lan. Len n̄ebon̄ enan, n̄emav dereh timasig p̄isi vasib len n̄ewalan tohum n̄ehab todarur. Ale natit p̄isi len n̄emav; namityal, nah̄ebati mai nam̄eso gail dereh n̄ehab tihan p̄is gail limasig. Ale navile a pan mai natit p̄isi n̄evanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liḅarḅar.* ¹¹ Bathut ke natit p̄isi dereh tesib v̄emasig magenan, gamit, nav̄ide samit timabe? Len n̄emauran samit m̄au, mitimaskad nab̄oruan siGot, mitimasgol n̄esa gai tol̄ejon̄i, ¹² n̄ebon̄ m̄et̄bitoh vir n̄ebon̄ san, gol ḅeḡem tutut. Bathut ke len n̄ebon̄ enan, aGot dereh tep̄eḅas n̄emav h̄en ḅimasig p̄isi ale len n̄ehab tohan p̄isi, namityal, nah̄ebati mai nam̄eso gail, dereh lewunwun, leḡem vi wai len nab̄iltipudan. ¹³ Avil datutoh vir n̄emav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale n̄evanuan gail p̄isi dereh ligol n̄esa tonor ηai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notolomas bun gamit p̄isi, husur ke m̄ettotoh vir natgalen p̄isi, hisi h̄en aGot ḅisab̄ ke n̄elomit ḅimasil, asike ḅisab̄ natideh tosa len gamito, be m̄et̄ḅibon̄ ηai maii len nat̄emat. ¹⁵ Nau s̄ehoti ke aGot ikad na-toh-m̄edau-an tob̄elav h̄en m̄et̄ḅimakuv dan n̄esaan samito. APol, awawa nad̄elomian notolomas buni, gai itos natgalenan van h̄en gamito len nam̄itisau h̄en n̄emauran tonor aGot toviol h̄eni maii. ¹⁶ Len nal̄obulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Nal̄obulat galenan lukad natgalevis today h̄en dat̄ḅel̄eboii lan, ale n̄evanuan lotot̄etan h̄en natosian siGot, lototoh lav̄elav, lobul h̄en nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan h̄en natosian siGot tile gail am, van vagol n̄emasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notolomas bun gamit p̄isi, husur m̄etol̄eboi natgalen tia, l̄el̄egau h̄en gamit gabag h̄en m̄et̄ḅeil ḡegat len nakitinan, h̄en ke alat l̄esahusur nalo asike l̄ebes̄ehar gamit h̄en m̄et̄ḅisab. ¹⁸ Be gamito, m̄etehusur nav̄ide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan n̄esaan sidato. Len nal̄eboian mai navoian gai toviol k̄emas h̄eni, m̄etehusur tabtab h̄en

* **3:8:** Psa 90.4 * **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

nañide san səhor ta mō. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai!
Ganan!

1 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aJon totesi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən ðeʋusan alat siYesu hən naʋide hən læb̃itoh, ðon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat m̃os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̃isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naʋide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naʋusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi p̃isi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riŋ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naʋusanan sihai p̃usan gail ke evi kitinan o eʋuer. Datbigol b̃imagenan, datoləboi datbehəhəʋur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datbələboi ke datutoh len naʋide tonor hən nəboruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datb̃ikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəlōŋ həni, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totah mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.*

³ Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namttosəsəlōŋ həni mai gamito, hən gamit am mətbeləboi mət̃b̃ikad naʋonan mai ginamito. Avil naʋonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən læbigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi nam̃ial, toh len nam̃ial

* 1:1: Nəboŋ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur AYesu Kristo.

* 1:1: Jon 1.1 * 1:2: Jon 1.14

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəlon hənı len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datbikele ke dattokad nəbonan maii tia be datbiyar len nəmargobut sal, datoliblibon, nəmauran sidato saʋusan nakitinan. ⁷ Avil datbiyar len namial suman aGot, totoh len namial, datukad nəbonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən bilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datbikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan ebuer len gidato. ⁹ Be datbikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot terubat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naʋide tosa pisi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.* ¹⁰ Datbikele ke datsagol nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Naliblibonjan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2

¹ Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mōs gidato len nəhon aGot Tata, tous aTata hən berubat nəsaan sidato, nahəsən aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən datbikad narubatian dan nəsaan sidato. Be savi gidato ʋai, igole mōs alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat datbigol nəsa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh bike, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsa aGot tokele, atenan evi nəvanuan naliblibonjan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len naʋide tomaienan datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Datbikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur naʋide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit pisi, nəsatos nakelean veveu todaŋ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaŋ ta sutuai məttokade len natubatan. Nakelean egai todaŋ evi nasoruan məttosəsəlon hənı tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu todaŋ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale namial kitin etubat tia hən tomial.

* 1:9: Psa 32.1-5 * 2:2: Rom 3.25-26 * 2:7: Jon 13.34

⁹ Gidat ideh b̄ikele ke totoh len nam̄ial, avil b̄em̄etahun bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh sal len n̄emargobut.*

¹⁰ Avil gidat ideh b̄el̄emas bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh tin len nam̄ial, ale s̄ekad natideh len n̄elon togol avan ideh b̄ipes hab̄etw, teh len n̄esaan. ¹¹ Be gidat ideh b̄em̄etahun bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh len n̄emargobut, iyar len n̄emargobut, ale et̄etan h̄en naut tovi lan, husur n̄emargobut igol nam̄etan ībesw.

¹² Nutos nategai van h̄en gamit atuhn̄atugw gail, husur n̄esaan samit gail lumarūbat bathut n̄esa aYesu togole m̄os gamito.

¹³ Nutos nategai van h̄en gamit atata gail, husur ke m̄ettol̄eboi tia aK̄risto totoh tia len natūbatan.* Nutos nategai van h̄en gamit n̄emantuhmar gail, husur ke len n̄əbalan mai atenan tosa v̄esa tovi t̄emat, m̄etowin tia.

¹⁴ Nutosi van h̄en gamit atuhn̄atugw gail husur m̄etol̄eboi aTata.

Nutosi van h̄en gamit atata gail husur m̄etol̄eboi tia ategaii totoh tia len natūbatan.

Nutosi van h̄en gamit n̄emantuhmar gail, husur m̄etudaŋ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito, ale len n̄əbalan mai atenan tosa v̄esa tovi t̄emat, m̄etowin tia.

¹⁵ Samtel̄emas bun nāvide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur m̄ətb̄el̄emas bun nāvide mai natit gail sinavile a pan, m̄ətsal̄emas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit p̄isi len navile a pan, na-l̄əŋon-masū-h̄eni-an h̄en nibemito, na-l̄əŋon-masū-h̄eni-an h̄en nam̄etamito, nāvivan len na-pul-h̄en-natite-an, natgalen p̄isi l̄əsaḡem len aTata, ao loḡem len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai nal̄əŋonian san gail lotosa, gagai ivan van v̄emasig; avil avan ideh togol nal̄əŋonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seK̄risto gail

¹⁸ An̄atugw gail, namityal nam̄əkot h̄en navile a pan eḡem p̄əpadaŋ. M̄ətos̄əs̄əl̄əŋ h̄eni tia ke avan sua tovi enemi seK̄risto d̄ereh teḡamai, ale gagai n̄əvanuan tosobur lotovi enemi seK̄risto lovisi tia. Husur natgalenan, datol̄eboii ke gagai evi namityal nam̄əkot h̄en navile a pan.* ¹⁹ N̄əvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be l̄əsavi gidat ideh; husur

* **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag h̄en aK̄risten, be l̄əb̄em̄etahun naK̄risten gail am, loḡeras galit gabag ke lotovi Kristen * **2:13:** Jon 1.1 * **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22

lētavi gidat ideh, lētətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eṽusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKristo eviol hən aNunun mai gamito ale gamit pisi mətöləboi nakitinan. ²¹ Məṽunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətöləboi nakitinan, mətöləboii ke nalibonjan pisi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan naliblibonjan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun bike aYesu tovi aKristo, ikele ke aYesu savi aKristo, aGot sətəbtəbuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKristo, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar pisi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətəh mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəlonj həni len natuḅatan hən nəmauran mətətokade len aKristo, mitimastəgau gati len nəlomito. Məḅbetəgau gat nəsa mətətosəsəlonj həni len natuḅatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lo-toke ləḅegəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəsaḿidol len naḅusanan ideh hən avan ideh am ḅeṽusan gamito. Evi aNunun aGot toṽusan gamito hən nakitinan husur natit pisi; nəsa toḅusan həni evi nakitinan, savi nalibonjan. Sumjan ke toṽusan gamito, toh tin len aKristo.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadəlomian, mititoh tin len aKristo, hən ke nəḅonj ḅetəlmam asike datḅikad nə-lon-uri-an, asike datḅikad namətahwan, asike nahurudat ḅisa len nəhon. ²⁹ Məḅləboii ke aGot tonor, mətöləboii am ke nəvanuan pisi lotogol nanoran, nəḅasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuṽ həni mai gidato, hən gai ḅekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsaləboi gidato, bathut ke ləsaləboi aGot. ² Gamit notoləmas bun gamit pisi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sumjan nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datöləboii ke nəḅonj aKristo ḅevisi, dereh datesumjan gai husur dereh

* **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23 * **3:1:** Jon 1.12

dateris p̄arp̄ar h̄ani hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad n̄avvat-viri-an h̄an l̄aberis maien h̄ani, lot̄əgau gat tabtab h̄an naveveuan h̄an n̄əlolit gabag suñan ŋai aKристо toveveu.

⁴ Avan ideh togol n̄esaan ebur kotov nalo siGot husur n̄esaan evi na-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale m̄ətol̄əboii ke aKристо evisi h̄an ḅilav kuv n̄esaan gail. M̄ətol̄əboi gai s̄əkad n̄esaan ideh lan. ⁶ N̄əvanuan p̄isi lototoh tin len gai l̄əsaḡolḡol n̄esaan; n̄əvanuan p̄isi lotogolḡol n̄esaan, l̄əsarisi boḡ ideh, l̄əsal̄əboii.

⁷ Tuhnatugw gail, avan ideh sateḡəras gamito. N̄əvanuan togolḡol n̄esa tonor, inor, hum aKристо tonor; ⁸ avan ideh togolḡol n̄esaan, gai evi set̄əmat husur nat̄əmat igolḡol n̄esaan len natubatan van v̄əbar dam̄ənai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi m̄os ḅem̄ədas nauman gail set̄əmat h̄an l̄əḅimasig.

⁹ N̄əvanuan p̄isi lotokad n̄əpasian salito len aGot, l̄əsaḡolḡol n̄esaan am husur n̄əboruan siGot ipat len n̄əlolito, iḅan hum namisurhuhai toḅan, ḡol lod̄ədas l̄əḅigol n̄esaan bathut lukad n̄əpasian len aGot tolav n̄əmauran mai galito. ¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun nat̄əmat gail maieḡai ke: n̄əvanuan p̄isi l̄əsaḡolḡol nanoran, mai n̄əvanuan p̄isi l̄əsal̄əmas bun n̄əbathudud nad̄əlomian ideh salito, lovi set̄əmat, l̄əsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, eḡai evi nasoruan m̄əttos̄əsəloḡ h̄ani len natubatan ke: datimasl̄əmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesuñan aKen tovi sitenan tosa v̄əsa masuḅ tovi t̄əmat. Sadatesuñan aKen, gai togol Apel, aḅan, tomat.* Ale aKen igole imat sil n̄əsa? Igole bathut natḡalenan aKen togole lusa v̄əsa, be natḡalenan aḅan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nad̄əlomian, alat navile a pan l̄əḅem̄ətahun bun gamito, samtesəhoḅut len na-m̄ətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datol̄əboii ke dattomakuv dan n̄əmatan v̄əḅis len n̄əmauran tia bathut ke dattol̄əmas bun n̄əbathudud nad̄əlomian.* Avan ideh sal̄əmas bun galito, gai s̄əmakuv dan n̄əmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tom̄ətahun bun n̄əbathudud nad̄əlomian ideh evi n̄əvanuan na-ḡol-n̄əmatan, ale hum m̄əttol̄əboii, n̄əvanuan na-ḡol-n̄əmatan s̄əkad n̄əmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datol̄əboii tia ke na-l̄əmas-buni-an imaieḡai ke: aYesu Kристо eviol k̄əmas h̄an n̄əmauran san m̄os gidato; imaienan, gidat m̄au, dateh̄əhaḅur h̄an datḅeviol h̄an n̄əmauran sidato m̄os n̄əbathudud nad̄əlomian. ¹⁷ Avan ideh topul h̄an natite sinavile a pan, toris n̄əbathudud nad̄əlomian ideh topar tit h̄an ḅimaur lan, ale asike n̄əlon ḅitan̄isi, imabe? Gai ikad na-l̄əmas-buni-an siGot len n̄əlon a? Aoa!*

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag h̄an aKristen, be asike l̄əḅel̄əmas bun naKristen gail am, loḡəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34

* **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24

* **3:17:** Deu 15.7-8

18 Tuhnatugw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datbikēle ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datbigole. 19 Datbeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, 20 naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səbodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuŋ hən nəlodato, gai eləboi natit pisi. 21 Gamit, notoləmas bun gamit pisi, asike nəlodato səbodat bikel mai gidat ke datbipanis, be nəlodat bimasil, datukad na-il-ḥuri-an hən datbeil len nəhon aGot. 22 Ale dereh aGot teviol hən natideh datbeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaŋur. 23 Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadəlomian len nahəsan aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datbehusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.* 24 Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol həni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

1 Gamit, notoləmas bun gamit pisi, samtedəlom nanunun pisi, be mətebunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isoḥur lovi lan naut pisi len navile a pan.* 2 Mətoləboi mətbeləboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, 3 wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətosəsəloŋ həni ke atenan tovi enemi seKristo begəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

4 Tuhnatugw gail, mətovi siGot ale mətosəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* 5 Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəloŋ hən galito. 6 Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsəloŋ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəloŋ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datbeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nagəgərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

* 3:23: Jon 13.34, 15.12, 17 * 4:1: Deu 13.2-6 * 4:4: Len naut egai, nəboŋ toke, mətosəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan.

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ aGot eləmas masuṽ hən gidato. Eṽusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səḅon vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboṽ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruḅat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len naṽide tomaienən, gidat m̄au datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boṽ ideh. Be datbələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləṽoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato.

¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulum̄an hən b̄ilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.*

¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorin̄ nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. aGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenən, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləṽoni, hən ke datbikad na-il-buri-an len nəhon nəboṽ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienən husur len natoḅan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot sum̄an aYesu totoh tin len aGot.

¹⁸ Namətəhwan eḅuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətəhwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətəhwan. Avan ideh tomətəhw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoḅ sum̄an aGot toləṽoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a m̄o aGot eləmas masuṽ hən gidato. ²⁰ Avan ideh b̄ike, “Noləmas bun aGot,” be emətəhun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboṽan. Husur asike bələmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi?

* 4:9: Jon 3.16

* 4:10: Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2

* 4:12: Jon 1.18

* 4:14:

Jon 3.17, 4.42

Salæboi bigole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hæn gidato ke, avan ideh tolêmas bun aGot, timaslêmas bun nêbathudud nadêlomian san tu.*

5

Nadêlomian len aYesu, aNatun aGot

¹ Nêvanuan pîsi lotodêlomi ke aYesu evi aKriso, aGot totabtabuh lan, galit lukad nêpasian salito len aGot. Ale galit pîsi lotolêmas bun gai topasus, lolêmas bun ideh tokad nêpasian lan am. ² Dato lêboii ke dattolêmas bun anatun aGot gail nêboŋ dattolêmas bun aGot, dattogol nêsa tokele. ³ Bathut datbêlêmas bun aGot, dereh datigol nêsa tokele. Ale natgalen tokel gail, lêsedaŋ hæn datbigol gail.* ⁴ Husur galit pîsi lotokad nêpasian len aGot, loil gêgat dan naŋide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadêlomian sidato evi nêdaŋan hæn dattoil gêgat dan naŋide silat navile a pan. ⁵ Ase elêboi bêil gêgat dan naŋide silat navile a pan? Nêvanuan todêlomi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kriso evi gai togêm hæn bîbaptais len nêwai mai hæn nêda han bîsel len nêmatan san. Len nêwai mai nêda egêmai.* Savi nêwai hæn nêbaptaisan san ŋai be nêwai enan mai nêda hæn nêmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸ aNunun aGot mai nêwai mai nêda; ale lototor lukel kot natit toŋitoŋ ŋai. ⁹ Len nakotan datodêlom na-kel-koti-an sinêvanuan, be nakitinan hæn na-kel-koti-an siGot esêhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun ulumân. ¹⁰ Imaienan, alat lotoriŋ nêlolit len aNatun aGot lodêlom nêsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadêlomian enan len nêlolito. Avil alat lêsadêlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboŋ husur lêsadêlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun ulumân. ¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hæn nêmauran vi sutuai mai gidat tia ale nêkadun nêmauran enan evi aNatun ulumân. ¹² Alat lotokad aNatun aGot len nêlolito, lukad nêmauran enan; ale alat lêsêkad aNatun ulumân aGot len nêlolito, lumabe? Lêsêkad nêmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hæn gamit mêttoŋiŋ nêlomitô len nahêsan aNatun aGot hæn mêtbelêboii ke mêttoŋiad nêmauran vi sutuai. ¹⁴ Gidato, datsêkad nê-lon-uri-an len nêhon aGot ke, datbêusi hæn natideh tonor hæn nalêŋonian san, dereh gai tesêsêloŋ hæn gidato. ¹⁵ Ale datbêlêboii ke tosêsêloŋ hæn natideh datousi hêni, beti datolêboii ke eviol hæn nêsa dattousi hêni.

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, baptais sêpat, ike nêwai ŋai ale nêvanuan namitisau hæn nasoruan siGot lunau ke nêwai evi nêwai hæn nêbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15

* **5:12:** Jon 3.36

¹⁶ Gæberis nēbathudud nadəlomian ideh togol nēsaan, be savi nēsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuv̄ mōsi, ale dereh aGot teviol hən nēmauran kitin maii.† Nusor husur nēsaan savi nēsaan togol nēvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nēsaan sua togol nēvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuv̄ mōs galit lotogol enan. ¹⁷ Natit p̄isi lēsānor lovi nēsaan, be ikad nēsaan galevis lēsagol nēmatan, lēsagol ke nēvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nēvanuan p̄isi lotokad nēpasian salit len aGot, lēsagolgol nēsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa v̄sa masuv̄ tovi tēmat bēdēdas b̄ibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kēmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navēlan gai tosa v̄sa tovi tēmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togēm tia ale eviol hən naləboian hən datbēləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun ulum̄an, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nēmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətələləgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

† **5:16:** Nēsaan togol nēvanuan tomakuv dan aGot evi nēsaan togol nēvanuan tomat vi sutuai.

2 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən navide hən ləbith, bon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuṽ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anaturm̄ gail. Nələmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ŋai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titaŋis gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuṽ nəboŋ notosaḅ ləboii ke anaturm̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaianan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaŋ, be datukade len natuḅatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaŋ məttoəsəsoləŋ həni len natuḅatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isoḅur lupernan navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras,

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen napəhaṽut toṽat nəhes hum nasuḅ. Len naut egai, nəboŋ toke Levet mai anaturm̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluṽoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len navide tomaienən, len naut viususua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

aenemi seKristo. ⁸ Mätelələgau hən gamito hən asike nəsə dat-toum mōsi ħimasig be hən mətġikad nakonġurġuran kavkav aGot totəgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ħitoh tabtab len naġusanan seKristo, avil ħivan masuġ am, atenan, aGot satoh len nəlōn. Avan ideh totoh tabtab len naġusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar ħisi len nəlōn. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ħegəm hən gamito, be asike ħilav naġusanan seKristo gəm hən gamito, samtehəħaġur hən ħeħis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ħike, “Ivoi,” maii, gai iħon mai atenan len nəsəan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

¹² Nukad natit isoħur hən nəħitosi van hən gamito, be nomətahun nəħitosi hən napen len nalōbulat. Avil nuvatvat viri ke nəħitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hən datħepul hən nakemkeman.

¹³ Levet, aġanġ, aGot totabtabuh lan, anatun gail, lukel nake-ivoi-an vi təban gaiug.

3 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-tor-an} aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən beṽusan alat siYesu hən naṽide hən ləbith, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ḅais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai p̄usan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaḅan mai gaiug hən natit p̄isi len nəmauran sam̄ ḅivoi ḅai ale hən gəḅimaur, hum notoləboi tia ke nələm̄ tomaiēnan.

³ Nokəmaiēnan husur nəḅoḅ ḅəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəḅoḅ lotokel kot nələm̄ todaḅ len aGot, mai naṽide sam̄ tohusur nakitinan ḅai.

⁴ Anatugw, nəḅoḅ notosəsəloḅ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit p̄isi am.

Igol aKaius eləḅon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam̄ goil gəgat nəḅoḅ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metḅos. ⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam̄ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsa aGot toləḅoni. ⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit m̄os nahəsən Nasuḅ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaiēnan, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaiēnan hən datḅeum ḅonḅon mai galito m̄os nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hæn alat siYesu tia hæn læbevi tarhæt sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləŋon bun hæn beil a m̃o, gai emətahun ginamito.

¹⁰ Imaienan, nəboŋ nəbegəmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboŋ, kel nəmadunamito. Be savi natenan ŋai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar læbitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhaṽur hæn alat lotoyar læbitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətəṽ hæn nəsa tosa, be gol tətəṽ hæn nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hæn aGot. ¹² Ivoi hæn mətbevi tarhæt siTemetrius. Nəvanuan p̃isi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətələboii ke namtokitin ŋai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hæn nəbitosi van hæn gamito, be nomətahun nəbitosi hæn napen len nalobulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hæn gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̃isi ei.

Jut

Nalobulat napisulan aJut totoni

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Nalobulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai þusan gəgəras gail ləbēmədas nadəlomian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail þisi.

AJut itos nalobulat napisulan egai n̄ais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos nalobulat hən bikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot eriŋ nəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh teriŋ nəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadəlomian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aŋan aJemes, ginau nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətbevi esan. AGot Tata eləmas masuŋ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mət̄bimakuv dani.*

² AGot, nəlon titan̄is gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai þusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit þisi, noləŋon masuŋ hən nəbitos nalobulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat þisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mət̄behisi habat hən mət̄betəgau gat naþusanan hən nadəlomian sidato. Naþusanan gale-nan, aGot eviol vəha-sua həni n̄ai mai nəvanuan san gail.

⁴ Nəkəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadəlomian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubatian siGot idan̄ hən ke lalurnan mai latpəhaŋut loləboi

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3

læbêhusur naŵide taŵtaŵor, naŵide selipah. Nəvanuan galenan læsəkad nadələomian, lupair dan aMasta sidato tosua səbən űai, Nasuḅ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam həni ke, naut kəmas Nasuḅ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəboű lotohusur nəboű galenan, galit galevis læsəkad nadələomian lan. Sil natenan igol galit p̄isi læsəkad nadələomian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aűel gail læsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibaűis gat galito vir nəboű totibau bəpəpəhun navoian dan nəsaan lan. ⁷ Ale nəlomit satiboűboű hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrahan mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naŵide hən naitian tosa, naŵide hən naitian tiltile læsanor. Alat nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaű vi sutuai bəvi nəpanismen silat lotosa.*

⁸ Len naŵide tomagenan, ahai p̄usan gəgəras galenan, lohusur naḅəber salito, gol ke lotogol nibelit toḅiűbiűal len naŵide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh bəil a m̄o hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəmav. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toŵat nəhes hum abiltiűel, gai sasəvar Natəmat. Nəboű aMikael tosor ḅalḅal mai Natəmat, toŵitv̄ituh maii husur niben aMoses, len nəboű enan, aMikael sator vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən b̄isaḅ səhoti hən b̄ipanis, savi esan hən b̄isor b̄isa lan, ale ikel maii űai ke, “Nasub̄ m̄au tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai p̄usan gəgəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan həni. Lohum narivatvat, lohusur naləűonian hən nibelit űai gol loməd̄as galit səbolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naḅisal siKen togol aŵan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab sur̄ian aPalaam toləűon masuḅ hən nəvat. Ale sur̄ian aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoləboi mətbibat lan, nəvanuan galenan loməd̄as naḅonan samito nəboű məttohan ḅonḅon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənuu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit űai, lohum nəmarigw nəlan toŵuvi be saləboi b̄eus, lukele ke lukad isoḅur be læsaləboi læbigol natideh. Losur̄ian nəhai topar v̄ite len nəboű hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebun ¹³ Lohum nətas kudkud

* **1:4:** Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * **1:5:** Exo 12.51; Num 14.29-30 * **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltiűel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35

topus, nabubus han tosel vahut, tolav nēpahsago hēn nagolean salito tomēdas nahēsalito. Lohum namēso lotorus dan naḡisal salit gail. Na aGot etēgau gat naut len nēmargobut tomtot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi namēlevruan len nēpasusan aAtam toil a mō hēni, evi namēlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epēhav utaut husur ahai ḡusan gēgēras galenan, ike, “Māteris! Nasuḡ aGot satogēmai mai nabiltiḡoh hēn aḡel san gail,* ¹⁵ hēn hēnēnoḡ hēn nēvanuan gail ḡisi mai nēbathut nakitinan. Dereh tepēpahun navoian dan nēsaan, tikel vēhot nēpanismen tosil nēsaan gail ḡisi silat lotomētahuni. Dereh teriḡ nēpanismen len nēvanuan nēsaan galenan sil na-sor-mētahuni-an ḡisi lotokele nēboḡ lotosor tasi.”† ¹⁶ Ahai ḡusan gēgēras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur nalēḡonian tosa salit sēbolit ḡai. Lusor patpat galit mēhat, lusor hehe hēn nēvanuan gail hēn ke nēvanuan gail lēbēhusur galito mai viol hēn natit mai galito.

Nalēḡauan gail

¹⁷ Be gamit notolēmas bun gamit ḡisi, nuke mitinau tēlmam hēn nasoruan ahai piḡpisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nēboḡ hēn nanōḡan hēn navile a pan, dereh tikad nēvanuan gail lēbiḡor viles nakitinan aGot tokel vēhoti mai lēbēhusur nalēḡonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai ḡusan gēgēras galenan dereh lepēpahun gamito, nalēḡonian salit gail luwol hēn nēmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito. ²⁰ Be gamit notolēmas buni gamit ḡisi, mēteil gēgat am akis len nakitinan, hēn nadēlomian samit togēm len aGot ḡidanḡ am. Sor tuḡ len aNunun aGot, ²¹ tēgau gat tabtab hēn nēmauran toḡusan na-lēmas-buni-an siGot. Vatvat vir nēmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo hēviol hēni mai gamito len nēlon totaḡis gamit tia.

²² Nēlomit titaḡis alat nēlolit tour nadēlomian salito. ²³ Lav kuv nēvanuan tile gail, saḡul galit dan nēhab hēn nēpanismen. Ikad nēvanuan tile gail am, nēlomit titaḡis galito, be mētelēḡau hēn gamit hēn asike nēsaan salit lēbiḡos gamito, mētemētahw hēn asike mēḡbelis gamit len nēsaan salito. §

Nē-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nē-sal-suhi-an vi tēban aGot tolēboi hētēgau gat gamito hēn asike mēḡpipes habētw, asike mēḡbiteh. Elēboi hēriḡ gamit mēteil len nēhon tokad namēnas, natideh tosa toḡbuer len

* **1:14:** Gen 5.18, 21-24 † **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi nalōbulat seḡu gail. Nalōbulat lotokisi hēn aEnok sēpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3 § **1:23:** Len nasoruan ta Kris ike, Mētemētahw hēn nahurabat salito, nēsaan salit todos gail, mētemētahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kēta.

gamito, mätukemkem. Gai evi aGot sãbon tosua ŋai, sãkad ideh am. AGot, len nãsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole m̃os gidato, aGot ilav kuv gidato dan nãpanismen tonor hãn gidato. Namãnas, nãyalyalan, nãdaŋan mai na-il-a-m̃o-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi situai. Ganan!

Na-kel-vəhoti-an **Na-kel-vəhoti-an van hən aJon**

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

AJon itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eʋusan nəsa bevisi len nəboŋ ləbēgəmai.

AJon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut pīsi.

Itos nalobulat egai ŋais?

AJon itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AJon anatan aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AJon itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuʋ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esuŋan nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu həni, lulotu hən aGot mai Nasuʋ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luʋabun nəvanuan isoʋur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aJon ale loriŋi len natuhholoul Patmōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aJon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. AJon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuʋ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ ʋur na-ləŋon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). AJon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh leʋis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AJon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

- 5) Naloḅulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1–6.17)
- 6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)
- 7) Aṅel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1–11.19)
- 8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1–13.18)
- 9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1–15.8)
- 10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)
- 11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1–20.10)
- 12) Napəpehunan hən navoian dan nəsaan (20.11-15)
- 13) Nəməv veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)
- 14) Naut a Jerusalem veveu (21.9–22.5)
- 15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

Ajon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aṅel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ² Nukel ur natit pisi notorisi, natit pisi tovi nasoruan siGot, mai natit pisi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh beṽuruṅ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəloṅ həni mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboṅ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadaṅ.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai bəgəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru[†] a mō len nabiltihai bətbətah siGot.[‡] ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaṅ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hən nakiṅ gail hən navile a pan. Mitalis suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato. § ⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihabəlan aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən

* **1:4:** Len naut egai nənoṽ həni mai nahəsən aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai bəgəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaṅ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a mō: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20.

nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nəhəmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaŋ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḅ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai ḅegəm sal, novi Got notodaŋ masuḅ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihəlan aGot, nutah mai gamit dattodaŋ ḅur naləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patr̄os sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaŋis gegai.

¹⁰ Len nəboŋ sua siNasuḅ, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəhasua ŋai nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡

¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlvru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris nam̄ial toməlvru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlvru lotoil. ¹³ Avan sua suŋan anatun nəvanuan eil len naut nametəlai nam̄ial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuḅ nagol iban̄is garu həni len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobbilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud vaŋial, ale nadolon ehun nəwalan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoḅur.§§

¹⁶ Len navəlan nəmatu etəgau nam̄eso toməlvru, ale nabu nəbalan tokan naut toru evivile dan nabuŋon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliial.

¹⁷ Nəboŋ notorisi, nuteh bathurien suŋan notomat. Be eriŋ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətəhw, ginau novi nametəkav mai naməkot.”*** ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki

* **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len

nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboŋ siNasuḅ evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadəlomian lulotlotu həni len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum həni hən nametəlai ale nəboŋ lotovuv lan, iwol səhor nəwalan hən nahəmadu. §§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6

*** **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12

hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləbēvisi a tahw. ²⁰ Nam̄eso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən nam̄ial toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaie-gai ke: nam̄eso toməlevru lovi aŋel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai nam̄ial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau nam̄eso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən nam̄ial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit p̄isi məttoḡole. Noris nauman todaŋ samito mai nə-daŋ-ḡuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mət̄saləboi mət̄bitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḡusḡus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavi ahai pispisul, ale mət̄usabi ke lotogəḡaras. ³ Mət̄osusumar, mət̄udaŋ ḡur na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mət̄sapetəmas, nibemit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mət̄saləmas bun ginau hum məttoḡole a ŋo, mət̄saləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḡokade a ŋo. Mətuteh masuḡ dani. Mitipair təlmam ḡəm hən ginau ale um suḡan məttoḡole a ŋo. Asike mət̄bipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai nam̄ial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: ḡomətahun naḡide silat seNikolaus, ginau aḡ nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəlonḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nidaḡ hən ḡihan naḡit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

* **2:6:** Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḡusanan seNikolaus, savi siYesu. † **2:7:** Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naḡit nəhai.

⁹ “Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətopul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləbēmədas nahəsamito. NaJu gale-nan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur nəbənbonan salito evi nəbənbonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadəŋ hən bəgəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbəŋis hən bitaltal husur nədələmian samito ke timabe, ale dereh məteləŋon tisa vəsa len nəmaribəŋ tesəŋavur. Mitidəŋ len ginau, naut kəmas nəmatan bībar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədəŋan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nəsənahən lan.†

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nəbu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutoh len naut nəbiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgəu gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idəŋ hən bikel kot ginau ale lugal tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur nəvide siPalaam toʋusan aPalak hən nəvide hən bīgol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutu-mav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbīgol naitian tosa.*

¹⁵ Len nəvide tomaienan ikad gamit galevis lotohusur nəpusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bəl mai gamit məttohusur aNikolaus hən nəbu nəbalan hən nəbuŋogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədəŋan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 † **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi situai, ale nəmatan enan saləboi bīgol natideh len alat lotowin səhor nədəŋan hən nəsaan. * **2:14:** Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6

lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

18 “Gitos gat napisulan egai van hən anjel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginaw notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginaw nokəmaiegai ke:

19 “Noləboi natit pisi məttoḡole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadələmian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nədaŋ-ḡuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta mō. 20 Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaŋ hən bepusan ei. Len naḡusanan egəras naslev sagw gail hən ləḡigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* 21 Nulav mai alitenan, namityal hən ḡipair dan naitian san tosa, be emətahun ḡipair dani. 22 Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləḡon tisa vəsa tibatbat. Asike ləḡipair dan navide hən nəsaan san, dereh timaienan. 23 Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut pisi dereh leləboii ke, ginaw notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit pisi, nəsa tonor hən nagolean samit v̄isusua.*

24 “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mətəsatəḡau naḡusanan enan, gamit mətəsaləboi nəsa lotokisi hən naḡusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriḡ natideh am len gamito ḡigol nəmauran samit ḡidaŋ, 25 be nategai ŋai: nəsa məttoḡade, mətətagw gati vir nagəmaian sagw. 26 Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləḡonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an maii hən beil a mō hən naluvoh hən nəvanuan gail;

27 ‘Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan teḡuer,

ale tigol limasirsir hun nəbilikoro tan ḡulau.’*

28 “Dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tohun nədaŋan hən na-il-a-mō-an notokade len aTəmagw, ale nilav nanōso lalan am mai galito!§

* 2:17: Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * 2:20: 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22,

30 * 2:23: Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * 2:27: Psa 2.8-9 § 2:28: Num 24.17; KelV 22.16. Nanōso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləḡonian san tabtab vəbar nagilen.

29 “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

1 “Gitos gat napisulan egai van hən anjel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai naməso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit pisi məttoğole, noləboii ke məttoṽat nəhes ke məttomaur, wake mətumat. ² Mitilele, mətəhulahul! Naṽide samit lotovoi sal pəpadan ləbimasig, mitigol li-dan am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa məttoğole, mətsagol səhav. ³ Mitinau təlmam hən naṽusanan məttoṽəsəlonj həni mai məttoṽəloni a m̃o. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mətibilele, asike mətbehulahul, dereh negəm sunan nəvanuan vənvnənah, ale asike mətələboi namityal nəbēgəm lan hən nəbilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləbiyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədanjan hən nəsaan, len naṽide tomaienən, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsən dan naləbulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsən len nəhon aTəmagw mai anjel san gail.

⁶ “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷ “Gitos gat napisulan egai van hən anjel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiņ. Nəsa notosəņav həni, avan ideh edədas bəkəköl həni. Nəsa notokəköl həni, avan ideh edədas bəsəņav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

⁸ “Ginau noləboi natit pisi məttoğole, ale nosəņav hən nabopita m̃os gamito avan ideh edədas bəkəköl həni. Bathut noləboii ke mətukad natuhdanjan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel na-kel-mətəhun-ginau-an boņ ideh. ⁹ Alat len nəbonbonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboņ, dereh nigol galit

* **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * **3:7:** Isa 22.22; Job 12.14

letəñedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notoləmas bun gamito.* 10 Bathut məttoğol husur nakelean sagw todañ ke, mitikad nə-dañ-buri-an bəbəlav, dereh ginau netəgau gol gamito dan namityal hən na-ləñon-isa-vəsa-an pəpadañ hən bəgəm bar navile a pan kavkav, hən bitaltal kitev nadələmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. 11 Ginau dereh nəgəm tutut. Mətetəgau gat nadələmian məttoğade, hən avan ideh asike bilav kuv nəprais samito. 12 Avan ideh towin səhor nədañan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boñ ideh am. Dereh nitos gat nahəsan aGot sagw lan, mai nahəsan nəbiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu bəgəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəstagw veveu lan.*

13 “Avan ideh tokad nədarañan tesəsəloñ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

14 “Gitos gat napisulan egai van hən añel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodañ hən nəbikel kot nakitinan hən natit pisi tovisi, ginau notovi nəkadun natit pisi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

15 “Ginau noləboi natit pisi məttoğole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləñon masuṽ ke mətopud buni o mətosusus buni! 16 Be husur məttopat rivuh, mətopud kəkereh ñai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ñai dereh nəpulai hən gamito dan nabuñogw, nemətahun gamito!* 17 Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit pisi notoləñoni, natideh nəsəpar.’ Be mətsənau səhoti ke məttoṃərav sədañ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi mətbesw mai mətoṃurmalmal.

18 Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətbeṽur nagol len ginau hən mətbeṽul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətbeṽur nahurabat topəhw, hən mətbesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətbeṽur nəmersin nəmet, hən mətbikas namətamit həni, hən mətbəkəta. 19 Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəbeṽusani. Imaienan, məteṽud, mitidañ len nakitinan ale pair dan

* 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14 * 3:12: Isa 62.2 * 3:14: 2Kor 1.20 * 3:14: Pro

8.22 * 3:16: Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadələmian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadələmian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an.

nəsaan samit gail!* ²⁰ Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh besəsəloŋ hən nadologw, besəŋav hən nabopita, dereh nəbis van həni, ale namrihan katəpol. ²¹ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol tebətah mai ginau len nabiltihai bətbətah sagw, suŋian notowin səhor nədaŋan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai bətbətah san.

²² “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboŋ tokəmaianan tonon, nokəta, noris nabopita tosəŋav len nəmav, ale nadoldol notosəsəloŋ həni a mō, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh nəvusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəmav, noris avan sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebilbil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kəsan, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emeralt.* ⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haŋut lotoil a mō lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaŋ wunwun a mō len nabiltihai bətbətah enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A mō len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakələs tobilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a mō mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esuŋian nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esuŋian natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esuŋian nəhon nəvanuan, ale na-vəhavat-an hən natit lotomaur esuŋian naikel toməlah.‡ ⁸ Natgalen visusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke,

* **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspa: evi nəvat sua gəsəlaboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyəŋŋaŋ; karnelian: evi nəvat tobisibis; emeralt: evi nəvat tokəsan be tomasil. KelV 21.19-20.

* **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakələs səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,
 Nasuḅ aGot aBiltidaṇan,
 ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,
 mai tovi gai ḅegəm sal.”*

⁹ Nəboṇ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboṇ lotoputsan nahəsan, nəboṇ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai,
¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Loriṇ nəkraun nagol salito a mō len nabiltihai bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəḅikad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan saṁ.

Inor hən gəḅikad na-putsan-nahəsaṁ-an mai nabiltidaṇan.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,
 ale bathut naləṇonian saṁ, goum hən gail, gugol losuh,
 lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul həni, burut gati vəha-məlevru.* ² Ale noris aṇel todaṇ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhən aGot, ase inor hən ḅekin kotov nabuburutan, hən ḅevuh nalobulat eg tobul?” ³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi ḅevuh nalobulat tobul o hən ḅəvuruṇi.*

⁴ Beti nutaṇ habat, husur ləsaləboi ləḅisaḅ avan ideh tonor hən ḅevuh nalobulat tobul ale hən ḅəvuruṇi. ⁵ Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haṽut lotoil a mō, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaṇ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi ḅekin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən ḅevuh nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile

* **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboṇ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboṇ nəwaks tomədmədaṽ sal luṽos gat nənahənəh hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi ḅevuhe. * **5:3:** Flp 2.10 * **5:5:** Gen 49.9; Isa 11.1, 10

a pan kavkav.* ⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah,⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltaŋ v̄isusua, ale lotəgau nasiloŋ nagol lotopul hən nəhai p̄əhas nəb̄on tosusau tovi na-sor-tuṽ-an silat siGot.* ⁹ Lokəkai hən nəb̄e veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəb̄ilav nalobulat tobul

ale kin kotov nabuburutan gail hən gəb̄evuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,

be len nəda hən nəmatan saŋ,

goṽur nəvanuan gail hən ləb̄evi siGot,*

goṽur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,

nabi tiltile p̄isi mai naluṽoh hən nəvanuan gail p̄isi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,

nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a m̄o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloŋ hən nadolon aŋel gail tosoḅur masuṽ notodədəs nəb̄əvuruŋ gail.* Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. ¹² Len nabiltidoldol luke,

“ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot hən b̄ikad nabiltidaŋan, b̄epul hən natite, b̄ikad namiti-sau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən b̄igol natite.

Inor hən natit p̄isi ləb̄eputsan nahəsən. Inor hən b̄ikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloŋ hən natit p̄isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit p̄isi luke, “Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuh-sipsip,

dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haṽut lotoil a m̄o, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat nalobulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len

* 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10 * 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10

* 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; KelV 1.6 * 5:11: Dan 7.10 * 6:1: KelV

natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua toсах lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosunı, ale hum nəvanuan towın səhor naenemi san gail len nəbalan tosobur, igam van hən bəwin səhor p̄is naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua toсах lan, aGot ilav nabiltibu nəbalan maii, hən b̄ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an, hən bilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləbimat len nəbalbalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua toсах lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoŋ hən naməlasan.*

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosuə hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh tepit̄pitoŋ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloŋ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wavwav. Atesua toсах lan, nahəsən aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbiŋol bəsua b̄imat dan tovat len nəvanuan p̄isi len navile a pan. Ilav nədaŋan mai gəlaru hən arbiŋol nəmatan len nəbalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalilihai.‡

⁹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-urı-an tovoi lotodaŋ hən ləbikel koti. ¹⁰ Lukai habat van hən Nasub̄. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəbenənoŋ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləbipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ŋais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit p̄isi. Ale ikel mai galit ke liŋavŋav kəkereh vir naslev

* **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoŋ hən naməlasan nametəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən bələboi naməlasan han. † **6:6:** Natenarius evi nəvat nəp̄urp̄uran hən nauman hən nəmarıboŋ tosuə. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ŋai. Nawit mai nəpali lovi hanian seJu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etıbau masuŋ. ‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi bəvi navilesir.

siYesu gail surman galito, mai awawa salit len nadəlomian bisobur ləbimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ṗuruṅ-gati-an bihau hən alat ləbimat.

¹² Nəboṅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəhaməlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum naṽit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum naləbulat lotobul həni, ale naṽehuh mai naholoul ṗisi lorus dan namilelito. § ¹⁵ Beti nakiṅ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosobur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit ṗisi losusuah len naburhuvat gail mai napipivat hən naṽehuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən naṽehuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nabiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paṅpaṅ seTuhsipsip!”* ¹⁷ Husur nəboṅ totibau hən nəlol paṅpaṅ səlaru egəm tia, ale as teləboi beil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aṅel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike beṽuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aṅel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən biṗos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aṅel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaṅan hən ləbemədas nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtbiṗos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail binonj.”* ⁴ Ale nosəsəlonṅ hən naṗuruṅan salit aṅel toṗos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iṗos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar ṗisi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,

12,000 dan nahəmar Reupen,

12,000 dan nahəmar Kat,

⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,

12,000 dan nahəmar Naftali,

12,000 dan nahəmar Manasseh,

⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,

§ 6:14: Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * 6:16: Hos 10.8; Luk 23.30 * 6:17: Jol 2.11; Zep 2.2-3 * 7:1: Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * 7:3: Eze 9.4-6

12,000 dan nahəmar Levi,
 12,000 dan nahəmar Issakar,
 8 12,000 dan nahəmar Sepulun,
 12,000 dan nahəmar Josef,
 12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an səbilituṽoh

⁹ Husur natgalenan noris nabilituṽoh, avan ideh edədas beṽuruṽi. Logəm len naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile ṽisi, logəm len nahəmar ṽisi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail ṽisi mai nasoruan ṽisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat topəhapəhw ale len navəlalito lutariv nəpashət nadet.* ¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləṽon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aṽel gail ṽisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ḥov kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləḃilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an, nəyalalan hən nəbathumənas, namitisau hən nəmauran tonor, nasipaan, na-putsan-nahəsan-an, nabiltidaṽan, mai na-ləboi-buni-an hən ḥigol natite; tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai. Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsaləboi. Nasuḃ, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboṽ hən na-ḃiltiṽon-isa-vəsa-an gail. Lokəkas nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkat, asike lumaduh boṽ ideh am. Asike nəyal esun masuṽ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail

* **7:9:** Nadet ehum namətu, eḃəlav, ikad nəpashəte mai ikad nəvite lotohanhani. Len naut a Israel loḃilḃil həni hən ləbeṽusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəḃalan o hən beṽusan nahəhaṽuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19

hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

¹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut ebut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobaw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən biḡol biḡon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a m̄o len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵ Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləbēvuv gail.*

⁷ Aŋel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab ar-toḅon mai nəda, aGot idaŋi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan p̄isi.*

⁸ Beti aŋel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltivəhuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltim̄eso topaŋ hum nam̄ial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis nam̄eso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

† **7:17:** Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * **8:2:** Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoṽuv lan hən biwal * **8:3:** Exo 30.1-3 * **8:5:** Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * **8:6:** 1Tes 4.16 † **8:7:** Nəais evi nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni. * **8:7:** Exo 9.23-25; Eze 38.22 * **8:10:** Isa 14.12 * **8:11:** Jer 9.15

¹² Beti anjel na-vəha-vat-an eŷuv nətrampet san. Natsua iŷas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai naməso gail, hən nəmargobut bəsusuan nahudhut tosua dan totor hən namialan halito. Namial eŷuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel† sua toməlah len naməsav, nosəsəlonj hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa bəvisi bogai, nəboj anjel naməkot lototor ləbēŷuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti anjel na-vəha-rim-an eŷuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboj aMeso tosəŷav hən nəbur enan, ibasw vi məhat dan nəbur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nəbur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail loməlah dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaŷan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləbigol ləbələŷon bisa vəsa len nahəbati bərim. Na-ləŷon-isa-vəsa-an salit dereh tehun napəŷasan sinəvanuan nəboj naskopion tovin. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidonj nəmatan, be asike lusabi, leləŷon masuŷ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohun nahos lotoutaut vir nabiltibalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esumian nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaŷut toləbləbah, nariŷolito ehun nariŷon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehun nəwalan hən nahos mai nəkat nəbalan lotosəbur lotomur vi lan nabiltibalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbēvin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaŷan hən ləbələboi ləbigol nasənahən len nəvanuan gail len nahəbati bərim. ¹¹ Lukad nakiŋ toil a mō hən galito, tovi anjel hən nəbur

* **8:12:** Exo 10.21-23 † **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal.

* **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5

nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seİpru gail nahəsan aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsan aAḫollyon.†

12 Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit teru am arḫegəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

13 Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an eṽuv nətrampet san. Nosəsəloŋ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.* 14 Beti nadoldol ikel mai aŋel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḫat nəhau tobanjıs gat aŋel tovat len naut hən nabiltiwisel Eufrates.” 15 Ale isah ruḫat aŋel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboŋ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləḫigol ḫesua ḫimat dan totor len nəvanuan ḫisi len navile a pan. 16 Nosəsəloŋ hən nəḫuruŋan hən nəvanuan nəḫalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḫisi. 17 Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboŋboŋ, mai toyanyaŋ hum nəsalfa.§ Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəḫalito. 18 Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəḫalito. 19 Nədaŋan hən nahos galenan ipat len nəḫalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohum nəḫat lotokad nəkadulito lotoləboi ləḫigol nasənahən.

20 Avil nəvanuan ləsəmat len nəpəŋasan galenan, galit ləsəpair dan naṽide sasa salito hən ləḫipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsələboi ləḫəkəta, ləsələboi ləḫəsəsəloŋ, ləsələboi ləḫiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!* 21 Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o naṽide salit hən naitian taṽtaṽor o navənvənahən lotogolgole.

10

Aŋel mai natuhləḫulat tobul

1 Beti noris aŋel togon todaŋ, togəm vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niḫen hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab. 2 Natuhləḫulat tobul esəŋav len navəlan. Eriŋ

† 9:11: Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * 9:13:

Exo 30.1-3; KelV 8.3 § 9:17: Nəsalfa evi nəvat toyanyaŋ. Goləboi gəḫisabi pəpadan

hən nəhab a Bu. * 9:20: Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1

narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toʋun. Nəboŋ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. ⁴ Nəboŋ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəb̃itos gat nəs̃a lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

⁵ Beti aŋel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəs̃an atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit p̃isi tosh lan, navile a pan mai natit p̃isi tosh lan mai nət̃as mai natit p̃isi tosh lan; len nahəs̃an atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboŋ aŋel na-vəha-məlevru-an pəpadaŋ hən b̃eʋuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot toshuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəs̃əloŋ həni, isor tət̃as mai ginau, ike, “Givan, lav nalobulat tobul, toshəjav dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel maii ke tilav natuhlobulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəp̃am̃ dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaŋ ham̃, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhlobulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəp̃agw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonəŋ, egəm kon len natəbaŋ hagw.§

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tət̃as husur nəs̃a aGot tosor utaut həni m̃os nəvanuan nabi tiltile gail, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosobur.”

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisab̃ səhot nabəlan hən naim siGot mai nəm̃el tutumavan, ale geʋuruŋ alat lotolotu ei.*” ² Sagisab̃ səhot nabəlan hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arb̃ikel kot ginau. Ale dereh

* **10:4:** Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi. † **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuʋ topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboŋ toke natəbaŋ tokon, hum ma tohum nabəhaʋun tomaluelu. * **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24

aresun nahurabat toharharo* , arikel ur napolisulan sagw len nəmariboŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasub, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh b̄ike b̄emədas gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke b̄emədas gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaŋan hən arb̄ekəkol gat nəmav, hən naus asike b̄eus nəboŋ arb̄ikelkel ur napolisulan siGot. Arukad nədaŋan hən arb̄igol nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaŋan hən arb̄iṽas vəha-sobsoḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləŋonian səlaru.†

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nabur nəpanismen səkad nabutite, dereh tibal mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigol arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metp̄isal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A m̄o, luḅos gat Nasub, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡ ⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaṁ hən avan ideh bitavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaṽur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogol lotoləŋon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am lotonoŋ, aGot esuŋavṽav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit p̄isi lotoris gəlaru lomətahw, lom̄inn̄inikot.* ¹² Ale arosəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ŋai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan tosəŋavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

* **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eṽusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləb̄igole, dereh limasig o natsua tosa masuṽ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi b̄evi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an eŋuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”*

¹⁶ Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, bəv kəta vi pan, lulotu hən aGot. ¹⁷ Luke, “Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai.

Namtosipa husur gulav namilem̄ hən nədaŋan sam̄ totibau, gotuḅat il a mō hum akiŋ.

¹⁸ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ, avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai,

hən gəbənənoṽ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonḅurḅuran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail,

mai nəvanuan sam̄ gail,

galit p̄isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̄, nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.”*

¹⁹ Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaṽut mai nətrakon

¹ Beti noris nəbilitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaṽut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən nam̄eso tovi 12. ² Etian. Ale nəboŋ toləŋon nabəhaṽun, itaŋ, ikai len nəpasusan topəŋas vəsa habat.

³ Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nəbilititrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toəŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.* ⁴ Nəgilen eliv kuv tosua dan totor hən nam̄eso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaṽut enan topasus, hən b̄ihan kavkav hən anatun nəboŋ b̄evisi.* ⁵ Ale aliten ipas anatun, aulun̄an b̄eil a mō hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail

* 11:15: Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * 11:18: Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13

* 11:19: Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * 12:3: Dan 7.7 * 12:4: Dan 8.10

hən nəbatw nametəlai sekiŋ. Aŋel isaḅul anatan, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nabiltihai bətbətah san.* ⁶ Napəhaḅut enan igam yav van hən naut masmas toḅḅəsw, naut aGot toutaut həni məsi, hən ḅekətkəta təban len nəmaribəŋ tovi 1,260 ei.

⁷ Beti ikad nabiltibalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua ḅal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlmam.* ⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəḅalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹ Ale nabiltitrakon egaii, nəmət ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

¹⁰ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat len nəmav toke, “Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, nədaŋan, natohan pipihəḅalan aGot, mai nədaŋan hən na-il-a-mo-an seKristo san, egəmai! AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eḅusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKristo san eḅusan nədaŋan hən na-il-a-mo-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,

lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləḅimat, ləsamətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhaḅur!

Be nabiltimətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,

husur natəmat evi pan van hən gamito len nabiltitol paŋpaŋ,

bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəbəŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhaḅut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru hum nabiltiikel, hən ḅeləboi ḅeməlah vi lan naut masmas toḅḅəsw, naut aGot toutaut həni məsi, hən ḅekətkəta təban ei a tuḅ dan nəmət tovi trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmət eru hən nəwai, isav

* **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9 * **12:9:** Gen 3.1;

Luk 10.18 * **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav tohum nəḅal be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, pitoḅ hən Dan 7.25.

dan nabuḡon hum nawisel, hən ḡisel husur napəhaḡut hən ḡelivi van. ¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəḡav hən nabuḡon, edəlom nawisel tosav dan nabuḡon nətrakon hən ḡimasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəḡas napəhaḡut, ale ivan hən ḡigol nabiltibalan mai nəpasusan san gail am, alat lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaḡ len nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəḡavur mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəḡavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsən. ² Narivatəvat katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale nabuḡon ehūm nabuḡon nalion. Ale nətrakon ilav nədaḡan, mai nabiltihai bətbətah hum sekiḡ, mai nədaḡan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan, be nasənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaḡmaḡ lan, ale lohusur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaḡan hən na-il-a-mō-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumian narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi ḡigol nabiltibalan maii?”

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat ḡisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsən. Ale aGot idam̄ hən ḡikad nədaḡan hən na-il-a-mō-an hən ḡigol natideh toləḡoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəḡav hən nabuḡon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsən, ale isor mədas naut aGot totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən ḡigol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən ḡeil a mō hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluḡoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail ḡisi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsəlito len naləbulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Naləbulat enan evi naləbulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəḡikad nədarinaḡ, gesəsəloḡ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriḡi hən galit ləḡibanḡisi ale səhari van, avan enan dereh libanḡisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriḡi hən ḡimat len

* **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nabiltiḡus togəḡeris. Nabea evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan. † **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36

* **13:8:** Psa 69.28; KelV 3.5

nəbiltibu nəbalan, dereh timat len nəbiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-dan-ḅuri-an, limasdan len nadəlomian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulumān, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədanjan hən na-il-a-mō-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan p̄isi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahan hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nəbiltimerikel gail, igol nəhab topan len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan ḅigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahan hən nəbiltibu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan ḅilav nasuḅavḅavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən ḅisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləḅilotu həni limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail p̄isi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavı slev, limaskad nəmak sua len navəlalito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi ḅigol naḅurian o na-ḅur-həni-an. Bike ḅəvur natideh o ḅur həni, timaskad nəmak tovi nahəsən narivatəvat katkat o naḅuruḅan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datḅikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisaḅ səhot namilen naḅuruḅan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḅuruḅan sivan sua. Ale naḅuruḅan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naḅehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito luḅad nahəsən mai nahəsən aTəman.* ² Ale nosəsəloḅ hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kud-kud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboḅ lotoram̄ram̄e ḅonḅon hən navus beltan tosoḅur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḅe veveu a mō len nəbiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləḅekəkai səhot nəḅe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toḅur galit dan nəvanuan p̄isi len navile a pan, galit ḅai lokəkai səhoti.

* 13:10: Jer 15.2, 43.11

* 14:1: Eze 9.4; KelV 7.3

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaʋut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toʋur galit dan nəvanuan gail ʋisi hən ləbevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naʋit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliboŋan sagəm len nabuŋolit boŋ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aŋel itor

⁶ Beti noris aŋel togon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ʋisi, nəvanuan len nahəmar ʋisi, nasoruan ʋisi mai nabi tiltile gail ʋisi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail ʋisi.”*

⁸ Ale aŋel na-vəha-ru-an ehusur aŋel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile ʋisi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiləŋonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aŋel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltilol paŋpaŋ siGot, nəwain aGot toʋir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aŋel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəŋavŋavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-ʋuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuʋ, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavŋav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad naʋit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

* **14:5:** Zep 3.13 * **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2
 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10
 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləʋulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ ʋur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datbimat sil nadələmian dattokade len aYesu.

14 Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosumñan anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau nəbu tohab tokan len nəlon. 15 Beti aņel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav nəbu sam tohab, tubat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* 16 Nəa atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

17 Beti aņel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau nəbu tohab tokan.

18 Ale aņel tile am tokad nədaņan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aņel tokad nəbu tohab, ike, “Gilav nəbu sam tohab, tubat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail nařit nakrep lumen.” 19 Nəa aņel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltibur lotopal dasdas nařit nakrep lan. Evi nabiltibur hən nəlol paņpaņ siGot. 20 Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltibur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltibur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstatia tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

1 Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaņmaņ lan. Ikad aņel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbegəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paņpaņ siGot ihav.

2 Ale noris natit hum nabiltimetduņduņ hən nakəlas tobon mai nəhab. Ale tarhəmetduņduņ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naņuruņan hən nahəsan. Lukad navus beltan aGot tolav gail mai galito, 3 ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

“Nasub aGot gotoyalyal buni,

nəsa gotogole iyalyal, numanmaņ lan.

Govi Kiņ hən naluvo hən nəvanuan naut tiltile,

nařide sam gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

4 Nasub, nəvanuan gail řisi dereh lemətahw len nəyalyalan sam; dereh leputsan nahəsam

† 14:14: Dan 7.13. Vəha-səbsoḅur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan.

* 14:15: Jol 3.13 ‡ 14:20: Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan

hən nəstatia evi namita tovi 185. * 15:3: Exo 15.1

husur gaiug govi aGot səbom̃ gototoh a tut dan
 nəsaaan.
 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm
 hən ləbilotu hən gaiug,
 husur nəvanuan gail p̃isi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len
 nəmav, naim nətaṽolen siGot tolo, esəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru
 lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun
 nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuṽ
 nagol iban̄jis garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat
 lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru
 lotopul hən nəlol paŋpaŋ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai.
⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən
 nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas
 bəbis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail
 ləbinon̄j.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəlon̄j hən nadoldol len naim siGot, tokai habat,
 tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh
 toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan.
 Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad
 nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab
 han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm
 hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit p̃isi lotosuh len
 tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai
 nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəlon̄j hən aŋel tokad
 nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbom̃ gototoh a tut dan nəsaaan,

⁶ husur galit ləbir nəda hinəvanuan sam̄ gail mai hihai kelkel
 ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləbēmuni.

* **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko
 pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan
 gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən
 nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * **16:2:** Exo
 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷ Ale nosəsəloŋ hən nəmel tutumavan toke,
“Evoi, Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan,

nə-saḅ-səhoti-an mai nəpanismen saŋi gail,
lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloḅ san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau eḅulaŋ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsən aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləḅipair dan nəsaan salito hən ləḅisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloḅ san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋi. Napəŋasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* ¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəŋasan mai nəmanuŋ salit gail. Be lomətahun ləḅipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləḅipair van hən aGot.

¹² Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an idaŋ nasiloḅ san len nabiltiwisel Eufates. Ale nəwai han imas gorgor, hən naḅisal bəutaut mōs nakiŋ gail ləḅegəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuŋon nətrakon, esua dan nabuŋon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuŋon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləḅesəhar ḅonḅon hən nakiŋ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəḅoŋ totibau siGot aBiltidaŋan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəloŋ! Dereh negəm sunan nəvanuan vənvnəh. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləḅiyar ḅurmalmal gol nahurulit bisa.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiŋ galenan van vaḅonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an idaŋ nasiloḅ san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!” ¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwəlan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu piŋi lotodu nəḅoŋ nəvanuan lototoḅ len navile a pan. ¹⁹ Nabiltivile imaḅul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail

* **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1 * **16:15:** KelV 3.3

* **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11

am sinaluṽoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Pəpilon toyalyal, ale ilav nəbiliwai hən nəwain hən nəbītilol paṅpaṅ san maii.* ²⁰ Naholoul p̄isi loməkaskas, nəvəhuh p̄isi lumasig. ²¹ Nəais eus habat. Nəais v̄isusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi paṅ, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nəbīltiais enan tous isa vəsa masuṽ.*

17

Napəhaṽut nahəsan tosa vəsa toṽur hən niben

¹ Esua len aṅel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaṽut toṽur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakinj gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaṅan seNunun aGot, aṅel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅəbesw. Noris napəhaṽut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoṅavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mēdas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaṽut esun nahurabat toboṅboṅ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanənes gail. Len navəlan etəgau nəbiliwai nagol toṽul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai nəbiṅbiṅalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Pəpilon toyalyal, nana silatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboṅ notorisi nuṽaṅ, numəṅmaṅ. ⁷ Ale aṅel eus ginau ke, “Guṽaṅ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaṽut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoṅavur, aliten tosaḅ lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a m̄o ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəḅur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len naləḅulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limaṅmaṅ nəboṅ ləḅeris narivatəvat katkat tomaur a m̄o, toḅuer gagai, ale ḅevisi tətəs.*

* **16:19:** Isa 51.17 * **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17;

Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5

⁹ “Len naut egai ivoi hən datbikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi navehuh toməlevru napəhaʔut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru. ¹⁰ Nakiŋ erim lunonʔ tia. Sual iʔat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ ʔegəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mō, toʔuer gagai, gai evi kiŋ na-vəha-məlevtor-an. A mō evi kiŋ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal tosəŋavur gotorisi lovi nakiŋ tosəŋavur ləsəkad nədaŋan hum nakiŋ sal. Be dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mō-an len nəhaua ʔesua, hən ləbeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiŋ gail.* ¹³ Galit ʔisi lutoh mōs natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaŋan salito mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol nabiltiʔalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail ʔisi, evi Kiŋ hən nakiŋ gail ʔisi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltiʔalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaŋ lan.”

¹⁵ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosəʔur gotorisi, napəhaʔut toʔur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluʔoh gail, naluʔoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal tosəŋavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaʔut toʔur hən niben. Dereh lemədasi hən ʔitoh səʔon, ʔimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəŋas niben hən nəhab ʔihan ʔisi. ¹⁷ Husur aGot erin naləŋonian san len nəlolito hən ləʔigol ʔisi. Dereh lidam hən ləʔilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləʔisarpoh.

¹⁸ “Napəhaʔut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiŋ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboŋ notoris natgalenan tononʔ, noris aŋel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. ² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut ʔisi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman ʔisi ləsəveveu, mai narivatəvat ʔisi ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.*

* **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.

³ Napəhaʔut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaŋ hən naitian san tosa ekuḅ hən naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiŋ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoʋur natit gail, ʔur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləŋon masuʋ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike məḅitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!”^{*} ⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.”^{*} ⁶ Mitigol tesisil həni natit ʔisi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit ʔisi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, məteḅir vəha-ru həni len nabiliwai han məsi. Mitigol temuni hən ḅesisil.”^{*} ⁷ Mitilav napəŋasan mai na-ləŋon-isa-an maii, areḅitoʋ hən nəsal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bəḅətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’⁸ Imagenan, len nəmariboŋ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab ḅihan ʔuŋʔuŋi husur Nasuḅ aGot, topəpəhun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaŋan.”^{*}

⁹ “Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəʔol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləḅeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.”[†] ¹⁰ Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi ḅiltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen san egəm hən gaiug!’

¹¹ “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoʋur natit gail, ʔur hən gail, dereh litaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən ḅəʋur nəkako salito gail. ¹² A mə eʋur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eʋur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau tobəŋboŋ mai tobisibis. Eʋur nəhai tiltile gail nəḅolit tosusau. Eʋur natit isoḅur lotoum hən gail hən nabiltiriʋon naelefant. Eʋur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau,

* **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45

* **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa

47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17

mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab. †
 13 Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas to-
 susau, namər mai nafranĵinsens. § Eṽur nəwain mai naoil
 naoлив, nəflaua mai nawit, nəbuluk mai nasipsip, nahos mai
 nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləḃevi
 slev. 14 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel
 mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləḃon masuṽ hən gail,
 luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal
 lumasig dan gaiug. Asike gusaḃ gail am boḃ ideh.’ 15 Ale alat
 lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur
 loḃur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat
 len na-ləḃon-isa-vəsa-an san. Dereh litaḃ, leləḃon tisa husuri. **
 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun
 nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboḃboḃ mai tobis-
 ibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes
 gail! 17 Wee! len nəhaua tosua ḡai, natit gail alitenan topul
 masuṽ hən gail lumasig p̄arḃar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len
 gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut.
 18 Nəboḃ ləḃeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee!
 nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaien.’ 19 Dereh
 litaḃ habat, leləḃon tisa. Ale len na-ləḃon-isa-an salito dereh
 leububulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat
 ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad
 nabiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani,
 loḃəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ḡai, natit p̄isi san
 nəhab ihan puḃpuḃi!’ ”††

20 Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav
 mətehəhəṽur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail,
 ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhəṽur! Husur
 aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

21 Beti aḃel todaḃ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat
 nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike,
 “Len nəvide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh
 gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug
 boḃ ideh am! 22 Nəwalan hən navus beltaḃ, nəvanuan lotokəkai,
 nəbuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloḃ həni
 len gaiug boḃ ideh am. Asike lusəḃ nəvanuan tokad namitisau

† 18:12: Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab
 lokisi hən nəmapol. § 18:13: Nasinamon evi nahurhuhai sua nəḃon tosusau
 lotoriḃi len nəhanian hən ləḃigol nabus han ḃivoi. Nafranĵinsens evi nəda hən
 nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan
 sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale
 nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** 18:15: Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13,
 22, 31, 36 †† 18:19: Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34 * 18:20: Jer 51.48

hən nauman len gaiug am. Asike losəsəlon hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boŋ ideh am. ²³ Nəvanuan asike loris namial tomial len gaiug boŋ ideh am. Asike losəsəlon hən nadolon naulumian mai napəhaʔut len nəlahan səlaru boŋ ideh am. Husur nəvanuan sam lotoʔur natit gail, ʔur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluʔoh hən nəvanuan naut tiltile ʔisi.††
²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan ʔisi hən navile a pan lotomat len navəlaŋ.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nosəsəlon hən nadoldol hən nabiltiʔoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,

² bathut nə-sab-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

Gai ipansəm napəhaʔut toyalyal toʔur hən niben,
 tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toŋi lan,

aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toʔəŋas alitenan

dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi ²⁴ mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nabiltihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit ʔisi məttovi slev san gail,

gamit ʔisi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəlon hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiʔoh o tohum nətas kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasuʔ aGot sidato,

aBiltidaŋan eil a mo!*

⁷ Datikemkem! Datehəhaʔur!

Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai

ale asoan bilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

†† **18:23:** Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

8 AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən bəsuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

9 Beti aηel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhəvur.’ ”* Aηel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

10 Nəboη tokəmaienan tonoη nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev suñan gaiug mai nəbathudud nədəlomian sañ lotodaη hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ηai! Husur nədaηan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”*

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

11 Beti noris nəmav toseηav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosah lan, nəhəsan aDaη-len-aGot, mai aKiti-nan, husur len nanoran isaβ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teβuer, ale len nanoran igol nəbilitiβalan.* 12 Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoβur. Ikad nəhəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səβon eləboii. 13 Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nəhəsan atenan, Nasoruan siGot. 14 Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit p̄isi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. 15 Nəbu nəβalan tokan evivile dan nabuηon atenan hən biβal həni, win səhor naluvoη hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas nəv̄it nakrep len nəbilitiβur hən nəlol paηpaη siGot, aBiltidaηan, hən bišel hum nəwain.* 16 Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiη hən nakiη gail mai Masta hən nəmasta gail.”

17 Beti noris aηel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nəbilitidoldol, van hən nəman naməsav p̄isi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonβon len nəbilitihanen siGot! 18 Mətegəm hən mətβihan naməηod hən niben nakiη gail mai naməηod hən niben nakomada gail, naməηod hən niben nəbəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməηod hən niben nəvanuan p̄isi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

19 Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiη hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm βonβon, hən ləbigol

* 19:9: Mat 22.1-14; Luk 14.15-24 * 19:10: KelV 22.8-9 * 19:11: Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4 * 19:15: Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 † 19:18: Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

⁷ Nəboŋ nasihau tovi 1,000 binoŋ, aŋel dereh tisah ruḅat aSetan dan nabur nabəbaŋisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən begəras naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail pisi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibonḅon hən galito mōs nabiltibalan, naḅuruŋan halito isoḅur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumaḅiḅiriah, siriv len naut pisi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan pis galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaŋ lan. Dereh leləŋon tisa vəsa tibatbat ei len nalennəyal mai nalenmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Naḅəpəhunian hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, aroḅuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit pisi loil a mō len nabiltihai bətbətah. Aŋel gail losəŋav hən naləḅulat gail. Losəŋav hən naləḅulat togon, naləḅulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpəhun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai to-tos gati tia len naləḅulat galenan.† ¹⁴ Beti aŋel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduŋduŋ nəhab. Nametduŋduŋ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsən asike bīpat len naləḅulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduŋduŋ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḅuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni mōs naulumān bīlah maii.* ³ Nosəsəloŋ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot māu dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag

* 20:8: Kok mai aMakok: Eze 38.1–39.20.

* 20:10: Luk 17.29 † 20:12-13:

Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5

* 21:1: Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13

* 21:2: Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12

dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaŋan o napəŋasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natubatan mai nanoŋan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toʋuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotolibliboŋ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len aŋel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh neʋusan gaiug hən navensus tomadhahlah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan ilav ginau vi lan nabiltivēhuh tosaḥsah vi məhat. Ale eʋusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Em̄ial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† ¹² Nəʋod nəvat hən nabiltivile emətortor, isahsah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aŋel lotovi 12 loil husur nametləkau galen v̄isusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ ¹⁴ Nəʋod hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

* **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19 * **21:6:** Isa 55.1;

KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** Jaspa evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyaŋyaŋ. Nakristal evi

nəvat tomasil hum nakələs ale səkad nətau ideh. ‡ **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35

15 Aŋel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab̄ namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəv̄od han.*

16 Nabəlavan hən nabiltivile epitoṽ hən naṗosṗosan han. Ale aŋel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḅi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai naṗosṗosan mai nəsahsahan han loṗitṗitoṽ). 17 Ale enənoṽ hən nəv̄od hən nabiltivile, isaḅ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaŋel enan epitoṽ hum sinəvanuan.

18 Nəvat hən nəv̄od hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. 19 Nəvat gəlgəlan ṗisi lovəhas nəpaudesen hən nəv̄od hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaia, na-vəha-toran evi akat, na-vəha-vat-an evi emerald, 20 na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-mələpat-an evi topas, na-vəha-səŋavur-an evi krisopres, na-vəha-səŋavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səŋavur-pisan-eru-an evi ametist.†† 21 Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetṗisal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

22 Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ 23 Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han. 24 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboŋ nakiŋ gail hən navile a pan ləbeḅis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. 25 Nametləkau han gail losəŋav len nəmariboŋ kavkav, asike lokəkəol boŋ ideh, husur nalenmariug dereh teḅuer ei. 26 Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṗisi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. 27 Natideh toḅiŋḅiŋal o tosa asike eḅis ei boŋ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboŋ, asike eḅis ei boŋ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len

* 21:15: Eze 40.3 § 21:16: Nəstatia evi namita tovi 185. ** 21:17:

Nakupit evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tubat len nakəkbəv van vəbar nagilen nəŋarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadaŋ hən nahudhumita. †† 21:20: Hən nəves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsən o iyaŋyaŋ, safaia iboŋboŋ ale imasil, akat epəhəpəhw o imasiav be goləboi gəḅəkəta vi lohoim kəkereh, emerald ekəkəsən ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsələboi gəḅəkəta tur lan, karnelian eḅisibis be səmasil savoi, krisolait iyaŋyaŋ ale imasil, peril ekəkəsən ale imasil, topas iyaŋyaŋ ale imasil, krisopres ekəkəsən ale imasil, jasint eḅisibis ale eləboi bimasil, ametist iboŋboŋ ale imasil. ‡‡ 21:22: Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboŋ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut ṗisi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaian, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh.

nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ŋai dereh ləbis len nabiltivile enan. §§

22

¹ Beti aŋel egai eṽusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametp̄isal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati ṽisusua. Aruṽan hən naṽite vəha-səŋavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən b̄irer hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləbimaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansem len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesuṁan nakiŋ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəbeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aŋel san hən beṽusan naslev san gail hən natit p̄isi b̄imasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh biŋgol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhaṽur!”

⁸ Ginau novi aJon notosəsəloŋ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboŋ notosəsəloŋ, nəboŋ notoris natgalenan, nuteh bathurien aŋel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəb̄ilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suṁan gaiug mai aṽam̄ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləbiŋgol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboŋ egəmə pəpadaŋ. ¹¹ Avan ideh toŋol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh tobiŋbiŋal taṽtaṽor, tebiŋbiŋal taṽtaṽor

§§ 21:27: Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5. * 22:1: Eze 47.1; Zec 14.8 * 22:2: Gen 2.9-10 * 22:3: Gen 3.17; Zec 14.11 * 22:5: Isa 60.19; Dan 7.18 * 22:9: Hən naves 8-9, ris KelV 19.10

tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəlon! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṗurṗuran sagw hən nəbilav nakonṗurṗuran o nəpanismen mai nəvanuan ṗisi ḅinor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natuḅatan mai nanoḅan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhəvur.* Loləboi ləḅəḅisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han naṽit nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aṅel sagw hən ḅikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi naṽoso lalan toṽial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəlon səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləḅoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, naṽurian han toḅuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələḅgauan mai nəvanuan ṗisi lotosəsəlon hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai: avan ideh ḅesuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir naləḅulat egai tosor husur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avan ideh ḅilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len naləḅulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan naṽit nəhai hən nəmauran, asike eḅis len nabiltivile siGot.‡

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen ṗisi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasuḅ aYesu ṽau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan ṗisi siGot.§

* **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22 * **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * **22:17:** Isa 55.1 ‡ **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu ṽau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan ṗisi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen